

WYZWANIA

WSPÓŁCZESNEGO

PUBLIKOWANIA

CHALLENGES

OF CONTEMPORARY

PUBLISHING

REDAKCJA / EDITED BY

KATARZYNA WEINPER

WYDAWNICTWO
POLITECHNIKI
LUBELSKIEJ

WYZWANIA WSPÓŁCZESNEGO PUBLIKOWANIA

CHALLENGES OF CONTEMPORARY PUBLISHING

REDAKCJA / EDITED BY

KATARZYNA WEINPER

LUBLIN 2025

RECENZENCI / REVIEWERS:

Professor Anita Has-Tokarz, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin
Professor Rafał Moczkoan, Nicolaus Copernicus University in Toruń

REDAKTOR NAUKOWY / EDITOR:

Katarzyna Weinper, PhD, ORCID: 0000-0002-1872-9006
Lublin University of Technology
ROR <https://ror.org/024zjzd49>

REDAKTOR PROWADZĄCY / MANAGING EDITOR:

Karolina Famulska-Ciesielska

KOREKTA / PROOFREADING:

Magdalena Cholojczyk, Monika Szarama, Karolina Famulska-Ciesielska

TŁUMACZENIE NA J. ANGIELSKI / TRANSLATION INTO ENGLISH:

Paweł Chrapowicki (Introduction, chapters 2–4, 6–8, 10 & 11)

TŁUMACZENIE NA J. POLSKI / TRANSLATION INTO POLISH:

Karolina Famulska-Ciesielska (chapters 5 & 9)

PROJEKT GRAFICZNY, SKŁAD I ŁAMANIE / GRAPHIC DESIGN, TYPESETTING AND DTP:

Łukasz Maj

ISBN (printed version) 978-83-7947-651-0

ISBN (digital version) 978-83-7947-652-7

DOI: 10.35784/9788379476527

Publikacja wydana za zgodą Rektora Politechniki Lubelskiej /

Published with the approval of Rector of Lublin University of Technology

WYDAWCA / PUBLISHER:

Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej
Ul. Nadbystrzycka 36C, 20-618 Lublin
www.wpl.pollub.pl

The book is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike License 4.0
(CC BY-SA 4.0).

Nakład/Imprint: 30 egz./copies

**RADA NAUKOWA WYDAWNICTWA POLITECHNIKI LUBELSKIEJ /
SCIENTIFIC COUNCIL OF THE LUBLIN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY PUBLISHING HOUSE**

Przewodnicząca / Head of the Scientific Council:

Agnieszka Rzepka

Dyrektor Centrum Informacji Naukowo-Technicznej /

Director of the Center of Scientific and Technical Information:

Katarzyna Weinper

Przedstawiciele dyscyplin naukowych / Representatives of scientific disciplines:

Marzenna Dudzińska

Małgorzata Franus

Arkadiusz Gola

Beata Kowalska

Grzegorz Komarzyniec

Jarosław Latański

Tomasz Lipecki

Zbigniew Łagodowski

Lucjan Pawłowski

Natalia Przesmycka

Halina Rarot

Magdalena Rzemieniak

Arkadiusz Syta

Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej / Lublin University of Technology Publishing House:

Magdalena Chołojczyk

Karolina Famulska-Ciesielska

Katarzyna Pełka-Smętek

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
Rola wydawnictwa uczelnianego w procesie tworzenia i publikowania czasopism naukowych	15
Beata Jankowiak-Konik	
Biblioteka – wydawca czy koordynator? Podsumowanie pięciu lat działalności Platformy czasopism Uniwersytetu Opolskiego	23
Dorota Wierzbicka-Próchniak, Danuta Szewczyk-Kłos	
Działania pro jakościowe w strategii rozwoju czasopism UAM realizowane poprzez Platformę PRESSto	35
Aleksandra Szulc, Małgorzata Adamczak, Agnieszka Wiktor-Sass, Blanka Mrowicka	
Wyjść cało z tradycji. Zagadnienia Rodzajów Literackich jako nowoczesne czasopismo naukowe	51
Anna Zatora	
Problemy czasopism publikujących online	67
Jesper Boserup Thestrup	
Oplaty w polskich czasopismach <i>open access</i>	77
Aneta Drabek	
Czy biblioteka naukowej przeszkadza brak polityki otwartości? Przypadek Uniwersytetu Łódzkiego	91
Anna Zatora	
Droga do zmiany poziomu otwartości dorobku naukowego Politechniki Lubelskiej – obraz ostatnich sześciu lat	107
Monika Szarama, Łukasz Tomczak	

Porównanie schematów działania w procesach publikowania bibliotecznego w różnych modelach otwartego dostępu – praktyki Bibliotek Uniwersytetu Nebraski w Lincoln	123
Sue Ann Gardner	
Jak pomóc sobie i autorom – zestaw dobrych praktyk eliminujących nieświadome łamanie prawa	137
Joanna Błasiok, Kamila Kokot-Kanikuła	
Monografie w otwartym dostępie: jakich modeli i narzędzi publikowania potrzebujemy?	157
Marta Świetlik, Magdalena Wnuk	

TABLE OF CONTENTS

Introduction	173
Role of a University Publisher in the Process of Creating and Publishing the Scientific Journals Beata Jankowiak-Konik	177
Library – Publisher or Coordinator? Summary of Five Years of the University of Opole Journals Platform Activity Dorota Wierzbicka-Próchniak, Danuta Szewczyk-Kłos	185
Quality-focused Activities and Tasks in the Strategy for the Development of AMU Journals Published on the PRESSto Aleksandra Szulc, Małgorzata Adamczak, Agnieszka Wiktor-Sass, Blanka Mrowicka	197
Evolving from Tradition: <i>The Problems of Literary Genres</i> as a Contemporary Scholarly Journal Anna Zatora	215
Problems That Journals Have When They Publish Online Jesper Boserup Thestrup	229
Fees in Polish Open Access Journals Aneta Drabek	237
Does a Lack of an Openness Policy Hamper the Academic Library? The Case of the University of Lodz Anna Zatora	251
The Journey of Changing LUT’s Scholarly Output Openness – an Image of the Last Six Years Monika Szarama, Łukasz Tomczak	267

Comparison of Library Publishing Workflows by Open Access Model as Practiced in the University of Nebraska–Lincoln Libraries	281
Sue Ann Gardner	
How to Help Yourself and Authors – a Set of Good Practices to Eliminate Unconscious Infringement	293
Joanna Błasiok, Kamila Kokot-Kanikuła	
Open Access Monographs: An Exploration of Publishing Models and Necessary Tools	311
Marta Świetlik, Magdalena Wnuk	

**WYZWANIA
WSPÓŁCZESNEGO
PUBLIKOWANIA**

WSTĘP

Konferencja „Wyzwania współczesnego publikowania” organizowana przez Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Lubelskiej odbyła się w Lublinie w dniach 25–26 maja 2023 roku. Była spotkaniem skupiającym środowisko akademickie zainteresowane zagadnieniami publikowania naukowego. Uczestniczyli w niej wydawcy, redaktorzy czasopism, bibliotekarze oraz autorzy prac naukowych. Wydarzenie stało się miejscem do dyskusji dla przedstawicieli różnych dziedzin i obszarów publikowania, zarówno tradycyjnego, jak i otwartego, wykorzystującego dostępne, nowoczesne narzędzia, m.in. platformy publikacyjne typu Open Journal Systems, Open Monograph Press, a także autorskie rozwiązania.

Potrzeba dyskusji na tematy związane z wykorzystywaniem platform wydawniczych, dobrych praktyk, współpracy między redakcjami, wydawcami a bibliotekami, czy też nowymi modelami publikacyjnymi, pojawiła się jeszcze przed pandemią COVID-19, kiedy Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego ogłosiło program wsparcia czasopism krajowych w celu podniesienia standardów wydawniczych i edytorskich. Program przewidywał wdrożenie dobrych praktyk publikacyjnych umożliwiających podniesienie standardów oraz zaistnienie w międzynarodowym obiegu naukowym. Redakcje czasopism naukowych podjęły wówczas działania dążące do zwiększenia widoczności artykułów poprzez zgłaszanie ich do baz indeksujących krajowych, a następnie ogólnosięwiatowych.

Dla wielu redakcji był to czas wzmożonej pracy poświęconej rozpoznawaniu narzędzi ułatwiających publikowanie artykułów w wersji elektronicznej, często na otwartych licencjach, a także przenoszenia kontaktów z recenzentami i procesu recenzji na platformy wydawnicze. W przypadku czasopism naukowych związanych z uczelniami w działania wydawnicze nierzadko włączane były biblioteki akademickie, które z uwagi na dynamiczne procesy technologiczne, mające miejsce w ich środowisku, znały narzędzia oraz mechanizmy zwiększania widoczności naukowca i jego dorobku.

Artykuły zebrane w tomie, który mają Państwo w swoich rękach, są pokłosiem wygłoszonych referatów, dyskusji i sesji posterowej, która miała miejsce podczas konferencji. Teksty nie są odzwierciedleniem wystąpień konferencyjnych, dlatego też ich tytuły oraz układ w tomie nie przekładają się na program konferencji. Zaproponowany układ rozdziałów ma na celu przybliżenie czytelnikowi szerokiego zestawu zagadnień od bardziej ogólnych, przedstawiających sytuację wydawnictw w ujęciu systemowym, po przedstawienie jednostkowych doświadczeń wybranych czasopism naukowych.

Publikacja została przygotowana w języku polskim oraz w języku angielskim. Jej dwujęzyczność wynika z potrzeby dotarcia do szerszego grona odbiorców niż polscy

czytelnicy. Fakt ten może znacząco przysłużyć się rozszerzeniu dyskursu dotyczącego polskich wydawnictw uczelnianych, a co za tym idzie – nawiązaniu współpracy i wypracowaniu rozwiązań systemowych.

Wśród zaproszonych gości zagranicznych byli bibliotekarze z wieloletnim doświadczeniem w prowadzeniu czasopism oraz długotrwałym archiwizowaniu, zarówno na platformach wydawniczych, jak i w repozytoriach cyfrowych. Ich artykuły przygotowane na podstawie referatów również weszły w skład tomu tak, aby nakreślić szerszy kontekst dla problemów poruszanych w monografii.

Tom otwiera artykuł *Rola wydawnictwa uczelnianego w procesie tworzenia i publikowania czasopism naukowych* autorstwa Beaty Jankowiak-Konik, który pokazuje rolę wydawnictw akademickich w systemie kształcenia w Polsce oraz miejsce wydawnictwa w strukturze uczelni. Autorka zwraca uwagę przede wszystkim na różne modele współpracy pomiędzy wydawcą a redakcją czasopisma uczelnianego. Jej obserwacje prowadzą do wyróżnienia trzech podstawowych modeli współpracy. Pierwszy z nich polega na prowadzeniu pełnego procesu publikacyjnego w ścisłej współpracy z redakcją odpowiadającą za zawartość merytoryczną i proces recenzyjny. W drugim modelu wydawnictwo zapewnia jedynie wsparcie techniczne w zakresie publikowania, natomiast trzeci model to sytuacja, w której redakcja działa niezależnie od wydawnictwa uczelnianego i samodzielnie koordynuje proces publikacyjny. Przykład Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego pokazuje, w jakich obszarach wydawca uczelniany może zwiększyć potencjał czasopism naukowych przez profesjonalizację procesów publikacyjnych.

Kolejny tekst: *Biblioteka – wydawca czy koordynator? Podsumowanie pięciu lat działalności Platformy czasopism Uniwersytetu Opolskiego*, autorstwa Doroty Wierzbickiej-Próchniak i Danuty Szewczyk-Kłos, pokazuje powiązanie działalności wydawniczej z działalnością biblioteczną. Biblioteka Uniwersytetu Opolskiego podjęła się zarządzania platformą czasopism wydawanych przez uczelnię, wchodząc w rolę wydawcy. Instytucja ta nie jest przypadkiem odosobnionym. Zarządzanie platformami wydawniczymi przez biblioteki we współpracy z redakcjami czasopism stało się popularne w momencie udzielenia redakcjom wsparcia ze strony ministerstwa. Jest to już sprawdzony i przynoszący wiele korzyści model, z uwagi na zapewnienie przez bibliotekarzy spójności metadanych dla każdego artykułu, co podnosi jakość publikowanych materiałów.

O działaniach projakościowych w strategii rozwoju czasopism traktuje kolejny artykuł. Zespół autorski prowadzący platformę PRESSto na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu przedstawia nie tylko uwarunkowania, jakie miały wpływ na umieszczenie platformy czasopism przy bibliotece akademickiej, ale przede wszystkim strategię rozwoju czasopism. Prezentowane w artykule dobre praktyki są rezultatem wniosków wpływających m.in. z przeprowadzanych audytów oraz innych analiz, choćby tych na

poziomie jednostkowych artykułów. Widać, iż zespół PRESSto jest świadomy dynamiki zmian, zarówno w obszarze technologicznym, jak i prawnym, społecznym oraz ekonomicznym. Zaprezentowane w artykule doświadczenia mogą być wskazówką, jak działać na rzecz rozwoju czasopism.

Następny tekst – *Wyjść cało z tradycji. „Zagadnienia Rodzajów Literackich” jako nowoczesne czasopismo naukowe* Anny Zatory, przedstawia rozwój czasopisma z perspektywy redakcji w pełnym modelu współpracy z wydawcami i biblioteką. Autorka w zajmujący sposób przedstawia 65-letnią drogę czasopisma, które umiało dostosować się do zmieniających się uwarunkowań świata nauki, przechodząc od tradycyjnego modelu wydawania wersji drukowanej do cyfrowej postaci dokumentu opatrzonego jednostkowymi identyfikatorami. Dzięki temu spełnia standardy otwartej nauki, zachowując swój pierwotny charakter.

Problematykę kontynuuje tekst Jespera Boserupa Thestrupa *Problemy czasopism publikujących online*. Prezentuje on szersze spojrzenie na problematykę zarządzania czasopismami na platformie. Autor od kilkunastu lat pod auspicjami Duńskiej Biblioteki Królewskiej współtworzy platformę do publikowania i archiwizowania czasopism. Tidsskrift.dk ma długą historię, a skala projektu jest wyjątkowa i może stanowić wzór dla tych, którzy nie mają jeszcze kompleksowych rozwiązań. Tym, co zwraca uwagę, jest dbałość o zapewnienie trwałości dla czasopism już zamkniętych, obok tych, które nadal są wydawane. Artykuł przybliży wielość problemów – zwłaszcza prawnych i technicznych, z którymi mierzą się redaktorzy, wydawcy oraz administratorzy platformy.

Sytuację polskiego rynku czasopism *open access* analizuje w swoim artykule *Oplaty w polskich czasopismach open access* Aneta Drabek. Autorka przeprowadziła wnikliwe badania czasopism z uwzględnieniem stosowanych typów licencji, przypisania do dziedziny i dyscypliny, a także uwarunkowań finansowych. Obraz sytuacji otwartych polskich czasopism, który wyłania się z tekstu, wskazuje na ugruntowaną i silną pozycję publikacji w otwartym dostępie na krajowym rynku wydawniczym.

Drugim w tym tomie artykułem autorstwa Anny Zatory jest *Czy biblioteki naukowej przeszkadza brak polityki otwartości? Przypadek Uniwersytetu Łódzkiego*. Tekst przedstawia zakres wsparcia biblioteki naukowej udzielanego społeczności akademickiej Uniwersytetu Łódzkiego w zakresie promocji i zwiększania widoczności dorobku naukowego, a także monitorowania rynku wydawniczego – w tym sprawowania pieczy nad umowami autorskimi, i przede wszystkim pomocy w pozyskiwaniu środków na finansowanie otwartego dostępu. Przykład Biblioteki UŁ dowodzi, że brak instytucjonalnej polityki otwartości nie musi oznaczać rezygnacji z realizacji jej założeń.

Artykuł Łukasza Tomczaka i Moniki Szaramy *Droga do zmiany poziomu otwartości dorobku naukowego Politechniki Lubelskiej – obraz ostatnich sześciu lat* kontynuuje

tematykę strategii publikowania otwartego w uczelni. Wykazano w nim, że w środowisku naukowym świadomość roli otwartego dostępu wyraźnie wzrasta, co pokazują podane w artykule dane liczbowe. Analiza została przeprowadzona za pomocą narzędzi SciVal oraz InCite. W podsumowaniu autorzy sformułowali zalecenia dotyczące dalszych działań na polu popularyzacji otwartego publikowania.

Doświadczenie Sue Ann Gardner z Uniwersytetu Nebraska-Lincoln pokazuje dodatkową perspektywę, w której biblioteka akademicka pełni rolę wydawcy. Procesy związane z działalnością publikacyjną rozumiane są szerzej – umieszczanie tekstów w repozytoriach instytucjonalnych i realizowanie „zielonej drogi” dostępu jest częstą formą działalności wydawniczej bibliotek. W artykule autorka analizuje formy otwartego dostępu, podaje przykłady z własnej praktyki oraz podkreśla rolę bibliotekarzy we wspieraniu wyboru miejsca publikowania i odpowiednich licencji.

Temat ten podejmują także Joanna Błasiok i Kamila Kokot-Kanikuła, przedstawiając dobre praktyki publikowania w „zielonym dostępie”. Tekst zawiera cenne wskazówki dla autorów, redaktorów i bibliotekarzy zaangażowanych w procesy wydawnicze. Artykuł dopełnia obraz naszkicowany przez Sue Ann Gardner, która także rozumie wagę i znaczenie repozytoriów instytucjonalnych.

Mniej dyskutowanym, a równie istotnym zagadnieniem jest zapewnienie otwartego dostępu do monografii naukowych. O ile *open access* przyjęty jest w środowisku wydawców czasopism naukowych, o tyle nadal stanowi rzadkość wśród uczelnianych wydawców książek, zwłaszcza z zakresu nauk humanistycznych. Autorki Marta Świątek i Magdalena Wnuk w artykule *Monografie w otwartym dostępie: jakich modeli i narzędzi potrzebujemy?* przedstawiają na podstawie przeprowadzonych badań sytuację rynku wydawniczego monografii z zakresu humanistyki. Wskazują na wciąż silną pozycję książki drukowanej, co nie sprzyja budowaniu infrastruktury dla otwartej humanistyki. Zwracają tym samym uwagę na fakt nieobecności tych publikacji w zagranicznych bazach indeksujących, a co za tym idzie w międzynarodowym obiegu naukowym.

Zarysowana w publikacji perspektywa jest tylko wycinkiem tematycznym wyzwań, przed jakimi stoi środowisko wydawców naukowych. Bez wątpienia wielu redaktorów, wydawców i bibliotekarzy odnajdzie tu wskazówki, które pomogą ulepszać pracę codzienną i pomogą wytyczyć drogę dla dalszego rozwoju wydawnictwa czy redakcji.

Wyrażamy nadzieję, że monografia pokonferencyjna przybliży obecną perspektywę wydawnictw naukowych i pozwoli wyznaczyć strategię otwartego publikowania z uwzględnieniem rozwiązań infrastrukturalnych, prawnych i finansowych. Należy pamiętać, że otwarte publikowanie jest tylko częścią otwartej nauki, jednak bez niego otwarta komunikacja i edukacja nie będzie miała miejsca.

Katarzyna Weinper

ROLA WYDAWNICTWA UCZELNIANEGO W PROCESIE TWORZENIA I PUBLIKOWANIA CZASOPISM NAUKOWYCH

Abstrakt: Wydawnictwa uczelniane zajmują szczególną pozycję w polskim systemie szkolnictwa wyższego. Jako jednostki organizacyjne uczelni, osadzone w ich strukturze, są powoływane przede wszystkim w celu publikowania prac naukowych powstających w macierzystych instytucjach. Choć ich działalność ma charakter misyjny, często oczekuje się od nich również osiągania wyników komercyjnych. Co więcej, na różnych uczelniach podstawy prawne i finansowe funkcjonowania wydawnictw akademickich mogą być bardzo różne, co wpływa na możliwości ich działania. W niniejszym artykule na przykładzie relacji Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego z redakcjami czasopism uniwersyteckich przedstawiono model współpracy, w którym wydawca jest swego rodzaju tutorem czy też przewodnikiem dla redaktorów czasopism, nie tylko w zakresie samego procesu wydawniczego, lecz także aspektów administracyjno-prawnych, innowacji technologicznych i kwestii promocyjnych. Omówiono również niektóre problemy, z jakimi boryka się wydawca akademicki podczas współpracy z redakcjami czasopism.

Słowa kluczowe: *czasopisma naukowe, wydawnictwa uczelniane, publikacje naukowe, proces wydawniczy*

WYDAWNICTWO UCZELNIANE – WARUNKI FUNKCJONOWANIA

Wśród wydawców, którzy specjalizują się w publikowaniu naukowym, szczególną grupę stanowią wydawnictwa uczelniane. Ich specyficzne usytuowanie w krajowym systemie wydawniczym znacząco wpływa na sposób funkcjonowania. Dlatego też należy scharakteryzować tego rodzaju wydawnictwa bardziej szczegółowo.

Przede wszystkim, wydawca uczelniany funkcjonuje jako jednostka w strukturze uczelni wyższej, ze wszystkimi konsekwencjami tego faktu. Jego zadaniem jest przede

wszystkim publikowanie prac naukowych autorstwa badaczy zatrudnionych na macierzystej uczelni, co w pewnym stopniu ogranicza swobodę prowadzenia polityki wydawniczej.

Inną interesującą kwestią jest stosunek władz uczelni do swojego wydawnictwa. Z jednej strony traktują one publikowanie prac naukowych jako pewnego rodzaju misję, z drugiej strony często oczekują od wydawcy również wyników komercyjnych. W codziennej praktyce wydawcy uczelnianego dość trudno jest pogodzić te sprzeczne oczekiwania.

Ponadto również oficjalna polityka państwa wobec nauki wpływa na działalność czasopism naukowych, a co za tym idzie – na proces publikacyjny i wszelkie działania wydawców. Dobrym przykładem jest tutaj Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Wprowadziła ona system punktacji, który wywarł duży wpływ na funkcjonowanie wydawnictw naukowych (Drabek i Bemke-Świtlik, 2020; Żukowski, 2021).

Tak naprawdę nie istnieje jeden model wydawnictwa uczelnianego; nie miejsce tu, aby rozwijać ten temat, jednak na różnych uczelniach podstawy prawne i finansowe funkcjonowania jednostek wydawniczych mogą być znacząco inne, co bezpośrednio wpływa na możliwości ich działania.

Wszystkie wymienione uwarunkowania mają znaczenie dla procesu wydawniczego, w tym dla publikowania czasopism naukowych.

WSPÓŁPRACA CZASOPISMA NAUKOWEGO Z WYDAWNICTWEM

Zapewnienie najwyższego poziomu zarówno w zakresie treści, jak i opracowania edytorskiego jest wspólnym zadaniem wydawcy czasopisma i jego zespołu redakcyjnego. Charakter współpracy między tymi stronami ma kluczowy wpływ na jakość czasopisma.

NAJBARDZIEJ ROZPOWSZECHNIONE MODELE WSPÓŁPRACY

Istnieją trzy podstawowe modele współpracy między wydawnictwem uczelnianym a redakcją czasopisma naukowego (por. tab. 1). Mogą się one różnić w szczegółach, jednak generalnie wyglądają podobnie w przypadku różnych wydawców uczelnianych.

Tabela 1. Modele współpracy między wydawcą a czasopismem naukowym

Etapy procesu wydawniczego w czasopiśmie	Model 1: Pełny proces wydawniczy	Model 2: Tylko wsparcie techniczne	Model 3: Brak współpracy
Wybór tekstów	Redakcja	Redakcja	Redakcja
Recenzje	Redakcja	Redakcja	Redakcja
Wsparcie prawne	Wydawca	Redakcja	Redakcja

Etapy procesu wydawniczego w czasopiśmie	Model 1: Pełny proces wydawniczy	Model 2: Tylko wsparcie techniczne		Model 3: Brak współpracy
Redakcja, korekty	Wydawca	Redakcja		Redakcja
Projekt graficzny, skład	Wydawca	Wydawca		Redakcja
Druk	Wydawca	Wydawca		Redakcja
Promocja i dystrybucja	Wydawca	Redakcja	Wydawca	Redakcja

Źródło: opracowanie własne.

CZASOPISMA NAUKOWE W WYDAWNICTWACH UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO (WUW)

Na niektórych uczelniach wyższych wszystkie czasopisma naukowe są wydawane przez wydawnictwo uczelniane, na innych nie ma takiego obowiązku. Na Uniwersytecie Warszawskim jest zarejestrowanych około stu czasopism, jednak nie wszystkie ukazują się regularnie, więc rzeczywista liczba aktywnych czasopism pozostaje niższa. Z różnych powodów, w tym ze względu na historyczne zaszłości lub osobiste powiązania, niektóre czasopisma są wydawane przez zewnętrznych wydawców lub przez same wydziały. W WUW z reguły przyjmujemy do publikacji tylko czasopisma, które możemy przeprowadzić przez cały proces wydawniczy.

Tabela 2. Czasopisma wydawane w WUW – podział na dyscypliny naukowe

Wydział / Inna jednostka UW	Czasopismo
Wydział Polonistyki	<i>Przegląd Humanistyczny</i>
	<i>Wiek Oświecenia</i>
	<i>Prace Filologiczne</i>
	<i>Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo</i>
Wydział Lingwistyki Stosowanej	<i>Studia Polsko-Ukraińskie</i>
	<i>Studia Ucrainica Varsoviensia</i>
	<i>Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej</i>
	<i>Acta Albaruthenica</i>
	<i>Język Białoruski jako Obcy</i>
Wydział Orientalistyczny	<i>Studies in African Languages and Cultures</i>

Wydział / Inna jednostka UW	Czasopismo
Wydział Prawa	<i>Studia Iuridica</i>
	<i>Yearbook of Agricultural and Food Law</i>
Wydział Archeologii	<i>Światowit</i>
Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce	<i>Ikonotheke</i>
Wydział Historii	<i>Przegląd Historyczny</i>
Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych	<i>Przegląd Europejski</i>
Wydział Pedagogiczny	<i>Kwartalnik Pedagogiczny</i>
Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej	<i>Polish Archaeology in the Mediterranean</i>
Wydział „Artes Liberales”	<i>Anuario Histórico Ibérico</i>

Źródło: opracowanie własne.

Obecnie wydajemy czasopisma z zakresu nauk humanistycznych i społecznych w różnych językach: polskim, angielskim, niemieckim, ukraińskim, rosyjskim, hiszpańskim i portugalskim. Mamy pod opieką 19 czasopism, głównie redagowanych przez naukowców z wydziałów filologicznych (por. tab. 2). Jednak liczba ta stale rośnie. Ostatnio obserwujemy rosnące zainteresowanie współpracą ze strony różnych redakcji. Są dwa główne powody tego zainteresowania. Po pierwsze, już istniejące czasopisma, które dotąd były wydawane przez redakcje samodzielnie (por. Model 3, tab. 1), chcą profesjonalizować proces wydawniczy. Ich redaktorzy pragną zatem skorzystać z *know-how* wydawcy i to nie tylko w zakresie samego procesu, lecz także np. w odniesieniu do przepisów prawnych i wymogów ministerialnych, praktyk antyplagiatowych czy warunków aplikowania do baz międzynarodowych. Po drugie, jeśli jakaś jednostka naukowa Uniwersytetu Warszawskiego rozważa założenie nowego czasopisma, jego przyszli redaktorzy poszukują profesjonalnej pomocy w różnych aspektach, poczynawszy od kwestii formalnej rejestracji, poprzez wybór rady naukowej, aż po praktyczną organizację całego procesu redakcyjnego.

RÓŻNORAKIE ROLE WYDAWNICTWA UCZELNIANEGO

Wydawca jest nie tylko strażnikiem procesu wydawniczego, który dba o jego sprawny i terminowy przebieg, jak również zapewnia wsparcie w zakresie redakcji, składu i druku. Rolę wydawcy należy postrzegać znacznie szerzej, również jako:

- źródło wiedzy,
- autorytet i edukatora,
- przewodnika i innowatora.

ŹRÓDŁO WIEDZY

Wydawnictwa uczelniane mają bogate doświadczenie we wszystkich aspektach procesu wydawniczego. Członkowie redakcji zazwyczaj nie dysponują taką wiedzą. Zasadniczo ich głównym zadaniem jest dbanie o zawartość merytoryczną czasopisma, o jego odpowiedni poziom naukowy. W innych sprawach polegają na wydawcy, na przykład w kwestiach administracyjnych i prawnych, w tym dotyczących zasad rejestracji czasopism, stosowania prawa autorskiego w codziennej działalności czy wymogów obowiązujących przepisów krajowych. Wydawca może również udzielać praktycznych porad co do właściwej struktury czasopisma, roli takich elementów jak abstrakt, słowa kluczowe i bibliografia załącznikowa, organizacji pracy czasopisma, procesu recenzowania, składu rady naukowej itp. Wydawca zazwyczaj odpowiada również za nadawanie numerów DOI i korzystanie z systemów antyplagiatowych, a także instruuje członków redakcji co do wymagań i warunków składania wniosków do baz bibliometrycznych (Kulczycki i Korytkowski, 2020).

AUTORYTET I EDUKATOR

Często wydawca, korzystając na własnej wiedzy i doświadczenia, a także będąc swego rodzaju zewnętrznym obserwatorem, może lepiej niż redakcja ocenić mocne i słabe strony czasopisma oraz zidentyfikować elementy, które wymagają zmian. Przyjrzyjmy się temu na poniższym przykładzie.

Jak wiadomo, publikowanie w wysoko punktowanych czasopismach jest bardzo ważne dla procesu ewaluacji dyscyplin naukowych w Polsce. Dlatego też władze wydziałów często wywierają presję na redaktorów czasopism, aby jak najszybciej zgłaszali je do znanych i branych pod uwagę w ewaluacji baz bibliometrycznych, takich jak Scopus czy Web of Science. Liczą, że przyjęcie do tych baz przyniesie wymierne korzyści w postaci wyższej punktacji ministerialnej dla czasopisma. Rolą wydawcy jest w tym przypadku racjonalna ocena szans czasopisma i – w razie potrzeby – wyjaśnienie, że zgłoszenie może przynieść więcej szkody niż pożytku, jeśli nie zostaną spełnione podstawowe kryteria aplikacyjne. Wiemy, że niektórzy redaktorzy czasopism wydawanych przez WUW wykorzystywali naszą opinię jako argument w dyskusji z władzami wydziału i opinia ta była brana pod uwagę jako ocena ekspercka. Obecnie cztery czasopisma wydawane przez WUW znajdują się w bazie Scopus, a jedno w Web of Science, my zaś – jako wydawca – mieliśmy znaczący wkład w przygotowanie ich do zakończonej sukcesem aplikacji.

PRZEWODNIK I INNOWATOR

Pracownicy naukowcy zaangażowani w proces publikacji czasopisma naukowego zazwyczaj nie mają czasu ani ochoty, aby śledzić nowe rozwiązania technologiczne

i organizacyjne czy trendy rynkowe w zakresie publikowania. To wydawca obserwuje rynek, nieustannie się uczy i to on sugeruje zmiany redaktorom czasopisma.

Przyjrzyjmy się następującemu przykładowi: jeszcze 10 lat temu wszystkie czasopisma wydawane przez WUW były sprzedawane w wersji drukowanej. Ze względu na zmiany w podejściu do udostępniania wyników badań obecnie wszystkie nasze czasopisma są udostępniane na zasadach otwartego dostępu. Mimo to na życzenie redakcji nadal drukujemy sporo bezpłatnych egzemplarzy papierowych. Redaktorzy zazwyczaj rozsyłają je współpracownikom czasopisma, innym badaczom i różnym instytucjom naukowym. Jednak zmiany uwarunkowań rynkowych (szybki wzrost cen druku, zmiana nawyków czytelnich na korzyść e-booków, konieczność dostosowania do wymogów zrównoważonego rozwoju) sprawiają, że produkcja egzemplarzy papierowych staje się coraz bardziej nieopłacalna. Naszą rolą jako wydawcy jest sugerowanie redaktorom zmiany podejścia, w tym przypadku – zmniejszenia liczby egzemplarzy papierowych lub całkowitej z nich rezygnacji.

KREOWANIE WIZERUNKU CZASOPISMA NAUKOWEGO – DZIAŁANIA PROMOCYJNE

Kwestie promocji wydawnictw naukowych, w tym czasopism, są przedmiotem ożywionej dyskusji. Wśród badaczy panuje dość powszechne przekonanie, że publikacji naukowych nie da się, a nawet nie powinno się promować (Siuda, 2016). Jest to zaskakujące, zwłaszcza że sami naukowcy są często bardzo aktywni w mediach społecznościowych.

WUW jako wydawca podejmuje następujące działania promocyjne:

- wszystkie czasopisma są dostępne na naszej stronie internetowej www.wuw.pl w zakładce „Open Access”;
- regularnie informujemy w mediach społecznościowych o ukazywaniu się kolejnych numerów naszych czasopism;
- pomagamy w realizacji filmów promocyjnych zamieszczanych na naszym kanale YouTube;
- współorganizujemy spotkania promocyjne;
- pośredniczymy w kontaktach z wydawcami zagranicznymi zainteresowanymi współpracą z czasopismami.

Oprócz naszych własnych działań zachęcamy również członków redakcji do angażowania się w akcje promocyjne. Doradzamy na przykład w zakresie zakładania i prowadzenia stron internetowych czasopism, a także namawiamy redaktorów do większej aktywności w mediach społecznościowych. Kilka naszych czasopism ma swoje profile na Facebooku lub X. Jednak prowadzenie takich działań zależy od indywidualnych możliwości konkretnego zespołu redakcyjnego. Jeśli w składzie redakcji są osoby, które wiedzą, jak prowadzić profile w mediach społecznościowych i chcą się w to zaangażować, wówczas czasopismo będzie bardziej widoczne w sieci.

NAJCZĘSTSZE TRUDNOŚCI I JAK SOBIE Z NIMI RADZIĆ. PODSUMOWANIE

Jak wspomniano powyżej, na różnych uczelniach ramy funkcjonowania wydawnictw naukowych mogą być różne. Należy wziąć pod uwagę, że wydawcy akademicki nie zawsze cieszą się wystarczającą autonomią w obrębie uczelni, stąd może być im trudno narzucić redaktorom czasopism określone standardy etyczne i edytorskie. Równocześnie redakcje czasopism są autonomiczne w stosunku do wydawnictwa, które w związku z tym nie ma wpływu na pewne kwestie.

Po pierwsze, proces recenzyjny leży całkowicie w gestii redakcji, wydawca nie ma nad nim kontroli, nie może więc reagować na potencjalne nieprawidłowości.

Po drugie, członkowie redakcji często nie są skłonni angażować się w dodatkowe działania wykraczające poza przygotowywanie kolejnych numerów czasopisma (np. w zdobywanie wiedzy formalno-prawnej, inicjatywy promocyjne). Wiele redaktorom brakuje nawet podstawowej wiedzy o zasadach funkcjonowania czasopisma (jak choćby o licencji, na jakiej jest publikowane).

Inna grupa problemów dotyczy relacji między autorami a redakcją. Czasami redaktorzy nie są w stanie wyegzekwować od autorów przestrzegania zasad, które ustalają dla swoich czasopism. Nierzadko zdarza się, że autorzy przesyłają materiały niskiej jakości, a redakcja nie zawsze na to reaguje. W rezultacie teksty, które otrzymuje wydawca, są słabo przygotowane, nieuporządkowane, mają poważne braki i wymagają znacznie więcej pracy redakcyjnej, niż powinny.

Odrębną kwestią jest organizacja pracy wewnątrz samej redakcji. Duże opóźnienia w wydawaniu kolejnych numerów, przysyłanie do wydawców kilku numerów niemal równocześnie, brak zrozumienia dla procesu wydawniczego to również przyczyny napięć w relacjach między redakcjami a wydawcami (Kulczycki, 2018). Wiele członków redakcji nie jest skłonnych do wprowadzania zmian, np. nie chce korzystać z dostępnych paneli redakcyjnych lub korzysta z nich w bardzo ograniczonym zakresie.

Najbardziej efektywnym sposobem na poprawę współpracy i usprawnienie procesu wydawniczego wydaje się systematyczne omawianie problemów z poszczególnymi redakcjami. Kluczowym czynnikiem jest również edukacja. Przedstawiciele Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego regularnie organizują szkolenia i seminaria dla pracowników uczelni na temat różnych aspektów procesu wydawniczego, zapraszając też zewnętrznych ekspertów. Wydawca powinien również stawiać redakcji czasopisma konkretne wymagania, jasno określać warunki współpracy i egzekwować ich przestrzeganie.

Zasady etyczne i redakcyjne muszą być traktowane poważnie, a wysokie standardy edytorskie czasopisma powinny znaleźć odzwierciedlenie w jego pozycji wśród innych

czasopism w danej dziedzinie. Z pewnością mówimy tu o pewnym ideale, do którego należy dążyć, który jednak prawdopodobnie nie zostanie osiągnięty w najbliższym czasie. Niemniej prowadzenie procesu wydawniczego na wysokim poziomie i zgodnie z najwyższymi standardami międzynarodowymi powinno być celem każdego rzetelnego czasopisma naukowego. Jest to wspólny interes wydawcy uczelnianego i redakcji czasopisma (*Szanse i wyzwania*, 2019).

BIBLIOGRAFIA

- Drabek, A., Bemke-Świtilnik, M. (2020). O wykazach, punktozie i polskich czasopismach humanistycznych. *Forum Akademickie*, 27(11), 24–27.
- Kulczycki, E. (2018). *Stan praktyk publikacyjnych polskich czasopism naukowych w 2017 roku*, 100–108. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.5683813>
- Kulczycki, E., Korytkowski, P. (2020). *Standardy wydawnicze polskich czasopism naukowych w latach 2017–2019*. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.11734350>
- Siuda, P., Stachura, K. (2016). Niedostatki działań promocyjnych polskich czasopism naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. W: P. Siuda (red.), *(Nie)obecna nauka: strategie promocyjne polskich czasopism naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych* (s. 55–68). Wydawnictwo Naukowe IF UAM.
- Szanse i wyzwania dla polskich wydawnictw i czasopism naukowych*. (2019). Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 75.
- Żukowski M. (2021) Aktualne problemy czasopism naukowych w Polsce. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 83(2), 29–31. <https://doi.org/10.14746/rpeis.2021.83.2.3>

Dorota Wierzbicka-Próchniak
ORCID [0000-0002-6248-4851](https://orcid.org/0000-0002-6248-4851)
Danuta Szewczyk-Kłos
ORCID [0000-0001-7635-6255](https://orcid.org/0000-0001-7635-6255)
Biblioteka Uniwersytetu Opolskiego
Uniwersytet Opolski
ROR: <https://ror.org/04gbpnx96>

BIBLIOTEKA – WYDAWCA CZY KOORDYNATOR? PODSUMOWANIE PIĘCIU LAT DZIAŁALNOŚCI PLATFORMY CZASOPISM UNIwersYTETU OPOLSKIEGO

Abstrakt: Biblioteka Uniwersytetu Opolskiego od 2018 r. zarządza platformą czasopism elektronicznych Uniwersytetu Opolskiego. Projekt ten został uruchomiony jako poszerzenie działalności wydawniczej uczelni o publikowanie w otwartym dostępie i tym samym zwiększenie liczby odbiorców opisywanych wyników prac naukowych. Artykuł odpowiada na pytania, jaki jest zakres współudziału Biblioteki w działalności wydawniczej uczelni oraz na czym polega współpraca z redakcjami oraz wydawnictwami UO w realizacji tego przedsięwzięcia. Przedstawiono w nim również kolejne etapy rozwoju platformy oraz zarysowano plany na przyszłość.

Słowa kluczowe: *Biblioteka Uniwersytetu Opolskiego, platforma czasopism elektronicznych, otwarte zasoby naukowe, otwarty dostęp, publikowanie akademickie*

WSTĘP

Działalność wydawnicza Biblioteki Uniwersytetu Opolskiego rozpoczęła się w 2018 r., kiedy to Biblioteka wyszła z inicjatywą na forum Komisji ds. nauki UO o utworzeniu platformy czasopism. Jednym z głównych powodów zainicjowania prac było ukazanie się dokumentu *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, w którym ówczesne Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego zaleciło „upowszechnianie w formie cyfrowej w Internecie, za pośrednictwem np. repozytoriów

lub czasopism, wyników badań naukowych w możliwie pełnym zakresie (w tym w publikacjach naukowych i danych badawczych), które powstały dzięki finansowaniu ze środków publicznych” (*Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, 2015). Drugim, nie mniej znaczącym motywatorem było ubieganie się redakcji czasopism afiliowanych przy Uniwersytecie Opolskim o pomoc *de minimis* w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”. Jednym z wymagań projektowych było „upowszechnianie artykułów naukowych zamieszczanych w czasopiśmie w trybie otwartego dostępu w Internecie [...], w sposób bezpłatny i bez technicznych ograniczeń; z zastosowaniem identyfikatorów DOI” (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie pomocy *de minimis* w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”, 2018). Wśród innych powodów leżących u podstaw decyzji o utworzeniu platformy należy wymienić potrzebę promowania periodyków naukowych UO jako efektu działalności naukowej jego pracowników oraz potencjału wydawniczego uczelni. Umieszczenie ich na wspólnej platformie miało ułatwić czytelnikom dotarcie do pełnych tekstów artykułów oraz zwiększyć ich indeksowanie w bazach danych, katalogach, serwisach i naukowych wyszukiwarkach.

Rolę koordynatora całego projektu powierzono Bibliotece UO. Rola ta polega nie tylko na zorganizowaniu wdrożenia systemu do obsługi czasopism – Open Journal Systems, ale również na dbaniu o prawidłowe działanie wszystkich funkcjonalności platformy, a także wspieraniu działań projakościowych czy opracowywaniu planów jej rozwoju¹. Prace związane z implementacją pierwszych czasopism zakończono ostatecznie w listopadzie 2018 r. Od tego czasu platforma stale się rozwija, pod względem zarówno możliwości systemu, jak i spektrum dostępnych tytułów.

Artykuł stara się odpowiedzieć na pytanie, czy działania podjęte przez Bibliotekę wpisują ją w ramy funkcjonowania jako wydawcy, a jeżeli tak, to jaki jest zakres jej współudziału w działalności wydawniczej uczelni.

ROZWÓJ PLATFORMY W CIĄGU PIĘCIU LAT DZIAŁALNOŚCI

W roku 2019 platforma wkroczyła jako w pełni funkcjonujący portal umożliwiający z jednej strony dostęp użytkownikom do pełnych treści artykułów, a z drugiej

¹ W szerszym kontekście jest to działanie zgodne z coraz częstszym włączaniem bibliotek akademickich przez macierzyste ośrodki do podstawowych zadań, wykonywanych m.in. przez działy nauki, współpracy czy właśnie wydawnictwa – zob. Szczypa, Błaszczak (2020).

automatyzację pracy redakcji. Początkowo znajdowało się na niej trzynaście tytułów czasopism²:

1. *Economic and Environmental Studies*,
2. *Family Forum* (140 punktów),
3. *Liturgia Sacra: Liturgia – Musica – Ars: półrocznik Instytutu Liturgii, Muzyki i Sztuki Sakralnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego* (70 punktów),
4. *Nomos & Dike*,
5. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* (140 punktów),
6. *Pogranicze: Polish Borderlands Studies* (40 punktów),
7. *Scriptura Sacra: studia biblijne Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego*,
8. *Studia et Documenta Slavica*,
9. *Studia Krytyczne / Critical Studies*,
10. *Studia Miejskie* (40 punktów),
11. *Studia Oecumenica* (100 punktów),
12. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* (70 punktów),
13. *Stylistyka* (100 punktów).

W ciągu ostatnich pięciu lat kolekcja ta uległa pewnym zmianom. Czasopismo *Nomos & Dike* zostało usunięte ze względu na niewykazywanie żadnej aktywności redakcyjnej na platformie i zawieszenie działalności. Decyzję o zawieszeniu podjęło również czasopismo *Studia et Documenta Slavica*, jednak ze względów archiwizacyjnych zostało pozostawione na platformie. Dołączono natomiast na wniosek redakcji nowe tytuły: w 2021 r. *Prace Germanistyczne / Germanistische Werkstatt* (20 punktów), a w 2023 r. *Literaport* (20 punktów). Zainteresowanie implementacją wyraziły redakcje dwóch kolejnych tytułów. Czasopismo *Pogranicze: Polish Borderlands Studies* zmieniło nazwę na *Border and Regional Studies*.

Przystępując do tworzenia platformy czasopism UO, poczyniono następujące założenia:

- Ma stanowić profesjonalną platformę publikowania uniwersyteckich czasopism, dostosowaną do wymogów ministerialnych projektów.
- Artykuły muszą być publikowane w modelu *open access*.
- Ma ułatwiać pracę redakcji.
- Ma stanowić spójne archiwum czasopism.
- Zaprezentowanie w ten sposób potencjału wydawniczego uczelni ma zapewnić upowszechnienie i wzrost widoczności artykułów.
- Ma służyć zwiększeniu indeksacji w naukowych wyszukiwarkach.

² Punktacja zgodna z wykazem czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych opublikowanym w Komunikacie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17 lipca 2023 r.

Z perspektywy pięciu lat można stwierdzić, że udało się osiągnąć zamierzone cele. Platforma zapewnia automatyzację procesu wydawniczego, a tym samym usprawnienie pracy redakcji. Możliwy jest całkowicie elektroniczny obieg dokumentów w procesie wydawniczym – od przesłania tekstu przez autora, poprzez proces recenzji i korektę aż do opublikowania ostatecznej wersji artykułu w pliku PDF – jak również komunikacja między zespołem redakcyjnym, autorami i recenzentami. Publikowane treści dostępne są bezpłatnie na podstawie licencji Creative Commons „Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach 4.0”. Platforma dostosowana jest do wymogów ministerialnych, o czym świadczy fakt, że ukazujące się na niej tytuły znalazły się wśród beneficjentów rządowego programu „Wsparcie czasopism naukowych” oraz jego kontynuacji pod nazwą „Rozwój czasopism naukowych”. W ramach pierwszej edycji dofinansowanie otrzymały: *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, *Pogranicze: Polish Borderlands Studies*, *Studia Miejskie*, *Studia Oecumenica* oraz *Stylistyka*. Natomiast w drugim rozdaniu wsparcie dostały ponownie: *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, *Pogranicze: Polish Borderlands Studies* oraz *Stylistyka*, dodatkowo dofinansowano: *Family Forum*, *Studia Oecumenica* i *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*. *Studium Miejskim* nie udało się uzyskać kontynuacji dofinansowania.

Za wzrostem widoczności artykułów przemawiają statystyki, do których dostęp umożliwia Platforma. Częściowo generowane są przez wykonawcę, dostępne są również dane agregowane przez Google Analytics. W tabeli 1 przedstawiono liczbę opublikowanych artykułów w odniesieniu do ich pobrań w poszczególnych latach. Na przykładzie minionego roku zilustrowano wykorzystanie samej platformy.

Tabela 1. Liczba zamieszczonych artykułów z podziałem na poszczególne czasopisma w latach 2020–2022

Tytuł czasopisma	2020	2021	2022*
<i>Studia et Documenta Slavica</i>	27	–	–
<i>Studia Miejskie</i>	408	12	6
<i>Economic and Environmental Studies</i>	496	50	–
<i>Family Forum</i>	157	22	24
<i>Liturgia Sacra</i>	109	25	31
<i>Opolskie Studia Administracyjno-Prawne</i>	311	41	23
<i>Studia Oecumenica</i>	276	30	2
<i>Scriptura Sacra</i>	138	17	16
<i>Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego</i>	186	31	16
<i>Border and Regional Studies</i>	128	11	10

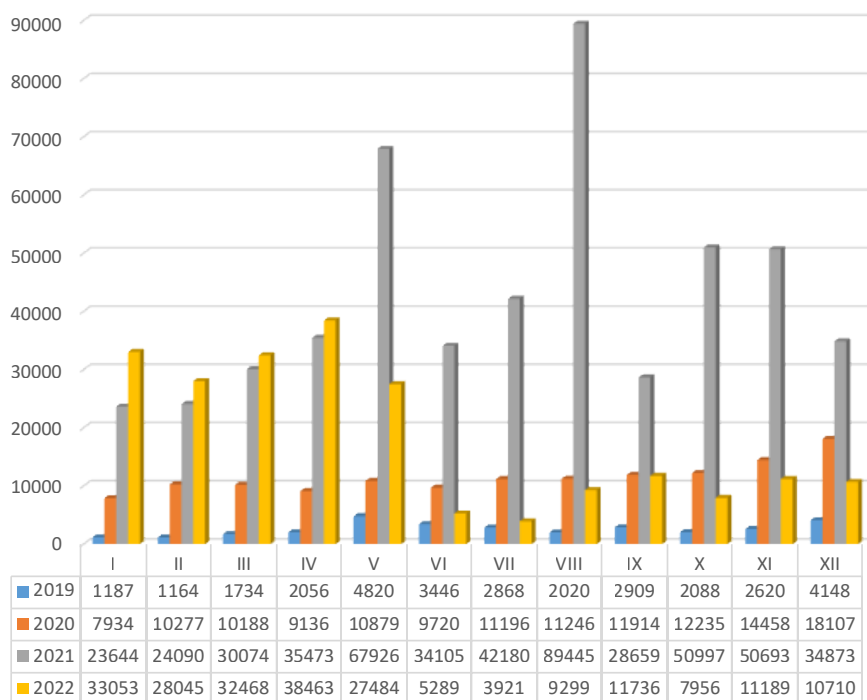
Tytuł czasopisma	2020	2021	2022*
<i>Studia Krytyczne</i>	93	12	9
<i>Stylistyka</i>	408	783	–
<i>Prace Germanistyczne / Germanistische Werkstatt</i>	–	–	18

(*wg dziennej daty publikacji artykułu z systemu OJS)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez firmę LIBCOM.

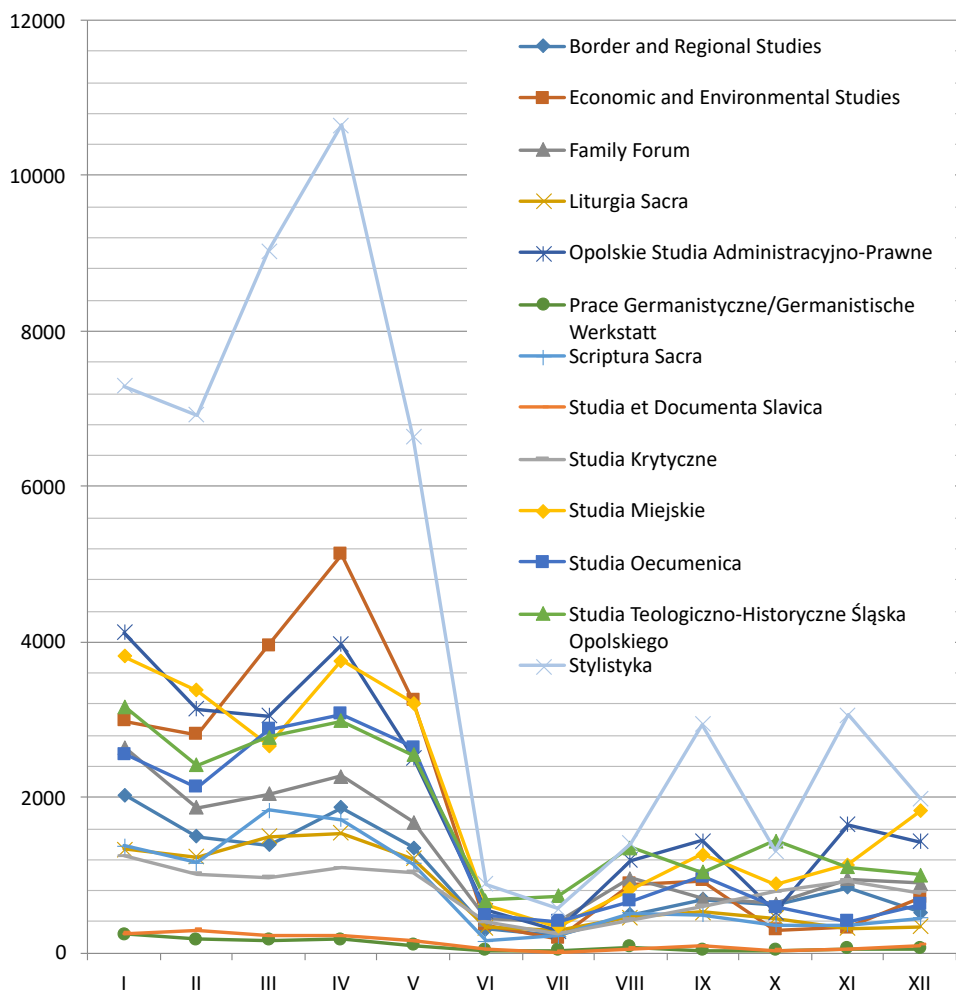
W 2020 r. położono duży nacisk na uzupełnianie archiwów wybranych czasopism, stąd niższa liczba opublikowanych artykułów w kolejnych latach.

Statystyki pobrań pełnych tekstów zamieszczonych na Platformie przedstawiono na rycinach 1–3.

Rycina 1. Miesięczna liczba pobrań wszystkich artykułów z Platformy czasopism UO w latach 2019–2022.

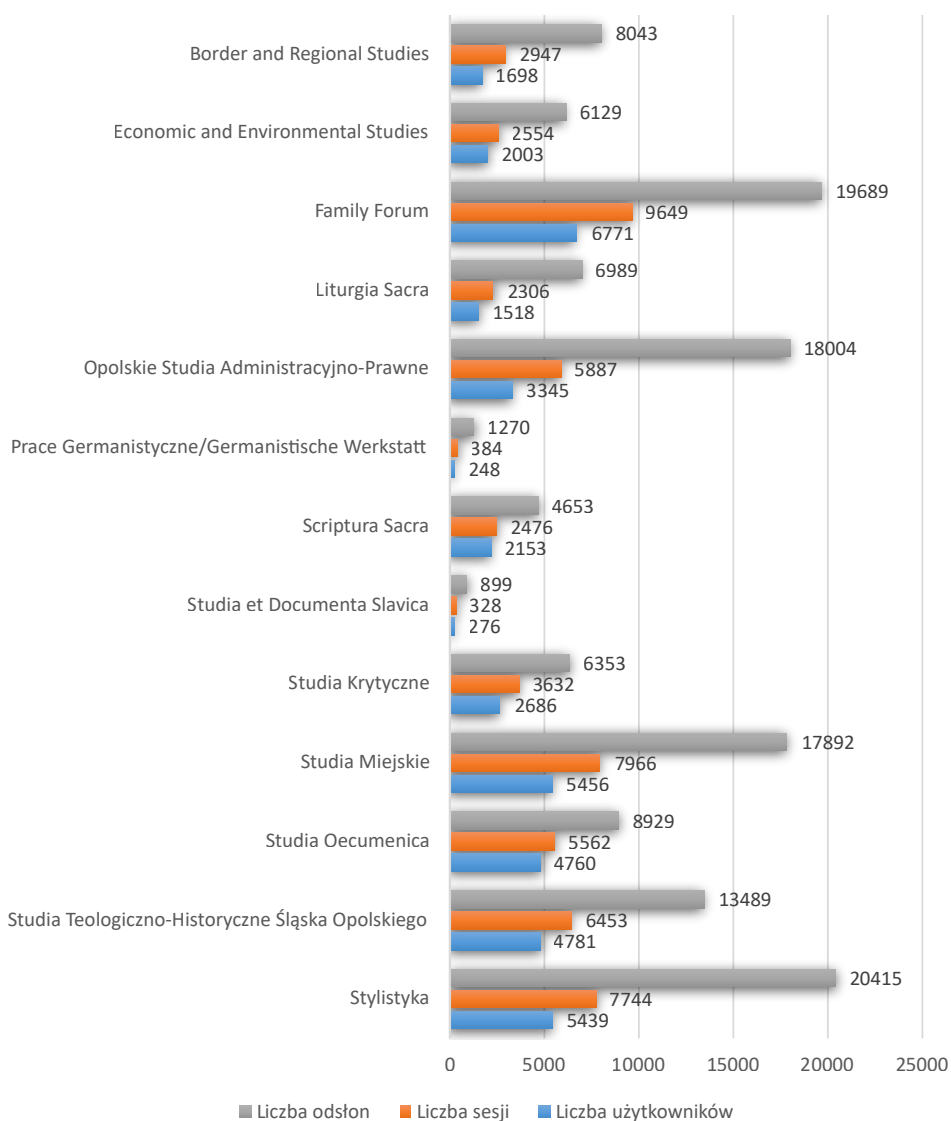
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez firmę LIBCOM.

Rycina 2. Liczba pobrań artykułów poszczególnych czasopism w kolejnych miesiącach 2022 r.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Google Analytics.

Spadek wartości statystycznych od maja 2022 r. spowodowany jest wdrożeniem wersji 3.3 systemu OJS, w której producenci oprogramowania zoptymalizowali statystyki, modernizując sposób zbierania, przetwarzania i analizowania danych.

Za skokowy przyrost statystyk w niektórych miesiącach odpowiada pobieranie plików PDF do indeksacji przez bazy zewnętrzne, w których rejestrowane jest dane czasopismo. Zwiększa to statystyki pobrań raz lub dwa razy do roku.

Rycina 3. Statystyki korzystania z Platformy czasopism UO w 2022 r.
Oprac. Marcin Podolan na podstawie danych Google Analytics.

Indeksacja w naukowych bazach danych i wyszukiwarkach odbywa się dzięki działaniom Biblioteki. To ona koordynuje podpisywanie umów dotyczących rozpowszechniania treści znajdujących się na platformie – w styczniu 2021 r. na indeksację czasopisma *Studia Miejskie* w bazach EBSCO, natomiast w 2019 r. podpisano umowę z Interdyscyplinarnym Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego (ICM) na zamieszczanie treści artykułów w bazie The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH).

BIBLIOTEKA JAKO WYDAWCA?

Wydawnictwo, zgodnie z definicją z *Encyklopedii książki*, to:

podmiot gospodarczy, lub jego część, zajmujący się finansowaniem i organizowaniem procesu produkcji, dystrybucji i sprzedaży książek, czasopism i in. typów publikacji w formie drukowanej lub cyfrowej. [...] Nie wszystkie W. samodzielnie inicjują oraz finansują procesy produkcji książki. [...] Rola wydawcy ogranicza się wówczas tylko do organizacji procesu wydawniczego i nadzoru nad nim. [...] Ponadto wyróżnić można na rynku W. będące działami instytucji o innym (niewydawniczym) zakresie działalności [...]. Tego typu działy wydawnicze znajdują się w strukturach szkół wyższych [...] (Wolański, 2017).

Do zakresu działań wydawcy należy nie tylko nadzór finansowy czy obrót majątkowymi prawami autorskimi, ale również m.in. określenie potrzeb odbiorców, nadzór nad procesem redagowania publikacji czy reklama i promocja.

Biblioteka UO przyjęła na siebie wszystkie kwestie administracyjne związane z zapewnieniem kontynuacji wsparcia technicznego dla platformy i nadzorowanie realizacji zapisów umowy przez wykonawcę, a także formalnoprawne, takie jak np. wspomniane już umowy dotyczące rozpowszechniania treści publikacji w bazach danych i repozytoriach. Wspiera merytorycznie redakcje przy wnioskowaniu o możliwości dodatkowego finansowania procesów wydawniczych. Do zadań Biblioteki należy także dbanie o jej promocję oraz wszelkiego rodzaju działania projakościowe. Zapewnia też redakcjom wsparcie w sytuacjach kryzysowych związanych z terminowym umieszczeniem artykułów na Platformie. Ponadto jej pracownicy digitalizują i zamieszczają treści artykułów w archiwach poszczególnych czasopism. Biblioteka organizuje również warsztaty oraz szkolenia dla redakcji.

Realizacja dodatkowego finansowania nastąpiła w ramach ministerialnego programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”: pięć tytułów znalazło się w gronie wyróżnionych czasopism. W 2021 r. redakcje periodyków ponownie złożyły wnioski o dofinansowanie z programu MEiN. Projekt ministerialny „Rozwój czasopism naukowych” stanowi kontynuację zakończonych „Wsparcia dla czasopism naukowych”. Dofinansowanie otrzymało tym razem sześć tytułów znajdujących się na platformie. Wszystkie wnioski były konsultowane pod względem merytorycznym przez Bibliotekę. Polega to m.in. na przygotowaniu części kosztorysu dotyczącego wydatków związanych z funkcjonowaniem platformy i usług Crossref, przeanalizowaniu opisów poszczególnych działań czy harmonogramu ich realizacji. Analogicznej konsultacji podlegają też raporty wymagane przez zapisy umowy projektowej z ministerstwem.

W kwestii funkcji administracyjnych i formalnoprawnych należy jeszcze nadmienić, że to Biblioteka odpowiada za współpracę z Crossref. Corocznie odnawiana jest umowa na korzystanie z usług DOI oraz systemu antyplagiatowego Crossref Similarity Check. Zadanie to zostało przejęte od Wydawnictwa UO. W 2022 r. zarejestrowano w sumie 252 identyfikatory DOI, w tym dziewięć dla czasopisma „Explorations”, które nie znajduje się na platformie. Uruchomienie Crossref Similarity Check, czyli systemu antyplagiatowego iThenticate, zapewnia możliwość porównywania tekstów otrzymywanych przez redakcje z milionami innych opublikowanych treści naukowych.

Organizowanie usług DOI to również jedna z form współpracy Biblioteki z uniwersyteckimi wydawnictwami, czyli Wydawnictwem UO oraz Redakcją Wydawnictw Wydziału Teologicznego. Ponadto wspierają one funkcjonowanie platformy w zakresie prac redakcyjnych. W tym celu uczestniczą we wszystkich organizowanych przez Bibliotekę szkoleniach czy wykładach przeznaczonych dla redakcji czasopism. Nie są to wyłącznie szkolenia z zakresu korzystania z funkcjonalności oferowanych przez platformę, które przeprowadza wykonawca – firma LIBCOM, ale również spotkania eksperckie. Przykładowo w 2022 r. odbyło się szkolenie dotyczące efektywnego publikowania w czasopismach naukowych, podczas którego dr Aneta Drabek z Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego przedstawiła prezentację pod tytułem „Indeksowanie czasopism w bazach danych”, a Jolanta Szczepaniak, kierowniczka zespołu Wydawnictwa Politechniki Łódzkiej, omówiła zagadnienie cytowań („Problemy z cytowaniami – praca nad wykazem materiałów źródłowych w publikacji”).

Usługi Crossref, starania o indeksację w bazach danych czy udział redakcji w szkoleniach to niejedynie podejmowane działania projakościowe. W 2022 r. przeprowadzono aktualizację systemu Open Journal Systems do najnowszej, stabilnej wersji 3.x., która została zakończona szkoleniem dla redakcji czasopism z zakresu obsługi nowej wersji. Dokonano rekonfiguracji czasopism oraz zmian programistycznych dostosowujących obecny szablon platformy do nowej wersji oprogramowania. Biblioteka dba również o promocję serwisu, zarówno w ramach UO, jak i poza nim, dzięki wystąpieniom oraz publikacjom. Podczas różnego rodzaju spotkań z pracownikami uczelni ukazuje się platformę jako jedno z narzędzi do realizacji polityki otwartego dostępu. Link dostępowy znajduje się na stronie internetowej Biblioteki. Uniwersytet Opolski należy do sojuszu dziewięciu uniwersytetów europejskich FORTHUM, gdzie Biblioteka promuje potencjał platformy do wymiany naukowej pomiędzy partnerskimi uczelniami, jako źródła dostępu do publikacji i wyników badań oraz narzędzia otwartej nauki.

Plany na przyszłość w zakresie rozwoju Platformy związane są z wymogami aktualnego ministerialnego projektu. Zgodnie z § 6 Rozporządzenia MEiN z dnia 3 sierpnia 2021 r. w sprawie programu „Rozwój czasopism naukowych” oraz § 16 umowy na dofinansowanie dla czasopism w ramach tego projektu – beneficjenci zobowiązują się:

nieodpłatnie przekazywać czasopismo do repozytorium cyfrowego Biblioteki Narodowej w terminie określonym w pkt a) i udzielić Bibliotece Narodowej nieodpłatnej licencji niewyłącznej w celu publicznego udostępniania opublikowanych w czasopiśmie artykułów naukowych w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym, bez żadnych ograniczeń (w tym bez ograniczeń technicznych lub zabezpieczeń technicznych) w ramach Cyfrowej Biblioteki Narodowej Polona oraz Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych Academica.

W związku z powyższym planowane jest, w porozumieniu z wydawnictwami uniwersyteckimi, przejęcie przez Bibliotekę przekazywania artykułów opublikowanych na Platformie do cyfrowego repozytorium Biblioteki Narodowej, co wiąże się z podpisaniem stosownej umowy i uzyskaniem konta wydawcy.

PODSUMOWANIE

Jaki jest współdział Biblioteki UO w działalności wydawniczej uczelni? Czy jej aktywność związana z Platformą czyni z niej tylko koordynatora projektu, czy może jednak wydawcę? Zgodnie z definicją jest ona instytucją o niewydawniczym charakterze, która działa w ramach struktury szkoły wyższej. Nie będzie nadużyciem stwierdzenie, że administrowanie Platformą odpowiada nadzorowi nad procesem wydawniczym. Dodatkowo prace związane z jej promocją, organizowaniem finansowania czy opieką formalnoprawną wpisują się w zakres zadań wydawcy. Odpowiadając na tytułowe pytanie, można zatem uznać, że w odniesieniu do Platformy czasopism UO Biblioteka jest czymś więcej niż koordynatorem uczelnianego projektu.

BIBLIOGRAFIA

- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce.* (2015). https://www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 3 sierpnia 2021 r. w sprawie programu „Rozwój czasopism naukowych”. Dz.U. 2021, poz. 1514.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie pomocy *de minimis* w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”. Dz.U. 2018, poz. 1832.
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej i bibliotek specjalistycznych Uniwersytetu Opolskiego za rok 2022.* (2023). <https://bg.uni.opole.pl/wp-content/uploads/Sprawozdanie-Biblioteki-UO-za-2022.pdf>
- Szczypa, G., Błaszczak, P. (2020), Wsparcie bibliotek akademickich w działaniach uczelni na rzecz ewaluacji – rekonesans. *Folia Bibliologica*, V. 62, 71–86. <https://journals.umcs.pl/fb/article/view/11965/8833>

- Wierzbicka-Próchniak, D., Szewczyk-Kłos, D. (2020). Platforma czasopism Uniwersytetu Opolskiego przykładem synergii w budowaniu otwartego dostępu do publikacji uczelnianych. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum*, 1(30), 47–55. <http://dx.doi.org/10.18778/0860-7435.30.03>
- Wolański, A. (2017), Wydawnictwo. Instytucja. W: A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat (red.). *Encyklopedia książki. T. 2* (s. 629–631). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Aleksandra Szulc

ORCID: [0000-0001-8812-9498](https://orcid.org/0000-0001-8812-9498)

Małgorzata Adamczak

ORCID: [0000-0001-5489-6787](https://orcid.org/0000-0001-5489-6787)

Agnieszka Wiktor-Sass

ORCID: [0009-0004-7378-5483](https://orcid.org/0009-0004-7378-5483)

Blanka Mrowicka

ORCID: [0000-0002-9400-455X](https://orcid.org/0000-0002-9400-455X)

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ROR: <https://ror.org/04g6bbq64>

DZIAŁANIA PROJAKOŚCIOWE W STRATEGII ROZWOJU CZASOPISM UAM REALIZOWANE POPRZECZ PLATFORMĘ PRESSTO

Abstrakt: W 2015 na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w Bibliotece Uniwersyteckiej uruchomiono Platformę Otwartych Czasopism Naukowych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – PRESSto. Jest to narzędzie stworzone z myślą o wszystkich redakcjach czasopism UAM, zbudowane na darmowym oprogramowaniu Open Journal Systems. Wspomaga zarządzanie pracami redakcyjnymi i umożliwia profesjonalne upowszechnianie treści czasopism dostosowanych do aktualnych standardów naukowych publikacji elektronicznych. Od początku pieczę nad funkcjonowaniem portalu i poprawnością wprowadzanych metadanych pełni redakcja PRESSto. Zasoby PRESSto, początkowo ubogie, zawierają obecnie 93 czasopisma i tyleż stron prowadzonych jest w serwisie, a wszystkie wprowadzone dane są każdorazowo poddawane korekcie.

W wyniku zmian prawnych (m.in. Ustawa 2.0, Plan S, Polityka Otwartego Dostępu UAM) konieczne stało się dostosowanie do nich wewnętrznych przepisów uczelni regulujących działalność portalu i czasopism; oraz dostosowanie samego modelu funkcjonowania czasopism do obowiązujących obecnie standardów publikowania cyfrowego.

W założeniach Platforma PRESSto jako narzędzie projakościowe przyspieszy rozwój czasopism i rozszerzy ich zasięg w naukowych wyszukiwarkach oraz bazach danych, a także zwiększy wskaźniki wpływu czasopism oraz krąg odbiorców i autorów zagranicznych.

Słowa kluczowe: działania projakościowe, czasopisma UAM, Platforma PRESSto, czasopisma naukowe, Open Journal Systems

WSTĘP

Komunikacja naukowa jest istotnym elementem przekazu wiedzy pomiędzy światem naukowym a otoczeniem społecznym. Kanały komunikacji zmieniają się z biegiem czasu, a wraz z rozwojem nowoczesnych technologii powstają inicjatywy, które wzmacniają transmisję wiedzy, wspomagając ten proces. Rosnące koszty wydawania tradycyjnych papierowych czasopism naukowych, utrudniony dostęp do zawartych w nich treści naukowych i podwójne finansowanie badań oraz dostępu do wyników badań spowodowały zmianę nastawienia środowiska naukowego do dotychczasowego modelu komunikacji.

Różnego typu deklaracje (Budapesztańska Inicjatywa Open Access, Oświadczenie z Bethesdy w sprawie publikacji w otwartym dostępie, Deklaracja Berlińska w sprawie otwartego dostępu do wiedzy w naukach ścisłych i humanistyczne) w pierwszych latach XXI w. oraz późniejsze zalecenia i rekomendacje gremiów międzynarodowych, takich jak UNESCO (*UNESCO Recommendation on Open Science*, 2021) czy Komisja Europejska, wskazały na preferowany model komunikacji naukowej, jakim jest otwarta nauka. W urzędowych dokumentach zawarte są informacje o kluczowych obszarach otwartej nauki, a jednym z nich jest otwarty dostęp do publikacji.

Informatycznymi narzędziami wspomagającymi proces wydawania czasopism online są systemy do zarządzania czasopismami. Jednym z najpopularniejszych na świecie jest Open Journal Systems, który powstał w ramach Public Knowledge Project (PKP) na licencji *open source*. W systemie tym pracuje ponad 30 000 czasopism, od 2010 opublikowano ponad 6 milionów artykułów (Khanna i in., 2022). Każde czasopismo wydawane w systemie OJS zyskuje następujące korzyści: indywidualną wielojęzyczną stronę, aktywację identyfikatorów DOI, wprowadzenie spójnej z zasadami międzynarodowymi i zgodnej z wymogami ministerialnymi polityki funkcjonowania czasopism w tym licencji Creative Commons (CC) oraz zasad etyki publikacyjnej zgodnej z Committee on Publication Ethics (COPE). System oferuje dodatkowo: zliczanie liczby cytowań artykułu, generowanie statystyk wejść oraz pobrań artykułów, a także wskaźników altmetrycznych; możliwość publikowania artykułów w różnych formatach. Istotna jest możliwość eksportu opisów do programów bibliograficznych, baz i agregatorów za pomocą otwartego protokołu OAI-PMH, dzięki czemu informacja o artykułach w naukowych portalach społecznościowych przesyłana jest natychmiastowo.

Na rynku wydawniczym istnieją także komercyjne systemy do zarządzania treścią online (Sidyk i Zdunek, 2020) umożliwiające sprawny i efektywny proces wydawniczy książek, czasopism i materiałów konferencyjnych, np. Editorial Manager oferowany przez firmę Elsevier.

Rola wydawnicza biblioteki naukowej jest istotna w kontekście wspierania komunikacji naukowej. Koalicja Wydawnicza Bibliotek (Library Publishing Coalition – LPC) wyróżnia trzy główne nurty angażowania się bibliotek w działalność wydawniczą uczelni: zarządzanie wydawnictwem przez bibliotekę, partnerstwo biblioteki i wydawnictwa oraz specjalne usługi biblioteczne wspierające wydawnictwo (Derfert-Wolf, 2022).

W Polsce większość platform czasopism elektronicznych szkół wyższych działa przy wydawnictwach naukowych uczelni, np. Akademicka Platforma Czasopism w Toruniu czy platforma czasopism Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Obecnie tego typu systemem bezpośrednio zarządzają również same biblioteki, tak jak ma to miejsce w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego, Bibliotece Uniwersytetu Opolskiego czy Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu (Derfert-Wolf, 2022). Wynika to z faktu, że biblioteki naukowe odpowiadają za procesy rozpowszechniania i przechowywania wiedzy, angażują się w tworzenie otwartych repozytoriów i bibliotek cyfrowych, a rozwój usług związanych z publikowaniem treści naukowych on-line sprawił, że mają swój udział w zarządzaniu platformami wydawniczymi elektronicznych czasopism i monografii (Hahn, 2008; Karwasińska, 2017).

Platforma Otwartych Czasopism Naukowych UAM PRESSto, kierowana przez Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu, jest jednym z pierwszych tego typu przedsięwzięć w Polsce (Derfert-Wolf, 2022). W artykule przedstawiono początek, a także rozwój platformy, działania związane z powstaniem nowych zarządzeń, pozyskaniem funduszy, aktualizacją systemu OJS, szkoleniami i promocją oraz pierwszym audytem czasopism.

POCZĄTKI DZIAŁANIA PLATFORMY PRESSTO

Rozwój otwartej nauki i kampanie na rzecz otwartego dostępu mające swój początek w definiującej założenia ruchu Budapesztańskiej Inicjatywie OA z 2002 r. (Chan i in., 2002) spowodowały zmianę modelu rozpowszechniania treści naukowych, promując koncepcję bezpłatnego dostępu do nich bez barier licencyjnych. Podobne wymagania ogłosiła Europejska Rada ds. Badań Naukowych (European Research Council – ERC) na podstawie opublikowanych 17 grudnia 2007 r. Wytycznych dotyczących otwartego dostępu (ERC Scientific Council Guidelines for Open Access) i Komisja Europejska w zaleceniu z dnia 17 lipca 2012 r. (2012/417/UE) (*Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, 2015, s. 5–6).

Zmiany w publikowaniu naukowym, które zainicjowane zostały w tym czasie na całym świecie, miały istotny wpływ na funkcjonowanie bibliotek. Powstawały nowe usługi biblioteczne. Dynamicznym kierunkiem był rozwój narzędzi do nieodpłatnej prezentacji treści naukowych. Również w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu rosły wskaźniki udostępnień elektronicznych, natomiast pogłębiał się regres w liczbie odwiedzin i udostępnianiu zbiorów tradycyjnych. Dlatego Biblioteka z myślą o swoich użytkownikach przyjęła nową strategię działania – zwiększanie liczby organizowanychostępów do zasobów elektronicznych komercyjnych i rozbudowa własnych zasobów elektronicznych. Powstały Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, Repozytorium AMUR, baza WieKI – Wielkopolska Kolekcja Ikonograficzna (*Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej za rok 2014*, 2014, s. 2).

W 2014 r. zaproponowano stworzenie nowego produktu i przedstawiono koncepcję uruchomienia platformy otwartych, elektronicznych czasopism naukowych na UAM – PRESSto (*Sprawozdanie...*, 2014, s. 18). Głównym celem stworzenia Platformy PRESSto było zaprezentowanie potencjału wydawniczego recenzowanych czasopism i szerokie upowszechnianie publikowanych w nich treści naukowych, a także zwiększenie wskaźników wpływu czasopism i ich indeksowania w naukowych wyszukiwarkach. Plan budowy obszernego serwisu był oparty na oprogramowaniu Open Journal Systems. To narzędzie typu *open source*, umożliwiające prezentowanie informacji o czasopi-smach i ich treści oraz kompleksowe prowadzenie procesu publikacyjnego, spełniało wszystkie wymagania niezbędne do stworzenia platformy czasopism naukowych. Od samego początku czasopisma zaimplementowane na Platformie PRESSto miały być publikowane w modelu otwartym (*open access*), co oznacza, że artykuły dostępne są bezpłatnie dla wszystkich zainteresowanych użytkowników Internetu na podstawie licencji Creative Commons. W roku 2015 stworzono strony 40 czasopism uniwersyteckich (*Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, 2015, s. 19). Systematycznie baza powiększała się o kolejne czasopisma.

Koncepcja powstania własnej platformy była zgodna z kierunkami rozwoju otwar-tości w Polsce zapisanymi w przyjętym przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dokumencie *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań nauko-wych w Polsce* (2015), prezentującym założenia polityki otwartego dostępu oraz zalece-nia dotyczące wprowadzania otwartego dostępu do publikacji i wyników badań nauko-wych przez podmioty finansujące badania (Narodowe Centrum Nauki, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego), jednostki naukowe, uczelnie i wydawców.

I tak na podstawie Zarządzenia Nr 445/2015/2016 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 1 października 2015 r. powołano uniwersytecką

platformę czasopism. Zgodnie z jego treścią właścicielem Platformy PRESS to został Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a Biblioteka Uniwersytecka odpowiadała za ustanowienie polityki funkcjonowania platformy, jej administrację i rozwój oraz wsparcie redakcji czasopism w obsłudze wersji elektronicznej publikowanej w systemie. Docelowo powinny być posadowione na niej wszystkie czasopisma wydawane czy współwydawane przez uczelnię, tak by ich sposób redagowania i udostępniania spełniał zawsze najwyższe standardy (*Sprawozdanie...*, 2015, s. 5). Po upływie trzech lat od dnia wejścia w życie zarządzenia wszystkie czasopisma, których wydawcą jest Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu lub jego jednostki organizacyjne, wprowadzone na platformę miały przyjąć elektroniczną wersję jako pierwotną (§ 13 niniejszego zarządzenia). Czas pokazał, że się tak nie stało.

Wejście w życie w 2018 r. Ustawy 2.0, niosącej wiele nowych zapisów dotyczących funkcjonowania szkół wyższych, zbiegło się w czasie z reorganizacją w Bibliotece. Zmieniła się wówczas kadra zajmująca się prowadzeniem platformy. Z czasem zauważono potrzebę aktualizacji funkcjonowania systemu i konieczność powiększenia zespołu opiekującego się bazą i wsparciem redakcji czasopism. Prace nad rozwojem platformy zainicjowane zostały w 2021 r. przy współpracy z Biurem Wsparcia Nauki UAM (obecnie Biuro ds. Nauki i Rankingów). Okazało się wówczas także, że istnieje potrzeba uporządkowania i zebrania informacji o wszystkich czasopism naukowych wydawanych przez uczelnię. Na platformie swoje strony miało wówczas 76 czasopism, więc naturalne stało się nawiązanie współpracy z wyżej wymienioną jednostką w celu zebrania informacji o pozostałych czasopismach uniwersyteckich.

Podjęto prace nad zamierzonym wcześniej planem rozwoju platformy. Ideą rozwoju było wdrożenie nowych i podniesienie jakości oferowanych już usług dla czasopism oraz stały rozwój technologiczny, by utrzymać konkurencyjność w stosunku do platform komercyjnych. Istotne było rozszerzenie wsparcia dla redakcji czasopism w zakresie bieżącej obsługi platformy i działań formalno-organizacyjnych mających na celu podniesienie poziomu praktyk publikacyjnych i etycznych. W ten sposób zamierzano osiągnąć realną poprawę jakości wydawanych czasopism, aby spełniały wszystkie formalne warunki konieczne do aplikowania do międzynarodowych baz bibliograficznych, takich jak Scopus, Web of Science Core Collection, ERIH PLUS, wskazanych w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie sporządzania wykazów wydawnictw monografii naukowych oraz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych (MNiSW, 2018). Miało się to przełożyć na wzrost widoczności oraz prestiżu czasopism i jednocześnie zwiększyć identyfikację uczelni na arenie międzynarodowej.

Przygotowano harmonogram, który zakładał przeprowadzenie prac rozwojowych na poziomie zarządzania platformą, zarządzania czasopismem oraz optymalizacji prezentacji artykułu. Zaplanowano i podzielono działania na etapy oraz rozpisano koszty realizacji poszczególnych zadań oraz wdrożenia nowych usług. Podjęte działania były zgodne z kierunkiem zmian według przyjętej Strategii UAM na lata 2020–2030 (dalej: Strategia UAM, 2021). Podniesienie prestiżu czasopism wydawanych przez UAM (cel cząstkowy 1.4.3) zawiera w sobie punkt dotyczący integracji uniwersyteckiego systemu wydawniczego, który realizowany jest dla czasopism poprzez rozwijanie Platformy PRESSto. Działania platformy korespondują również z zaleceniami Komisji Europejskiej z lat 2012 i 2018 w sprawie otwartego publikowania, wpisują się także w założenia Planu S, który został opracowany przez sygnatariuszy cOAlition S i zaczął obowiązywać od 2021 r. W skali lokalnej PRESSto realizuje zapisy Strategii UAM oraz Polityki Otwartego Dostępu UAM (Zarządzenie Rektora nr 47/2020/2021) poprzez publikowanie czasopism w formule tzw. diamentowego otwartego dostępu (*diamond open access*), opatrując każdy artykuł odpowiednimi licencjami Creative Commons. Obecnie na platformie swoje strony mają 93 czasopisma UAM (w tym 4 publikowane są w koedycji). W przypadku 10 czasopism PRESSto spełnia wyłącznie rolę archiwizacyjną, dzięki czemu ich treści są nadal dostępne w obiegu naukowym. To także wpisuje się w przyjętą politykę uczelni dotyczącą własnych czasopism.

ROZWÓJ PRESSTO I WSPARCIE DOBRYCH PRAKTYK PUBLIKACYJNYCH POPRAZ ELEMENTY PROJAKOŚCIOWE W NOWYCH PRZEPISACH ORAZ GRANT ID-UB

Ze względu na opisane wcześniej zmiany prawne i nieustającą transformację cyfrową, aby wdrożyć ulepszenia na Platformie PRESSto, konieczne stało się dostosowanie przepisów oraz praktyk publikacyjnych do aktualnych potrzeb efektywnej komunikacji naukowej, a także monitorowanie pojawiających się nowych zaleceń dla redakcji i wydawców naukowych. W działalności współczesnych otwartych czasopism naukowych ważne są standardy dotyczące jakości procesu naukowo-wydawniczego oraz otwartości czasopisma (Kulczycki, 2013), normy opisów bibliograficznych różnych typów dokumentów elektronicznych (Matysek, 2017), a także rekomendacje dotyczące pozycjonowania treści naukowych, tzw. *academic search engine optimization* (dalej: ASEO; Schilhan i in., 2021; Google Scholar; Wiley) oraz zasady jednolitej architektury informacji i prostej nawigacji w obrębie całych platform publikacyjnych (Pamuła-Cieślak, 2019).

Wszystkie te elementy są ważne z punktu widzenia czytelników, potencjalnych autorów, jak również ekspertów oceniających czasopisma, dlatego w 2022 r. zostały zmienione przepisy wewnętrzne dotyczące czasopism uczelnianych i przyjęto dwa dokumenty: Zarządzenie nr 238/2021/2022 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 24 czerwca 2022 roku w sprawie czasopism naukowych UAM oraz Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto (dalej: ZR 238/2021/2022); oraz Zarządzenie Dyrektora BUP nr 7/2022 dotyczące wprowadzenia Regulaminu elektronicznej Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto (dalej: ZD 7/2022)

W rozporządzeniach na nowo zdefiniowano zasady funkcjonowania czasopism UAM oraz uniwersyteckiej platformy czasopism PRESSto, a także w sposób jednoznaczny przypisano obowiązki i prawa stron: Uniwersytetu jako wydawcy lub współwydawcy, redakcji czasopism oraz zespołu PRESSto. Nowe przepisy były niezbędne do rozpoczęcia kolejnego etapu rozwoju czasopism, a także podniesienia jakości usług i zarządzania tak dużą platformą, jaką obecnie jest PRESSto.

Zarządzenie ZR 238/2021/2022 reguluje działalność wydawniczą wszystkich czasopism UAM w aspekcie prawnym i administracyjnym oraz precyzuje wynikające z tych regulacji obowiązki redaktora naczelnego. Zarządzenie ZD 7/2022 w sposób szczegółowy przedstawia obowiązki redakcji czasopisma i redakcji PRESSto, konieczne zmiany, do których wdrożenia zobowiązane są wszystkie redakcje korzystające z uniwersyteckiej platformy oraz optymalny przepływ prac między redakcją czasopisma a redakcją PRESSto. W ten sposób w Regulaminie PRESSto, nad którym pieczę sprawuje bezpośrednio Biblioteka, zamieszczono elementy podlegające częstszym zmianom wynikającym z bieżących potrzeb czasopism lub rynku naukowych publikacji cyfrowych, jak standardy wydawnicze publikacji elektronicznych, wymagania baz danych czy ASEO – co ułatwia sprawne wprowadzanie nowelizacji.

W kontekście prowadzenia działań projakościowych poprzez Platformę PRESSto istotne było uściślenie w zarządzeniu ZR 238/2021/2022 procedury tworzenia i współwydawania czasopism UAM, a także zasad publikowania wersji elektronicznej czasopism na Platformie PRESSto. Dzięki temu uproszczona została część prac jednostek UAM zaangażowanych w sprawy uniwersyteckich czasopism.

Równie ważne było przededefiniowanie i rozwinięcie kluczowych obowiązków redaktora naczelnego, co otwiera możliwości nowych kierunków rozwoju czasopisma i efektywne wdrażanie dobrych praktyk. Kolejną zmianą w rozporządzeniu jest zapis dotyczący jednostki odpowiedzialnej za prowadzenie i aktualizację wewnętrznego Rejestru Czasopism UAM (ReCZ) i jest nią obecnie Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu (BUP), w której realizowany jest projekt Platformy PRESSto. Ze względu na charakter

działalności PRESSto i stały kontakt z wszystkimi redakcjami czasopism jest to właściwa jednostka, aby prowadzić taki rejestr oraz zapewnić aktualność wszystkich zapisów.

Zupełnie nowym elementem o charakterze projakościowym w zarządzeniu jest zapis ustanawiający cykliczny audyt czasopism UAM. Audyt jest narzędziem, które umożliwia ocenę faktycznego rozwoju czasopisma oraz ma wskazywać konieczne zmiany, zwłaszcza w odniesieniu do: punktualności wydań, wpływu na reprezentowaną przez periodyk dyscyplinę, umiędzynarodowienia i poziomu indeksacji oraz obecności w bazach danych i repozytoriach, udziału artykułów pracowników UAM w poszczególnych zeszytach, podjętych działań rozwojowych oraz pozyskiwania dofinansowań. Audyt z wykorzystaniem Platformy PRESSto pozwala na realizację założeń Strategii UAM dotyczących podniesienia jakości czasopism uczelni poprzez wsparcie redakcji aktywnie dążących do spełnienia kryteriów jakościowych, starania zmierzające do wprowadzenia czasopism UAM na powszechnie uznane międzynarodowe listy czasopism oraz wygaszanie tytułów nieznaczących dla dyscypliny.

W Regulaminie Platformy PRESSto (ZD 7/2022) zawarto klarowny podział i opis zadań w systemie OJS wykonywanych przez zespół PRESSto i redakcje czasopism (z podziałem na role różnych użytkowników procesu komunikacji naukowej, w tym administratora, redaktora, autora, recenzenta itd.), jak również dostępne dla redakcji funkcjonalności systemu oraz zasady przygotowania i udostępniania materiałów na platformie.

Docelowo, aby spełnić standardy rzetelności naukowej i dostosować czasopisma możliwie najlepiej do aktualnych wymogów otwartych publikacji naukowych, zamieszczono informacje zobowiązujące lub zachęcające redakcje m.in. do wydawania czasopism w trybie *open volume*; stosowania trwałych identyfikatorów (*persistent identifier* – PID), jak DOI (Digital Object Identifier; obligatoryjnie, co jest zgodne z wytycznymi Narodowego Centrum Nauki z 2021 r.), ORCID (Open Researcher and Contributor ID) czy ROR (Research Organization Registry); przyjęcia wytycznych COPE (The Committee on Publication Ethics) i wprowadzenia czasopisma do katalogu DOAJ (Directory of Open Access Journals); rozbudowania artykułu o sekcje „Wkład autorów” i „Konflikt interesów” (obecnie zaś przygotowywane są również rekomendacje do sekcji artykułu dotyczącej użycia generatywnej sztucznej inteligencji)¹. Określony został także limit prac autorstwa pracowników UAM w zeszycie i największe dopuszczalne opóźnienie wydawnicze dla różnej częstotliwości periodyków, po przekroczeniu którego blokowany zostaje dostęp do kont OJS, a czasopismo zostaje zarchiwizowane.

¹ Obecnie redakcja Pressto korzysta z wytycznych opracowanych przez Stowarzyszenie Wydawców Szkół Wyższych (Grejner, Adamczak i Jankowiak-Konik, 2024).

W Regulaminie zamieszczono również przydatne dla redakcji wskazówki dotyczące ASEO w zakresie prezentacji artykułu, uwzględniając profil czasopism publikowanych na PRESSto (są to głównie strony czasopism humanistycznych i nauk społecznych). Ich uzupełnieniem i rozwinięciem są szkolenia przygotowane dla redakcji czasopism UAM.

Nowe przepisy zostały szczegółowo zaprezentowane redakcjom na spotkaniu zorganizowanym wspólnie przez zespół PRESSto i Biuro ds. Nauki i Rankingów.

Obie jednostki złożyły również wspólnie wniosek grantowy pod koniec 2021 r. w programie „Inicjatywa doskonałości – uczelnia badawcza” (ID-UB), aby pozyskać środki na realizację działań rozwojowych. Przyjęty projekt pt. „Rozbudowa funkcjonalności i rozwój elektronicznej Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto” został przewidziany na 61 miesięcy (1.12.2021–31.12.2026 r.) i podzielony na pięć etapów.

Dodatkowy budżet przeznaczono na sfinansowanie kosztów związanych z zatrudnieniem nowego pracownika, przeniesieniem archiwów czasopism UAM z komercyjnych platform na Platformę PRESSto, outsourcingowymi usługami prawnymi i informatycznymi, umowami członkowskimi w serwisach międzynarodowych.

Bez dodatkowych funduszy zapewnionych przez grant ID-UB nie byłoby możliwe podjęcie tak szeroko zakrojonych działań i podniesienia jakości oferowanych usług.

AKTUALIZACJA SYSTEMU, UZUPEŁNIENIE ARCHIWÓW CZASOPISEM ORAZ DZIAŁANIA WSPIERAJĄCE ICH WIDOCZNOŚĆ

Już w marcu 2022 r. została podpisana umowa z zewnętrzną firmą informatyczną. Zespół zyskał codzienną pomoc techniczną, rozpoczęto też etap paromiesięcznych przygotowań do przeprowadzenia upgrade'u systemu do najnowszej funkcjonalnej wersji. Zgodnie z nowym zarządzeniem ZR 238/2021/2022 archiwa czasopism publikowanych do tej pory w otwartym dostępie na platformach komercyjnych miały się znaleźć na PRESSto, zapewniając im tym samym wieczystą archiwizację na PKP Preservation Project (PKP PN). W związku z tym, konieczna była migracja zawartości czasopism znajdujących się na platformie Sciendo. Zamówiona została specjalna wtyczka pozwalająca na półautomatyczny import rekordów. Prace musiały zostać zakończone przed rozpoczęciem upgrade'u ze względu na niekompatybilność wtyczki z nową wersją systemu.

Niestety, różnice w pracy tych dwóch platform oraz w sposobie zapisywania metadanych w bazie, a także w używaniu różnych znaczników z zapisie XML spowodowały znaczny nakład pracy całej redakcji PRESSto. Metadane 1646 zaimportowanych artykułów należało porównać z informacjami w pliku PDF oraz nanieść ręcznie konieczne poprawki.

W tym samym czasie informatyk biblioteczny wraz z firmą informatyczną przygotowali bazę OJS oraz uniwersyteckie serwery do upgrade'u, jednocześnie zabezpieczając archiwum bazy i dostosowując ją do własnych potrzeb, a zespół PRESSto testował wersję próbną platformy. Konieczne było poznanie systemu, sprawdzenie jego wszystkich funkcjonalności, w tym przeprowadzenie prób pełnego procesu publikacyjnego (*PKP Docs – Documentation for OJS, OMP and All of the Public Knowledge Project's Software*, b.d.), oraz wybór nowego layoutu prezentującego strony każdego z 93 czasopism. Wymagało to przeanalizowania obecnych trendów modelu otwartego publikowania na portalach największych światowych wydawców naukowych. W procesie rozpoznawania rynku stwierdzono, że nie będzie konieczne wykupienie płatnych motywów, ponieważ PKP udostępnia szeroką gamę layoutów gotowych do użycia. Po sprawdzeniu i porównaniu wielu instalacji OJS na świecie, ostatecznie został wybrany motyw Health Sciences Theme (*Open Journal Systems Demos*, b.d.). Layout ten charakteryzuje się minimalizmem i prostotą formy, zapewniając przy tym elegancką prezentację wszystkich koniecznych informacji oraz statystyk artykułu. Z podobnymi wyzwaniem musiały się zmierzyć również inne platformy oparte na oprogramowaniu OJS, o czym można przeczytać w literaturze (Maistrovskaya i Newson, 2019).

Podjęto decyzję o zamknięciu Platformy PRESSto na dwa tygodnie w październiku 2022 r. Redakcje czasopism zostały poinformowane o przerwie w działaniu systemu, w tym zawieszeniu możliwości obsługi pełnego procesu redakcyjnego, co było kwestią wielce problematyczną w pracach redakcyjnych. Tak długi czas konieczny był nie tylko na przeprowadzenie upgrade'u, ale również na uaktualnienie wizualne stron czasopism, stworzenie nowych grafik banerów, konfigurację szablonów oraz indywidualnego menu każdej ze stron czasopism. Aktualizację udało się skończyć przed przewidzianym terminem, co zostało przyjęte pozytywnie przez redakcje. Tym samym rozpoczął się etap szkoleń.

Szkolenia były ważnym etapem ze względu na zmiany wprowadzone w 2022 r. oraz zwiększenie liczby administrowanych przez zespół PRESSto stron czasopism do 93. Istotne było więc przygotowanie redakcji do pracy według nowych rozporządzeń oraz obsługi nowego interfejsu panelu administracyjnego. Dodatkowo wprowadzono też stałe dyżury szkoleniowe dla użytkowników systemu.

Rozpoczęły się warsztaty w zakresie:

- funkcjonowania i obsługi nowej wersji OJS – interfejs panelu administracyjnego znacząco różnił się od poprzedniej wersji, dlatego szkolenia cieszyły się dużym zainteresowaniem,
- obsługi narzędzia antyplagiatowego – według nowych zasad redakcje po wyjaśnieniu reguł analizy uzyskanych raportów otrzymują bezpośredni dostęp do opłaconego przez uczelnię systemu iThenticate (Crossref Similarity Check), (*iThenticate User Guide*, b.d.),

- prowadzenia pełnego procesu publikacyjnego – podczas tych warsztatów wyjaśniano wątpliwości redakcji związane z przeniesieniem całego procesu publikacyjnego na platformę; wielu redaktorów obawiało się reakcji recenzentów i autorów, którzy dotąd nie korzystali z narzędzi tego typu. Szczegółowe omówienie funkcjonalności oraz dostosowanie elementów systemu do indywidualnych potrzeb czasopisma często wpływało na zmianę stanowiska redakcji.

Zespół PRESSto wspiera działania redakcji, aby zwiększyć widoczność i zasięg czasopism. W tym celu prowadzone są szkolenia dotyczące przygotowania zgłoszeń do międzynarodowych baz indeksujących, takich jak Scopus, Web of Science, ERIH+ czy DOAJ; sposobu prezentacji elementów uwzględniających ASEO; promocji w międzynarodowych serwisach naukowo-informacyjnych.

Będąc w stałym kontakcie z przedstawicielami baz, redakcja PRESSto na bieżąco aktualizuje swoją wiedzę na temat najnowszych wytycznych dla czasopism, prowadzi szkolenia z redakcjami oraz dokonuje wstępnej oceny stron, uwzględniając następujące elementy: cel i zasięg czasopisma, opis procesu recenzji, etykę publikacyjną zgodną z wytycznymi COPE, stosowaną politykę antyplagiatową i otwartego dostępu (OA), zapisy prawnoautorskie. Organizuje także spotkania z osobami reprezentującymi bazy.

Oprócz powyższych działań, w celu zapewnienia lepszego pozycjonowania zespół PRESSto analizuje sam układ artykułów i sposób ich prezentacji w pliku PDF pod kątem wymagań ASEO, np. dobór odpowiednich słów kluczowych i sposób ich użycia w tytule, abstrakcie, tekście głównym artykułu, konsekwentne używanie nazw własnych, zastosowanie podziału tekstu z uwzględnieniem śródtytułów (sekcji), zastosowanie grafiki wektorowej (Beel i in., 2010). Zwraca się również uwagę na odpowiednie zaprezentowanie na pierwszej stronie tekstu numerów DOI, angielskojęzycznego tytułu i abstraktu oraz odpowiedniej licencji.

W ramach grantu Inicjatywa doskonałości – uczelnia badawcza (ID-UB) Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu wykupiła dostęp do platformy AlphaGalileo, będącej swego rodzaju internetowym mostem łączącym praktyków nauki i technologii z mediami, a tym samym z opinią publiczną, umożliwiającym nową kulturę komunikacji naukowej w Europie. Serwis moderowany i prowadzony przez niezależną organizację AlphaGalileo Ltd. przyjmuje komunikaty prasowe o postępach w badaniach od ponad 2 tysięcy instytucji i autorów i rozprowadza je do ponad 7 tysięcy dziennikarzy w 85 krajach (*AlphaGalileo > AlphaGalileo > About Us*, b.d.). W przeciągu 10 miesięcy korzystania z serwisu została zamieszczona informacja o 58 artykułach znajdujących się na Platformie PRESSto, co skutkowało blisko 200 tysiącami rozesłanych alertów (informacją mailową o nowym artykule na dany temat), 12 tysiącami wejść na posty i blisko 200 przekierowaniami na stronę wybranego artykułu znajdującego się na Platformie PRESSto.

Po prawie rocznej pracy z serwisem AlphaGalileo redakcja PRESSto zauważa przydatność narzędzia do promocji nie tylko czasopism Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, ale również do wydarzeń uniwersyteckich. W tym celu dostęp do serwisu otrzymały również osoby odpowiedzialne za promocję uczelni oraz niektórych wydziałów.

W najbliższym czasie zaplanowane jest testowanie kolejnego ogólnościowego serwisu EurekaAlert, na zakup którego fundusze przewidziane zostały w realizowanym przez PRESSto grantie ID-UB.

Dzięki takim inicjatywom redakcje czasopism zyskują dodatkową przestrzeń promocji treści opublikowanych w czasopismach UAM.

AUDYT CZASOPISM UAM

Audyt czasopism był zasadniczym elementem planu wdrożenia zmian projakościowych, dzięki któremu dokonano ogólnej oceny stanu rozwoju czasopism, ich mocnych i słabych stron oraz oszacowano możliwości wsparcia. Realny okres rozwoju czasopisma, po którym można miarodajnie ocenić zmianę jakości praktyk wydawniczych i wpływu czasopisma, to okres ok. 5–6 lat (Sondervana i Stigter, 2017; Molls, 2019). Można go jednak podzielić na dwuletnie etapy, aby dokonać ocen częściowych zmian poszczególnych elementów polityki publikacyjnej czasopisma, dlatego zarządzono cykliczny audyt czasopism, a pierwszy z nich odbył się w czerwcu 2023 r.

Rozbudowany audyt czasopism uczelnianych z wykorzystaniem danych z Platformy PRESSto jest pierwszym tego typu działaniem w skali naszego kraju. Opublikowano kompleksowe raporty podsumowujące stan rozwoju czasopism w Polsce (Kulczycki i Korytkowski, 2020a i b) lub analizy wybranych cech grup czasopism (Drabek i Bemke-Świtlik, 2020; 2021), a nawet wybranych cech wszystkich czasopism w obrębie platformy OJS (Pamuła-Cieślak, 2019). Jednak dzięki zastosowaniu danych ilościowych w bieżącym badaniu uzyskano wyniki dla całego zbioru czasopism platformy również na poziomie analizy poszczególnych artykułów, a takich informacji dotąd brak w literaturze.

Audyt przeprowadzono na podstawie materiału przygotowanego i przeanalizowanego przez zespół PRESSto oraz Pracownię Komunikacji Naukowej. Zaznaczyć należy, że całość prac stanowiła pierwsze zadanie, jakie wykonane zostało przez Centrum Naukometryczne, powstałe w połowie 2022 r. z inicjatywy dra hab. Emanuela Kulczyckiego, prof. UAM, kierownika Pracowni Komunikacji Naukowej (PKN) oraz dyrekcji Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (BUP), dr Małgorzaty Dąbrowicz oraz mgr Małgorzaty Rychlik. Centrum Naukometryczne składa się z pracowników Oddziału Informacji i Transferu Wiedzy BUP oraz PKN, a jego celem jest wsparcie własnej uczelni,

jak i całego środowiska bibliotekarzy poznańskich i krajowych w zakresie analiz nauko-
metrycznych, a także dydaktyki naukometrii.

Podstawą analiz były dane ilościowe i jakościowe uzyskane z bazy OJS oraz od redak-
cji czasopism. Wybrano cechy wskaźnikowe ocenione jako najbardziej przydatne do
celów pierwszego audytu, a następnie opracowano metodykę zbioru danych z okresu
trzech lat (2020–2022). Na ich podstawie prześledzono wybrane lata wydawnicze na
poziomie całych czasopism oraz poszczególnych artykułów.

Efektem tych działań jest raport prezentujący charakterystykę czasopism działają-
cych przy UAM w ujęciu bibliometrycznym oraz pod względem wdrożenia dobrych
praktyk i standardów wydawniczych. Dodatkowo, aby zwiększyć czytelność wyników
w kontekście prowadzonej polityki wydawniczej, informacje zaprezentowano również
na poziomie jednostek organizacyjnych UAM.

Czasopisma podzielono na trzy grupy pod względem aktywności wydawniczej
i oceniono w szczególności: punktualność wydawania, uporządkowanie prawne, stan-
dardy wydawnicze, w tym liczbę stron internetowych czasopisma, standardy edytorskie,
udział w programie Rozwój czasopism naukowych, indeksowanie w bazach danych
ERIH+, Scopus, Web of Science Core Collection, cytowalność czasopism według danych
Crossref wyrażoną w stosunku liczby cytowań do liczby artykułów, autorów zagra-
nicznych, roku założenia czasopisma oraz wizyt na stronie www. Analizy na pozio-
mie artykułów dotyczyły ich liczby, autorów wywodzących się z uczelni macierzystej
i zagranicznych, stosowania angielskiej wersji tytułu, abstraktu i słów kluczowych (co
jest wymogiem w indeksowaniu do bazy Scopus i WoS), stosowania identyfikatorów
DOI oraz bibliografii załącznikowej wprowadzonej co najmniej na platformie.

Podsumowaniem raportu jest zestawienie tabelaryczne kluczowych wskaźników
dla czasopism oraz rekomendacje dla redakcji. Na podstawie raportu zespół kontrolny
przygotował podsumowanie oraz zalecenia dla czasopism.

EFEKTY WPROWADZONYCH ZMIAN I NOWE WYZWANIA

Działania projakościowe realizowane przez Platformę PRESSto wymagały prześledze-
nia światowych trendów w rozwoju podobnych platform oraz kierunku rozwoju cza-
sopism i prezentacji ich treści. Jednocześnie niezbędne było określenie największych
problemów, z jakimi borykają się redakcje macierzystej uczelni, tak aby zaplanować
działania rozwojowe, uwzględniając bieżącą sytuację czasopism.

Już po przeprowadzeniu pierwszego etapu projektu rozwojowego można zauwa-
żyć korzyści płynące z wprowadzanych zmian. Podstawowym zadaniem było zebranie
informacji o wszystkich czasopismach wydawanych na UAM, jednak najważniejszy był

audyt czasopism, który miał realny wpływ na dalsze działania i funkcjonowanie platformy. Pozwolił na ocenę zgodności z obowiązującymi standardami działania współczesnego czasopisma naukowego oraz zainicjował opracowanie kompleksowego planu, który przyczynił się do uzupełnienia brakujących elementów i opracowania dalszych działań.

W długofalowej perspektywie PRESSto ma zagwarantować utrzymanie i rozwój technologicznie zaawansowanego poziomu zarządzania czasopismami z jednoczesną redukcją kosztów infrastruktury informatycznej, zapewniając miejsce wspólnej prezentacji czasopism UAM, ich zawartości oraz promocji. Istotna jest ochrona dorobku czasopism przed ewentualną utratą i stałe podnoszenie praktyk wydawniczych czasopism.

Ciągle zmiany na rynku wydawniczym i rozwój technologii informatycznych wpływa na prezentację treści naukowych oraz konieczność nieustannej dbałości o jakość standardów wydawniczych. Najlepszym przykładem tempa zmian jest pojawienie się w 2022 r. zaawansowanego narzędzia generatywnej sztucznej inteligencji, jakim jest ChatGPT, które w ciągu dwóch miesięcy spowodowało zmiany w polityce publikacyjnej największych międzynarodowych wydawców naukowych, jak Nature (Tools such as ChatGPT..., 2023; Why Nature will not allow..., 2023; Stokel-Walker, 2023), Science (Holden Thorp, 2023; Science Journals, 2023), The Lancet (2023) i innych. Jest to jedno z obecnych wyzwań, które muszą być brane pod uwagę i z którymi również zespół PRESSto będzie musiał zmierzyć się w najbliższym czasie.

BIBLIOGRAFIA

- AlphaGalileo > AlphaGalileo > About us. (b.d.). <https://www.alphagalileo.org/en-gb/AlphaGalileo/About-us> (dostęp: 08.08.2023).
- Beel, J., Gipp, B., Wilde, E. (2010). Academic Search Engine Optimization (ASEO). *Journal of Scholarly Publishing*. 41(2), 176–190. <https://doi.org/10.3138/jsp.41.2.176>
- Chan, L., Cuplinskas, D., Eisen, M., Friend, F., Genova, Y., Guédon, J., Hagemann, M., Harnad, S., Johnson, R., Kupryte, R., La Manna, M., Rév, I., Segbert, M., de Souza, S., Suber, P., & Velterop, J. (2002). *Read the Budapest Open Access Initiative*. Budapest Open Access Initiative. Last Updated February 14, 2002. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read> (dostęp: 08.08.2023).
- Committee on Publication Ethics. (2022). *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing*. <https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.12>
- Derfert-Wolf, L. (2022). Działalność wydawnicza bibliotek szkół wyższych w rozwoju komunikacji naukowej. *Biuletyn EBIB*. <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/795> (dostęp: 08.08.2023).
- Drabek, A., Bemke-Świtlik, M. (2020). Polskie czasopisma naukowe w świetle wybranych elementów oceny stosowanych w międzynarodowych bazach danych. W: *Biblioteki uczelniane wobec środowiska akademickiego. Nowe obszary działania. Materiały Jubileuszowej Konferencji Biblioteki Głównej AGH z okazji obchodów 100-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica, Kraków 12–13 września 2019 r.* Podrazik, A., Stanek-Kapcia, J., Urbaniec, M. (red.). Wydawnictwo AGH, s. 107–132.

- Drabek, A., Bemke-Świtilnik, M. (2021). Międzynarodowe czy krajowe? Analiza bibliometryczna polskich czasopism pedagogicznych. *Forum Pedagogiczne*, 1, 29–49. <https://doi.org/10.21697/fp.2021.1.03>
- Flanagin, A., Bibbins-Domingo, K., Berkwits M., Christiansen S. L. (2023). Nonhuman “Authors” and Implications for the Integrity of Scientific Publication and Medical Knowledge. *JAMA*, 329(8), 637–639. <https://doi.org/10.1001/jama.2023.1344>
- Google Scholar. Inclusion. <https://scholar.google.co.uk/intl/en/scholar/inclusion.html> (dostęp: 30.08.2023).
- Grejner A., Adamczak, M., Jankowiak-Konik, B. (2024) Stanowisko i rekomendacje Stowarzyszenia Wydawców Szkół Wyższych w kwestii stosowania narzędzi generatywnej sztucznej inteligencji (GAI) w pisaniu prac naukowych. *Biuletyn EBIB*, 2(213). <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/911> (dostęp: 22.05.2024).
- Hahn, K. L. (2008). *Research Library Publishing Services New Options for University Publishing*. <https://www.arl.org/resources/research-library-publishing-services-new-options-for-university-publishing/>
- Holden Thorp, H. (2023). ChatGPT is fun, but not an author. *Science*, 379, 313–313. <https://doi.org/10.1126/science.adg7879>.
- IThenticate User Guide*. (b.d.). <https://help.turnitin.com/ithenticate/ithenticate-user/ithenticate-user.htm#Documents> (dostęp: 30.08.2023).
- Khanna, S., Raoni, J., Smecher, A., Alperin, J. P., Ball, J., Willinsky, J. (b.d.). Details of publications using software by the Public Knowledge Project, Harvard Dataverse, V3; Location of known journals using PKP's Open Journal Systems.pdf. *Harvard Dataverse*, V3. <https://doi.org/10.7910/DVN/OCZNVY>.
- Karwasińska, E. (2017). Biblioteczne usługi wydawnicze – nowa rola biblioteki naukowej, W: E. Kult czyżki (red.), *Komunikacja naukowa w humanistyce* (s. 237–263). Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM.
- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*. (2015). https://www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf
- Kulczycki, E. (2013). *Otwarte czasopisma, zakładanie czasopism naukowych oraz transformacja czasopism zamkniętych*. Stowarzyszenie EBIB.
- Kulczycki, E., Korytkowski, P. (2020a). *Analiza gotowości polskich czasopism na Plan S*. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.12005475>
- Kulczycki, E., Korytkowski, P. (2020b). *Standardy wydawnicze polskich czasopism naukowych w latach 2017–2019*. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.11734350>
- The Lancet. (2023). *For authors*. <https://www.thelancet.com/publishing-excellence> (dostęp: 30.08.2023).
- Maistrovskaya, M., Newson, K. (2019). Making the Move to Open Journal Systems 3: Recommendations for a (mostly) painless upgrade. *Code4lib*, 43. <https://journal.code4lib.org/articles/14260>
- Matysek, A. (2017). Cytowania dokumentów elektronicznych w wydawnictwach naukowych. *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*, 4(27), 53–68.
- Molls, E. (2019). Assessing the Success of Library Published Journals, *Against the Grain*, 31(4), Article 13. <https://doi.org/10.7771/2380-176X.8414>
- Narodowe Centrum Nauki. (2021). *Instrukcja. Polityka NCN dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. <https://www.ncn.gov.pl/aktualnosci/2021-10-28-instrukcja-open-access> (dostęp: 30.08.2023).
- Open Journal Systems Demos*. <https://demo.publicknowledgeproject.org/ojs3/demo/> (dostęp: 30.08.2023).
- PKP Docs – Documentation for OJS, OMP and all of the Public Knowledge Project's software. (n.d.). PKP Docs. <https://docs.pkp.sfu.ca/#apojs3>

- Pamuła-Cieślak, N. (2019). Wybrane elementy architektury informacji platform wydawniczych czasopism otwartych a standardy publikowania naukowego na przykładzie Akademickiej Platformy Czasopism. *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*, 3(34), 7–24. <http://repozytorium.umk.pl/handle/item/6233>
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 7 listopada 2018 r. w sprawie sporządzania wykazów wydawnictw monografii naukowych oraz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, Dz.U. 2018 poz. 2152, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180002152>
- Sidyk, D., Gloc, R. (2020). Wydawnicza nowoczesność: czyli wdrożenie Open Journal System w czasopiśmie naukowym “Com.press”. *Com.press*, 3(2), 102–106. <https://compress.edu.pl/e-wydania/item/wydawnicza-nowoczesnosc-czyli-wdrozenie-open-journal-system-w-czasopiśmie-naukowym-com-press>
- Science Journals (2023). *Editorial Policies*. https://www.science.org/content/page/science-journals-editorial-policies?adobe_mc=MCMID%3D13352884285281144871374795544394021688|MCOR-GID%3D242B6472541199F70A4C98A6@AdobeOrg|TS%3D1686421753#authorship (dostęp: 30.08.2023).
- Schilhan, L., Kaier, C., Lackner, K. (2021). Increasing visibility and discoverability of scholarly publications with academic search engine optimization. *Insights: The UKSG Journal*, 34(1), 6. <https://doi.org/10.1629/uksg.534>
- Sondervan, J., Stigter, F. (2017). Sustainable open access for scholarly journals in 6 years – the incubator model at Utrecht University Library open access journals. *Learned Publishing*, 31(3), 230–234. <https://doi.org/10.1002/leap.1151>.
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej za rok 2014. (b.d.) https://lib.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2018/05/spr_bu_2014.pdf (dostęp: 30.08.2023).
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej. (2015) https://lib.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2018/05/spr_bu_2015.pdf (dostęp: 30.08.2023).
- Stokel-Walker, C. (2023). ChatGPT listed as author on research papers: many scientists disapprove. *Nature*, 613, 620–621. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00107-z> (dostęp: 30.08.2023).
- Strategia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na lata 2020–2030. (2021). https://bip.amu.edu.pl/data/assets/pdf_file/0032/219974/US-93-2020-2021-Zal.pdf (dostęp: 30.08.2023).
- Tools such as ChatGPT threaten transparent science; here are our ground rules for their use. (2023). *Nature* 613(7945), 612. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00191-1>
- UNESCO Recommendation on Open Science. (2021). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949.locale=en> (dostęp: 30.08.2023).
- Why “Nature” will not allow the use of generative AI in images and video. (2023). *Nature*, 618(7964), 214. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-01546-4>
- Wiley. *Search Engine Optimization: For Authors*. <https://www.wiley.com/legacy/wileyblackwell/pdf/SEOforAuthorsLINKSrev.pdf> (dostęp: 30.08.2023).
- Zarządzenie Dyrektora BUP nr 7/2022 dotyczące wprowadzenia Regulaminu elektronicznej Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto. (2022). https://pressto.amu.edu.pl/ojs_3/pliki/info/Regulamin%20PRESSTO_Zarz%C4%85dzenie%20dyrektora%20BUP%20nr%207_2022.pdf (dostęp: 30.08.2023).
- Zarządzenie nr 238/2021/2022 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 24 czerwca 2022 roku w sprawie czasopism naukowych UAM oraz Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto. (2022). https://bip.amu.edu.pl/data/assets/pdf_file/0020/381260/ZR-238-2021-2022.pdf (dostęp: 30.08.2023).

Anna Zatora

ORCID: 0000-0003-4597-5568

Katedra Teorii Literatury

Instytut Kultury Współczesnej

Wydział Filologiczny

Uniwersytet Łódzki

ROR: <https://ror.org/05cq64r17>

WYJŚĆ CAŁO Z TRADYCJI. ZAGADNIENIA RODZAJÓW LITERACKICH JAKO NOWOCZESNE CZASOPISMO NAUKOWE

Abstrakt: W artykule analizuję czasopismo naukowe *Zagadnienia Rodzajów Literackich* / *The Problems of Literary Genres* (ISSN 0084-4446, e-ISSN 2451-0335) pod kątem przekształcenia modelu wydawania periodyku z modelu tradycyjnego w model *open access*. Konieczność dostosowania się do zmieniającego się rynku wydawniczego w Polsce i na świecie, wynikająca również z rozwoju otwartej nauki, wymusza na wydawcach i redakcjach czasopism podejmowanie działań zmierzających do zwiększenia widoczności publikowanych treści, bezpieczeństwa danych i zgodności z międzynarodowymi standardami, m.in. opracowania metadanych. W ciągu ostatnich kilku lat z inicjatywy redakcji i przy aprobach wydawcy wprowadzono w *Zagadnieniach Rodzajów Literackich* wiele zmian – od przeniesienia strony czasopisma na platformę OJS, przez udostępnienie numerów archiwalnych w repozytorium instytucjonalnym i wprowadzenie otwartych licencji, po standaryzację metadanych. Artykuł przedstawia historię rozwoju czasopisma ze szczególnym uwzględnieniem współpracy redakcji z Łódzkim Towarzystwem Naukowym (główny wydawca), Wydawnictwem Uniwersytetu Łódzkiego (współwydawca) oraz Biblioteką Uniwersytetu Łódzkiego (administrator repozytorium). Przypadek *Zagadnień Rodzajów Literackich* dowodzi, że czasopismo humanistyczne istniejące od 65 lat może spełniać wymagania stawiane nowoczesnym periodykom naukowym w świecie otwartej nauki i transformacji cyfrowej.

Słowa kluczowe: polskie czasopisma naukowe, otwarty dostęp, otwarta nauka w Polsce, *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, Stefania Skwarczyńska

CZASOPISMA NAUKOWE W XXI WIEKU – KLĘSKA URODZAJU?¹

Napisanie artykułu naukowego powinno być najtrudniejszą, zaraz po przeprowadzeniu badań, częścią cyklu pracy naukowca. Komunikacja naukowa została jednak na tyle zdominowana przez jej aspekt ewaluacyjny, że tzw. mierzenie nauki (Kulczycki, 2023) stało się kluczowe i wpłynęło znacząco m.in. na rynek wydawnictw naukowych, a co za tym idzie – najtrudniejsze okazuje się dziś nie przygotowanie rozprawy naukowej, lecz znalezienie odpowiedniego dla niej miejsca.

Trudno określić, ile jest aktywnych czasopism naukowych w Polsce. Dane są zmienne, codziennie rejestrowane są nowe numery ISSN i e-ISSN, czasopisma zawieszają i wznowiają działalność, a biorąc pod uwagę dążenie do umiędzynarodowienia nauki, należałoby postawić pytanie: ile jest aktywnych czasopism naukowych na świecie? W datowanym na 18 lipca 2023 r. wykazie czasopism punktowanych Ministerstwa Edukacji i Nauki znalazło się 34 318 periodyków (MEiN, 2023). W opublikowanym w czerwcu 2023 r. CiteScore Metric 2022 firmy Elsevier (badanie wpływu cytowań periodyków naukowych) jest mowa o ponad 28 100 tytułach aktywnych czasopism (Scopus, 2023), a są to przecież wyłącznie czasopisma indeksowane w bazie Scopus. Zajmuję się łódzkim czasopiśnictwem, więc warto dodać, że Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego w 2021 r. wydawało 40 periodyków naukowych (drugie miejsce w Polsce pod względem liczby wydawanych czasopism, pierwsze wśród podmiotów z sektora publicznego²). Sam Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego na swojej stronie internetowej informuje w tej chwili³ o 22 aktywnych tytułach czasopism naukowych z nim związanych — a to tylko jeden wydział jednej polskiej uczelni⁴. Łódzki literaturoznawca mógłby opublikować co najmniej kilka prac rocznie w samych instytucjonalnych periodykach⁵.

¹ Artykuł powstawał w 2023 r. i pozostaje osadzony w ówczesnej sytuacji społecznej i prawnej. Zmianie uległy niektóre opisywane elementy rzeczywistości (np. ministerstwo właściwe ds. nauki czy polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu), ale i zmodernizowano witrynę omawianego czasopisma (układ treści) i zmieniono zasady licencjonowania (domyślna licencja: CC BY; nowy wzór umowy wydawniczej od 2025) – są to zmiany potwierdzające kierunek rozwoju periodyku przedstawiony w tekście.

² Pierwszą lokatę zajął DeGruyter/Sciendo, wydając 141 tytułów. Zob. *Biała Księga...* (2021), s. 15.

³ Dane na dzień 14.08.2023 r., zob. <https://www.filolog.uni.lodz.pl/strefa-pracownika/publikacje-i-czasopisma-wydzialowe>.

⁴ W raporcie OPI za rok 2022 jest mowa o 608 instytucjach naukowych, tworzących „sferę nauki”, w tym o 369 uczelniach (*Nauka w Polsce...*, 2022, s. 14). Oczywiście nie wszystkie wydają czasopisma naukowe, jednak wystarczy, żeby robiła to połowa, by liczba periodyków była wysoka.

⁵ Co oczywiście nie byłoby wskazane – przykład pokazuje jednak skalę problemu.

Z morza tytułów naukowiec musi wyłowić taki, który spełni jego oczekiwania pod wieloma względami. Najlepiej, żeby czasopismo było punktowane przez MEiN (to istotne dla pracodawcy, czyli najczęściej uczelni / ośrodka naukowego ocenianego przez MEiN i istotne dla samego naukowca, który również jest przez pryzmat „punktodochodowości” oceniany), akceptowane przez grantodawcę (jeśli badanie jest finansowane dodatkowo z grantu, a często jest), indeksowane w prestiżowych bazach danych i dobrze widoczne (wskaźniki cytowań), rzetelne (zwłaszcza w obliczu rosnącego problemu tzw. czasopism drapieżnych⁶), zgodne z reprezentowaną przez badacza dyscypliną (a wciąż pojawiają się nowe dyscypliny, jak choćby niedawno wprowadzona przez MEiN polonistyka), a także – *last but not least* – o wysokiej wartości naukowej (z wiarygodną redakcją i procesem recenzowania). Do wymienionych aspektów należy dodać jeszcze powiązane z nimi kwestie kosztów publikacji (*article processing charges* i ewentualne inne koszty) i praw autorskich (dbałość o nieprzekazywanie praw majątkowych do tekstów i wskazywanie odpowiednich licencji), na które coraz częściej zwraca się uwagę, zwłaszcza w kontekście publikowania w modelach *open access* (Brzozowska, Piestrzyński i Zatora, 2021).

Współczesny, bardzo wymagający, model publikowania tekstów naukowych to wyzwanie nie tylko dla autorów, ale również dla wydawców i redakcji czasopism. Utrzymanie się na rynku (czy w „sferze nauki”, jeśli odejść od postrzegania publikacji naukowych w kontekście biznesowym) nie jest łatwe, a jeśli przy tym twórcom periodyku zależy na zachowaniu wysokiej jakości naukowej i dziedzictwa historycznego, w niektórych przypadkach nawet wielu pokoleń, konieczne okazuje się balansowanie między tradycją a nowoczesnością. Niniejszy tekst prezentuje sylwetkę jednego z najstarszych polskich czasopism o profilu literaturoznawczym, które od ponad sześćdziesięciu lat znacząco wpływa na rozwój badań przede wszystkim nad genologią literacką.

ZAGADNIENIA RODZAJÓW LITERACKICH. FORMY KULTURY I TEORII

Tytuł *Zagadnienia Rodzajów Literackich*⁷ (ang. *The Problems of Literary Genres*) dla współczesnego czytelnika, nawet dla tego, do którego czasopismo jest adresowane, czyli dla badacza/pasjonata literatury, brzmi nieco archaicznie i hermetycznie. Rodzaje i gatunki literackie, będące wciąż przedmiotem studiów, nie przestały być ważne, jednak

⁶ Na temat problemów z tzw. drapieżnymi czasopismami/wydawcami – zob. Grudniewicz i in., 2019.

⁷ Rok założenia: 1958. ISSN: 0084-4446, e-ISSN: 2451-0335. DOI: <https://doi.org/10.26485/ZRL>. Witryna internetowa: <https://journals.ltn.lodz.pl/index.php/Zagadnienia-Rodzajow-Literackich/index>. E-mail: zrl@uni.lodz.pl.

już w 1957 r., gdy rodziła się idea *Zagadnień Rodzajów Literackich*, w polskim środowisku naukowym wyrażano wątpliwość, czy tak wąski zakres tematyczny nie wpłynie negatywnie na zainteresowanie periodykiem i nie sprawi, że po kilku numerach zagadnienia – nomen omen – wyczerpią się (Hübner, 2019). Wątpliwości dotyczyły zarówno zakresu (genologia literacka nie przyciągnie zbyt wielu badaczy) i tytułu (jeśli spodoba się teoretykom literatury, zniechęci historyków literatury i odwrotnie), jak i samej idei zakładania kolejnego literaturoznawczego periodyku (skoro można publikować teksty o gatunkach literackich w innych czasopismach, po co tworzyć nowe?). Mimo wielu przeciwności i po niejednej zmianie koncepcji Stefania Skwarczyńska doprowadziła do otwarcia przez reaktywowane po drugiej wojnie światowej Łódzkie Towarzystwo Naukowe nowego czasopisma. Początki *Zagadnień Rodzajów Literackich* szczegółowo opisała Irena Hübner, nie będę referować tych ważnych i ciekawych ustaleń, a jedynie wspomnę o tym, co najważniejsze w kontekście zmian, jakie zaszły w periodyku w ostatnich latach.

Czasopismo nie powstałoby, gdyby nie poprzedzający jego stworzenie zamysł opracowania *Słownika rodzajów literackich* – dzieła totalnego, którego twórcy podjęliby próbę nie tylko zdefiniowania (w postaci obszernych haseł) pojęć istotnych dla całej literatury światowej, ale także dla twórczości ludowej i literatury użytkowej (Hübner, 2019, s. 139). Zamierzenie Stefani Skwarczyńskiej w pewnym stopniu zrealizował dopiero *Słownik rodzajów i gatunków literackich* pod redakcją Grzegorza Gazdy i Słówni Tyneckiej-Makowskiej (2006)⁸, zaś w 1958 r., zamiast tworzyć zespół zajmujący się hasłami z zakresu genologii, ówczesna szefowa Katedry Teorii Literatury, wraz z Janem Trzynadlowskim i Witoldem Ostrowskim, powołała do życia czasopismo naukowe⁹. Historia *Zagadnień Rodzajów Literackich* jest o tyle ważna, że w ciągu kilkudziesięciu lat swojego istnienia, aż do ubiegłego dziesięciolecia, czasopismo było postrzegane jako wydawnictwo międzynarodowe, ale skoncentrowane głównie na Europie Środkowo-Wschodniej, głównie z uwagi na to, że to zza wschodnich i południowych granic Polski pochodziło wielu znakomitych autorów publikujących tu swoje prace. W ostatnich

⁸ Jak pisze Roma Sendyka: „Pomysł, sformułowany w 1947 roku, był latami realizowany przez imponującą grupę (dorobkiem, skalą zainteresowań, polem operacji, wreszcie: liczbą) współpracowników. Rachunki z roku 2006 pozwoliły Grzegorzowi Gazdzie ustalić liczbę przygotowanych haseł na blisko 600. Zebrany materiał jest rezultatem wyłożonej pracy wybitnych badaczy, w swej potencjalnej całości obejmuje nieporównywalną z żadnym podobnym leksykonem terminologicznym porcję informacji, zapewne można tu spokojnie mówić o ewenemencie w skali globu” (Sendyka, 2009, s. 152).

⁹ Funkcję redaktora naczelnego czasopisma pełnili: Stefania Skwarczyńska (1958–1988), Jan Trzynadlowski (1989–1995) i Grzegorz Gazda (1996–2010). Od 2010 roku redaktorem naczelnym jest Jarosław Płuciennik.

latach więcej w *Zagadnieniach Rodzajów Literackich* tekstów z Zachodu, najwięcej natomiast autorstwa rodzimych badaczy literatury i kultury. Istotną zmianą jest również wyraźne rozszerzenie zakresu tematycznego: kadencja Jarosława Pluciennika¹⁰ jako redaktora naczelnego otworzyła łamy czasopisma na publikacje kulturoznawcze (dziś, jak woli MEiN, z zakresu nauk o kulturze i religii) i dotyczące sztuk. Do tytułu dodano człon „Formy kultury i teorii”, który nie tylko stanowi ornament winiety czasopisma od 2021 r., ale informuje czytelników i potencjalnych autorów o teoretycznym (tradycyjnie) i kulturowym (nowocześnie) profilu publikowanych prac.

Zagadnienia Rodzajów Literackich od początku (1958) wydaje Łódzkie Towarzystwo Naukowe, najpierw we współpracy z Zakładem Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu (1958–1982), potem zaś z Wydawnictwem UŁ (od 2016 r.). Trzon redakcji stanowią pracownicy Katedry Teorii Literatury UŁ. W kolejnych akapitach poruszę kwestie związane z prowadzeniem czasopisma i współpracą redakcji z wydawcami, koncentrując się na zmianach, jakich wprowadzenie było i jest konieczne, by *Zagadnienia Rodzajów Literackich* utrzymywały się w świadomości badaczy literatury i kultury jako właściwe miejsce dla ich prac.

OPEN JOURNAL SYSTEMS – (PRAWIE) KOMPLEKSOWE ROZWIĄZANIE

Podobnie jak wiele innych czasopism naukowych, *Zagadnienia Rodzajów Literackich* korzystają z platformy Open Journal Systems (OJS). Ewa Rozkosz, pisząc o tym narzędziu, zauważa, że „[...] o pełnej cyfryzacji czasopisma naukowego mówić możemy dopiero wówczas, gdy »usieciowione« zostaną zarówno zasoby (udostępnienie pełnych tekstów na stronie), jak i procesy (rejestrowanie wszystkich czynności w systemie)” (Rozkosz, 2014, s. 1). Założeniem OJS jest umożliwienie redaktorom i innym osobom biorącym udział w procesie wydawniczym – recenzentom, korektorom, grafikom – pracy we wspólnym środowisku cyfrowym bez konieczności wielokrotnego przesyłania plików poza nim. Rozwój oprogramowania OJS następuje wraz z rozwojem otwartej nauki i odpowiada na potrzeby wydawców i redakcji czasopism naukowych, a jako rozwiązanie *open source* pozwala zmniejszyć koszty utrzymania platformy wydawniczej¹¹. Już w 2015 r. Wydawnictwo UŁ pracowało nad jego wdrożeniem dla wydawanych przez siebie periodyków, pozwalając redakcjom na korzystanie z wersji testowej i oferując szkolenia. W 2020 r. szkolenia z OJS prowadziło także Łódzkie Towarzystwo Naukowe, a zasoby *Zagadnień Rodzajów Literackich* zostały zamieszczone na

¹⁰ <https://orcid.org/0000-0001-6984-7734>

¹¹ Więcej na temat OJS: <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/>, por. Rozkosz, 2014.

platformie wydawcy. Dlaczego jednak – idąc za definicją Ewy Rozkosz – nie możemy mówić o pełnej cyfryzacji?

Witryna *Zagadnień Rodzajów Literackich*¹², działająca w systemie OJS, rozwijana i aktualizowana (*upgrade* do nowszej wersji w toku), stanowi jedyną oficjalną witrynę czasopisma od 2020 r. Gromadzi podstawowe informacje i służy do publikowania i prezentowania bieżących numerów. Nie służy jednak do prowadzenia procesu zgłaszania, redakcji i korekty tekstów, co wyjaśniam w podrozdziale *Dlaczego nie proces redakcyjny*.

STRONA INTERNETOWA

Jako witryna czasopisma naukowego strona *Zagadnień Rodzajów Literackich* została opracowana tak, by służyć zarówno autorom tekstów szukającym miejsca dla swojej publikacji, jak i czytelnikom, oraz z uwzględnieniem międzynarodowych standardów prezentowanych przez największych wydawców akademickich. Strona jest dostępna w języku polskim i angielskim, w 2023 r. została zweryfikowana przez redaktorów bazy Directory of Open Access Journals (DOAJ), w której czasopismo jest indeksowane.

W podstawowej sekcji „O czasopiśmie” znajdują się zakładki:

- „Metryka czasopisma” (podstawowe dane dotyczące czasopisma – oficjalnie funkcjonujące nazwy, wydawca, rok założenia, ISSN, e-ISSN, DOI, format i częstotliwość wydawania),
- „Misja i obszary tematyczne” (zakres tematyczny, dyscypliny i struktura głównych działów czasopisma),
- „Historia” (zarys historii periodyku i odnośnik do obszerniejszego omówienia),
- „Indeksowanie, archiwizacja i widoczność” (informacje o dostępności numerów bieżących i archiwalnych oraz o bazach danych indeksujących czasopismo),
- „Polityka Open Access” (informacje o modelu *open access* realizowanym przez czasopismo, w tym o licencjach i opłatach dla autorów),
- „Etyka” (oświadczenie redakcji czasopisma dotyczące zasad etycznych, oparte na dobrych standardach COPE),
- „Zasady recenzowania” (informacje o procedurze *double-blind peer review* i wskazówki dla recenzentów),
- „Recenzenci” (listy recenzentów prezentowane całościowo dla danego roku, począwszy od 2016 r.).

¹² <https://journals.ltn.lodz.pl/index.php/Zagadnienia-Rodzajow-Literackich>; aktualna wersja OJS: 3.1.1.4.

Sekcja druga – „Zespół redakcyjny” – prezentuje:

- sylwetkę redaktora naczelnego z odnośnikiem do jego życiorysu naukowego i podlinkowanym identyfikatorem ORCID oraz adres e-mail,
- nazwiska redaktorów wraz z afiliacjami i z podlinkowanymi identyfikatorami ORCID,
- nazwisko sekretarza redakcji wraz z afiliacją i podlinkowanym identyfikatorem ORCID oraz adres e-mail,
- nazwiska redaktorów językowych wraz z afiliacjami,
- nazwiska redaktorów strony internetowej wraz z afiliacjami,
- nazwiska członków rady redakcyjnej wraz z afiliacjami i podlinkowanymi identyfikatorami ORCID lub odnośnikami do stron internetowych,
- nazwiska redaktorów-założycieli.

Sekcja „Wydania online” zawiera bieżące numery czasopisma i archiwum od roku 2011. Więcej na temat tej sekcji piszę w części *Wydania online*.

Sekcja „Dla autorów” zawiera zakładki:

- „Ogólne informacje dla autorów” (informacje dotyczące: opłat, licencji, praw autorskich, czasu procedowania artykułów, zgłaszania prac do czasopisma, a także linki do innych ważnych dla autorów sekcji),
- „Wskazówki redakcyjne” (szczegółowe wymogi dotyczące przygotowania artykułów i innego typu tekstów do zgłoszenia i publikacji).

W ostatniej sekcji – „Kontakt” – znajdują się dane teleadresowe redakcji i wydawcy czasopisma.

Informacje, które przez redaktorów strony zostały uznane za najistotniejsze, zostały powtórzone ponadto na stronie głównej: w stopce (ISSN, e-ISSN, logotyp wydawcy, logotyp fundatora, linki do baz danych) i nagłówku aktualności (format *open access*, licencje, dostęp do archiwum, copyright, punktacja MEiN). W aktualnościach publikowane są nabory do czasopisma (*call for papers*) oraz informacje o wydarzeniach, którym czasopismo patronuje lub które organizuje. U dołu strony wyświetla się ostatni wydany numer.

WYDANIA ONLINE

Platforma OJS umożliwia stworzenie wirtualnej witryny księgarni. W przypadku *Zagadnień Rodzajów Literackich* zdecydowano się na prezentację poszczególnych zeszytów w porządku od najnowszego (bieżący zeszyt publikowany jest najpierw w trybie Early View, potem jako pełne wydanie) do najstarszego (najstarszy zeszyt zamieszczony na platformie to pierwszy zeszyt z 2011 r. – starsze dostępne są w Repozytorium UŁ, o czym piszę w części poświęconej digitalizacji i archiwizacji czasopisma). Poczynając

od 2018 r., zeszyty zostały wprowadzone na platformę z podziałem na pojedyncze artykuły, natomiast zeszyty z lat 2011–2017 uzupełniono w postaci pełnych plików PDF przygotowanych jako wersja do druku (w 2017 r. rozpoczęto rejestrowanie DOI dla poszczególnych tekstów)¹³.

Obecnie każdy zeszyt *Zagadnień Rodzajów Literackich* prezentowany na stronie opatrzony jest metadanymi, podobnie jak poszczególne artykuły. Mamy zatem: miniaturę okładki, informacje o redaktorach tomu i źródłach finansowania, datę publikacji. Poniżej widnieje spis tekstów w układzie odpowiadającym strukturze numeru – z podziałem na działy i numeracją stron. W spisie widoczny jest tytuł, autor/autorzy oraz kafelek z plikiem PDF do pobrania. Klikając w tytuł, czytelnik uzyskuje dostęp do metadanych konkretnego artykułu. Wprowadzane są następujące metadane artykułów: tytuł, dane autora (imię, nazwisko, afiliacja, identyfikator ORCID), numer DOI, słowa kluczowe, abstrakt, bibliografia, data publikacji, licencja. Artykuł jest przyporządkowany do tomu i działu, z boku widnieje okładka zeszytu w miniaturze i kafelek z pełnym tekstem w wersji PDF do otwarcia w przeglądarce z możliwością pobrania pliku.

Gdy Łódzkie Towarzystwo Naukowe rozpoczęło zamieszczanie artykułów na platformie, trafiał tam tylko PDF z tytułem i nazwiskiem autora tekstu oraz okładka. Obecnie metadane są wprowadzane na stronę w pełnej wersji i rejestrowane w serwisie nadającym DOI, a zarówno pliki, jak i wirtualny profil danego artykułu opatrzone są licencją Creative Commons.

DLACZEGO NIE PROCES REDAKCYJNY?

Jak sygnalizowałam, platforma OJS umożliwia redaktorom i innym osobom włączonym w proces wydawniczy pracę nad tekstami w obrębie jednego środowiska cyfrowego.

¹³ Warto przypomnieć diagnozę Ewy Rozkosz z 2014 roku: „Etap, na którym znajduje się obecnie większość polskich czasopism, nazwałabym przejściowym. Wiele redakcji wydaje cyfrową wersję zeszytu w postaci jednego pliku. Ta praktyka kojarzy mi się z trendami obowiązującymi w pierwszych książkach drukowanych (XV w.). Podobnie jak inkunabuły imitowały książki rękopiśmienne, tak przytoczona forma wydania cyfrowego przypomina papierowy egzemplarz numeru czasopisma. Z tego powodu o systemach informatycznych dedykowanych czasopismom — i co się z tym wiąże udostępnianiem każdego artykułu na odrębnej stronie wraz z metadanymi czytelnymi dla robotów indeksujących (ang. *web crawler*) — nie można mówić, używając epitetu powszechny. OJS i podobne systemy stanowią dziś (w Polsce) wartość dodaną periodyku” (Rozkosz, 2014, s. 2). Od praktyki publikowania całego numeru *Zagadnień Rodzajów Literackich* odeszły dopiero przy numerach z 2018 roku, a więc stosunkowo późno, warto jednak podkreślić, że w momencie budowania witryny OJS czasopismo było wciąż w sprzedaży w wersji papierowej, mimo publikacji numerów online (dostępnych bezpłatnie, lecz na nieokreślonych jeszcze wtedy zasadach użytkowania). Ów etap przejściowy zakończył się w 2022 roku wraz z rezygnacją z regularnej sprzedaży wydań papierowych i pełnym przejściem na model *open access*.

Istnieje jednak kilka przyczyn, dla których redakcja *Zagadnień Rodzajów Literackich* nie zdecydowała się na pełną cyfryzację procesu redakcyjnego. Najważniejszą z nich jest procedura recenzowania artykułów. Każdy artykuł z działów Rozprawy i Eseje podlega procesowi recenzji w trybie *double-blind*, tzn. recenzenci nie znają tożsamości autora i autor nie zna tożsamości recenzentów, przy tym w przypadku zgodnych opinii recenzje są dwie, w przypadku niezgodnych – najczęściej zostaje zaangażowany trzeci recenzent. W ostatnich latach czasopismo wykazuje około siedemdziesięciu recenzentów rocznie. Tematyka nadsyłanych tekstów jest różnorodna, co generuje konieczność zaangażowania kilkudziesięciu ekspertów w danym tomie. W naukach humanistycznych w Polsce recenzowanie artykułów w środowisku cyfrowym nie jest szeroko rozpowszechnioną praktyką, a biorąc pod uwagę znaczące niedoceny pracy recenzentów¹⁴, wymaganie od nich zakładania konta w systemie OJS wydaje się niewłaściwe i może wpłynąć na zwiększenie odsetka ekspertów, którzy odmawiają wykonania recenzji. Poszukiwanie recenzentów to najbardziej niepewny etap procesu wydawania danego numeru czasopisma: znalezienie eksperta w obszarze wąskiego niekiedy zagadnienia, który nie rozpoznałby autora zanonimizowanego tekstu i znalazłby przy tym czas na przygotowanie opinii *pro publico bono*, to czasem kilka tygodni prowadzenia korespondencji z wieloma naukowcami. Jeśliby dodać do tego instrukcję obsługi platformy OJS, znalezienie recenzenta w terminie, który nie spowodowałby znaczących opóźnień w wydawaniu periodyku, stałoby się niemal niemożliwe, przynajmniej w literaturoznawstwie i pokrewnych dyscyplinach.

Zmiana sposobu nadsyłania zgłoszeń do czasopisma z przyjętej obecnie formy zgłoszeń za pomocą poczty elektronicznej na zgłoszenia w systemie OJS również mogłaby wpłynąć negatywnie na liczbę zgłoszeń. O ile część autorów jest zaznajomiona z formą aplikacji przez platformę czasopism, to dla innych tego rodzaju cyfryzacja stanowiłaby

¹⁴ Niedoceny należy rozumieć dwojako. Po pierwsze niewiele czasopism naukowych może pozwolić sobie na wypłacanie recenzentom choćby symbolicznych wynagrodzeń, zwłaszcza w perspektywie braku ciągłości finansowania. Czasopisma diamentowe, niepobierające opłat od autorów, utrzymują się albo ze środków uczelnianych, albo/i z dofinansowania z MEiN, w ramach konkursów, takich jak „Rozwój czasopism naukowych”, przy tym są to środki przydzielane cyklicznie, na rok, dwa czy cztery, a umowa z MEiN nie zakłada możliwości finansowania procesu recenzji prac naukowych. Drugą istotną kwestią jest niedostateczne docenienie pracy recenzentów — pracy niezwykle przecież odpowiedzialnej i gwarantującej wysoki poziom naukowy publikowanych tekstów — przez pracodawców i decydentów. Przygotowanie rzetelnej recenzji zabiera czas, który pracownik mógłby poświęcić na własne badania, a nie generuje punktów tak ważnych w ewaluacji jednostek naukowych. Choć niekiedy docenia się recenzentów w ocenie wewnętrznej w poszczególnych uczelniach, jest to nieproporcjonalnie mały „zysk” w stosunku do brzemienia, jakie ciąży na recenzencie, i do nakładu pracy. System w tej materii zdecydowanie wymagałby zreformowania.

problem. Jeszcze kilka lat temu redakcja *Zagadnień Rodzajów Literackich* otrzymała zgłoszenie w formie maszynopisu, a biorąc pod uwagę, że niektórych autorów trudno skłonić do utworzenia profilu ORCID wymaganego przez redakcję, można zakładać, że z profilem w systemie OJS nie byłoby lepiej. Oczywiście rozwiązaniem mogłoby stać się rezygnowanie ze zgłoszeń niespełniających wymagań technicznych, jednak głównym celem czasopisma jest publikowanie treści o wysokiej wartości naukowej i rozwój reprezentowanych przez siebie dyscyplin, więc ograniczanie wpływu prac bez ich oceny merytorycznej nie leży ani w interesie redakcji, ani nauki. *Zagadnienia Rodzajów Literackich* prowadzą obecnie nabór tekstów za pośrednictwem poczty elektronicznej, jednak teksty zgłoszone przez system OJS również są przez redaktorów brane pod uwagę, mimo że nie jest to ścieżka preferowana czy uwidoczniiona na stronie.

Proces redakcyjny odbywa się zatem w sposób, który można określić mianem tradycyjnego lub hybrydowego. Przeprowadzenie danego artykułu naukowego ścieżką od zgłoszenia do publikacji generuje od kilkunastu do kilkudziesięciu e-maili z udziałem sekretarza redakcji, jest to jednak – na ten moment – najkorzystniejsze dla autorów i innych osób zaangażowanych w proces wydawniczy rozwiązanie.

DIGITALIZACJA I ARCHIWIZACJA – BEZPIECZEŃSTWO I WIDOCZNOŚĆ

W 2021 r. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, z inicjatywy redakcji *Zagadnień Rodzajów Literackich* i za pośrednictwem redaktora naczelnego, nawiązało współpracę z Biblioteką Uniwersytetu Łódzkiego. Dyrektor Biblioteki UŁ wyraził zgodę na zdigitalizowanie zasobów znajdujących się w zbiorach bibliotecznych, obejmujących wszystkie zeszyty czasopisma od 1958 do 2010 r. Digitalizację ponad stu zeszytów *Zagadnień Rodzajów Literackich* zakończono w 2022 r. i wówczas zespół Repozytorium UŁ (RUŁ) rozpoczął deponowanie materiałów, które są obecnie dostępne na platformie RUŁ¹⁵.

Materiały zostały zdigitalizowane z wykorzystaniem oprogramowania OCR (*optical character recognition* – optyczne rozpoznawanie znaków), pozwalającego na maszynowe odczytywanie znaków. Pliki zapisano w formatach PDF oraz TIFF, zdigitalizowano także okładki (JPG, TIFF). Pełne zeszyty zostały następnie pocięte na pojedyncze artykuły i skompresowane, a każdy artykuł został opatrzony zestawem metadanych w formacie Dublin Core, wprowadzonych wraz z plikiem do repozytorium. Zdeponowane zostały ponadto numery dostępne już na stronie czasopisma w wersji PDF. Pliki z lat 2011–2017, publikowane jako pełne numery w formacie PDF, zostały pocięte

¹⁵ <https://repozytorium.uni.lodz.pl/handle/11089/40698>

i zamieszczone w RUŁ również z uzupełnieniem brakujących metadanych; przeniesiono także numery z lat 2018–2022, aż do numeru bieżącego. Współpraca z Biblioteką UŁ nie została zakończona – *Zagadnienia Rodzajów Literackich* posiadają w Repozytorium UŁ otwarty zbiór, w którym zakładane będą nowe kolekcje dla bieżących numerów czasopisma. Do końca lipca 2023 r. zamieszczono w zbiorze 1773 pliki.

Taki sposób archiwizacji materiałów zapewnia im bezpieczeństwo w środowisku cyfrowym. Materiały do 2017 r. nie miały nadawanych numerów DOI, a dzięki RUŁ zyskały trwałe identyfikatory Handle. Dodatkowe zabezpieczenie stanowią serwery UŁ i regularne tworzenie kopii zapasowych. Ponadto zdeponowanie zasobów czasopisma w Repozytorium UŁ wpływa pozytywnie na ich widoczność w sieci. Repozytorium to, oparte na oprogramowaniu DSpace, jest indeksowane w bazach danych, agregatorach (np. OpenAIRE, CORE, OpenDOAR) i dobrze pozycjonowane w wyszukiwarkach, w tym w Google Scholar. Poprzez połączenie z bazą ORCID umożliwia ponadto podpisanie autorom ich identyfikatorów ORCID.

OTWARTOŚĆ A TRADYCJA – CZAS NA ZMIANY

Utrzymanie się na rynku czasopism naukowych, gdy wymagania stawiane periodykom są coraz wyższe, a zasady finansowania badań i publikacji zmienne, wymaga od redakcji i wydawcy rewizji tradycyjnego podejścia do publikowania treści naukowych. O ile model subskrypcyjny czy Gold Open Access pozwala na samofinansowanie, to czasopisma wydawane w modelu diamentowym muszą dbać zarówno o zgodność z oczekiwaniami fundatorów, jak i z oczekiwaniami autorów, którzy mogą wybierać spośród tysięcy potencjalnych miejsc publikacji. W przypadku *Zagadnień Rodzajów Literackich* niezbędne zmiany dotyczyły przede wszystkim polityki publikacyjnej oraz profilu i wersji czasopisma.

POLITYKA OPEN ACCESS

Od 2019 r. teksty ukazujące się w *Zagadnieniach Rodzajów Literackich* oznaczane są licencjami Creative Commons. Wydania z lat 2011–2018, jak wspomniałam, wydawca udostępnił na stronie, jednak bez wskazania licencji określającej zasady użytkowania tekstów. Materiały są więc dostępne, jednak w ramach tzw. brązowego otwartego dostępu. Domyślną licencją dla numerów z lat 2019–2021 pozostawała licencja Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe, czyli CC BY-NC-ND. W 2022 r. redakcja, za zgodą głównego wydawcy, wprowadziła możliwość wyboru licencji spośród dwóch – dotychczasowej CC BY-NC-ND oraz CC BY (Uznanie Autorstwa 4.0 Międzynarodowe). Potrzeba

uporządkowania kwestii związanych z prawami autorskimi i dodania drugiej, bardziej liberalnej licencji wynikała przede wszystkim z chęci realizowania modelu publikowania otwartego w pełni, z jasnymi zasadami, ale była również związana z opublikowaną przez Narodowe Centrum Nauki polityką otwartości (NCN, 2020). Artykuły publikowane w czasopismach będące efektem realizacji grantów finansowanych przez NCN muszą spełniać określone kryteria, wśród których znajduje się właśnie licencja CC BY – teksty z licencją ograniczającą dozwolony użytek w sposób, który uniemożliwia komercyjne wykorzystanie (*non-commercial* – NC), nie są akceptowane w rozliczeniach grantów. Od 2022 r. autor tekstu przyjętego do druku w *Zagadnieniach Rodzajów Literackich* dokonuje więc wyboru otwartej licencji. Ponadto na stronie internetowej pojawił się wyraźny zapis o nieoddawaniu wydawcy przez autorów praw majątkowych do tekstów.

Wyjście naprzeciw oczekiwaniom fundatorów badań było również jednym z powodów, dla których redakcja podjęła w 2022 r. decyzję o rejestracji czasopisma we wzmiankowanej już bazie Directory of Open Access Journals. Baza DOAJ i powiązane z nią narzędzie – Journal Checker Tool – także pojawiają się w polityce NCN i nierzadko to widoczność periodyku w wyszukiwarkach tych platform przesądza o tym, czy autor złoży swoją pracę u danego wydawcy. Zarówno rekomendacje Wydawnictwa UE dotyczące otwartych licencji i rejestracji w DOAJ, jak i szybkie podjęcie działań przez Łódzkie Towarzystwo Naukowe świadczą o tym, że stanowisko wydawcy jest kluczowe, żeby czasopismo mogło się rozwijać i zwiększać obecność wśród uznanych czasopism otwartych.

PROFIL I WERSJA CZASOPISMA

Rejestracja czasopisma w bazie DOAJ oraz, w tym samym roku, w międzynarodowym katalogu polityk wydawniczych Sherpa Romeo stała się punktem wyjścia do uporządkowania również kwestii merytorycznych – dotyczących profilu *Zagadnień Rodzajów Literackich*. Czasopismo reprezentuje obecnie dyscypliny: literaturoznawstwo, nauki o kulturze i religii, nauki o sztuce oraz – dodaną przez MEiN w wykazie z lipca 2023 bez uprzedniej konsultacji z redakcją – polonistykę. Ścisły genologiczny zakres zagadnień pozostał w centrum zainteresowań redaktorów, jednak tak jak zmienia się sama genologia literacka (por. m.in. Grochowski, 2018), tak musiał się zmienić profil *Zagadnień Rodzajów Literackich*. W związku z tym rada redakcyjna została powiększona o grono badaczy specjalizujących się w studiach kulturowych i w związkach literatury m.in. z innymi sztukami, z nowymi mediami, z grami cyfrowymi.

Rozwój *Zagadnień Rodzajów Literackich* jako czasopisma otwartego i publikowanego w wersji cyfrowej dał redakcji i wydawcy nowe możliwości, w tym publikowanie tekstów w trybie Early View. Od 2022 r. artykuły ukazują się na platformie wydawcy

od razu po uzyskaniu pozytywnych recenzji, naniesieniu poprawek merytorycznych i redakcyjnych oraz złożeniu – tekst nie czeka na pełne wydanie numeru, do którego jest przypisany. O wprowadzeniu tego rozwiązania zadecydowała przede wszystkim konieczność sprawozdawania przez autorów swoich publikacji (wraz z linkami do wersji cyfrowej) w czasie ewaluacji. Artykuły ukazujące się w Early View mogą być czytane, cytowane i udostępnianie szybciej niż dotąd.

Otwarta nauka to przede wszystkim dostęp online, w związku z czym nawet jeśli czasopismo ukazywało się, czy ukazuje, tak jak *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, w dwóch wersjach – papierowej i cyfrowej – dla odbiorcy podstawową wersją zawsze będzie ta szeroko dostępna, a więc cyfrowa. Biorąc pod uwagę ten fakt oraz wprowadzenie Early View, podjęto decyzję o powrocie do trybu półrocznego wydawania periodyku. Publikowanie kwartalnika przestało być uzasadnione – teksty mogą ukazywać się szybciej, a przygotowanie dwóch zeszytów zamiast czterech rocznie okazuje się rozwiązaniem ekonomicznym, zmniejsza koszty wydawania czasopisma. Łódzkie Towarzystwo Naukowe zgodziło się także na ograniczenie druku wersji papierowej do minimum. Obecnie drukowane są tylko egzemplarze dla bibliotek i archiwów wydawcy i redakcji.

Wersja cyfrowa stała się zatem wersją pierwotną, co wymogło na redakcji także zmiany dotyczące kształtu publikowanych treści. Layout czasopisma dostosowano w 2023 r. do wersji elektronicznej, m.in. zrezygnowano z kodów QR, przydatnych w wersji papierowej, czy z efektownego, ale нефunkcjonalnego w wersji cyfrowej wyróżnienia afiliacji autorów na oddzielnej karcie. W związku z koniecznością spełnienia wymogów baz indeksujących czasopisma naukowe wprowadzono również wymóg transkrypcji zapisów niełacińskich w metadanych tekstów publikowanych w *Zagadnieniach Rodzajów Literackich*. W planach pozostają dalsze zmiany, m.in. wprowadzenie dodatkowych formatów plików (HTML) i metadanych.

Współpraca redakcji *Zagadnień Rodzajów Literackich* z wydawcami – Łódzkim Towarzystwem Naukowym i Wydawnictwem UŁ – pozwala nie tylko na sprawne wprowadzanie zmian w polityce publikacyjnej czy kształcie prezentowanych przez czasopismo treści, ale stanowi również impuls dla tych zmian. Zmiany są konieczne, jeśli dane czasopismo ma się utrzymać na rynku i pozostać w świadomości badaczy, czyli potencjalnych autorów. Sześćdziesiąt pięć lat istnienia stanowi dla *Zagadnień Rodzajów Literackich* nie tylko wspaniałe dziedzictwo, ale i pewne obciążenie. Wizerunek czasopisma starego i tradycyjnego musiał więc zostać przełamany nowoczesną polityką redakcyjną i wydawniczą.

BIBLIOGRAFIA

- Biała Księga. Raport na temat rynku wydawnictw naukowych w Polsce w 2021 roku. (2021). Polska Izba Książki, Stowarzyszenie Wydawców Szkół Wyższych, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. http://www.pik.org.pl/konferencja-publikacje-naukowe/documents/Biala-Ksiega_Raport_PIK.pdf (dostęp: 14.08.2023).
- Brzozowska, A., Piestrzyński, T., Zatora, A. (2021). *Publikowanie otwarte. Praktyczny przewodnik dla badaczy*. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. <http://hdl.handle.net/11089/47541>
- Deed – Attribution 4.0 International – Creative Commons. (b.d.). *Creative Commons*. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>
- Deed – Attribution-Noncommercial-NoDerivatives 4.0 International – Creative Commons. (b.d.). *Creative Commons*. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>
- Directory of Open Access Journals – DOAJ. (b.d.). <https://doaj.org/>
- Gazda, G. (1992). Stefania Skwarczyńska jako wydawca i redaktor. W: M. Bielacki i J. Trzynadłowski (red.), *Stefania Skwarczyńska. Uczony, nauczyciel, wychowawca*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Gazda, G., Tynecka-Makowska, S. (red.). (2006). *Słownik rodzajów i gatunków literackich*. TAIWPN Universitas.
- Grochowski, G. (2018). *Pamięć gatunków. Ponowoczesne dylematy atrybucji gatunkowej*. Instytut Badań Literackich PAN.
- Grudniewicz, A., Moher, D., Cobey, K. D., Bryson, G. L., Cukier S., Allen, K., Ardern, C., Balcom, L., Barros, T., Berger, M., Ciro, J. B., Cugusi, L., Donaldson, M. R., Egger, M., Graham, I. D., Hodgkinson, M., Khan, K. M., Mabizela, M., Manca, A.,..., Lalu, M. M. (2019). Predatory journals: no definition, no defence. *Nature*, 576. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-03759-y>
- Hübner, I. (2019). Zagadnienia Rodzajów Literackich. Początki. *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, 3(131), 139–145. HANDLE: <https://doi.org/10.26485/ZRL/2019/62.3/10>
- Journal Checker Tool. <https://journalcheckertool.org/>
- Kulczycki, E. (2023). *The Evaluation Game. How Publication Metrics Shape Scholarly Communication*. Cambridge University Press.
- Mikołajuk, L., Goszczyńska, A. (2016). Rola biblioteki akademickiej w procesie otwierania nauki na przykładzie funkcjonowania Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego. W: S. Skórka i M. Rogoż (red.), *Bibliotekarz 2.0. Nowe technologie. Nowe wyzwania*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego (s. 178–189). <http://hdl.handle.net/11089/18094>
- Ministerstwo Edukacji i Nauki [MEiN] (2023). *Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17 lipca 2023 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-z-dnia-17-lipca-2023-r-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materiałow-z-konferencji-miedzynarodowych> (dostęp: 29.08.2023).
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2020). *Polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/zarzadzenia-dyrektora/zarzadzenieDyr-38_2020.pdf#page=2 (dostęp: 29.08.2023).
- Ostrowski, W. (1992). „Słownik rodzajów literackich” w zamierzeniu Stefani Skwarczyńskiej i w realizacji. W: M. Bielacki, J. Trzynadłowski, (red.), *Stefania Skwarczyńska. Uczony, nauczyciel, wychowawca*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Rozkosz, E. (2014). Open Journal Systems – wartość dodana czasopisma. *Biuletyn EBIB*, 4 (149). <https://ebiboj.s.pl/index.php/ebib/article/view/374/393> (dostęp: 15.08.2023).
- Scopus (2023). *CiteScore 2022 update is live in Scopus!*. <https://blog.scopus.com/posts/citescore-2022-update-is-live-in-scopus> (dostęp: 29.08.2023).

- Sendyka, R. (2009), Słownik rodzajów i gatunków literackich. *Teksty Drugie*, 3, 152–161.
- Sherpa Romeo. <https://www.sherpa.ac.uk/romeo/>
- Skwarczyńska, S. (1947). Projekt „Słownika rodzajów literackich”. *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, 2(1).

PROBLEMY CZASOPISM PUBLIKUJĄCYCH ONLINE

Abstrakt: Aby spełnić wymagania dotyczące otwartego dostępu, stawiane przez instytucje, podmioty finansujące i polityki krajowe, czasopisma naukowe muszą publikować artykuły – a często także wykorzystane w nich dane badawcze – w formule *open access*. Publikowanie naukowe online niesie za sobą jednak wiele korzyści. Sprawia, że redaktorzy i autorzy mogą zyskać czytelników na poziomie globalnym.

Dla wydawców publikowanie online wiąże się często z różnymi wyzwaniami. Nasze doświadczenie pokazuje, że redaktorzy mają wiele pytań dotyczących tego procesu. Obejmują one m.in. kwestie zależności między licencjami Creative Commons a duńskim prawem autorskim, formaty plików, trwałe identyfikatory, koszty produkcji wydawniczej artykułów i wiele innych zagadnień.

Publikowanie w otwartym dostępie bywa także źródłem trudności finansowych. Wydawanie czasopisma online wiąże się z kosztami, a bez wpływów z subskrypcji, finansowania ze strony stowarzyszeń naukowych, funduszy czy instytucji i bez opłat za publikację redaktorzy nie zawsze są w stanie zapewnić wystarczające środki na jego utrzymanie.

Aby pomóc redaktorom, musimy oferować im kompleksową usługę. W niniejszej pracy opisuję, jak, w celu zwiększenia zakresu wsparcia oferowanego czasopismom, nasze usługi publikacyjne zostały rozbudowane, wykraczając poza pierwotne założenia.

Tekst powstał na podstawie prezentacji wygłoszonej na zorganizowanej przez Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Lubelskiej konferencji „Wyzwania współczesnego publikowania”, która odbyła się 25–26 maja 2023 r.

Słowa kluczowe: *publikowanie naukowe, publikowanie biblioteczne, OJS, Duńska Biblioteka Królewska*

KORZYŚCI I PROBLEMY ZWIĄZANE Z PUBLIKACJAMI NAUKOWYMI ONLINE

KORZYŚCI Z PUBLIKOWANIA ONLINE CZASOPISM

W 2007 r. Duńska Biblioteka Królewska rozpoczęła świadczenie usług publikacyjnych. Inicjatywa ta miała kilka celów. Duńskie czasopisma naukowe miały otrzymać możliwość publikacji na platformie, tak żeby mogły kontynuować działalność online¹. Nowe czasopisma naukowe miały otrzymać przestrzeń pozwalającą rozpocząć działalność wydawniczą² i wreszcie – platforma miała zapewnić dostęp do czasopism, które przestały się ukazywać i trudno byłoby dotrzeć do nich w inny sposób³. Publikowanie online zapewnia łatwy dostęp do czasopisma na poziomie globalnym. Nasze dane pokazują, że nawet czasopisma, których dalszego publikowania zaprzestano, nie przestają być czytane. Nasze statystyki dotyczące pobrań rosną od czasu uruchomienia serwisu (Fogtmann-Schulz i in., 2025, s. 3).

WYZWANIA ZWIĄZANE Z PUBLIKOWANIEM ONLINE TREŚCI NAUKOWYCH

W 2022 r. Kopenhaska Szkoła Biznesu, Biblioteka Uniwersytetu Aalborg i Duńska Biblioteka Królewska rozpoczęły we współpracy z Directory of Open Access Journals (DOAJ) projekt mający na celu zwiększenie obecności duńskich czasopism w bazie DOAJ (Royal Danish Library, b.d., *Indexing journals...*). Biblioteki te pomagały redaktorom w wypełnianiu wniosków o zarejestrowanie w DOAJ.

Projekt wykazał, że różni redaktorzy napotykali podobne problemy (zob. Rosenkrantz Hansen i in., 2023; Stegger Gemzøe i in., 2023). Trzeba było ich przekonać, że indeksowanie w DOAJ jest dla nich korzystne. Trudność sprawiało im zrozumienie konsekwencji stosowania licencji Creative Commons w kontekście duńskich uregulowań prawa autorskiego. Baza DOAJ wymaga informacji o formatach plików, trwałych identyfikatorach, recenzjach naukowych i opłatach za publikowanie artykułów w otwartym dostępie. Dostarczenie tych danych okazywało się dla niektórych redaktorów problematyczne.

Oprócz umieszczania artykułów w otwartym dostępie (*open access* – OA) często wymogiem jest też udostępnianie w sposób otwarty danych badawczych, na podstawie których powstały artykuły. Dane muszą być wyszukiwalne, dostępne, interoperacyjne, możliwe do ponownego wykorzystania (*findable, accessible, interoperable, reusable*

¹ Zob. *Temp*: <https://tidsskrift.dk/temp> (dostęp: 7.12.2023). Czasopismo zaczęło się ukazywać w 2010 r. w wersji drukowanej. Nadal ukazuje się drukiem i funkcjonuje w nim roczne embargo, podczas którego tylko subskrybenci mają dostęp do wersji online.

² Zob. *Social Interaction*: <https://tidsskrift.dk/socialinteraction> (dostęp: 7.12.2023). Czasopismo zaczęło się ukazywać w 2018 r. na naszej platformie.

³ Zob. *Massekultur & Medier*: <https://tidsskrift.dk/masmed> (dostęp: 7.12.2023). Czasopismo było wydawane w latach 1981–1984.

– FAIR) – na tyle, na ile to możliwe (GO FAIR, b.d.). To generuje nowe trudności dla redaktorów. Redaktorzy potrzebują dostępu do platform, na których można udostępniać dane. Muszą oni zdawać sobie sprawę z efektów dzielenia się różnymi formatami danych, z uwzględnieniem dostępności, interoperacyjności i możliwości ponownego wykorzystania. Udostępnianie danych może powodować problemy ze zgodnością z ogólnym rozporządzeniem o ochronie danych osobowych (RODO; General Data Protection Regulation – GDPR), z regulacjami patentowymi, z przepisami prawa autorskiego itd. Ma to wpływ na pojawienie się nowych obszarów, w których platformy takie jak tidsskrift.dk będą pomagać redaktorom.

Lista wymagań, którym musi sprostać czasopismo, wydłuża się. Na przykład Dyrektywa UE 2016/2102 o dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego wymaga, aby ze stron internetowych mogły korzystać osoby z niepełnosprawnościami, np. niewidome. To sprawia, że zarówno strona internetowa, jak i artykuły powinny być dostępne. Według Public Knowledge Project – PKP (Public Knowledge Project, 2023), organizacji rozwijającej Open Journal Systems – OJS (Public Knowledge Project, 2024), oprogramowanie to powinno zapewniać dostępność stron internetowych, ale redaktorzy nadal są odpowiedzialni za zgodność artykułów z tymi wymaganiami (Public Knowledge Project Docs, b.d.). Aby pomóc czasopismom w tym obszarze, musimy rozwinąć nową usługę. Nasze doświadczenie pokazuje, że wielu wydawców nie ma wsparcia ze strony swoich macierzystych instytucji.

Otwarty dostęp, jak już wspomniano, często przyczynia się do problemów finansowych w redakcjach czasopism. Wynika to z tego, że polityki otwartego dostępu ograniczają możliwości finansowania czasopism. Nasze doświadczenie pokazuje, że polityki OA w odniesieniu do publikacji online zamykają drogę do stosowania subskrypcji. Często czasopisma nie chcą wprowadzać opłat za publikację artykułów (APC), a jednocześnie instytucje zaprzestają finansowania działalności wydawniczej. Dlatego też redaktorzy nierzadko potrzebują platform takich jak tidsskrift.dk, gdzie publikacja artykułów nie wiąże się z opłatami.

TIDSSKRIFT.DK: HISTORIA, ZAWARTOŚĆ I USŁUGI

Tidsskrift.dk to duńska ogólnokrajowa platforma otwartego dostępu. W tłumaczeniu na angielski “tidsskrift.dk” oznaczałoby “journal.dk” [w tłumaczeniu na polski: „czasopismo.dk” – przyp. tłum.]. Duńska Biblioteka Królewska tylko administruje platformą, nie ma statusu wydawcy. Wydawcami są różne rady redakcyjne i stowarzyszenia naukowe.

Platforma została utworzona, aby zapewnić duńskim czasopismom naukowym miejsce do publikowania – zarówno online, jak i w postaci drukowanej, a także aby

ułatwić digitalizację i deponowanie online starych periodyków oraz tworzenie nowych czasopism. Z naszego doświadczenia wynika, że wiele duńskich czasopism ma zbyt mało subskrybentów, by mogły się one okazać interesujące dla komercyjnych wydawców, więc platforma stwarza dla nich możliwość zaprezentowania się.

Platforma działa na oprogramowaniu otwartym, Open Journals Systems – OJS (Public Knowledge Project, 2024). OJS daje obecnie dostęp do ponad 52 000 czasopism (Public Knowledge Project, 2025). Wybraliśmy oprogramowanie, które zostało zarekomendowane po zrealizowaniu projektu badawczego w 2006 r. (Boserup Thestrup i Frederiksen, 2012, s. 14; Boserup Thestrup, 2016, s. 6).

Platforma tidsskrift.dk powstała w wyniku połączenia dwóch serwisów OJS w 2017 r. Jej adres URL został zarejestrowany w 1999 r. na potrzeby projektu digitalizacji w Duńskiej Bibliotece Królewskiej. W 2007 r. Duńska Biblioteka Królewska oraz Biblioteka Narodowa i Uniwersytecka (Statsbiblioteket) rozpoczęły korzystanie z OJS. Te dwie biblioteki narodowe połączyły się w jedną w 2017 r. (Fogtmann-Schulz i in., 2022, s. 3; Royal Danish Library, n.d., *Timeline...*).

W 2017 r. na platformie udostępniano 133 czasopisma (Fogtmann-Schulz i in., 2022, s. 3). W grudniu 2024 r. dostępnych było tam już 214 tytułów czasopism. Od 2020 do 2024 liczba publikowanych artykułów wzrosła z 93 024 do 112 620 (Fogtmann-Schulz i in., 2024, s. 3).

Aby zapewnić utrzymanie wysokich standardów publikacyjnych na platformie tidsskrift.dk, każde czasopismo musi spełnić wiele szczegółowych wymagań. Jednakże przyjmujemy czasopisma na podstawie ogólnej oceny, więc do tego, aby zostać przyjętym nie jest konieczne spełnianie każdego kryterium. Na przykład przyjmujemy czasopisma studenckie, które posługują się wewnętrznymi recenzjami naukowymi, jeżeli czasopismo jest afiliowane do instytucji naukowej.

Aby czasopismo mogło dołączyć do platformy, jego redakcja musi przyjmować cele i podejście zgodne ze standardami naukowymi. Wymagane jest, aby jeden z redaktorów miał afiliację któregoś z duńskich uniwersytetów, duńskich programów badawczych lub instytucji podlegającej duńskiemu Ministerstwu Kultury, duńskiemu stowarzyszeniu naukowemu lub afiliację kolegium uniwersyteckiego. Jako platforma ogólnokrajowa przyjmujemy także czasopisma afiliowane przy podobnych instytucjach z Grenlandii lub Wysp Owczych. Od czasopism publikujących na naszej platformie nie pobieramy opłat (*For redaktører*, b.d.).

Czasopisma muszą publikować w otwartym dostępie zgodnie z polityką otwartego dostępu przyjętą przez Niezależny Duński Fundusz Badawczy (Independent Research Fund Denmark). Artykuły muszą zostać udostępnione online po 6–12 miesiącach,

w zależności od tematu naukowego czasopisma. Czasopisma muszą akceptować politykę zielonej drogi otwartego dostępu⁴.

Obecnie platforma oferuje dostęp do czasopism ze wszystkich obszarów nauki. Artykuły zazwyczaj publikowane są w języku duńskim lub angielskim. Niektóre czasopisma publikują też po szwedzku, norwesku, hiszpańsku, niemiecku lub portugalsku.

Większość czasopism od razu udostępnia swoje numery w modelu diamentowym OA. Niewiele ma subskrypcje, niewiele stosuje opłaty za publikacje (APC). Na stronie głównej platformy można znaleźć czasopisma, które mają dłuższe embargo, jak np. *Mathematica Scandinavica*. Te czasopisma były publikowane, zanim zaczęliśmy realizować politykę otwartego dostępu Niezależnego Duńskiego Funduszu Badawczego i nie chcieliśmy przysparzać tym przyjętym wcześniej tytułom problemów finansowych.

W swojej prezentacji Beata Jankowiak-Konik przedstawiła model porównawczy współpracy między czasopismami naukowymi a wydawcami. W modelu znajdują się trzy poziomy – pierwszy to poziom pełnej kooperacji, na drugim współpraca jest podzielona w różnych obszarach i wreszcie – na trzecim poziomie jest model, w którym zespół redakcyjny zarządza wszystkimi etapami procesu publikacji. Proces publikacyjny jest podzielony na siedem etapów, począwszy od selekcji tekstu, po promocję i dystrybucję (Jankowiak-Konik, 2025, tab. 1).

Nasza platforma sytuuje się pomiędzy poziomem drugim a trzecim według modelu Jankowiak-Konik. Udzielamy niewiążących prawnie porad, odpowiadając na wiele pytań związanych z publikowaniem, angażujemy się w wiele funkcji, które Jankowiak-Konik opisuje jako funkcje wydawcy.

Nasza platforma może być opisywana zgodnie z ustaleniami Kalikman Lippincott. Dostarczamy niezbędną technologię i *know-how*, ale nie jesteśmy właścicielami publikowanego materiału (Gardner, 2025, s. 126). Biblioteka staje się tym, co Jankowiak-Konik określa jako „źródło wiedzy”, czyli miejsce, w którym redaktor może znaleźć informację dotyczącą publikowania naukowego, począwszy od zgłoszenia, przez recenzję, po dystrybucję (Jankowiak-Konik, 2025, s. 19).

⁴ Czasopisma z zakresu nauk o zdrowiu, przyrodniczych, inżynieryjnych, rolniczych i weterynaryjnych muszą być dostępne w formule otwartej po 6 miesiącach, a czasopisma z zakresu nauk społecznych i humanistycznych po 12 miesiącach.

Z JAKIMI PROBLEMAMI SIĘ BORYKAMY

NASZE USŁUGI NA WCZESNYM ETAPIE

Przed połączeniem każda z platform miała własną politykę dotyczącą umieszczania na niej czasopism. Biblioteka Królewska skupiała się na różnych projektach digitalizacyjnych, czasopismach z Uniwersytetu Kopenhaskiego i oferowała usługę przyjmowania czasopism na swoją platformę za opłatą. Biblioteka Narodowa i Uniwersytecka skupiała się na czasopismach z Uniwersytetu w Aarhus i przyjmowała niektóre czasopisma z Uniwersytetu w Aalborg, aby pomóc tej uczelni w utworzeniu jej własnej platformy OJS. Obie biblioteki przyjmowały czasopisma z muzeów, w związku z tym, że zarówno Biblioteka Królewska, jak i Biblioteka Narodowa i Uniwersytecka były finansowane przez Ministerstwo Kultury, któremu podlegały także muzea. Jeżeli czasopismo było publikowane przez stowarzyszenie naukowe, zostałoby ono zazwyczaj przyjęte, jednak musiało wykazać afiliację przy konkretnej instytucji.

Obie platformy oferowały te same usługi. Biblioteki zarządzały oprogramowaniem, tłumaczyły je, testowały i aktualizowały. Wydawcy musieli kierować swoimi wewnętrznymi procesami publikacyjnymi (*workflows*). Aby ułatwić redakcjom zajmowanie się czasopismami, udostępniliśmy im różne kursy i pomoc online. Zaczęliśmy oferować DOI i zdaliśmy sobie sprawę, że musimy wyjaśnić korzyści ze stosowania trwałych identyfikatorów wielu wydawcom, a także musimy pomóc czasopismu w indeksowaniu. Myśleliśmy, że nasza pomoc będzie polegać na poinstruowaniu, jak opublikować czasopismo i jak używać oprogramowania. Jednakże zadawano nam wiele pytań dotyczących tego, jak określić procesy pracy redakcyjnej czy recenzji naukowej, jak aplikować o finansowanie, a także pytania dotyczące prawa autorskiego. Ponadto zdaliśmy sobie sprawę, że nasze usługi nie mogą skupiać się wyłącznie na platformie.

NASZE USŁUGI OBECNIE

Począwszy od uruchomienia usługi w 2007 r. i fuzji w 2017 r. nasza platforma mocno ewoluowała w kierunku zapewnienia redaktorom pomocy w radzeniu sobie z opisanymi wyżej wyzwaniami – musieliśmy dodać do naszej oferty nowe obszary. Staliśmy się „źródłem informacji”, wedle koncepcji opisanej w pracy Jankowiak-Konik.

Obecnie odpowiadamy na następujące pytania:

- Jak opisać proces recenzji naukowej tak, żeby odpowiadał kodeksowi postępowania sformułowanemu przez Komitet ds. Etyki Publikacyjnej (Committee on Publication Ethics – COPE) i wymogom DOAJ (Directory of Open Access Journals) oraz innych baz indeksujących?

- Jak różne uwarunkowania związane z otwartym dostępem przekładają się na wypełnianie założeń Planu S (Coalition S).
- Co należy zrobić, aby znaleźć się w takich bazach indeksacyjnych, jak DOAJ, Web of Science, Scopus czy Bibliotek.dk, i jak zapewnić poprawność metadanych?
- Jak wykorzystywać informację o czasopiśmie w procesach aplikowania o finansowanie?
- Jak rozumieć prawa autorskie i licencje? Czasami trudno jest zapewnić zgodność czasopism z duńskim prawem autorskim i ze stosowaniem licencji CC (Creative Commons), zwłaszcza gdy czasopisma mają długą historię publikacyjną.
- Jak redaktorzy mogą udostępniać dane badawcze? Grantodawcy, uniwersytety, Unia Europejska i czasopisma często wymagają dostępu do danych badawczych, więc redaktorzy często proszą nas o pomoc. Odsyłamy ich do odpowiednich partnerów w duńskich instytucjach badawczych lub samodzielnie odpowiedzieć na te pytania.
- Jak redaktorzy mogą zapewnić zgodność z wymogami RODO?

W przyszłości będziemy także musieli rozwinąć naszą usługę w zakresie dostępności stron internetowych. Ponadto musimy pomagać czasopismom w publikowaniu w XML, HTML i w innych formatach.

Trudno byłoby rozwinąć naszą usługę bez sieci innych platform i usług współpracujących w obszarze publikowania naukowego. Szczęśliwie jesteśmy w stałym kontakcie z serwerami OJS w Danii, Szwecji, Finlandii i w innych krajach, podobnie jak z PKP i DOAJ w celu rozwijania usługi.

WNIOSKI

Platforma Tidsskrift.dk pokazuje, że istnieje możliwość tworzenia z sukcesem nowych czasopism, czasopisma istniejące mogą przechodzić od wersji drukowanych do elektronicznych, a periodyki w językach lokalnych/narodowych – przetrwać online.

Nasze usługi stały się o wiele bardziej rozbudowane niż oczekiwaliśmy. Musieliśmy przejść od skupienia na wsparciu technicznym oprogramowania do działań obejmujących liczne dodatkowe obszary. Aby to uczynić, musieliśmy odpowiedzieć na wiele pytań bezpośrednio lub pomóc redaktorom w nawiązaniu kontaktu z właściwymi osobami w ich instytucjach. To sprawiło, że nasz kontakt z radami redakcyjnymi stał się częstszy i bardziej kompleksowy.

BIBLIOGRAFIA

- Bibliotek.dk. <https://bibliotek.dk/en> (dostęp: 7.12.2023).
- Boserup Thestrup, J., Frederiksen, N. E. (2012). Online publiceringsservice efterspørges blandt tidsskrifterne. *REVV*, 35(3). <https://rauli.cbs.dk/index.php/revv/article/view/3538> (dostęp: 7.12.2023).
- Boserup Thestrup, J. (2016). Open Journal Systems servers in the Nordic Countries in 2015. *OJS På Dansk*, 7(7). <https://doi.org/10.7146/ojssb.v7i7.23196>
- Bibliotek.dk. (b.d.). <https://bibliotek.dk/eng> (dostęp: 7.12.2023).
- Coalition S. *Plan S*. (b.d.). <https://www.coalition-s.org/> (dostęp: 7.12.2023).
- Committee on Publication Ethics. (n.d.). <https://www.publicationethics.org> (dostęp: 7.12.2023).
- Creative Commons. (b.d.). <https://creativecommons.org/> (dostęp: 7.12.2023).
- Dyrektiva UE 2016/2102. *Dyrektiva UE 2016/2102 o dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016L2102> (dostęp: 7.12.2023).
- Directory of Open Access Journals. *Guide to applying – DOAJ*. (b.d.). <https://doaj.org/apply/guide/> (dostęp: 7.12.2023).
- GO FAIR. *FAIR Principles*. <https://www.go-fair.org/fair-principles/> (dostęp: 7.12.2023).
- Fogtmann-Schulz, A., Boserup Thestrup, J., Iversen, R. K. M. (2022). Beretning om Tidsskrift.dk og ebooks.au.dk in 2021. *OJS På Dansk*, 13(12). <https://doi.org/10.7146/ojssb.v13i12.131914>
- Fogtmann-Schulz, A., Jepsen, C. J., Thestrup, J. B., Engberg, K. S., Iversen, R. K. M. (2025). Beretning om tidsskrift.dk og e-bogsplatform i 2024. *OJS På Dansk*, 16(19). <https://doi.org/10.7146/ojssb.v16i19.153335>
- For redaktører. (b.d.). https://tidsskrift.dk/index/for_redaktorer#Udkomme (dostęp: 7.12.2023).
- Gardner, S. A. (2025). Comparison of Library Publishing Workflows by Open Access Model as Practiced in the University of Nebraska–Lincoln Libraries. W: K. Weinper (red.), *Wyzwania współczesnego publikowania. Challenges of Contemporary Publishing* (s. 123–135). Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej.
- Indexing journals in Directory of Open Access Journals*. <https://pro.kb.dk/en/indexing-journals-directory-open-access-journals/> (dostęp: 7.12.2023).
- Jankowiak-Konik, B. (2025). Role of a University Publisher in the Process of Creating and Publishing the Scientific Journals. W: K. Weinper (red.), *Wyzwania współczesnego publikowania. Challenges of Contemporary Publishing* (s. 15–22). Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej.
- Mathematica Scandinavica*. (b.d.). <https://www.mscaand.dk/> (dostęp: 7.12.2023).
- Public Knowledge Project. (2023, January 12). *About – Public Knowledge Project*. <https://pkp.sfu.ca/about> (dostęp: 7.12.2023).
- Public Knowledge Project. (2024, September 27). *Open Journal Systems (OJS) – Software – Public Knowledge Project*. <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/> (dostęp: 7.12.2023).
- Public Knowledge Project. (2025, January 29). *Global Usage of OJS – Public Knowledge Project*. <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/usage-data/> (dostęp: 7.12.2023).
- Public Knowledge Project Docs. (b.d.). *Accessible and inclusive publishing – Creating Accessible Content Guide*. <https://docs.pkp.sfu.ca/accessible-content/en/introduction>. (dostęp: 7.12.2023).
- Rosenkrantz Hansen, C., Boserup Thestrup, J., Rindom Riise, R., Iversen, R. K. M., Johnsen, S. S. (2023). An offer the journal couldn't refuse: How a Danish collaborative project paves the way for DOAJ inclusion. *Nordic Perspectives on Open Science*, 8. <https://doi.org/10.7557/11.7001>
- Royal Danish Library. (b.d.). *Indexing journals in Directory of Open Access Journals*. <https://pro.kb.dk/en/indexing-journals-directory-open-access-journals> (dostęp: 7.12.2023).
- Royal Danish Library. (b.d.). *Timeline for Royal Danish Library*. [kb.dk. https://www.kb.dk/en/about-us/timeline](https://www.kb.dk/en/about-us/timeline) (dostęp: 7.12.2023).

Stegger Gemzøe, A., Fogtmann-Schulz, A., Sandal Johnsen, S., Boserup Thestrup, J., Rosenkrantz Hansen, C., Rindom Riise, R., Iversen, R. K. M. (2023). Danish OA journals and Directory of Open Access Journals (DOAJ). *OJS På Dansk*, 14(14). <https://doi.org/10.7146/ojssb.v14i14.136013>
Tidsskrift.dk. (n.d.). <https://tidsskrift.dk/> (dostęp: 7.12.2023).

Aneta Drabek

ORCID: [0000-0003-1269-9309](https://orcid.org/0000-0003-1269-9309)

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ROR: <https://ror.org/0104rcc94>

OPŁATY W POLSKICH CZASOPISMACH *OPEN ACCESS*

Abstrakt: Celem artykułu jest analiza polskich otwartych czasopism pod kątem ich modelu finansowania. Do badania wykorzystano dane z bazy Arianta, Directory of Open Access Journals oraz stron czasopism. Większość polskich czasopism ukazuje się w diamentowym modelu *open access*, a jedynie ok. 15% periodyków pobiera opłaty. Najwięcej płatnych czasopism przynależy do obszarów nauk ścisłych, medycznych, przyrodniczych i rolniczych. Przeprowadzone badanie pozwoliło na przygotowanie rekomendacji dla czasopism.

Słowa kluczowe: *czasopisma naukowe, open access, opłaty w czasopismach*

WSTĘP

Wraz upowszechnianiem idei otwartego dostępu coraz częściej zaczyna się analizować problematykę związaną z opłatami za publikowanie. Wdrożenie Planu S, który ma na celu udostępnienie w sposób otwarty recenzowanych publikacji naukowych, będących rezultatem badań finansowanych ze środków publicznych i niepublicznych, spowodowało, że zarówno naukowcy, jak i jednostki ich zatrudniające, zaczęli się bacznie przyglądać czasopismom i ich modelom finansowania. Do tej pory autorzy wśród kryteriów stosowanych przy wyborze właściwego kanału komunikowania brali pod uwagę dopasowanie tematyczne, wskaźniki bibliometryczne, szybkość publikowania czy prestiż. Obecnie muszą także rozważyć, czy czasopismo jest wydawane w modelu otwartym, subskrypcyjnym czy hybrydowym oraz kto ponosi koszty publikacji. Jednostki zaczęły planować budżety, uwzględniając koszty *open access*. Koalicja instytucji finansujących (cOAlition S), które zobowiązały się do wdrożenia Planu S, ma na celu

jak najszybsze przejście do systemu publikowania naukowego, który charakteryzuje się natychmiastowym, bezpłatnym dostępem online do publikacji naukowych oraz brakiem ograniczeń ich ponownego wykorzystania (pełny otwarty dostęp).

Jeszcze do niedawna autorzy mieli wybór, czy chcą opublikować w otwartym dostępie (w jednym z tysięcy czasopism hybrydowych lub otwartych), czy też przekazują prawa wydawcy, który decyduje się sprzedawać dostęp do treści. Obecnie uzyskanie środków finansowych z którejkolwiek agencji, które przystąpiły do Planu S, zobowiązuje autorów do rozliczenia grantu artykułami¹ udostępnionymi w sposób otwarty. W Polsce uczestnikiem Planu jest Narodowe Centrum Nauki², które w umowach podpisanych po 1 stycznia 2021 r. nałożyło ten obowiązek na swoich grantobiorców. Kosztorys projektu może uwzględniać opłaty publikacyjne, ale jest to zaledwie 2% całości uzyskanej kwoty. Biorąc pod uwagę wciąż rosnące koszty publikacji, to nawet realizacja dużego grantu nie wystarcza na opłacenie wszystkich artykułów. Poza tym artykuły wskazane w rozliczeniu projektu muszą zostać opublikowane w czasopismach, które spełniają wiele formalnych i merytorycznych wymogów związanych ze standardami otwartości, polityką archiwizowania, jakości metadanych itp. (Korytkowski, 2023). Pewnym wsparciem dla autorów są programy publikowania otwartego finansowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego lub instytucje naukowe, ale i te – jak się okazało na początku 2023 r. – zostały ograniczone. Te wszystkie bariery powodują, że sprawna realizacja i rozliczenie projektu stają się dużo trudniejsze. Jeśli nie znajdują się środki na opłaty publikacyjne, autorzy mają do dyspozycji ograniczoną pulę czasopism, a kryterium opłat może stać się jednym z ważniejszych podczas wyboru czasopism. Problem ten jest też sygnalizowany w literaturze. Na przykład Alicia L. Kowaltowski i Marcus F. Oliviera (2019) w liście do *Science* pisali o nierealnych założeniach Planu S, a Shaun Yon-Seng Khoo (2021) zwracał uwagę na problemy prawne, których rozwiązaniem obarcza się często autorów. Optymistyczny wydaje się fakt, że wiele otwartych czasopism ukazuje się w diamentowym modelu *open access*, czyli autorzy nie ponoszą opłat, jednak – jak zbadali koreańscy edytorzy – wiele z nich nie spełnia rygorystycznych wymagań planu S (Korean Council of Science Editors, 2023).

W Polsce kwestia opłat ponoszonych przez instytucje naukowe ma jeszcze jeden wymiar. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17 grudnia 2021 r. instytucje naukowe w Polsce zostały zobowiązane do uzupełnienia w Zintegrowanym

¹ Założenia Planu S nie dotyczą monografii i rozdziałów.

² 16 grudnia 2024 r. Rada Narodowego Centrum Nauki uchwałami nr 116/2024 oraz 130/2024 przyjęła stanowisko ws. Polityki NCN dotyczącej otwartego dostępu do publikacji, rekomendując Dyrektorowi NCN nieprzedłużenie udziału Narodowego Centrum Nauki w konsorcjum cOAlition S, jednocześnie podtrzymując rekomendację publikowania w otwartym dostępie, z uwzględnieniem specyfiki danej dziedziny.

Systemie Informacji o Szkolnictwie Wyższym i Nauce POL-on danych dotyczących opłat za opublikowanie artykułu lub monografii oraz podanie źródła finansowania. Ten dodatkowy obowiązek wywołał sporo pytań i kontrowersji. W przypadku wielu uczelni dane były rozproszone. Nie zawsze też było wiadomo, jakie składowe ponoszonych opłat należy wpisywać do systemu POL-on. Zgłoszonych wątpliwości było na tyle dużo, że Minister Edukacji i Nauki postanowił odstąpić od obowiązku podania szczegółowych opłat za poszczególne artykuły i monografie z lat 2020–2021 i zastąpić je ankietą zbierającą dane dotyczące opłat na rzecz konkretnych czasopism i wydawnictw (Komunikat..., 2022). Dane te miały zostać uzupełnione do 31 stycznia 2023 r. i służyć jedynie do „analiz rynku wydawniczego (w szczególności w celu identyfikacji wydawnictw stosujących praktyki nieetyczne)” (Komunikat..., 2022).

Biorąc pod uwagę zwiększone zainteresowanie autorów oraz instytucji kwestiami opłat w czasopismach *open access*, interesujące stało się przebadanie polskich czasopism pod kątem finansowania, a przede wszystkim sprawdzenia, czy ukazują się one w modelu diamentowym OA, czy też pobierają opłaty. W szczególności celem było znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

- Na jakich otwartych licencjach wydawane są płatne czasopisma?
- W których dyscyplinach wydawanych jest najwięcej płatnych czasopism?
- Jakież to są koszty?
- Za co pobierane są opłaty od autorów?
- Gdzie można znaleźć informacje o opłatach?
- Kto może zostać zwolniony z opłat za publikowanie w polskich czasopismach?

Dodatkowo wykonane badanie pozwoliło na przygotowanie rekomendacji dla wydawców czasopism i redakcji odnośnie do informacji o opłatach na stronach WWW.

MATERIAŁ I METODY

Analizie poddano polskie czasopisma naukowe ukazujące się w modelu *open access*. Źródłem danych o czasopismach były strony WWW czasopism, baza danych Arianta – Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne oraz baza danych Directory of Open Access Journals (DOAJ). Dane zostały pobrane w dniach 20–23 kwietnia 2023 r. Arianta to baza zbierająca informacje o polskich czasopismach elektronicznych. Oprócz podstawowych metadanych, takich jak tytuł, wydawca, ISSN, dyscyplina czy daty ukazywania się czasopisma, zawiera także informacje o otwartej licencji. DOAJ to największa światowa baza indeksująca blisko 20 tysięcy naukowych czasopism *open access*. Czasopisma, które zgłaszają się do bazy DOAJ, muszą wypełnić szczegółową

ankietę dotyczącą polityki *open access*, stosowanej licencji, kwestii prawnoautorskich, a także pobieranych opłat lub informacji o ich braku.

Strony czasopism przeszukiwane były pod kątem wszelkich informacji o pobieranych opłatach. Opłaty publikacyjne, znane również jako opłaty za otwarty dostęp (ang. *article processing charges* – APC) lub opłaty za publikację (ang. *publication fees*), są czasami pobierane przez wydawców naukowych od autorów i często ich poniesienie stanowi konieczny warunek dalszego procedowania przesłanego manuskryptu. Informacje te znaleźć można było najczęściej w instrukcji dla autorów, na stronie głównej, w sekcji „O czasopiśmie”, a także w specjalnie przygotowanej zakładce. W odniesieniu do czasopism indeksowanych w bazie DOAJ, informacja o opłatach sprawdzana była w tej bazie i dodatkowo weryfikowana na stronie czasopisma. W przypadku kilku platform czasopism informacje o opłatach pochodziły od administratorów takiej platformy.

W badaniu wzięto pod uwagę polskie czasopisma naukowe, które ukazują się na bieżąco, tzn. w czasie badania miały opublikowane wszystkie numery (zeszyty, tomy) z rocznika 2021³. Warunkiem koniecznym było ukazywanie się czasopisma na otwartej licencji Creative Commons lub innej, która dokładnie opisuje warunki korzystania. Pominięte zostały czasopisma ukazujące się w tzw. brązowym otwartym dostępie, czyli takie, które co prawda umieszczają na swych stronach pełne teksty publikacji, ale nie definiują licencji wyszczególniającej możliwości korzystania (Rychlik i Theus, 2018, s. 159). Wśród wszystkich czasopism naukowych odnotowanych w bazie Arianta, 2231 tytuły to periodyki, które w czasie przeprowadzania badania miały zamknięty rocznik 2021. W tej liczbie znalazło się 1421 (63,7%) periodyków otwartych, które ostatecznie poddano analizie. Większa część polskich czasopism (889 pozycji – 62,6%) to wydawnictwa publikujące w modelu diamentowym. Może mieć na to wpływ fakt, że wiele z nich wydawanych jest przez uczelnie, stowarzyszenia czy inne instytucje naukowe, które sponsorują publikowane przez siebie periodyki. Dodatkowo wdrożone ministerialne programy („Wsparcie czasopism naukowych”⁴ w 2019 r. oraz „Rozwój czasopism naukowych”⁵ w 2021 r.) dofinansowały wiele czasopism, co mogło skutkować rezygnacją z pobierania APC.

W przypadku 313 czasopism (22%) nie udało się odnaleźć informacji o opłatach. Prawdopodobnie większość z nich nie wymaga ich od swoich autorów, ale redakcja nie informuje o tym za pośrednictwem strony WWW. Dodać należy, że periodyków bez

³ Ze względu na to, że wiele polskich czasopism ukazuje się z opóźnieniem, wzięcie pod uwagę czasopism, które zamknęły rocznik 2022, spowodowałoby znaczne zmniejszenie grupy analizowanych periodyków.

⁴ Dofinansowanie otrzymało 500 czasopism.

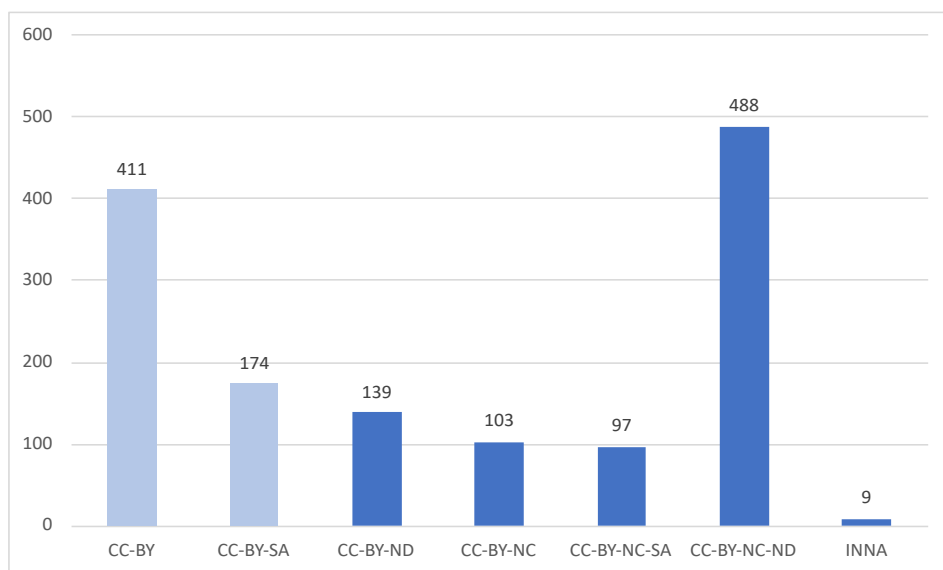
⁵ Dofinansowanie otrzymało 565 czasopism.

wyraźnie wyartykułowanej deklaracji dotyczącej płatności jest więcej, ale w odniesieniu do części z nich udało się te informacje znaleźć albo w bazie DOAJ, albo uzyskać je bezpośrednio od redakcji czy też administratorów platform. W przypadku 219 (15,4%) czasopism na ich stronach podano konieczność wniesienia opłaty jako warunek publikacji.

WYNIKI

OTWARTE LICENCJE

Wśród 1421 otwartych czasopism największa część (ponad 1/3) to periodyki wydawane na licencji CC BY-NC-ND (Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych). Druga grupa to czasopisma dostępne na otwartej licencji CC BY (Uznanie autorstwa). Stanowią one blisko 30%. Pozostałe licencje występują dużo rzadziej i łącznie jest ich ok. 37%. Warto zwrócić uwagę, że jedynie 585 czasopism (41,2%) spełnia warunek Planu S, czyli ukazuje się na licencji CC BY (Uznanie autorstwa) lub CC BY-SA (Uznanie Autorstwa – Na tych samych warunkach). Szczegółowe dane przedstawiono na rycinie 1.

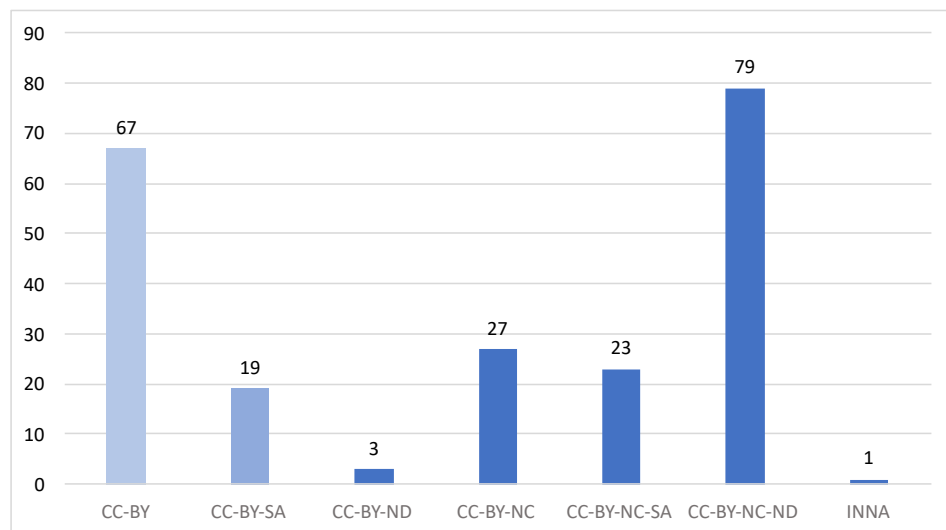

Rycina 1. Liczba otwartych czasopism w podziale na rodzaj licencji. Jaśniejszym kolorem zaznaczono czasopisma wydawane na wolnych licencjach.

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Arianta.

Jeśli chodzi o czasopisma płatne, to proporcje poszczególnych licencji układają się podobnie jak w przypadku wszystkich periodyków otwartych. Pobieranie opłat przez

wydawnictwa nie wpływa na rodzaj stosowanej licencji. Wśród 219 czasopism, które pobierają opłaty, także najwięcej jest periodyków ukazujących się na licencji CC BY-NC-ND. Stanowią one 36%. Nieco mniej jest czasopism na otwartej licencji CC BY (ok. 31%). Pozostałe licencje to ok. 1/3. Szczegółowe dane przedstawiono na rycinie 2.

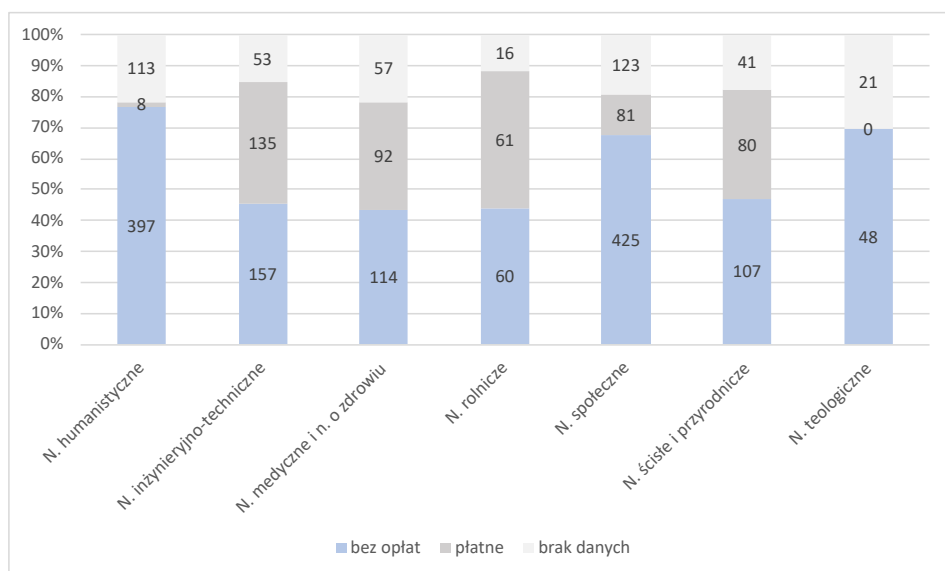
Rycina 2. Liczba otwartych czasopism pobierających opłaty.

Źródło: opracowanie własne.

DZIEDZINY I DYSCYPLINY

Wszystkie badane czasopisma zostały przyporządkowane do siedmiu dziedzin i 44 dyscyplin na podstawie Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Rozporządzenie..., 2018). Pominęto dziedzinę sztuki i trzy dyscypliny artystyczne. W odniesieniu do 1246 czasopism, które znalazły się w Wykazie czasopism punktowanych z 21 grudnia 2021 r. (Komunikat..., 2021), wykorzystano dyscypliny wskazane w Wykazie, natomiast w przypadku pozostałych 175 periodyków dyscypliny zostały przyporządkowane ręcznie na podstawie zakresu tematycznego opisanego na stronie czasopisma. Najwięcej otwartych czasopism mają nauki społeczne (629 tytułów) i humanistyczne (518 tytułów). Nauki inżynieryjno-techniczne reprezentuje 345 periodyków, nauki medyczne i nauki o zdrowiu – 263 tytuły, nauki ścisłe i przyrodnicze – 228 oraz rolnicze – 137. Najmniej czasopism otwartych ma dziedzina nauk teologicznych (69), która jest jednocześnie jedną dyscypliną.

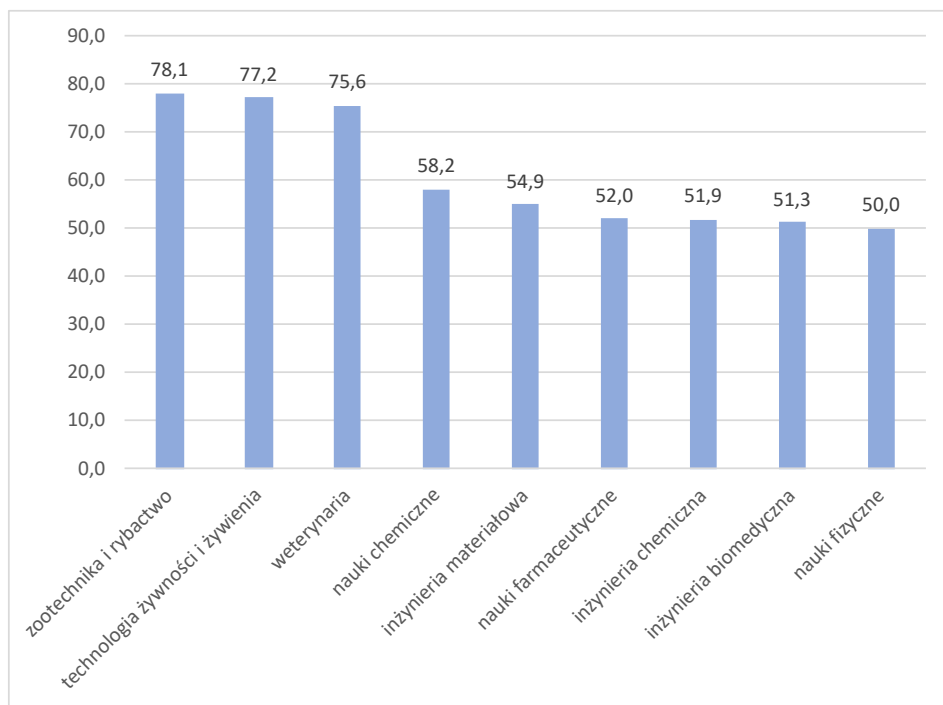
Największy odsetek czasopism bezpłatnych mają nauki humanistyczne (76,6%) oraz teologiczne (69,6%) i społeczne (67,6%). Pozostałe dziedziny mają podobny odsetek czasopism niepobierających opłat i wynosi on ok. 43–47%. Nauki teologiczne nie mają ani jednego periodyku z opłatami, ale też i największy odsetek czasopism, co do których brak danych o opłatach (ok. 30%). Niewielki odsetek płatnych czasopism mają nauki humanistyczne (8 pozycji – 1,5%), nieco większy nauk społeczne (12,9%). Najwięcej periodyków pobierających opłaty pojawia się w naukach rolniczych (44,5%), inżynierijno-technicznych (39%) oraz naukach medycznych i naukach o zdrowiu, a także ścisłych i przyrodniczych (po ok. 35%). Więcej danych przedstawiono na rycinie 3.

Rycina 3. Liczba czasopism z poszczególnych dziedzin w podziale na czasopisma bez opłat, płatne i bez informacji.

Źródło: opracowanie własne.

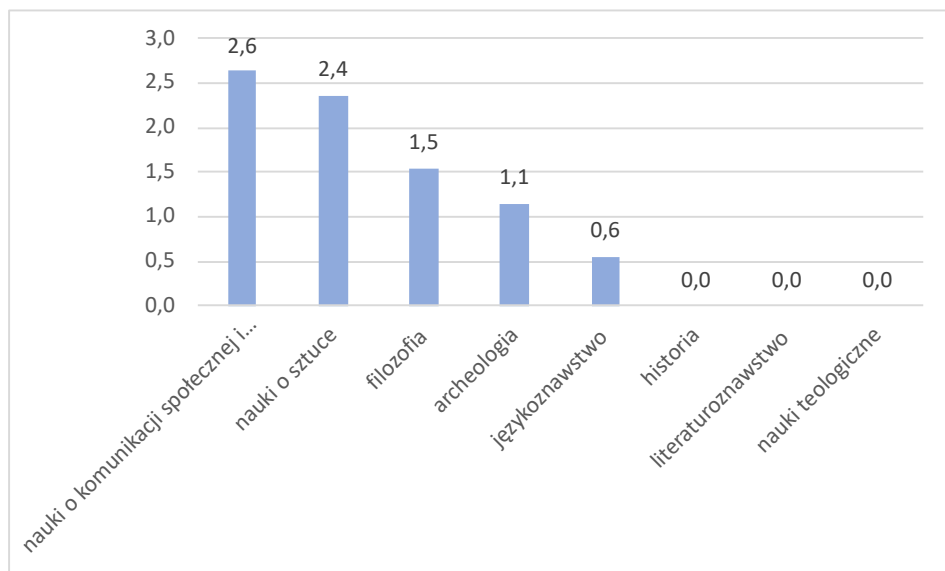
Jeśli chodzi o dyscypliny z największym odsetkiem płatnych otwartych czasopism, to wymienić należy przede wszystkim zootechnikę i rybactwo (78,1%), technologię żywności i żywienia (77,2%) oraz weterynarię (75,6%). Na rycinie 4 przedstawiono dyscypliny, w których co najmniej 50% czasopism wymaga opłat.

Rycina 4. Dyscypliny z największym odsetkiem płatnych czasopism.

Źródło: opracowanie własne.

Trzy dyscypliny (historia, literaturoznawstwo i nauki teologiczne) nie mają żadnych płatnych periodyków. W przypadku czterech dyscyplin humanistycznych opłaty pobierają nieliczne pojedyncze czasopisma. W grupie tej znajdują się jeszcze nauki o komunikacji społecznej i mediach, które mają 2,6% czasopism pobierających opłaty. Szczegółowe dane przedstawiono na rycinie 5.

Rycina 5. Dyscypliny z najmniejszym odsetkiem płatnych czasopism.

Źródło: opracowanie własne.

REPUTACJA A OPŁATY

Oliver Budzinski, Thomas Grebel, Jens Wolling i Xijie Zhang badali czynniki, które mogą mieć wpływ na podnoszenie lub wprowadzenie opłat za publikowanie (Budzinski i in., 2020). Jednym z czynników, który okazał się mieć znaczenie, była reputacja czasopisma, na którą wpływały m.in. indeksowanie w bazach Web of Science oraz posiadanie wskaźnika impact factor. Wśród 219 czasopism pobierających opłaty spora większość (149 tytułów) to periodyki indeksowane albo w bazie Scopus, albo w Web of Science, albo w obu tych źródłach. Fakt przyjęcia czasopisma do rejestrowania w jednej z dwóch największych baz może skłonić redakcję (lub wydawcę) do pobierania opłat, które zostaną przeznaczone np. na dodatkowe narzędzia lub usługi wpływające na profesjonalizację działań edytorskich.

W przypadku niniejszego badania wykorzystano także punktację czasopism na podstawie wykazu z 2021 r. (Komunikat..., 2021), aby sprawdzić, czy wyższa liczba

punktów, jaką otrzymało czasopismo, może przełożyć się na decyzję dotyczącą pobierania opłat. Okazało się, że liczba punktów może mieć wpływ na ich wprowadzenie. Wśród czasopism wysoko punktowanych (100 pkt) jest dwa razy więcej czasopism płatnych (22,5%) niż w przypadku czasopism nisko punktowanych (11,5%). Największy odsetek czasopism pobierających opłaty odnosi się do periodyków, które mają 140 punktów, ale jest ich tylko dziewięć, więc z powodu niewielkiej reprezentacji, trudno pokusić się o jakieś uogólniające stwierdzenia. Szczegółowe dane zawiera tabela 1.

Tabela 1. Liczba i odsetek czasopism płatnych z określoną liczbą punktów

Liczba punktów	Liczba wszystkich czasopism	Liczba płatnych czasopism	Odsetek płatnych czasopism
20	305	35	11,5
40	391	51	13,0
70	352	69	19,6
100	178	40	22,5
140	13	9	69,2
Niepunktowane	183	15	8,2

Źródło: opracowanie własne.

OPŁATY

Niektóre redakcje szczegółowo wymieniają, na co zostanie przeznaczona opłata publikacyjna. Czasem jest ona uzależniona od zaistnienia szczególnych przyczyn, np. przekroczenia ustalonego limitu stron (znaków) lub włączenia do tekstu kolorowych ilustracji albo konieczności wykonania (lub poprawienia) tłumaczenia. Generalnie wśród wyszczególnionych kategorii wydatków ponoszonych z opłat publikacyjnych znaleźć można poniższe:

- pełne opracowanie tekstu,
- wstępne rozpatrzenie tekstu,
- dodatkowe strony/znaki (powyżej ustalonego limitu),
- wydrukowana wersja,
- tłumaczenie,
- *proofreading*, czyli profesjonalna korekta redakcyjna,
- ilustracje (kolorowe ilustracje),
- szybka ścieżka publikacyjna,
- wycofanie tekstu.

Jeśli chodzi o kwoty opłat, to trudno je przeanalizować, ponieważ redakcje podają je często w rozbiciu na poszczególne usługi czy procesy, albo wyceniają pojedyncze strony. Kwoty podane są też w różnych walutach. Najczęściej jest to złoty, dolar, euro lub funt. W niektórych przypadkach do podanej kwoty należy doliczyć podatek VAT, w innych informacja o podatku nie jest podana. Rozpiętość kwot jest bardzo duża i waha się od 100 do 10 000 zł za jeden artykuł lub od 50 do 500 zł za stronę. Zdarzają się też czasopisma, gdzie sugerowana jest wpłata dobrowolna. Kwoty te zmieniają się z czasem i oznacza to zwykle zwiększenie kosztów. Widać to choćby, gdy analizuje się dane w bazie DOAJ i na stronie czasopisma. Chodzi tu o sytuacje, gdy koszt opłat zwiększył się (co podano na stronie), ale informacja w DOAJ nie została zaktualizowana. Zdarza się również, choć to rzadsze przypadki, że czasopismo pobierało opłaty, a potem udaje się znaleźć fundatora i wydawca odstępuje od ich pobierania. Czasem zmiana wydawcy powoduje też zmianę modelu finansowania.

ZWOLNIENIA Z OPŁAT

W niektórych przypadkach redakcje informują o możliwości zwolnienia z części lub całości opłat za publikowanie. Wśród osób, które mogą zostać z opłat zwolnione, pojawiają się:

- członkowie stowarzyszenia, które wydaje czasopismo,
- autorzy afiliowani do uczelni, która wydaje czasopismo,
- doktoranci afiliowani do uczelni, która wydaje czasopismo,
- autorzy z zagranicy,
- autorzy artykułów z co najmniej 50% udziałem autorów spoza Polski,
- autorzy, którzy przygotowali poprawnie tekst,
- autorzy tekstów w języku angielskim,
- autorzy zaproszeni,
- autorzy tekstów wysokiej jakości.

Jak widać z powyższego zestawienia, różne motywacje stają za decyzjami o zmniejszeniu lub rezygnacji z pobierania APC. Czasem jest to bonus dla członków własnej organizacji, a czasem zachęta dla określonej grupy potencjalnych autorów.

REKOMENDACJE DLA WYDAWCÓW CZASOPISM

Przejrzenie stron 1421 czasopism pozwoliło na sformułowanie kilku rekomendacji, które mogą być praktyczną wskazówką dla redakcji, wydawców i administratorów stron WWW. W ostatnich latach strony czasopism przeszły dużo zmian. Stosowane są systemy zarządzania czasopismem, które profesjonalizują proces redagowania periodyku. Jednakże informacji o opłatach często trudno się na tych stronach doszukać.

Stąd najważniejszą rekomendacją jest umieszczenie na stronie czasopisma tej informacji, niezależnie od tego, czy wydawca pobiera opłaty, czy też nie. Informacja wskazująca, że opublikowanie w czasopiśmie jest całkowicie bezpłatne, może być dodatkową zachętą dla potencjalnych autorów. Dobrą praktyką przygotowanie odpowiedniej zakładki (opłaty/fees) lub sekcji o opłatach w instrukcji dla autorów, tak aby korzystający ze strony nie mieli problemów z jej odnalezieniem. Inną ważną kwestią jest dbałość o aktualizację danych o opłatach nie tylko na stronie czasopisma, ale też w innych serwisach i bazach danych (np. w bazie DOAJ). W przypadku gdy czasopismo pobiera opłaty, warto szczegółowo opisać, jakie to są kwoty, czy zawierają one podatek VAT, na co wykorzystywane są opłaty, a także kiedy i gdzie można ich dokonać. Istotna jest też informacja, czy są to pełne koszty, czy też autor może się spodziewać jeszcze jakichś dodatkowych płatności, np. za dłuższe artykuły czy tłumaczenie. Jeśli redakcja w pobieranej opłacie uwzględnia wszelkie koszty, to można dodać informację o ewentualnej możliwości zwrócenia opłaty (całej lub części) w przypadku nieprzyjęcia artykułu. Ostatnia rekomendacja to wskazanie, czy można się ubiegać o zwolnienie z opłat, a jeśli tak, to jakie warunki należy spełnić. Potencjalnemu autorowi należy się rzetelna informacja o kosztach, tak żeby swoją decyzję dotyczącą publikowania w danym periodyku podejmował świadomie i nie został zaskoczony na którymkolwiek etapie procesu redakcyjnego.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza wskazała, że większość polskich naukowych czasopism *open access* publikowana jest w modelu diamentowym, bez opłat ze strony autorów, czy też afiliujących instytucji. Jedynie ok. 15% czasopism obecnie deklaruje pobieranie opłat. Są to przede wszystkim periodyki z nauk medycznych, rolniczych, ścisłych i przyrodniczych. Instytucje zatrudniające autorów z tych dyscyplin muszą przewidzieć w budżecie opłaty za te publikacje. Tego problemu nie mają autorzy z nauk teologicznych, humanistycznych i w dużej mierze także i społecznych. Koszty publikacji są bardzo zróżnicowane i ze względu na ich rozpiętość kwotową (od 100 do 10 000 zł) oraz sposób rozliczania (czasem za całość, czasem od strony) nie sposób podać wartości średnich czy przybliżonych. Niektóre redakcje szczegółowo wyliczają, na co zostaną przeznaczone pobierane od autorów finanse. Czasem jest to podział na wstępne działania redakcyjne i drugi etap, prowadzący do ostatecznie przygotowanej publikacji. Najczęściej jest mowa o dodatkowych opłatach za ponadlimitowane strony, kolorowe ilustracje, tłumaczenia czy wydruk. Informacje o opłatach nie mają swojego stałego miejsca na stronie WWW. Ich znalezienie czasem jest proste (specjalna zakładka), a często wymaga przejrzania

wielu podstron i sekcji. Informacja trudna do znalezienia może zniechęcić potencjalnego autora. Niekiedy redakcje stosują zwolnienia z opłat, traktując ten przywilej jako zachętę do publikowania dla określonych grup odbiorców. Przeprowadzone badanie oraz przejrzenie stron czasopism pozwoliło na przygotowanie najważniejszych rekomendacji dotyczących umieszczania tych informacji na stronach czasopism.

BIBLIOGRAFIA

- Arianta – Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne. <https://arianta.pl/>
- Budzinski, O., Grebel, T., Wolling J., Zhang H. (2020). Drivers of article processing charges in open access. *Scientometrics*, 124, 2185–2206. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03578-3>
- DOAJ – Directory of Open Access Journals. <https://doaj.org/>
- Khoo, SY-S. (2021). The Plan S Rights Retention Strategy is an administrative and legal burden, not a sustainable open access solution. *Insights: The UKSG Journal*, 34(1). <https://doi.org/10.1629/uksg.556>
- Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 2 listopada 2022 r. dotyczący obowiązku sprawozdawczego w zakresie kosztów opłat za artykuły naukowe i monografie. (2022). <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-w-sprawie-ankiety-dotyczacej-kosztow-oplat-za-artykuly-naukowe-i-monografie-z-lat-2020-2021>
- Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21 grudnia 2021 r. o zmianie i sprostowaniu komunikatu w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. (2021). <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-z-dnia-21-grudnia-2021-r-o-zmianie-i-sprostowaniu-komunikatu-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych>
- Korean Council of Science Editors. (2023). How open access diamond journals comply with industry standards exemplified by Plan S technical requirements. *Science Editing*, 10(1), 35–44. <https://doi.org/10.6087/kcse.295>
- Korytkowski, P. (2023, 18–19 kwietnia). *Plan S – rewolucja w akademickim publikowaniu*. [Prezentacja]. *Bibliometryczne analizy otwartej nauki*, Poznań.
- Kowaltowski, A. J., Oliveira, M. F. (2019). Plan S: Unrealistic capped fee structure. *Science*, 363(6426), 461. <https://doi.org/10.1126/science.aaw5815>
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17 grudnia 2021 zmieniające rozporządzenie w sprawie danych przetwarzanych w Zintegrowanym Systemie Informacji o Szkolnictwie Wyższym i Nauce POL-on. (2022). Dz.U. 2021 poz. 2364. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20210002364>
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych. (2018). Dz.U. 2018, poz. 1818. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001818>
- Rychlik, M., Theus, M. (2018). Otwarty dostęp do piśmiennictwa naukowego. Przegląd funkcjonujących form – legalnych i nielegalnych. *Biblioteka*, 22(31), 157–173. <https://doi.org/10.14746/b.2018.22.9>

Anna Zatora

ORCID: 0000-0003-4597-5568

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

Uniwersytet Łódzki

ROR: <https://ror.org/05cq64r17>

CZY BIBLIOTECE NAUKOWEJ PRZESZKADZA BRAK POLITYKI OTWARTOŚCI? PRZYPADEK UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

Abstrakt: W artykule analizuję działalność biblioteki naukowej w obliczu wyzwań związanych z rozwojem otwartych modeli publikowania naukowego i udostępnianiem danych badawczych w instytucji nieposiadającej formalnej polityki otwartości. Przykład Uniwersytetu Łódzkiego pokazuje, w jaki sposób inicjatywy oddolne – w tym przypadku przede wszystkim Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, ale także innych jednostek uczelni — mogą kształtować postawy i inicjować działania z zakresu otwartej nauki. Artykuł prezentuje perspektywę bibliotekarzy oraz ich rolę w promowaniu publikowania otwartego i rozpowszechnianiu wiedzy o nim wśród pracowników naukowych, doktorantów i studentów, a także udział w aktywnościach uczelni związanych z wprowadzeniem dobrych praktyk otwartościowych do badań i dydaktyki (programy publikowania otwartego, *read&publish*, analiza czasopism pod kątem drapieżnych praktyk wydawniczych, wspieranie naukowców w doborze ścieżek publikacyjnych, licencji i miejsca archiwizowania prac w tzw. zielonej drodze otwartego dostępu, administrowanie repozytorium instytucjonalnym, zajęcia dla szkół doktorskich, wydarzenia promujące *open access*). Z ustaleń wynika, że w polskiej nauce funkcjonują dwa modele postępowania: przyjęcie przez uczelnię polityki otwartości oraz niewprowadzanie polityki otwartości przy jednoczesnym podejmowaniu działań prootwartościowych zgodnych z ogólnymi rekomendacjami. Model drugi, realizowany przez Uniwersytet Łódzki, okazuje się równie funkcjonalny jak model pierwszy.

Słowa kluczowe: *polityka otwartości, otwarta nauka, biblioteka naukowa, open access, dane badawcze, Uniwersytet Łódzki*

„Pierwszym krokiem w kierunku określenia zasad otwartego dostępu powinno być przyjęcie przez każdą jednostkę naukową i uczelnię własnej instytucjonalnej polityki otwartego dostępu” (*Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, 2015)¹ – to zdanie z komunikatu opublikowanego na stronie ministerstwa odpowiadającego w Polsce za szkolnictwo wyższe stało się dla wielu jednostek naukowych drogowskazem. Otwieranie nauki, choć było światowym trendem od lat, wzbudzało i wzbudza wiele wątpliwości, zarówno wśród samych (wy)twórców nauki, czyli badaczy, jak i wśród jej adresatów/odbiorców, w tym decydentów². Kiedy w 2015 r. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego – opublikowało dokument *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, władze polskich uczelni stanęły przed ważnym wyborem: pójść za ministerialnym zaleceniem czy poczekać na rozwój wydarzeń i przygotować politykę otwartości zgodną ze swoim doświadczeniem i strategią? Argumentacja przywoływana w dokumencie MNiSW wydawała się o tyle przekonująca, że po pierwsze powtarzała rekomendacje takich instytucji, jak Komisja Europejska czy Europejska Rada ds. Badań Naukowych (ERC), po drugie zaś wskazywała na liczne korzyści płynące z udostępniania wyników badań naukowych. Dość miękkie sformułowanie zaleceń sprawiało ponadto, że władze jednostek naukowych mieli czas na podjęcie działań. A właściwie wciąż mają, bowiem w *Kierunkach rozwoju...* czytamy, że polityki otwartości powinny być „[...] zbieżne w szczególności z politykami otwartego dostępu, które zostaną przyjęte przez krajowe podmioty finansujące badania naukowe ze środków publicznych (NCN, NCBR, MNiSW)” (*Kierunki rozwoju...*, 2018), a jak dotąd jedynie Narodowe Centrum Nauki taki dokument opracowało (2020)³. Obecnie w polskiej

¹ Dokument opracowano w październiku 2015, dostępny jest jednak tylko plik z 2018 roku. Niniejszy artykuł powstawał w 2023 roku i uwzględnia ówczesny stan prawny, stąd mogą pojawiać się różnice w nazwach instytucji lub przepisach w stosunku do dnia ukazania się publikacji. W 2025 roku Uniwersytet Łódzki nadal nie przyjął polityki otwartości i funkcjonuje w oparciu o prezentowany w artykule model.

² Na temat otwartej nauki — zapisywanej na różny sposób i różnie rozumianej — powstało już bardzo wiele tekstów, zarówno naukowych, jak i popularyzatorskich czy edukacyjnych. Do niektórych z nich będę wracać w niniejszym artykule, ale żeby nie powtarzać tych samych ustaleń i nie definiować po raz kolejny podstawowych pojęć (*open access*, zielona droga, repozytorium, FAIR data, drapieżne czasopisma itd.), odsyłam do ujętych w bibliografii prac. Przyjmuję zapis „otwarta nauka” małymi literami, rozumiejąc pod tym pojęciem szereg zagadnień, powszechnie uznawanych za jego główne składniki, tzn. *open access* (w tym publikowanie otwarte), otwarte zasoby edukacyjne, otwarte dane badawcze oraz otwartą komunikację naukową.

³ W 2022 roku ukazał się dokument o nazwie *Polityka Naukowa Państwa* (MEiN, 2022), w którym jest mowa o „Open Science” i udostępnianiu wyników badań czy danych badawczych, jednak to tylko

nauce funkcjonują więc dwa modele postępowania: 1) przyjęcie przez uczelnię polityki otwartości zawierającej zalecenia zgodne z *Kierunkami rozwoju...*⁴; 2) niewprowadzanie instytucjonalnej polityki otwartości, najczęściej przy jednoczesnym podejmowaniu działań wynikających z rekomendacji ministerstwa i Unii Europejskiej – na zasadzie miękkich zaleceń. Model drugi realizuje Uniwersytet Łódzki.

OTWARTA NAUKA W UNIWERSYTECIE ŁÓDZKIM – REGULACJE WEWNĘTRZNE

Najważniejszym dokumentem związanym z regulacjami dotyczącymi otwierania nauki w Uniwersytecie Łódzkim pozostaje Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 28.04.2020 roku na temat wdrażania polityki otwartego dostępu na Uniwersytecie Łódzkim (2020). Porusza on przede wszystkim kwestię zapewnienia otwartego dostępu do wyników badań naukowych poprzez umożliwienie pracownikom, doktorantom i studentom UŁ deponowania prac w repozytorium instytucjonalnym zgodnie z zaleceniami ministerialnymi. Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego, działające od 2012 r.,

niewielka część obszernego dokumentu. Drugim dokumentem, o którym należy wspomnieć, choć również nie stanowi on polityki otwartości, jest Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego. Ustawa ta weszła w życie 8 grudnia 2021 r. Najważniejszą zmianą w stosunku do poprzedniej ustawy dotyczącej tych zagadnień (2016) jest uwzględnienie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1024 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego. Ustawa wprowadza w zakres ponownego wykorzystania dwie nowe kategorie informacji sektora publicznego: dane o wysokiej wartości oraz dane dynamiczne. W zakres Ustawy... weszły również dane badawcze — wprowadzono wytyczne związane z ich otwieraniem/udostępnianiem. Ważnym punktem dokumentu jest stworzenie stanowiska pełnomocnika ds. otwartości danych i zapowiedź Programu otwierania danych koordynowanego przez ministra właściwego ds. informatyzacji, a także zapowiedź szczegółowych regulacji/zaleceń, które znajdują się w *Polityce otwartego dostępu*. Polityka ta miała zostać opracowana przez ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego i nauki w drugiej połowie 2022 roku, jednak do tej chwili [lipiec 2023] wciąż nie została opublikowana [*Polityka otwartego dostępu do danych badawczych finansowanych ze środków publicznych* ukazała się ostatecznie w lipcu 2025 roku, jednak nie wprowadza twardych zaleceń dla uczelni. Należy również dodać, że Narodowe Centrum Nauki złagodziło politykę otwartości w czerwcu 2025 roku, odchodząc od obowiązkowego otwartego dostępu w kierunku miękkich zaleceń i rekomendacji – przyp. A.Z., 2025].

⁴ Instytucjonalne polityki otwartości wprowadziły m.in.: Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Politechnika Krakowska czy Uniwersytet Śląski. Wiele jednostek ograniczyło się do zasygnalizowania, że swoje działania w kwestii otwartości opierają na zaleceniach ministerstwa (np. Politechnika Warszawska, Politechnika Śląska, Uniwersytet Opolski). Inne, jak Uniwersytet Warszawski, zapowiadają wprowadzenie takiego dokumentu. Dane pochodzą z oficjalnych stron internetowych poszczególnych jednostek. Por. Platforma Otwartej Nauki [PON], b.r.: <http://pon.edu.pl/politykiotwartosci/polityki-otwartosci-w-polsce/>.

oferuje pełen dostęp⁵ do publikacji naukowych i innych materiałów archiwizowanych na platformie, w tym do rozpraw doktorskich. W przywołanym komunikacie Rektor UŁ wystosował do społeczności akademickiej prośbę o zwrócenie uwagi na to, jakie umowy zawierają z wydawcami i na jakich licencjach publikują swoje prace (rekomendując licencje niewyłączne), a także o umieszczanie prac w repozytorium instytucjonalnym w sposób umożliwiający otwarty dostęp do nich. Autorzy wciąż mają jednak wybór ścieżki publikowania i licencji, sami decydują również o tym, czy dostęp do ich pracy, np. habilitacyjnej czy doktorskiej, będzie otwarty czy ograniczony. UŁ nie wprowadził dotąd twardych regulacji w tych kwestiach.

Również w 2020 r. powołany został Pełnomocnik Rektora Uniwersytetu Łódzkiego do spraw otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych. Funkcję tę od dnia 2 listopada 2020 r. sprawuje dyrektor Biblioteki UŁ Tomasz Piestrzyński. Mianowanie pełnomocnika odpowiedzialnego za kwestie związane w otwartą nauką stanowiło, podobnie jak w innych jednostkach, odpowiedź na apel ministerstwa. O ile nazewnictwo w uczelniach bywa różne⁶, to zadania pełnomocników są te same: przede wszystkim czuwanie nad takim zarządzaniem dorobkiem naukowym (a niekiedy i edukacyjnym) jednostki, by był możliwie otwarty, a jednocześnie bezpieczny (bezpieczeństwo danych badawczych, prawa autorskie, patenty, tzw. drapieżne praktyki publikacyjne), koordynowanie prac związanych z wprowadzaniem lub realizowaniem polityki otwartości, przygotowywanie aktów wewnętrznych i odpowiadanie na pytania związane z otwartą nauką, analizowanie działań prootwartościowych jednostki, funkcja doradcza wobec władz uczelni.

W przypadku gdy funkcję pełnomocnika do spraw otwartej nauki i funkcję dyrektora biblioteki naukowej pełni ta sama osoba, biblioteka tym bardziej włącza się w budowanie polityki otwartości uczelni – czy to rozumianej jako dokument, czy jako nieformalna strategia. W kolejnej części artykułu skoncentruję się na przedstawieniu udziału Biblioteki UŁ w tworzeniu takiej właśnie strategii oraz na zadaniach, które realizują jej pracownicy w ramach szeroko rozumianej otwartej nauki.

⁵ Nieograniczony dostęp do danego dokumentu warunkowany jest zgodą autora i/lub określoną licencją. Repozytorium UŁ oferuje autorom także możliwość ograniczenia dostępu, np. tylko w sieci UŁ, lub zamknięcia dostępu dla użytkowników nieuprawnionych – w takim przypadku użytkownik musi wystąpić z prośbą o dostęp za pomocą specjalnego formularza.

⁶ W panelu dyskusyjnym *Otwarta nauka — standardy i dobre praktyki | Wdrażanie polityk otwartej nauki w uczelniach*, który z inicjatywy Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich odbył się 12 maja 2021 r., wzięli udział — poza reprezentantem UŁ — pełnomocnicy: „ds. otwartego dostępu”, „ds. otwartego dostępu do publikacji naukowych i wyników badań”, „ds. otwartego dostępu do publikacji naukowych i danych badawczych”, „ds. otwartej nauki”. Zob. KRASP, 2021.

BIBLIOTEKA UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO – INICJATYWY I ZADANIA

Symptomatyczne okazało się zdanie, które w swoich wytycznych dotyczących wypełniania Planu Zarządzania Danymi w grantach finansowanych ze środków publicznych zamieściło Narodowe Centrum Nauki, mianowicie: „W wypełnieniu poniższej części formularza pomogą Państwu pracownicy biblioteki / odpowiedniego repozytorium / działu IT Państwa instytutu lub uniwersytetu” (NCN, 2019). Ten jasny komunikat adresowany do naukowców sprawił, że biblioteka naukowa, przeważnie administrująca również repozytorium instytucjonalnym, z dnia na dzień musiała stać się centrum kompetencji, a jej pracownicy – ekspertami od takich zagadnień, jak otwarte repozytoria, formaty danych czy prawa autorskie i licencje Creative Commons. Dane badawcze to przy tym tylko jedno z wielu pól aktywności naukowo-badawczej uczelni związanych z otwartą nauką, na których biblioteki działają.

Biblioteka UŁ o wiele wcześniej podejmowała inicjatywy związane z rozpowszechnianiem wiedzy na temat otwartości w nauce (choćby prowadzenie repozytorium instytucjonalnego czy seminarium organizowane w ramach Open Access Week od 2010 roku), a mimo to dostosowanie pracy jednostki do zmieniających się oczekiwań pracowników, władz uczelni czy, ogólnie mówiąc, całej społeczności akademickiej, wymagało restrukturyzacji, szkolenia kadry i nawiązania współpracy zarówno z innymi jednostkami UŁ, jak i z instytucjami i partnerami zewnętrznymi, m.in. właśnie z Narodowym Centrum Nauki.

Przedstawiając w tej części artykułu rozwiązania i propozycje, z jakimi Biblioteka UŁ wystąpiła do swojej społeczności akademickiej, rozpatruję je także z perspektywy pracowników uczelni, która nie zdecydowała się na przyjęcie formalnej polityki otwartości i do dziś realizuje model rekomendacji i dobrych praktyk.

REPOZYTORIUM UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO

Repozytorium instytucjonalne UŁ⁷ administrowane jest przez pracowników Biblioteki UŁ i funkcjonuje od ponad dziesięciu lat⁸. Powstało w oparciu o otwarte oprogramowanie DSpace, a zbiory są indeksowane m.in. w takich bazach i agregatorach, jak: OpenAire, CORE (agregator publikacji w otwartym dostępie), DartEurope E-theses Portal

⁷ Dostępne pod adresem: <https://repozytorium.uni.lodz.pl/>.

⁸ Nie będę opisywać prac nad wdrożeniem i początków funkcjonowania repozytorium jako formy komunikacji naukowej w Uniwersytecie Łódzkim – wyczerpująco opisała to już Lidia Mikołajuk (2014).

(repozytorium rozpraw doktorskich), Agregator CEON, a także widoczne w Google Scholar i OpenDOAR.

Jak wspomniałam w sekcji poświęconej regulacjom wewnętrznym w UŁ, Rektor UŁ w komunikacie zarekomendował pracownikom i doktorantom zamieszczanie swoich publikacji i rozpraw doktorskich i habilitacyjnych w repozytorium instytucjonalnym, a Biblioteka UŁ prowadziła kampanię informacyjną⁹ i do dziś oferuje szkolenia w tym zakresie. Repozytorium UŁ stale powiększa przy tym liczbę otwartych zasobów: w 2022 r. liczba publikacji w Repozytorium UŁ wyniosła 38 991, co stanowi wzrost o ponad 2500 dokumentów w stosunku do roku poprzedniego. Odsetek prac zamkniętych czy danych z ograniczonym dostępem jest niewielki – składają się na niego niektóre rozprawy doktorskie (doktoraty archiwalne, niedeponowane przez autorów osobiście, a złożone w repozytorium w celu ochrony zbiorów bibliotecznych i dorobku naukowego uczelni) oraz pojedyncze zbiory danych i materiały z projektów badawczych, do których dostęp wymagał wprowadzenia embarga (dane osobowe, dane wrażliwe, prawa autorskie). Największy zasób stanowią natomiast kolekcje czasopism naukowych związanych z UŁ – to aż 27 105 dokumentów (stan na 24.07.2023 r.).

Wskazanie przez NCN biblioteki/repozytorium jako miejsca, w którym można uzyskać pomoc w wypełnieniu formatki Planu Zarządzania Danymi, w konsekwencji doprowadziło także do rozbudowania drzewa zbiorów i kolekcji Repozytorium UŁ o przestrzeń na wyniki realizowanych przez pracowników UŁ projektów badawczych, w tym na dane badawcze. Administratorzy RUŁ umożliwili autorom zamieszczanie zbiorów danych (ang. *dataset*) o ograniczonej infrastrukturą wielkości – do 5 GB. W tej chwili w zasobach RUŁ znajduje się już ponad dwadzieścia takich zbiorów danych. Rozwiązanie to, niemające umocowania w żadnych formalnych zaleceniach władz uczelni, podyktowane było koniecznością zapewnienia wsparcia naukowcom i realizowane jest w oparciu o międzynarodowe dobre praktyki¹⁰ i z dbałością o zgodność z zasadami FAIR (zob. Wilkinson i in., 2016; por. FORCE11, 2014).

⁹ Na temat kilku pierwszych lat funkcjonowania Repozytorium UŁ w kontekście otwierania nauki – zob. Mikołajuk, Goszczyńska 2016.

¹⁰ Istotną rolę w samokształceniu administratorów Repozytorium UŁ odgrywa pierwsza krajowa Grupa Robocza Data Stewardship Competence Centers PL, w której regularnych spotkaniach zespół Biblioteki UŁ bierze udział od 2021 r. Za organizację spotkań i koordynację działań w ramach DSCC PL odpowiada przede wszystkim Centrum Kompetencji Politechniki Gdańskiej. Zob. <https://pg.edu.pl/openscience/polska-grupa-robocza>. [Po przekształceniach: Sieć Kompetencji Otwartej Nauki – Data Steward PL, zob. <https://datasteward.edu.pl/> – przyp. A.Z., 2025].

ZARZĄDZANIE DANYMI BADAWCZYMI

Ważną rolę pracowników Biblioteki UŁ, o której należy wspomnieć w kontekście otwartych danych badawczych, stało się konsultowanie Planów Zarządzania Danymi (PZD), przede wszystkim w grantach Narodowego Centrum Nauki, ale także w ramach innych projektów, m.in. European Research Council. W 2022 r. trzyosobowy zespół skonsultował ponad 60 PZD.

Wiodącą rolę w konsultowaniu i redagowaniu wniosków grantowych w Uniwersytecie Łódzkim odgrywa Centrum Nauki¹¹, które kieruje wnioskodawców do pracowników Biblioteki UŁ na etapie wypełnienia formatki PZD. Dzięki prowadzonej za pośrednictwem wewnętrznych kanałów komunikacji kampanii informacyjnej wielu naukowców trafia do zespołu konsultującego PZD również bezpośrednio. Praca nad częścią wniosku poświęconą zarządzaniu danymi badawczymi polega najczęściej na indywidualnych spotkaniach, także online, oraz na redagowaniu wypełnionych pól, czy to bezpośrednio w systemie OSF, czy podczas pracy na plikach roboczych. Doradztwo obejmuje nie tylko zalecenia dotyczące sposobu wypełnienia formatki, ale także pomoc w doborze odpowiedniego repozytorium dla typu danych. Pracownicy Biblioteki UŁ, we współpracy z Centrum Nauki, prowadzą ponadto szkolenia dotyczące otwartych danych badawczych, o czym piszę szerzej w części poświęconej dydaktyce.

Biorąc pod uwagę, że UŁ nie posiada w tej chwili wyspecjalizowanego repozytorium danych badawczych ani nie zatrudnia profesjonalnych data stewardów, biblioteka naukowa stanowi jedyne miejsce, gdzie pracownicy mogą skonsultować się w przedmiocie zarządzania danymi. O ile jednak w początkowej fazie konsultowania PZD, czyli w latach 2019–2021, zauważalny był chaos informacyjny, to dziś można dostrzec zmianę, przede wszystkim we współpracy Biblioteki UŁ z pracownikami administracji opiekującymi się wnioskami grantowymi na różnych etapach: zarówno pracownicy Centrum Nauki, jak i osoby zatrudnione na poszczególnych wydziałach coraz lepiej znają zagadnienie danych badawczych i kierują naukowców do właściwych specjalistów, a także wskazują im przygotowane przez Bibliotekę UŁ materiały informacyjne (zob. Zatora, 2021). Współpraca ta nie jest wynikiem zaleceń władz czy regulacji, lecz wynika ze względów praktycznych i zmienia się wraz ze zdobywanym przez pracowników doświadczeniem. Stanowi odpowiedź na zapotrzebowanie ze strony społeczności UŁ.

Warto dodać, że materiały na temat danych badawczych przygotowane przez zespół Biblioteki UŁ zostały wielokrotnie przywołane w publikacji *Obecność problematyki*

¹¹ Dziś Centrum Wsparcia Projektów UŁ – przyp. A.Z., 2025.

zarządzania danymi badawczymi na stronach web polskich bibliotek naukowych (2022) – jako jedno z najbardziej wyczerpujących i obszernych, zob. m.in. wykres „Proporcje występowania terminów oraz definicji w analizowanych bibliotekach” (Nahotko, 2022, s. 51).

PUBLIKOWANIE W MODELACH OTWARTYCH

Publikowanie w modelach otwartych to kolejne złożone zagadnienie należące do obszaru otwartej nauki. Kilka ostatnich lat pokazało, że naukowcy publikujący wyniki swoich badań w czasopismach i wydawnictwach naukowych oczekują od pracowników administracji, w tym bardzo często od bibliotekarzy, wsparcia na co najmniej czterech głównych, powiązanych ze sobą polach: 1) ocena czasopism i wydawców pod kątem jakości, wskaźników bibliometrycznych i potencjalnych nierzetelnych praktyk wydawniczych, 2) prawa autorskie i otwarte licencje, 3) finansowanie publikacji w modelach *open access*, 4) widoczność i promocja dorobku publikacyjnego.

Kwestie związane z publikowaniem otwartym – głównie wątpliwości i problemy pracowników naukowych – pozostają w UŁ w gestii przede wszystkim dwóch jednostek uczelnianych: Wydawnictwa UŁ i Biblioteki UŁ. W następnych akapitach skupiam się na zadaniach realizowanych przez zespół Biblioteki, pomijając znaczący wkład Wydawnictwa z uwagi na ograniczenie objętości artykułu.

Uniwersytet Łódzki nie wprowadził regulacji dotyczących publikowania w modelach otwartych, lecz związanych z nim zagadnień dotyczą dwa komunikaty Rektora: wspomniany już Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego... (2020) oraz Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 24.04.2023 r. w sprawie: zagrożeń płynących z publikacji w tzw. czasopismach i wydawnictwach drapieżnych (2023). Zarówno pierwszy, jak i drugi dokument odsyłają do Biblioteki UŁ jako do miejsca, w którym można uzyskać wsparcie informacyjne. W 2022 r. Oddział Informacji Naukowej i Analiz Bibliometrycznych rozszerzył zakres przygotowywanych przez pracowników analiz bibliometrycznych o analizy czasopism naukowych pod kątem potencjalnego stosowania przez wydawcę nierzetelnych praktyk wydawniczych/publikacyjnych. Bezradność nauki i naukowców wobec tzw. drapieżnych praktyk wydawniczych (Grudniewicz i in., 2019) sprawia, że instytucje i sami badacze poszukują sposobów, by bronić się przed firmami wyłudżającymi dane, wykorzystującymi dorobek naukowy czy manipulującymi procesem recenzji i publikacji prac. W przypadku Biblioteki UŁ usługa adresowana do pracowników i doktorantów uczelni obejmuje zebranie i przedstawienie podstawowych informacji na temat praktyk publikacyjnych i statystyk prezentowanych przez dane czasopismo. Informacje te mogą pomóc w zorientowaniu się w polityce wydawcy (format *open access*, opłaty, dostęp do treści), widoczności czasopisma (indeksacja

w bazach danych, wskaźniki bibliometryczne, udostępnianie plików, identyfikatory danych), przejrzystości strony internetowej czasopisma i jego polityki publikacyjnej (statystyki dotyczące czasu oczekiwania na recenzję i liczby artykułów/numerów, informacje o zespole redakcyjnym i recenzentach). Komunikat Rektora UŁ z 2023 r. ukazał się już po podjęciu przez Bibliotekę UŁ działań związanych z informowaniem i wspieraniem pracowników i doktorantów w kwestii tzw. drapieżnych czasopism i wydawców – regulacja (rekomendacja) pojawiła się zatem później niż inicjatywa oddolna.

Wprowadzenie przez NCN polityki otwartości (2020) i wskazanie trzech ścieżek publikacyjnych pozwalających rozliczyć otrzymany grant wywołało wiele wątpliwości związanych ze stosowaniem otwartych licencji. Do nowej rzeczywistości musieli dostosować się zarówno polscy redaktorzy i wydawcy, w tym akademicy, jak i sami autorzy prac naukowych. Modele *open access* (wciąż ewoluujące i mutujące), polityki wydawnicze i często nieprzystające do siebie oczekiwania pracodawcy i fundatora zewnętrznego stanowią gąszcz, w którym niełatwo się poruszać. Uniwersytet Łódzki stworzył dla swoich pracowników środowisko cyfrowe zawierające również *Bazę Wiedzy Pracownika* – to w niej przede wszystkim zamieszczane są materiały mające pomóc w szybkim i łatwym odnalezieniu informacji na dany temat. Wśród przewodników zamieszczanych tam przez Bibliotekę UŁ znajduje się również jeden, najbardziej obszerny, dotyczący publikowania otwartego (zob. Brzozowska, Piestrzyński i Zatora, 2021).

Wydaje się, że złożoność modeli *open access* powinna być wystarczającym utrudnieniem dla autorów prac, jednak kwestią przysparzającą dodatkowych wątpliwości okazuje się finansowanie publikacji. Podstawową opłatą związaną z publikowaniem w wielu modelach *open access* jest opłata za publikację – procedowanie artykułu w danym czasopiśmie – czyli APC (ang. *article processing charge*)¹². Wysokość i zróżnicowanie opłat (od ich braku w modelach diamentowych, przez opłaty rzędu kilkuset złotych, po opłaty sięgające kilku, a nawet kilkunastu tysięcy euro), niedostateczne finansowanie ze środków publicznych, zmieniające się zasady finansowania ze strony samych jednostek i chaos informacyjny to problemy, z jakimi mierzą się badacze i, co za tym idzie, pracownicy bibliotek naukowych mający stanowić dla nich merytoryczne wsparcie. Biblioteka UŁ nie tylko odpowiada więc za zawieranie umów z wydawcami i dostawcami baz danych czy właścicielami platform publikacyjnych, ale prowadzi też sprawy

¹² Świadomie koncentruję się na czasopismach, ponieważ na polskim rynku wydawniczym publikowanie innych niż artykuły rodzajów prac naukowych w modelach *open access* nie jest tak dobrze rozpoznane, choć coraz więcej mówi się o BPC, czyli opłatach dotyczących monografii w modelach *open access*. Jest to oczywiście materiał na odrębną rozprawę, stanowi tylko tło dla moich rozważań. Na temat modeli biznesowych w kontekście otwartego publikowania zob. m.in. Speicher i in., 2018.

związane z udziałem uczelni w tzw. programach *read&publish*. Lista komunikatów¹³ na stronie Wirtualnej Biblioteki Nauki, czyli w polskiej oficjalnej bazie dotyczącej umów konsorcyjnych zawieranych przez instytucje naukowe z wydawcami i ministerstwem, jest wymowna: zmienne kwoty dofinansowania, zmienne listy czasopism objętych programami, zmienne terminy podpisywania umów. W tak niesprzyjających warunkach konieczne okazuje się wsparcie bibliotekarzy, stale monitorujących rynek wydawniczy i sprawujących opiekę nad umowami ze strony uczelni.

Czwarty, ważny aspekt, o którym warto wspomnieć w kontekście publikowania otwartego, to widoczność dorobku naukowego. Związany z tym pośrednio dokumentem jest w Uniwersytecie Łódzkim Zarządzenie nr 36 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 15.12.2021 r. w sprawie: obowiązku uzyskania identyfikatora ORCID i stosowania go w systemach gromadzenia informacji o dorobku naukowym przez osoby prowadzące działalność naukową w Uniwersytecie Łódzkim (2021). Znalazł się w nim zapis: „Profil utworzony na platformie ORCID powinien być publicznie dostępny”, a także – po raz kolejny – jako organ wspierający naukowców w wypełnianiu obowiązku płynącego z zarządzenia wskazano Bibliotekę UŁ. Promocja dorobku naukowego wiąże się z prowadzeniem i uzupełnianiem profili naukowca, których jest coraz więcej¹⁴, nie tylko w takich portalach, jak ResearchGate czy Academia.edu, ale i połączonych bezpośrednio z dorobkiem indeksowanym w bazach, w tym Scopus czy Web of Science. W ten sposób buduje się kolejne pole, na którym działają pracownicy bibliotek naukowych.

¹³ Dostępna pod adresem: <https://wbn.icm.edu.pl/komunikaty/>. W komunikacie z 19 stycznia 2023 r. czytamy np.: „[...] Ponadto ICM będzie musiał rozwiązać dotychczasowe umowy na licencje *Science*, *Nature* i *CUP*, które były zawarte na okres 2022–2024, ale uwzględniały ewentualność, że dofinansowanie na 2023 r. nie zostanie przyznane. Instytucje zainteresowane dalszym dostępem do zasobów z licencji nie objętych dofinansowaniem w 2023 r. powinny uzgadniać warunki bezpośrednio z wydawcami lub agentami wydawców oraz samodzielnie zabezpieczyć środki i zawierać umowy”. Jak można zauważyć, kwestie finansowania są rozstrzygane na bieżąco, a niekiedy nawet z opóźnieniem, niemal niemożliwe jest planowanie publikowania w czasopiśmie objętym programami *read&publish* z wyprzedzeniem — do samego końca badacz nie może być pewien, czy wybrane czasopismo będzie objęte programem za rok czy dwa, a nawet czy program będzie wówczas działał.

¹⁴ Trend związany z alternatywnymi wskaźnikami bibliometrycznymi (ang. *altmetrics*) zwiększył zainteresowanie profilami naukowców w portalach czy mediach społecznościowych (zob. Brzozowska, Piestrzyński, Zatora 2021). Coraz więcej mówi się w środowisku naukowym o odejściu od klasycznej, wypaczonej przez system ewaluacyjny, parametryzacji nauki, o czym m.in. pisze Emanuel Kulczycki w swojej najnowszej publikacji *The Evaluation Game. How Publication Metrics Shape Scholarly Communication* (2023).

W Bibliotece UŁ w zakres obowiązków pracowników Oddziału Informacji Naukowej i Analiz Bibliometrycznych wchodzi szkolenia dla pracowników naukowych i zajęcia dla doktorantów. W przypadku Szkół Doktorskich do najistotniejszych tematów spośród tych dotyczących otwartej nauki należą kwestie związane z publikowaniem w modelach otwartych, w tym tzw. drapieżne czasopisma i wydawcy oraz licencje Creative Commons, a także – od drugiej strony – otwarte zasoby, czyli bazy danych, z których społeczność akademicka UŁ może korzystać, zarówno w ramach wykupionych przez uczelnię licencji, jak i w ramach otwartego dostępu.

We współpracy z Centrum Nauki organizowane są cyklicznie szkolenia dotyczące programów publikowania otwartego oraz otwartych danych badawczych w grantach Narodowego Centrum Nauki. Kolejne edycje konkursów przyciągają na szkolenia zwłaszcza tych badaczy, którzy potrzebują wsparcia w wyborze miejsca publikacji (objaśnienie ścieżek publikowania wyróżnionych przez NCN w polityce otwartości, wskazanie możliwości sfinansowania publikacji w formacie *open access*, ustalenie odpowiedniej licencji), i tych, którzy po raz pierwszy zetknęli się z formatką Planu Zarządzania Danymi. Poza otwartymi dla pracowników i doktorantów okresowymi szkoleniami na te tematy Biblioteka UŁ oferuje indywidualne konsultacje dla badaczy – dotyczące konkretnych projektów badawczych, finansowania publikacji czy dostępu do zasobów cyfrowych.

W ramach współpracy zewnętrznej organizowane są ponadto spotkania, szkolenia i warsztaty. Do najstarszej z tego typu inicjatyw Biblioteki UŁ należy coroczne Seminarium Open Access Week, do niedawna adresowane tylko do społeczności akademickiej UŁ, ale w 2022 r. otwarte również dla uczestników z zewnątrz: uczniów szkół średnich, pracowników i studentów innych uczelni, instytucji zainteresowanych poruszaniem podczas spotkań tematami¹⁵. W tym roku odbyła się również druga edycja Seminarium „Badaj, promuj, bądź”, organizowanego we współpracy z Centrum Komunikacji i PR UŁ, podczas którego poruszane są kwestie związane w otwartą nauką głównie w kontekście promocji dorobku naukowego¹⁶. Otwarta nauka jest ponadto przedmiotem rozważań podczas współtworzonych przez Bibliotekę UŁ wydarzeń, takich jak konferencje naukowe i warsztaty, m.in. we współpracy z Narodowym Centrum Nauki (zob. Galica, 2023a i b) czy innymi łódzkimi uczelniami i wydawcami (zob. ONPP, 2023).

¹⁵ Sprawozdanie z ostatniego seminarium ukazało się drukiem (zob. Zatora, 2022), natomiast materiały ze wszystkich dotychczasowych edycji dostępne są w Repozytorium UŁ: <https://repozytorium.uni.lodz.pl/handle/11089/47605>.

¹⁶ Nagrania dostępne są w Repozytorium UŁ dla użytkowników korzystających z Internetu w sieci UŁ.

W STRONĘ (CENTRUM) KOMPETENCJI?

Udzielając odpowiedzi na postawione w tytule artykułu pytanie, warto podkreślić, że UŁ nie wyklucza wprowadzenia polityki otwartości. Przyjęty przez władze uczelni model miękkich zaleceń i korzystania z dobrych praktyk okazał się funkcjonalny. Z perspektywy Biblioteki UŁ nie bez znaczenia pozostaje oczywiście fakt pełnienia przez jej dyrektora funkcji pełnomocnika rektora ds. otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych – w kontekście decyzyjności i angażowania bibliotekarzy w nowe zadania – jednak w przypadku współpracy poszczególnych jednostek, wewnętrznej i zewnętrznej, zarządzenie wprowadzające formalną politykę nie zmieniłoby wiele, mogłoby co najwyżej uporządkować kwestie zakresu obowiązków pracowników czy ułatwić komunikację z badaczami. Stanowiłoby też okazję i impuls do weryfikacji i aktualizacji istniejących już dokumentów, takich jak te dotyczące Repozytorium UŁ, oraz podstawę formalną do finansowego czy programowego wspierania rozwoju kompetencji bibliotekarzy i innych osób zaangażowanych w proces otwierania nauki. Dla samych badaczy mogłoby zaowocować ustaleniami dotyczącymi premiowania otwartych publikacji czy nagradzania za zaangażowanie w zwiększanie otwartości uczelni (choć nie musiałyby – analiza ogólnodostępnych polityk otwartości polskich uczelni wykazuje, że, przynajmniej dzisiaj, takie gratyfikacje nie są w nich ujęte, realizuje się je poprzez konkursy i środki dodatkowe, np. granty wewnętrzne¹⁷).

Nie sposób wyczerpująco przedstawić w przestrzeni tak krótkiego tekstu zadań wszystkich osób włączonych w proces otwierania nauki w Uniwersytecie Łódzkim. W samej Bibliotece UŁ realizuje się wiele zadań związanych z otwartą nauką pośrednio,

¹⁷ Model finansowania publikacji *open access* ze środków uczelni przyjęło wiele ośrodków, które otrzymały zwiększoną subwencję w ramach konkursu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza” (IDUB), m.in. Akademia Górniczo-Hutnicza im. S. Staszica w Krakowie czy Politechnika Gdańska, która stworzyła program „Oxygenium Supporting Open Access Publications”; zob. <https://pg.edu.pl/badawcza/programy/oxygenium-supporting-open-access-publications>. Polityki otwartości poszczególnych uczelni, choć opierają się na tych samych wytycznych i mają podobny cel, są mocno zróżnicowane – mają różny stopień restrykcyjności (od łagodnych zaleceń po – rzadziej – wyznaczoną ścieżkę postępowania), różne zakresy (niektóre polityki dotyczą tylko publikacji, inne również przechowywania danych badawczych) i różny stopień ogólności (wskazanie osób, funkcji lub jednostek odpowiedzialnych za konkretne zadania). Rozwiązaniem niektórych kwestii problematycznych mogłoby okazać się opracowanie wzorcowego dokumentu dla uczelni. Dokument zakładający rozwiązania systemowe, takie jak konkretne gratyfikacje dla badaczy publikujących w modelach otwartych i korzyści dla uczelni wykazującej wzrost takich publikacji, sposób finansowania kosztów APC i BPC, procedury dotyczące bezpiecznego przechowywania danych badawczych czy określenie roli poszczególnych jednostek uczelni w procesie otwierania danych i publikacji, wydaje się pożądany, tym bardziej, że jego opracowanie wymogłoby na decydentach pochylenie się nad zagadnieniami, które od dawna tego wymagają.

m.in. prace w Uczelnianym Systemie Informacji o Osiągnięciach ScienceON, wciąż rozwijanym, oraz organizacja konferencji i wydarzeń, takich jak coroczne Seminarium Open Access Week czy Seminarium „Otwieranie Nauki: Praktyka i Perspektywy”. Otwieranie nauki we wszystkich jej aspektach sprawiło, że praca w bibliotece naukowej stała się wyzwaniem. Oddział Informacji Naukowej i Analiz Bibliometrycznych Biblioteki UŁ *de facto* składa się z kilku zespołów, z których każdy realizuje nowe zadania związane z otwartą nauką — zarówno pracownicy odpowiedzialni za administrowanie repozytorium, analizy bibliometryczne, gromadzenie informacji o dorobku i dane badawcze, jak i zespół dydaktyczny czy zespół do spraw promocji muszą rozwijać swoje kompetencje, by sprostać oczekiwaniom nie jednego, lecz wielu ogniw łańcucha składającego się na polską i światową naukę. Jeśliby dodać do tego aspekt (g)rywalizacji, konkurowania ze sobą – o fundusze, zasoby ludzkie, infrastrukturę – o czym pisze Emanuel Kulczycki (2023, s. 59), oczekiwania rosną. Naukowcy mają tworzyć naukę coraz szybciej i lepiej, ale żeby mogli to robić, powinni stać za nimi zespoły kompetentnych osób. Zwrot w kierunku otwartej nauki, który przyspieszył w Polsce po podpisaniu Planu S, pokazał, jak ważne jest zaangażowanie jednostek pozornie niewłączonych bezpośrednio w badania naukowe: administracji, bibliotek, wydawnictw, zespołów IT... Przypadek UŁ nie jest wyjątkowy – z tymi samymi problemami i zadaniami mierzą się i te uczelnie, które opracowały formalną politykę otwartości, i te, które do dziś jej nie mają – jednak stanowi dowód, że regulacje nie zastąpią oddolnych inicjatyw i że model wypracowania pewnych rozwiązań w oparciu o doświadczenie pracowników, często niskiego szczebla, może być funkcjonalny. Kiedy/jeśli władze UŁ zdecydują, że należy przygotować i wprowadzić politykę otwartości, istnieje duże prawdopodobieństwo, iż nie będzie to tekst powtarzający zdania wyjęte z *Kierunków rozwoju otwartego dostępu...* czy innego ministerialnego dokumentu, lecz odpowiadający na rzeczywiste potrzeby społeczności uczelni.

BIBLIOGRAFIA

- Bednarek-Michalska, B. (2017). Otwarta nauka w Polsce – rys historyczny. W: E. Kulczycki, (red.), *Komunikacja naukowa w humanistyce*. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM. <http://repozytorium.umk.pl/handle/item/4710>
- Brzozowska, A., Piestrzyński, T., Zatora, A. (2021). *Publikowanie otwarte. Praktyczny przewodnik dla badaczy*. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. <http://hdl.handle.net/11089/47541>
- cOAlition S (2018). *Plan S. Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications*. <https://www.coalition-s.org/addendum-to-the-coalition-s-guidance-on-the-implementation-of-plan-s/principles-and-implementation/> (dostęp: 23.08.2023).
- The Future of Research Communications and e-Scholarship (FORCE11) (2014). *Guiding Principles for Findable, Accessible, Interoperable and Re-usable Data Publishing version b1.0*. <https://force11.org/info/guiding-principles-for-findable-accessible-interoperable-and-re-usable-data-publishing-version-b1-0/> (dostęp: 23.08.2023).

- Galica, N. (2023a). *Narodowe Centrum Nauki. Polityka otwartego dostępu do publikacji*. <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=37&pageId=607> (intranet, dostęp: 23.08.2023).
- Galica, N. (2023b). *Otwarte dane badawcze w polityce i praktyce Narodowego Centrum Nauki*. <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=37&pageId=607> (intranet, dostęp: 23.08.2023).
- Grudniewicz, A., Moher, D., Cobey, K. D., Bryson, G. L., Cukier S., Allen, K., Ardern, C., Balcom, L., Barros, T., Berger, M., Ciro, J. B., Cugusi, L., Donaldson, M. R., Egger, M., Graham, I. D., Hodgkinson, M., Khan, K. M., Mabizela, M., Manca, A.,..., Lalu, M. M. (2019). Predatory journals: no definition, no defence. *Nature*, 576. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-03759-y>
- Kępski, P. (2017). *Polityka otwartego dostępu w Polsce. Rekomendacje MNiSW*. <https://www.ifj.edu.pl/library/open-access/materials/Kepski.pdf>
- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce (2018) <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/dokumenty-na-temat-otwartego-dostepu> (dostęp: 23.08.2023).
- Koalicja Otwartej Edukacji [KOED] (2019). *Polityki otwartości w Polsce*. Oprac. I. Sójkowska, N. Grunepeter. <https://otwartanauka.pl/blog/1205-polityki-otwartosci-w-polsce>
- Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 28.04.2020 r. w sprawie: wdrażania polityki otwartego dostępu na Uniwersytecie Łódzkim (2020). Uniwersytet Łódzki. <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=37&pageId=245> [intranet, dostęp: 23.08.2023]
- Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 24.04.2023 r. w sprawie: zagrożeń płynących z publikacji w tzw. czasopiśmie i wydawnictwach drapieżnych (2023). Uniwersytet Łódzki, Baza Aktów Wewnętrznych. <https://baw.uni.lodz.pl/d/55607/5/>
- KRASP (2021). Otwarta nauka — standardy i dobre praktyki | Wdrażanie polityk otwartej nauki w uczelniach [panel dyskusyjny]. https://www.youtube.com/watch?v=QY5rj_1XWck (dostęp: 23.08.2023).
- Kulczycki, E. (2023). *The Evaluation Game. How Publication Metrics Shape Scholarly Communication*. Cambridge University Press.
- Mikołajuk, L. (2014). Repozytorium instytucjonalne jako nowa forma komunikacji naukowej. *Podkarpackie Studia Biblioteczne*, 3. <http://hdl.handle.net/11089/5071>
- Mikołajuk, L., Goszczyńska, A. (2016). *Rola biblioteki akademickiej w procesie otwierania nauki na przykładzie funkcjonowania Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego*. W: S. Skórka, M. Rogoż, (red.), *Bibliotekarz 2.0. Nowe technologie. Nowe wyzwania*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego. <http://hdl.handle.net/11089/18094>
- Ministerstwo Edukacji i Nauki [MEiN] (2022). *Polityka Naukowa Państwa*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/polityka-naukowa-panstwa-przyjeta-przez-rade-ministrow> (dostęp: 23.08.2023).
- Nahotko, M. (red.) (2022). *Obecność problematyki zarządzania danymi badawczymi na stronach web polskich bibliotek naukowych*. Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/291146>
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2019). *Wytyczne dla wnioskodawców do uzupełnienia PLANU ZARZĄDZANIA DANYMI w projekcie badawczym*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/regulaminy/wytyczne_zarzadzanie_danymi.pdf
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2020). *Polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/zarzadzania-dyrektora/zarzadzenieDyr-38_2020.pdf (dostęp: 23.08.2023).

- Otwieranie Nauki: Praktyka i Perspektywy [ONPP] (2023). Edycja 7: Wartość Open Science, 10–11 października 2023, Łódź. Biblioteka Politechniki Łódzkiej. <https://onpp.p.lodz.pl/> (dostęp: 23.08.2023).
- Platforma Otwartej Nauki [PON]. Polityki otwartości. <http://pon.edu.pl/politykiotwartosci/polityki-otwartosci-w-polsce/> (dostęp: 23.08.2023).
- Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (2021). Dz.U. 2021 poz. 1641. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/otwarte-dane-i-ponowne-wykorzystywanie-informacji-sektora-publicznego-19144047>
- San Francisco Declaration on Research Assessment [DORA], <https://sfdora.org/read/> (dostęp: 23.08.2023).
- Seminarium Open Access Week (2010–2022). Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego. <https://repozytorium.uni.lodz.pl/handle/11089/47605>
- Sibiga, G., Sybilski, D. (red.) (2022). *Ustawa o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego. Komentarz*. Wydawnictwo C.H.Beck.
- SPARC Europe's strategic plan 2021–2024 (2021). <https://sparceurope.org/who-we-are/about-us/our-strategy/> (dostęp: 23.08.2023)
- Speicher, L., Armando, L., Bargheer, M., Eve, M. P., Fund, S., Leão, D., Mosterd, M., Pinter, F., Souyiotzoglou, I. (2018). OPERAS Open Access Business Models White Paper. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1323708>
- Swan, A. (2012). *Policy guidelines for the development and promotion of open access*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000215863> (dostęp: 23.08.2023).
- Szprot, J. (red.) (2014). *Otwarta nauka w Polsce 2014. Diagnoza*. Wydawnictwa ICM. <http://pon.edu.pl/nasze-publikacje?pubid=13> (dostęp: 23.08.2023).
- Szprot, J. (2019). Instytucjonalne polityki otwartości. [https://konferencje.buw.uw.edu.pl/elsevier2019/pdf/ONPPIV2019/13112019/2 Instytucjonalne polityki otwartosci Szprot.pdf](https://konferencje.buw.uw.edu.pl/elsevier2019/pdf/ONPPIV2019/13112019/2%20Instytucjonalne%20polityki%20otwartosci%20Szprot.pdf) (dostęp: 23.08.2023).
- Wilkinson, M., Dumontier, M., Aalbersberg, I., Appleton, G., Axton, M., Baak, A., Blomberg, N., Boiten, J. W., da Silva Santos, L. B., Bourne, P. E., Bouwman, J., Brookes, A. J., Clark, T., Crosas, M., Dillo, I., Dumon, O., Edmunds, S., Evelo, C. T., Finkers, R., ..., Mons, B. (2016). The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*, 3, 160018. <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>.
- Zarządzenie nr 36 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 15.12.2021 r. w sprawie: obowiązku uzyskania identyfikatora ORCID i stosowania go w systemach gromadzenia informacji o dorobku naukowym przez osoby prowadzące działalność naukową w Uniwersytecie Łódzkim (2021). Uniwersytet Łódzki, Baza Aktów Wewnętrznych. <https://baw.uni.lodz.pl/d/53644/5/>
- Zatora, A. (red.) (2021). *Dane badawcze. Przewodnik Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. <http://hdl.handle.net/11089/47542>
- Zatora, A. (2022). 13. Seminarium Open Access w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego 24–30 października 2022 r. *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, 3(143), 65. <https://doi.org/10.26485/ZRL/2022/65.3/10>

Monika Szarama

ORCID: [0000-0002-9544-8144](https://orcid.org/0000-0002-9544-8144)

Łukasz Tomczak

ORCID: [0000-0001-9465-4854](https://orcid.org/0000-0001-9465-4854)

Centrum Informacji Naukowo-Technicznej

Politechniki Lubelskiej

ROR: <https://ror.org/024zjzd49>

DROGA DO ZMIANY POZIOMU OTWARTOŚCI DOROBKU NAUKOWEGO POLITECHNIKI LUBELSKIEJ – OBRAZ OSTATNICH SZĘŚCIU LAT

Abstrakt: Artykuł przedstawia analizę sześciu lat (2017–2022), obejmującą okres przed i po wdrożeniu polityki otwartego dostępu (OA Mandate) w 2020 roku na Politechnice Lubelskiej. Badanie dotyczyło udziału procentowego publikacji w otwartym dostępie (OA) w całkowitej liczbie publikacji uczelni. Dodatkowo, w celu umieszczenia wyników Politechniki Lubelskiej w szerszym kontekście, przeprowadzono obliczenia dla Polski, Europy oraz całego świata. Analiza została oparta na danych pochodzących z bazy „Publikacje Pracowników Politechniki Lubelskiej”, a także z narzędzi analitycznych SciVal i InCites. Uwzględniono wyłącznie publikacje naukowe posiadające status OA, takie jak artykuły naukowe, rozdziały w monografiach, książki oraz materiały konferencyjne. Przeprowadzona analiza wykazała, że udział publikacji w otwartym dostępie w dorobku Politechniki Lubelskiej utrzymuje się na zadowalającym poziomie i jest zgodny z trendami krajowymi, regionalnymi oraz globalnymi.

Słowa kluczowe: *bazy danych, Politechnika Lubelska, otwarty dostęp, otwarta nauka, udział procentowy publikacji w otwartym dostępie*

WPROWADZENIE

Aspekt otwartości dorobku naukowego analizowany był w wielu badaniach, których celem było dostarczenie informacji na temat otwartości publikacji naukowych na różnych poziomach. Na poziomie światowym próbą takich obliczeń było badanie w oparciu

o dane pochodzące z Web of Science, Unpaywall i Leiden Ranking, obejmujące 963 instytucje (Robinson-Garcia i in., 2020). Na poziomie krajowym obliczenia uwzględniające otwarty dostęp do publikacji naukowych we Francji zostały przygotowane w oparciu o otwarte i subskrypcyjne bazy danych oraz otwarte archiwum krajowe (Chaignon i Egret, 2022), podczas gdy na poziomie instytucji takie wyliczenia zaprezentowano m.in. dla działów księgowości trzech uczelni wyższych (Torres i Manjarrez-Dominguez, 2021).

Jak dotąd nie podjęto się próby takich wyliczeń dla Politechniki Lubelskiej. Obchodzona w tym roku 70. rocznica powstania uczelni stała się okazją do świętowania jubileuszu także poprzez przegląd różnych aspektów dotychczasowej działalności PL. Jubileusz był okazją do określenia zaangażowania uczelni w szeroką komunikację naukową.

Zmiany w modelu komunikacji naukowej są jednym z kłastrów, jakie wyłaniają się z badań nad produkcją naukową na temat *open access* w 2016 r. (Migiel i in., 2016). Udostępnianie publikacji naukowych wszystkim zainteresowanym ma niewątpliwy wpływ na to, jak szybko te nowe informacje stają się dostępne dla innych.

Tak jak model *open access* oferuje ogromne korzyści różnym uczestnikom ekosystemu badawczego, prowadząc do zachowania, ochrony i dystrybucji publikacji akademickich i naukowych (Jaiwant i Gowda, 2022), ciągła ewolucja środowiska otwartej nauki stale wnosi do debaty nowe narzędzia, definicje i kryteria, dostarczając przykładów na to, co i w jaki sposób można lub należy analizować, aby uzyskać informacje na temat zasięgu otwartego dostępu do dorobku naukowego badaczy.

Kierunek, w jakim od dłuższego czasu Centrum Informacji Naukowo-Technicznej PL (CINT PL) stara się wspierać społeczność akademicką PL poprzez rozwój własnych usług, dąży do włączenia otwartej nauki na szerszą skalę w procesy dydaktyczne i naukowe realizowane na uczelni. Podjęta analiza stanowiła okazję do wglądu w ostatnie lata tego procesu, którego ważnym elementem zostało przyjęcie Polityki otwartego dostępu w PL zarządzeniem Rektora z 6 listopada 2020 r. (Zarządzenie Nr R-92/2020, 2020). Zaowocowało to intensyfikacją wysiłków ze strony CINT w promocję otwartej nauki wśród naukowców PL, a także rozbudowaniem oferty Centrum w tym zakresie (Weinper i Tomczak, 2021). Lata objęte niniejszą analizą uwzględniają okres przed oraz po wprowadzeniu Polityki i pozwalają na uzyskanie być może ogólnego, ale nadal istotnego, obrazu wpływu tego dokumentu na dorobek naukowy pracowników PL.

METODY

Dane do analizy zostały zebrane w oparciu o trzy źródła w dniu 28.02.2023 r. na potrzeby sesji posterowej konferencji „Wyzwania współczesnego publikowania” oraz w dniu 30.06.2023 r. na potrzeby tego tekstu, po aktualizacji danych z 2022 r. w Scopus i Web of Science (WoS).

Jako źródła danych zostały wybrane dwie bazy o ogólnym charakterze obejmujące szerokie spektrum dyscyplin naukowych – Scopus i WoS (z uwzględnieniem Emerging Sources Citation Index). Dane pozyskano w oparciu o narzędzia analityczne towarzyszące tym zasobom: SciVal oraz InCites. Trzecim źródłem uwzględnionym w tym porównaniu była baza „Publikacje Pracowników PL” (BPPPL) – narzędzie wykorzystywane do wewnętrznej oceny pracowników PL.

InCites jest aktualizowany z miesięczną częstotliwością na podstawie danych pobranych z Web of Science na koniec poprzedniego miesiąca, podczas gdy SciVal otrzymuje cotygodniowe aktualizacje w oparciu o informacje pochodzące z bazy Scopus. Aktualizacje bazy „Publikacje Pracowników PL” nie są planowane z wyprzedzeniem, nowe dokumenty włączane są do niej po przesłaniu zgłoszenia przez autora i ostatecznej weryfikacji przez bibliotekarza.

Baza „Publikacje Pracowników Politechniki Lubelskiej” rejestruje cały dorobek publikacyjny pracowników PL, w tym prace popularnonaukowe. Aby publikacja została włączona do bazy „Publikacje Pracowników PL”, afiliacja co najmniej jednego autora musi wskazywać na PL.

W przypadku InCites i SciVal dokumenty do analizy zostały wyselekcjonowane na podstawie nazwy instytucji: Politechnika Lubelska (WoS) i identyfikatora organizacji 60011739 (Scopus).

Aby umożliwić porównanie danych dla każdej z baz, typy publikacji uwzględnionych w analizie zostały ograniczone do: artykułu naukowego, materiałów konferencyjnych, rozdziału w książce i książki. Wybrane typy dokumentów zapewniły najwyższy poziom pod względem kompletności informacji na ich temat w bazie „Publikacje Pracowników PL”, ponieważ jednocześnie stanowiły one typy dokumentów sprawozdawane w ocenie parametrycznej działalności naukowej / w ewaluacji działalności naukowej. Analiza koncentruje się na okresie 2017–2022, uwzględniając lata przed i po wdrożeniu już wspomnianej Polityki otwartego dostępu w PL. Otwarty dostęp (OA) na potrzeby tej analizy został zdefiniowany przez bezpłatny i pełnotekstowy dostęp do treści publikacji w wersji elektronicznej.

Obecnie baza „Publikacje Pracowników PL” rejestruje publikacje jako otwarte w oparciu o jedno główne kryterium: bezpłatny i nieograniczony dostęp do pełnego tekstu online, uwzględniając wszystkie rodzaje OA. Chociaż obecność licencji Creative Commons jest odnotowywana w rekordzie publikacji (jeśli występuje), nie jest ona decydująca przy określaniu dostępności dokumentu. Status każdego dokumentu jest weryfikowany przez bibliotekarza, w trakcie uzupełniania metadanych publikacji podczas wprowadzania do bazy „Publikacje Pracowników PL”.

W przypadku narzędzia InCites status OA określany jest zgodnie z klasyfikacją WoS: Gold i Gold Hybrid, Free to Read: Green Published, Green Accepted, Green Submitted

(Clarivate, b.d.). Dla narzędzia SciVal zastosowanie ma terminologia obecna w bazie Scopus, uwzględniająca modele: Gold, Hybrid Gold, Bronze i Green (McCullough, 2022).

Bazy Scopus oraz WoS dają możliwość oznaczenia dokumentów więcej niż jednym statusem OA, ponieważ mogą być one dostępne w różnych wersjach OA w tym samym czasie. Oznacza to, że jedna publikacja może być zliczana równocześnie do wielu modeli OA obecnych w bazie. W związku z tym zarówno w SciVal, jak i InCites zastosowano ogólny filtr OA: „All Open Access” uwzględniający dokumenty we wszystkich modelach otwartości.

Aby umieścić wyniki PL w szerszym kontekście, zestawiono je z obliczeniami dla Polski, Europy i świata przy użyciu tych narzędzi analitycznych. Zarówno w SciVal, jak i InCites Polska występuje jako podmiot, co daje możliwość bezpośredniej analizy. Wskaźniki dla Europy zostały oparte na kategorii UE28, aby uwzględnić publikacje pochodzące z Wielkiej Brytanii, gdyż analizowany okres obejmuje lata przed i po Brexicie. Obliczenia dla świata zostały przygotowane w oparciu o parametry *global baseline* dla InCites i *World overview* dla SciVal. Każda z analiz została ograniczona do wskazanych wcześniej lat i typów dokumentów.

Podczas konferencji zwrócono uwagę, że dla lepszego porównania powinniśmy skupić się na uniwersytetach technicznych, jednak pomimo tego, że filtr „academic” jest obecny w obu narzędziach, nie ma to wpływu na wskaźnik *global baseline* w InCites. Ponieważ zapewnienie wystarczającego poziomu dokładności w skali światowej nie byłoby możliwe poprzez ręczną selekcję podmiotów, które powinny zostać uwzględnione w analizie, zdecydowano się przyjąć ogólne ograniczenia dla zapytania w postaci lat i typów dokumentów.

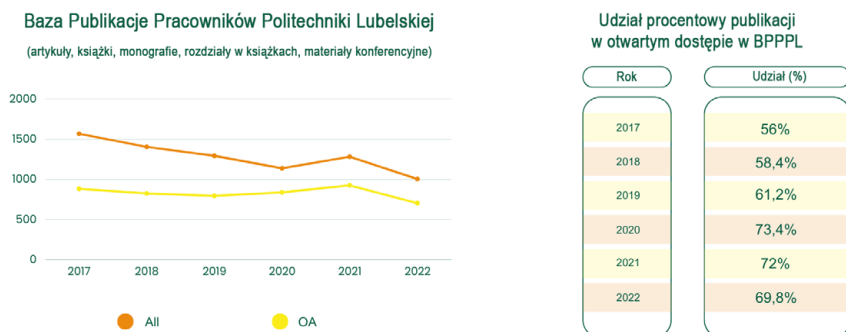
Dane na potrzeby tej analizy zostały zebrane po ogłoszeniu aktualizacji danych z 2022 r. w bazach WoS i Scopus, co pozwala założyć, że wszystkie istotne dane z 2022 r. powinny być już uwzględnione w obu źródłach. Aczkolwiek należy mieć na uwadze, że dla poszczególnych lat nadal mogą istnieć publikacje, które choć powinny, z różnych względów jeszcze nie zostały zaindeksowane w tych bazach. Jest to problem braku pojedynczych artykułów lub niekiedy całych numerów czasopism budujących indeksy tychże baz, którego trudno uniknąć, biorąc pod uwagę ilość źródeł, z jakich czerpane są informacje.

WYNIKI

Zebrane wyniki prezentują trend wzrostowy w publikacjach OA dla PL do 2020 r. oraz lekki spadek w latach 2021–2022. Średni udział procentowy OA z poszczególnych lat w publikacjach PL wynosi 65,1%, a wartość procentowa udziału publikacji OA w całym okresie 2017–2022 uwzględnionym w analizie w bazie „Publikacje Pracowników PL” wyniosła 64,4%.

Liczba publikacji OA zarejestrowanych w bazie „Publikacje Pracowników PL” była najwyższa w 2021 r. (921 dokumentów), a najniższa w 2022 r. (699 dokumentów).

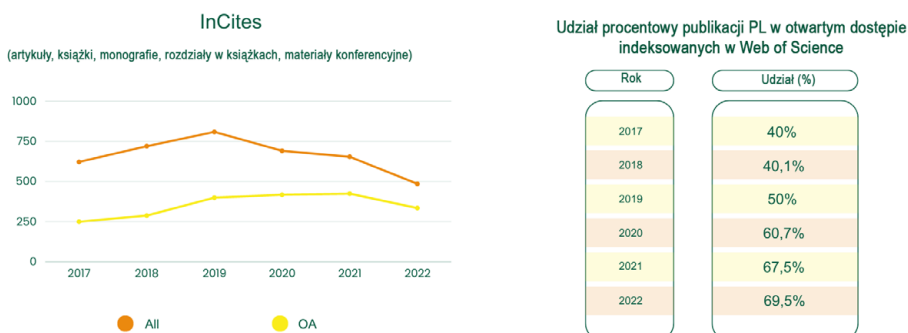
Udział procentowy otwartych publikacji w całkowitej ich liczbie uwzględnionej w analizie był najwyższy w 2020 r. – 73,4%, a najniższy w 2017 – 56% (ryc. 1).

Rycina 1. Udział procentowy publikacji open access w BPPPL.

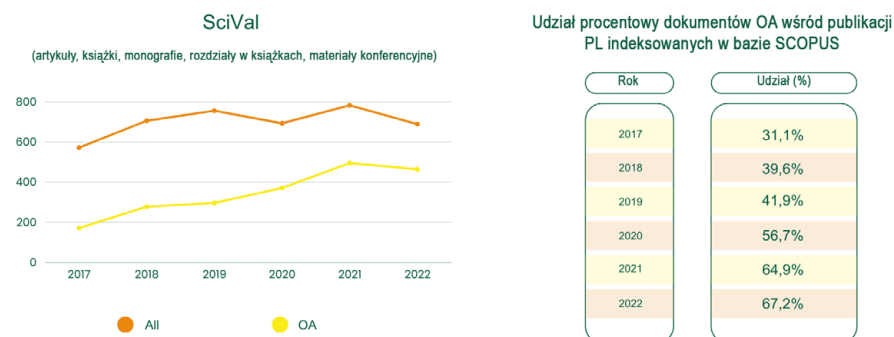
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BPPPL (dostęp: 30.06.2023).

Dane PL pochodzące z InCites przedstawiono na rycinie 2, a SciVal na rycinie 3.

Rycina 2. Udział procentowy publikacji PL w otwartym dostępie indeksowanych w bazie WoS.

Źródło: opracowanie własne na podstawie InCites (dostęp: 30.06.2023).

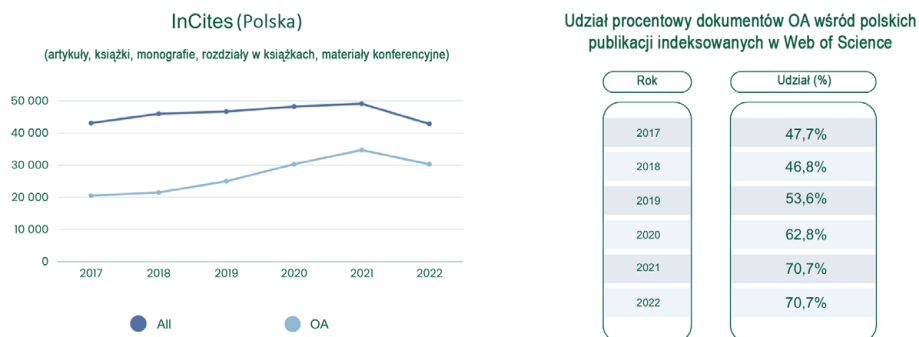

Rycina 3. Udział procentowy publikacji PL w otwartym dostępie indeksowanych w bazie Scopus.

Źródło: opracowanie własne na podstawie SciVal (dostęp: 30.06.2023).

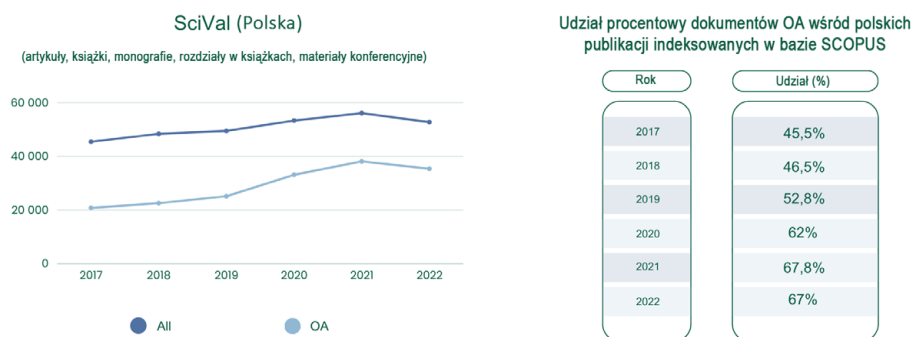
Według SciVal liczba publikacji OA w przypadku PL była najwyższa w 2021 r. (514), podobnie InCites – zarejestrował najwięcej dokumentów afiliowanych do PL w tym modelu w 2021 r. (441). Tak jak miało to miejsce w przypadku bazy „Publikacje Pracowników PL”, w 2017 r. obie bazy odnotowały najniższą liczbę publikacji OA spośród wskazanych wcześniej typów dokumentów: SciVal – 178, InCites – 249, a także najniższy stosunek dokumentów OA do całkowitej liczby publikacji: 31,12% w SciVal i 40,03% w InCites.

Wskaźniki dla Polski otrzymane z InCites zaprezentowano na rycinie 4, a SciVal na rycinie 5.

Rycina 4. Udział procentowy polskich publikacji w otwartym dostępie indeksowanych w bazie Web of Science.

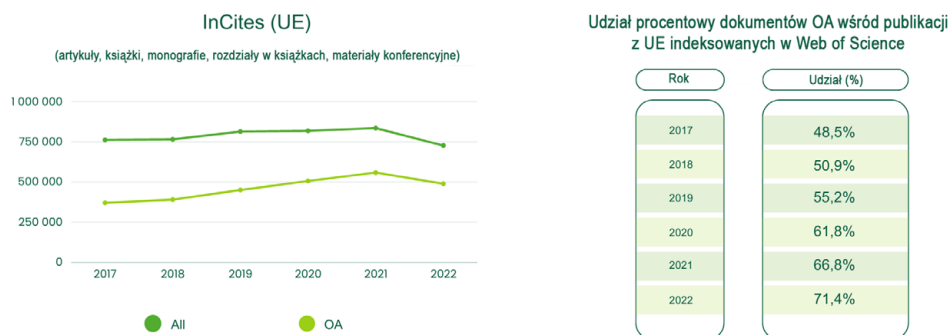
Źródło: opracowanie własne na podstawie InCites (dostęp: 30.06.2023).

Rycina 5. Udział procentowy polskich publikacji w otwartym dostępie indeksowanych w bazie Scopus.

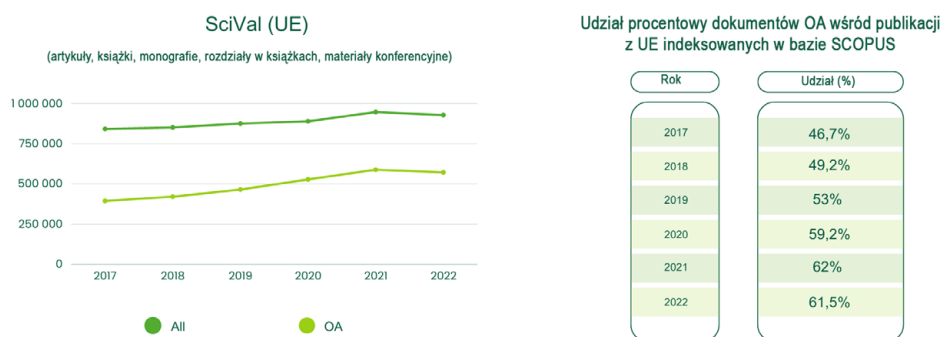
Źródło: opracowanie własne na podstawie Scival (dostęp: 30.06.2023).

Wyliczenia dla Europy oparte na założeniach tej analizy zostały zaprezentowane na rycinie 6 (InCites) i rycinie 7 (SciVal).

Rycina 6. Udział procentowy otwartych publikacji indeksowanych w bazie Web of Science – zestawienie dla UE.

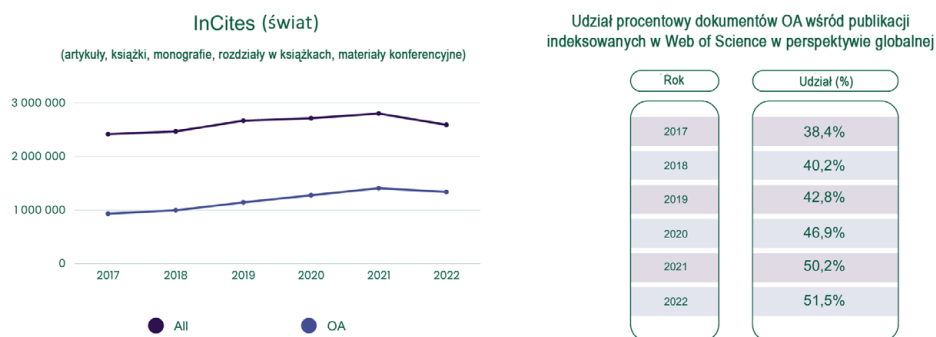
Źródło: opracowanie własne na podstawie InCites (dostęp: 30.06.2023).

Rycina 7. Udział procentowy otwartych publikacji indeksowanych w bazie Scopus – zestawienie dla UE.

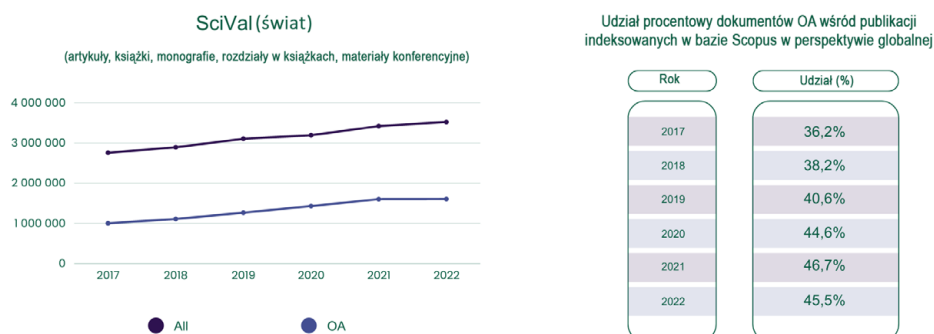
Źródło: opracowanie własne na podstawie SciVal (dostęp: 30.06.2023).

Dane dotyczące wskaźników w perspektywie globalnej dla InCites przedstawiono na rycinie 8, a SciVal na rycinie 9.

Rycina 8. Udział procentowy otwartych publikacji indeksowanych w bazie Web of Science na poziomie globalnym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie InCites (dostęp: 30.06.2023).

Rycina 9. Udział procentowy otwartych publikacji indeksowanych w bazie Scopus w perspektywie globalnej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie SciVal (dostęp: 30.06.2023).

Sumaryczne zestawienie wskaźników procentowych z uwzględnionych w analizie źródeł przedstawiono w tabeli.

Tabela 1. Zestawienie sumaryczne – procentowy udział OA w analizowanych dokumentach.

Źródło danych	Zasięg	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.	2022 r.
BPPPL	PL	56%	58,40%	61,20%	73,40%	72%	69,80%
InCites	PL	40%	40,10%	50%	60,70%	67,50%	69,50%
	Polska	47,70%	46,80%	53,60%	62,80%	70,70%	70,70%
	UE	48,50%	50,90%	55,20%	61,80%	66,80%	71,40%
	Świat	38,40%	40,20%	42,80%	46,90%	50,20%	51,50%
SciVal	PL	31,10%	39,60%	41,90%	56,70%	64,90%	67,20%
	Polska	45,50%	46,50%	52,80%	62%	67,80%	67%
	UE	46,70%	49,20%	53%	59,20%	62%	61,50%
	Świat	36,20%	38,20%	40,60%	44,60%	46,70%	45,50%

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy „Publikacje Pracowników PL”, SciVal, InCites (dostęp: 30.06.2023).

Zestawiając wyniki PL z wartościami uzyskanymi dla Polski, można zauważyć, że jedynie w przypadku 2022 r. udział otwartych dokumentów nieznacznie (0,2%) przekroczył wskaźnik dla kraju. Niemniej jednak od 2019 r. wraz ze wzrostem liczby otwartych dokumentów różnica między wartościami osiąganymi przez PL a wyliczeniami na poziomie krajowym w bazie SciVal sukcesywnie malała.

Procent liczby otwartych dokumentów na PL przekroczył wyniki dla EU w 2021 r. i 2022 r. – zgodnie z danymi pochodzącymi ze SciVal, co więcej począwszy od 2018 r. udział OA dla PL utrzymywał się powyżej średniej światowej, a w 2022 r. osiągnął najwyższy wskaźnik – 67,2%.

Badanie z 2020 r. w oparciu o bazę WoS dla prac opublikowanych latach 2014–2017 wykazało, że ponad 50% dorobku europejskich uniwersytetów jest udostępniane w OA, co plasuje Europę na pierwszym miejscu wśród kontynentów (Robinson-Garcia i in., 2020).

W przypadku niniejszego zestawienia dane pochodzące z InCites plasują PL poniżej krajowej i europejskiej średniej w badanym okresie, z wyjątkiem 2021 r., kiedy to wskaźnik dla PL przewyższył nieznacznie wyniki dla Europy (o mniej niż 1%). Najmniejsza różnica między wartościami dla Polski a PL zaobserwowana została w 2022 r. (1,2%), natomiast największa w 2017 r. – wyniosła ona 7,7%. Dodatkowo, w przypadku samej Europy możemy zaobserwować także około 5-procentowy wzrost liczby otwartych publikacji w analizowanej grupie dokumentów w kolejnych latach, począwszy od 2019 r.

Wskaźniki PL w zestawieniu z trendem dla świata w SciVal i InCites do 2019 r. są zbliżone swoimi wartościami. W tym okresie występują dwa większe odchylenia na korzyść PL – w SciVal w 2017 r., gdzie różnica wynosi ponad 5% oraz w InCites w 2019 r. ponad 7%.

Począwszy od 2018 r. można zauważyć znaczny wzrost w liczbie otwartych publikacji PL zaindeksowanych przez WoS, wynoszący około 10% w każdym roku w okresie 2018–2020. Jednakże w tym trendzie następuje nagły spadek w między 2021 a 2022 r., w których wartość przyrostu spadła do 7%, a następnie do 2%. Przy czym to właśnie w 2022 r. odnotowano najwyższy procentowy udział dokumentów OA w zaindeksowanym przez InCites dorobku, wynoszący 69,5%.

SciVal także prezentuje zauważalny wzrost udziału procentowego politechnicznych publikacji w otwartym dostępie w latach 2018–2021, mimo że wartość przyrostu wyniosła jedynie 2,5% między 2018 a 2019 r., to zyskiwała w kolejnych latach, osiągając szczytową wartość ok. 14% w 2020 r. Ale podobnie jak w przypadku InCites, w 2022 r. spadła ona do 2,2%. Dane pochodzące ze Scopus również wskazują na najwyższy udział procentowy publikacji OA PL w 2022 – 67,2%.

Bez względu na rozpatrywane źródło danych w przypadku PL widoczny jest trend wzrostowy w liczbie publikacji OA, począwszy od 2017 r. (osiągający swój szczyt według InCites i SciVal w 2022 r., a w przypadku bazy publikacji w 2020 r.) i powolny jego spadek od 2021 r. zarówno w ogólnej liczbie publikacji, jak i tych opublikowanych w otwartym dostępie.

WNIOSKI

Najpełniejsze dane dotyczące publikacji z afiliacją PL znajdują się w bazie „Publikacje Pracowników PL”, gromadzącej cały dorobek naukowy pracowników, w tym dokumenty spełniające kryteria tej analizy, zarówno indeksowane, jak i nieindeksowane przez bazy WoS lub Scopus. Zapewniając najbardziej kompleksowy obraz dorobku naukowego PL (także dzięki weryfikacji wprowadzanych danych przez pracowników CINT PL), służy również jako wiarygodne narzędzie do wewnętrznej oceny pracowników i doktorantów uczelni.

Jak wspomniano wcześniej, status publikacji w bazie „Publikacje Pracowników PL” jest ustalany podczas rejestracji dokumentu w bazie. W trakcie tego badania nasunęła się refleksja, że ponowna ocena tego statusu byłaby wysoce pożądana, szczególnie w przypadku publikacji sprzed 2020 r. W przypadku części z nich status od momentu zarejestrowania w bazie mógł ulec zmianie z zamkniętego dostępu na otwarty. Archiwa wydawców w tym przedziale czasu mogły stać się ogólnodostępne. Ma to miejsce na przykład

w przypadku 140 czasopism wydawanych przez Elsevier, których okres embargo wynosi od 6 do 60 miesięcy (Elsevier, n.d.). Z kolei sami autorzy mogli niezależnie skorzystać z repozytoriów do samoarchiwizacji prac i zdeponowania wersji AAM, co jest powszechną praktyką międzynarodowego środowiska naukowego. Śledzenie tych zmian z poziomu bazy publikacji jest wyzwaniem, ale z pewnością przyczyniłoby się do uzyskania jeszcze pełniejszego, najbardziej aktualnego obrazu dorobku naukowego PL.

W przypadku pozostałych analizowanych baz zarówno WoS (Clarivate, n.d.), jak i Scopus (McCullough, 2022) wykorzystują do cotygodniowych aktualizacji statusu OA projekt organizacji non-profit OurResearch – Unpaywall. Wpływa to na dokładność liczby publikacji OA, która niezależnie od źródła jest powiązana z określonymi ramami czasowymi. Liczba ta wraz z upływem czasu będzie ulegać zmianie – nie tylko przy założeniu potencjalnego wzrostu liczby dokumentów oryginalnie publikowanych w jednym z otwartych modeli w przyszłości, ale i w przypadku już zamkniętych lat wydawniczych. Co staje się szczególnie widoczne w perspektywie przyrostu publikacji OA na poziomie regionalnym i globalnym.

Bez wątpienia ograniczenia nałożone na tę analizę w postaci typu dokumentu i wybranych lat pozwalają uzyskać tylko częściowy obraz dotyczący poziomu otwartości dorobku naukowego. Niemniej jednak pozwala on na sformułowanie kilku wniosków, a także zidentyfikowanie obszarów i działań, które pozwolą zapewnić jak najlepsze wsparcie naukowcom z PL oraz warunki dalszego rozwoju idei otwartości na PL.

Pierwszym wnioskiem jest potrzeba kontynuacji pracy nad podnoszeniem świadomości na temat otwartego dostępu wśród doktorantów i naukowców PL poprzez warsztaty i spotkania prowadzone przez pracowników CINT PL. Są to:

1. grupowe cykliczne szkolenia dla naukowców wspierające przygotowanie planów zarządzania danymi (DMP);
2. promowanie idei otwartego dostępu poprzez stronę WWW i media społecznościowe CINT PL oraz podczas organizowanych wydarzeń, takich jak Tydzień Otwartego Dostępu;
3. indywidualne konsultacje (oferujące propozycje rozwiązań, które będą w stanie sprostać oczekiwaniom pracowników i doktorantów, pozostając w zgodzie z wytycznymi instytucji finansujących czy też ograniczeniami stawianymi przez wydawców). CINT PL pracowało dotychczas nad realizacją tych zadań poprzez wielopoziomowe działania podejmowane na przestrzeni lat, także we współpracy z innymi jednostkami, takimi jak Uczelniane Biuro Projektów (Weinper i Tomczak, 2021).

Kolejnym działaniem podejmowanym przez pracowników CINT PL jest dostarczanie naukowcom zróżnicowanej oferty tytułów czasopism dla publikacji ich badań. Pracownicy są zachęceni do wyboru miejsca do publikowania zgodnie z wybraną

dyscypliną, tak aby uwzględniać nie tylko wysokość wskaźników Journal Impact Factor (JIF) lub CiteScore, ale też by poszukiwać wartościowych czasopism diamentowych. I choć ciężko przekonać do tego stwierdzenia kogokolwiek: wysoka punktacja czasopisma w liście ministerialnej nie powinna być jedynym kryterium, jakim kierują się naukowcy przy wyborze źródła do publikowania.

Z wyżej wymienionym działaniem związane jest kolejne, polegające na dalszym informowaniu środowiska akademickiego o istniejących programach publikowania otwartego. Zarówno tych na poziomie instytucjonalnym, jak i krajowym, a także zachęcanie do korzystania z dostępnych w ich ramach limitów. Przynosi to podwójną korzyść, zapewniając relewantne platformy do publikowania wyników, przy jednoczesnym udostępnianiu ich szerokiemu gronu odbiorców bez ponoszenia bezpośrednich kosztów finansowych przez autorów (koszty są pokrywane przez uczelnię lub ministerstwo).

Kontynuowanie obecnej strategii i dalsze otwieranie Wydawnictwa PL to kolejny ważny wniosek płynący z przeprowadzonej analizy. Sam proces rozpoczął się w październiku 2010 r. wraz ze zmianami organizacyjnymi w strukturze uczelni i przekazaniem całości działań związanych z publikowaniem monografii naukowych i podręczników Bibliotece PL. Ośrodek do spraw Wydawnictw i Biblioteki Cyfrowej PL, będący owocem tej zmiany, przekształcony następnie w Wydawnictwo PL, stał się jedną z pierwszych w polskim szkolnictwie wyższym, ulokowaną w strukturze biblioteki, jednostką, która skupiła tradycyjne wydawanie książek i udostępnianie publikacji w bibliotece cyfrowej (Gajda i Pełka-Smętek, 2022)¹. Obecnie wersje elektroniczne dokumentów udostępniane są w Bibliotece Cyfrowej PL na licencji CC-BY-SA 4.0². Kolejnym zadaniem Wydawnictwa PL było stworzenie platformy skupiającej wydawnictwa periodyczne wydawane lub współwydawane przez uczelnię. „Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej postawiło na publikowanie w otwartym dostępie na otwartych licencjach i na popularną platformę publikacyjną utworzoną w aplikacji typu *open source* o nazwie Open Journal Systems” (Gajda i Pełka-Smętek, 2022). Zgodnie z zapisami Polityki otwartego dostępu w PL, artykułom wydawanym w czasopismach Wydawnictwa PL domyślnie przypisana jest licencja CC BY-SA. Część z czasopism zaadaptowała szerszą licencję CC BY jeszcze przed przejściem na platformę LUT PH. Aktualnie trwają konsultacje z redakcjami pozostałych tytułów, aby zachęcić ich do

¹ W momencie utworzenia w 2019 r. Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej przestało działać w strukturze biblioteki, choć pozostało z nią w ścisłym związku.

² Od lutego 2025 r. wersje elektroniczne udostępniane są w repozytorium instytucjonalnym ROCK, które zastąpiło Bibliotekę Cyfrową PL.

umożliwienia autorom wyboru szerszej licencji: CC BY (zgodnej z wymogami większości grantodawców)³.

Jak wspomniano wcześniej, Polityka otwartego dostępu została wprowadzona na PL w listopadzie 2020 r. Sam dokument został oparty na ogólnych wytycznych Narodowego Centrum Nauki oraz wzorze polityki otwartości udostępnionym na stronie Ministerstwa Edukacji i Nauki (MEiN). Jednym z ważniejszych działań, na którym planujemy się skupić w najbliższym czasie, jest praca nad jego aktualizacją. W ciągu lat, jakie upłynęły od momentu przyjęcia dokumentu na uczelni, zmieniły się bądź doprecyzowane zostały nie tylko wytyczne grantodawców i wymogi wydawców, ale także wiedza i świadomość samych naukowców, a przede wszystkim pracowników CINT PL odpowiedzialnych za ich wsparcie w obszarach związanych z tematyką *open science*. Nabyte w ostatnich latach doświadczenie obu grup powinno zostać teraz wykorzystane w procesie tworzenia dokumentu, który w jak najlepszy sposób będzie odpowiadać potrzebom środowiska akademickiego PL.

W nowej wersji polityki znajdzie się również zapis regulujący istnienie i funkcjonowanie zespołu ds. otwartej nauki w CINT PL (aktualnie działającego w niesformalizowany sposób pod przewodnictwem Pełnomocnika Rektora ds. Otwartego dostępu w PL). Kolejnym z możliwych sposobów usprawnienia prac nad aktualizacją Polityki otwartego dostępu w PL byłoby poszukiwanie i powołanie Ambasadorów Otwartej Nauki – pracowników naukowych pełniących funkcję łączników między CINT a poszczególnymi wydziałami PL, stanowiącymi pierwszą linię kontaktu i biorących czynny udział w pracach zespołu do spraw otwartej nauki. Nie tylko pośredniczyliby oni w przekazywaniu informacji i aktualnych zmian zachodzących w obszarze *open science*. Dzięki nim potrzeby i wyzwania obecne w środowisku naukowców mogłyby szybciej trafiać do pracowników CINT PL, a oni sami w szybszym czasie mogliby uzyskiwać wsparcie nie tylko dla indywidualnego przypadku. Rozmowy z władzami uczelni na temat powołania takiej grupy oraz realnych korzyści wynikających z uczestnictwa w niej już trwają.

Podsumowując powyższe rozważania, wzrost liczby dokumentów OA afiliowanych do PL jest w pewnym stopniu związany ze wzrostem poziomu świadomości naukowców na temat korzyści oferowanych przez ten model publikacyjny. Powinniśmy również uwzględnić w tym procesie rolę, jaką odegrały, przywoływane już wcześniej, wymogi stawiane przez grantodawców (jasno określające sposób, w jaki wyniki badań powinny być upowszechniane). Ponadto należy również wziąć pod uwagę zasady ewaluacji

³ Od stycznia 2024 r. wszystkie tytuły czasopism obecne na platformie czasopism Politechniki Lubelskiej (LUT PH) przyjęły licencję CC BY 4.0.

działalności naukowej w okresie 2017–2021, które choć nie uwzględniały otwartości publikacji jako aspektu samej oceny, to w wielu przypadkach poprzez liczbę punktów przypisaną do określonych wydawnictw, zachęcały do publikowania właśnie w nich. Nie bez znaczenia był też okres pandemii, podczas którego zaobserwowano większą potrzebę szybkiego dzielenia się wynikami badań naukowych, co przełożyło się na zwiększenie liczby publikacji w modelu OA. Zjawisko widoczne jest we wszystkich dziedzinach nauk, a szczególnie w dziedzinach nauk medycznych i nauk o zdrowiu, w których wskaźnik otwartego dostępu publikacji dotyczących COVID-19 z pierwszych sześciu miesięcy 2020 r. sięgnął 89,5% (Capocasa i in., 2022). Czy osiągnięta liczba prac w przypadku PL była efektem świadomych decyzji naukowców, kryteriów ustanowionych przez fundatorów badań, zewnętrznych okoliczności, czy też otwartość stanowiła produkt uboczny wyboru wysoko punktowanych czasopism z listy ministerialnej? Odpowiedź na to pytanie nie jest łatwa i mogłaby się stać przedmiotem kolejnych badań. Jednak w kontekście dorobku naukowego zebrane wyniki ilustrują pozytywny wpływ wszystkich tych czynników na wzrost liczby otwartych prac publikowanych przez środowisko naukowe PL, a także na zadowalające wskaźniki w zestawieniu z trendami zaobserwowanymi na poziomie krajowym, regionalnym i światowym.

BIBLIOGRAFIA

- Capocasa, M., Anagnostou, P., Destro Bisol, G. (2022). A light in the dark: Open access to medical literature and the COVID-19 pandemic. *Information Research*, 27(2), 929. <https://doi.org/10.47989/irpaper929>
- Chaignon, L., Egret, D. (2022). Identifying scientific publications countrywide and measuring their open access: The case of the French Open Science Barometer (BSO). *Quantitative Science Studies*, 3(1), 18–36. https://doi.org/10.1162/qss_a_00179
- Clarivate. (b.d.) Open Access. <https://clarivate.com/webofscienccegroup/solutions/open-access/> (dostęp: 30.06.2023)
- Elsevier. (b.d.) Open Archive. <https://www.elsevier.com/en-in/open-access/open-archive> (dostęp: 30.06.2023)
- Gajda, J., Pełka-Smętek, K. (2022). Wydawnictwo w bibliotece – przypadek Politechniki Lubelskiej. *Biuletyn EBIB*, 202.
- InCites. Clarivate, <http://incites.clarivate.com> (dostęp: 30.06.2025)
- Jaiwant, S. V., Gowda, K. R. (2022). Open Access: A New Ecosystem of Research Publications. W: D. Alemneh (red.), *Handbook of Research on the Global View of Open Access and Scholarly Communications* (s. 165–177). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-9805-4.ch009>
- Baza Publikacje Pracowników Politechniki Lubelskiej (v1.538). Łukasz Litwiniuk. <https://pub.pollub.pl/> (dostęp: 30.06.2025).
- McCullough R. (2022). *Scopus Open Access filters and new Green OA full-text access*. Elsevier. <https://blog.scopus.com/posts/scopus-filters-for-open-access-type-and-green-oa-full-text-access-option> (dostęp: 30.06.2025).

- Miguel, S., Tannuri de Oliveira, E., Cabrini Grácio, M. (2016). Scientific Production on Open Access: A Worldwide Bibliometric Analysis in the Academic and Scientific Context. *Publications*, 4(1), 1. <https://doi.org/10.3390/publications4010001>
- Robinson-Garcia, N., Costas, R., van Leeuwen, T. N. (2020). Open Access uptake by universities worldwide. *PeerJ*, 8, e9410. <https://doi.org/10.7717/peerj.9410>
- SciVal. Elsevier, <https://www.scival.com> (dostęp: 30.06.2025)
- Torres, J. M., Manjarrez-Dominguez, A. (2021). Toward an understanding of open access trends in business schools: A bibliometric analysis of the open access faculty publications of accounting departments at three universities. *Journal of Business & Finance Librarianship*, 26(3–4), 179–199. <https://doi.org/10.1080/08963568.2021.1919822>
- Weinper, K., Tomczak, Ł. (2021). How to be fair? Open publications and research data at the Lublin University of Technology. *TASK Quarterly. Scientific Bulletin of Academic Computer Centre in Gdansk*, 25(4), 491–498. <https://doi.org/10.34808/tq2021/25.4/r>
- Zarządzenie Nr R-92/2020 Rektora Politechniki Lubelskiej z dnia 6 listopada 2020 r. w sprawie wprowadzenia Polityki otwartego dostępu w Politechnice Lubelskiej. (2020). <https://pollub.bip.gov.pl/zarzadzenia-rektora/zarzadzenie-nr-r-92-2020.html>

Sue Ann Gardner

ORCID: [0000-0003-2927-0365](https://orcid.org/0000-0003-2927-0365)

Biblioteki Uniwersytetu Nebraski w Lincoln

ROR: <https://ror.org/043mer456>

PORÓWNANIE SCHEMATÓW DZIAŁANIA W PROCESACH PUBLIKOWANIA BIBLIOTECZNEGO W RÓŻNYCH MODELACH OTWARTEGO DOSTĘPU – PRAKTYKI BIBLIOTEK UNIWERSYTETU NEBRASKI W LINCOLN

Streszczenie: Schematy działania w modelach zielonego i diamentowego otwartego dostępu mogą być bardzo podobne (model zielony – powtarzalne publikowanie, model diamentowy – publikowanie oryginalne). W procedurze opracowanej w Bibliotekach Uniwersytetu Nebraski w Lincoln przedstawiono szczegółowe opisy tych modeli działania, porównano je wzajemnie oraz ze sposobem interakcji z autorami zaangażowanymi w realizację modelu złotego otwartego dostępu (który oznacza outsourcing publikacyjny). W pracy przedstawiono krótkie charakterystyki wszystkich modeli publikowania, aby pokazać, jakie rozmowy prowadzimy z autorami w zakresie otwartego dostępu oraz jak duże zainteresowanie wzbudzają teksty po ich opublikowaniu.

Słowa kluczowe: *publikowanie biblioteczne, modele otwartego dostępu, zielony model otwartego dostępu, złoty model otwartego dostępu, diamentowy model otwartego dostępu*

WPROWADZENIE

Według opisu przygotowanego przez Grupę Szczególnych Zainteresowań w zakresie Publikowania Bibliotecznego (Special Interest Group on Library Publishing) działającą w ramach Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA) (Buggle, 2023), publikowanie biblioteczne (*library publishing*) to:

Część większego obszaru działań z zakresu komunikacji naukowej, prowadzonych i zarządzanych przez bibliotekarzy we wszystkich rodzajach bibliotek, w tym bibliotek narodowych, bibliotek państwowych, akademickich, jak też prowadzonych przez stowarzyszenia naukowe. Publikowanie biblioteczne przyczynia się do postępu otwartej nauki w skali globalnej poprzez wydawanie czasopism, monografii i innych publikacji, głównie na zasadach otwartego dostępu. Programy publikowania bibliotecznego mają znaczącą misję polegającą na działaniu na rzecz równości, różnorodności i inkluzywności; wzmacniają biblioróżnorodność w międzynarodowym pejzażu komunikacji naukowej.

Publikowanie biblioteczne obejmuje szeroki zakres działań, nie tylko **publikowanie oryginalne**, ale też **ponowne publikowanie** (*republishing*). Ponowne publikowanie oznacza umieszczanie w repozytorium instytucjonalnym prowadzonym przez bibliotekę legalnej wersji pracy naukowej, która pierwotnie była opublikowana poza biblioteką. W ten sposób prowadzenie repozytorium instytucjonalnego staje się formą działalności wydawniczej.

Poniżej znajduje się krótki przegląd modeli otwartego dostępu i podstawowe informacje dotyczące praw autorskich i licencji, które ułatwiają zrozumienie schematów pracy wydawniczej ustalonych w dziale komunikacji naukowej Bibliotek Uniwersytetu Nebraska w Lincoln (University of Nebraska–Lincoln – UNL). Same schematy pracy zostały następnie opisane i porównane w oparciu o modele otwartego dostępu. Krótkie charakterystyki każdego z modeli OA umieszczono na końcu rozdziału, z nadzieją, że mogą być pomocne we wprowadzaniu schematów działania w życie i przyczynić się do rozpowszechnienia wiedzy na temat omawianych kwestii.

MODELE OTWARTEGO DOSTĘPU, DEFINICJE ROBOCZE

Co istotne dla prac prowadzonych w ramach publikowania bibliotecznego powstało wiele modeli otwartego dostępu, a kryteria służące do ich rozróżnienia częściowo mieszczą się w obszarze prawa autorskiego i licencji, na których udostępniane są publikacje. Niektóre pojęcia odnoszą się do otwartego dostępu, ale nie są precyzyjnie zdefiniowane, a nawet mogą być stosowane w sprzecznych znaczeniach w zależności od kontekstu i od perspektywy przyjmowanej przez osobę powołującą się na te pojęcia. Dlatego też poniższe rozróżnienia nie są standardowymi definicjami, ale bywają wykorzystywane w Bibliotekach UNL w celu ułatwienia rozmów na temat otwartego dostępu z autorami lub czytelnikami.

- **Model złoty (*gold*)** – odnosi się do outsourcingu publikacyjnego prac na otwartych licencjach, które są zazwyczaj w pełni dostępne natychmiast po opublikowaniu; wiąże się to z opłatami za publikację (*article processing charge* – APC).
- **Model zielony (*green*)** – odnosi się do ponownej publikacji pracy, która zazwyczaj początkowo jest dostępna w innym miejscu (czasami w miejscu pierwotnej publikacji wymagana jest opłata za dostęp, ale nie zawsze), a później umieszczana jest w naszym repozytorium instytucjonalnym w formie zgodnej z wymogami prawa autorskiego.
- **Model diamentowy (*diamond*)**, czasami okreśłany też jako platynowy (*platinum*) – odnosi się zazwyczaj do publikacji wydanej oryginalnie przez UNL Libraries bez obciążania kosztami autorów i czytelników.

KRÓTKI PRZEGLĄD PODSTAWOWYCH ROZWIĄZAŃ PRAWNOAUTORSKICH I LICENCJI

Ponieważ prawa autorskie są uprzednie względem otwartego dostępu, a późniejsze licencjonowanie treści pozwala na udostępnianie ich w sposób otwarty, warto prześledzić podstawowe elementy tych dwóch typów uregulowań prawnych, aby nadać ramy omawianym dalej schematom działań wydawniczych.

Prawo autorskie to prawo ogólnokrajowe – w Stanach Zjednoczonych ma swoje źródło w Konstytucji. I podobnie jak w wielu innych krajach nie jest wymagane dopełnienie żadnych formalności, aby prawa autorskie zostały przyznane, tzn. nie jest konieczne oznaczenie czy zarejestrowanie praw autorskich, aby zaczęły one obowiązywać. Oznacza to, że prawo autorskie przypisywane jest autorowi automatycznie w momencie stworzenia oryginalnej treści wyrażonej w utrwalonej postaci. Po wystąpieniu tego faktu autor może albo zatrzymać prawa autorskie, albo je przekazać. W środowisku akademickim autorzy z reguły publikują swoje prace, a w procesie publikacyjnym często wymagane jest przez wydawców, aby autorzy przekazali im majątkowe prawa autorskie.

Właściciel praw autorskich ma wiele uprawnień, które może albo zatrzymać, albo przekazywać dalej, często poprzez licencję, która jest efektywnym mechanizmem nadawania uprawnień ogólnych. W przypadku publikacji *open access* na płaszczyznę automatycznych lub przekazywanych praw autorskich nakładana jest niejako warstwa licencyjna. Większość licencji otwartych to prawnie wiążące umowy, które przyznają formalnie szczególne typy uprawnień wykraczające poza dozwolony użytek. Licencje Creative Commons (CC) są już szeroko rozpowszechnione i obejmują rozmaite formy, począwszy od CC0 (skutecznie umieszczającej materiał w domenie publicznej) do tych, które zakładają pewne ograniczenia. Licencja CC BY (oznaczająca, że użycie wymaga

uznania autorstwa) może występować w tej podstawowej postaci lub zawierać pewne ograniczenia użycia, w tym wymogi użytkowania zgodnie z warunkami określonymi jako: niekomercyjne (NonCommercial), na tych samych warunkach (ShareAlike) lub bez dzieł pochodnych (NoDerivatives). Czasami są także stosowane niestandardowe otwarte licencje (inne niż CC).

SCHEMATY DZIAŁANIA W PUBLIKOWANIU BIBLIOTECZNYM

Publikowanie biblioteczne różni się od innych form publikowania naukowego w kilku aspektach, np. właściwie nieodmiennie jednostki w nie zaangażowane dysponują mniejszymi zespołami pracowników. To z kolei prowadzi do konieczności ograniczenia zakresu działań publikacyjnych w porównaniu ze stosowanymi w komercyjnych wydawnictwach. Kalikman Lippincott (2017) zauważa, że w rzeczywistości:

Wiele bibliotecznych działań publikacyjnych może być najcelniej określone jako *usługi* wydawnicze, przez co mniejszy nacisk kładzie się na pozyskiwanie, zarządzanie i posiadanie spójnego portfolio pracy, a większy na zapewnienie koniecznych technologii i wsparcia dla ułatwienia tworzenia i rozpowszechniania różnego rodzaju treści.

W Bibliotekach UNL ten nacisk na publikowanie naukowe jako usługę (serwis) stanowi podstawową zasadę działania. To podejście do publikowania jako do usługi sprawia, że nie myślimy o pracy publikacyjnej jako o budowaniu kolekcji materiałów. Zasób naukowy, który gromadzimy dzięki naszym wysiłkom w dziale komunikacji naukowej w bibliotece, w dużej mierze odzwierciedla działalność naukową wydziałów uczelni, a także treści, które mogą nie być tworzone bezpośrednio przez pracowników wydziałów, ale wspierają prace prowadzone ogólnie w akademii. Przyjmując taką postawę, nie próbujemy kształtować repozytorium instytucjonalnego jako takiego; wydziały uniwersyteckie są pierwotnymi twórcami programu publikowania oraz repozytorium instytucjonalnego.

Podobnie jak jest w przypadku wielu wydawnictw bibliotecznych, Biblioteki UNL dysponują niewielkim zespołem w dziale komunikacji naukowej. Trzy osoby są zatrudnione na pełny etat, ponadto współpracuje z nami jeden lub dwoje studentów. Obecnie Paul Royster pełni obowiązki wydawcy i koordynatora repozytorium instytucjonalnego (*institutional repository* – IR), Linnea Fredrickson jest specjalistą ds. produkcji wydawniczej i redaktorem, a Sue Ann Gardner jest zatrudniona jako bibliotekarz – specjalista komunikacji naukowej (*scholarly communications librarian*). Nazwy naszych stanowisk częściowo odzwierciedlają także wykonywaną przez nas pracę o charakterze innym

niż publikacyjny. Jeśli chodzi o działalność wydawniczą, wszyscy troje współdziałamy regularnie we wszystkich aspektach schematów pracy, bez wyraźnego rozróżniania wkładu poszczególnych osób.

Dla każdego z nas działalność publikacyjna stanowi znaczącą część naszej pracy. W związku z tym, że rozmiary naszego zespołu są tak niewielkie w porównaniu z tym, co mają do dyspozycji większe koncerny wydawnicze, ustaliliśmy schematy działania prowadzące do tego, że praca, która jest publikowana jako publikacja oryginalna czy republikacja, ostatecznie staje się obiektem w repozytorium instytucjonalnym. Poniżej przedstawiono podstawowe przepływy pracy (schematy działania) związane z publikowaniem w Bibliotekach UNL, pomijając wiele aspektów działalności publikacyjnej (takich jak relacje z autorami, zewnętrzny system recenzyjny, radzenie sobie z pojawiającymi się od czasu do czasu problemami technicznymi z platformą itd.). Przyjmowanie określonej licencji następuje na różnych etapach; w procesie publikowania nadanie odpowiedniej licencji musi wystąpić wcześniej niż w opisywanym tu procesie republikacji. Etapy zostały przedstawione także na rycinie 1.

ETAPY DZIAŁAŃ PUBLIKACYJNYCH

1. Pozyskanie – tworzenie i rozwijanie treści:
 - a. autor dostarcza manuskrypt (w postaci zaakceptowanej przez innego wydawcę lub oryginalny),
 - b. w przypadku zgłaszania prac do publikacji oryginalnej czasami pomagamy w dopracowaniu treści, jeśli jest taka potrzeba lub oczekiwanie ze strony autora.
2. Produkcja
 - a. skład,
 - b. grafiki,
 - c. redakcja,
 - d. korekty.
3. Dystrybucja: dostęp i wyszukiwalność
 - a. ustalenie, którą licencję należy zastosować (w przypadku ponownego publikowania) lub wybór licencji (w przypadku oryginalnego publikowania),
 - b. identyfikatory,
 - c. metadane i deponowanie.

Rycina 1. Etapy działań publikacyjnych.
Opracowanie własne.

PORÓWNANIE SCHEMATÓW DZIAŁANIA DLA RÓŻNYCH MODELI PUBLIKACYJNYCH OA

Przyjmowany przez nas schemat procesów wydawniczych zależy od modelu otwartego dostępu przyporządkowanego do danej publikacji. Jak wskazano wcześniej, określenie, na jakich zasadach w ujęciu prawa autorskiego i na jakich licencjach powinny być wydawane poszczególne prace, wymaga fachowej wiedzy.

Czasami praca, która została opublikowana w innym miejscu i jest tam dostępna za opłatą, może zostać umieszczona w naszym repozytorium instytucjonalnym w ostatecznej wersji opublikowanej. Zasadniczo taka publikacja reprezentuje typ hybrydowy – zielono-złoty. Taki model znacząco ułatwia procesy publikacyjne, pozwala nam np. na rezygnację ze składu tekstu i z korekty. Napotykamy też przykłady innych hybrydowych modeli. Każdy z nich traktujemy zgodnie z przepisami prawa autorskiego i zasadami licencjonowania, którym dana praca podlega. Mimo różnorodności rozwiązań prawnoautorskich i zróżnicowania licencji stosowanych do poszczególnych prac naukowych można wskazać standardowy schemat prac wydawniczych. Poniżej znajdują się opisy podstawowych kroków w schematach prac z rozróżnieniem na poszczególne modele otwartego dostępu. W tabeli 1 pokazano zestawienie tych schematów dla wszystkich modeli.

ZŁOTY OA: SCHEMAT PUBLIKOWANIA W DRODZE OUTSOURCINGU

Ponieważ publikowanie jest usługą zewnętrzną, nie przyjęto u nas schematu produkcji wydawniczej powiązanego ze złotym modelem. Nasze zaangażowanie w złoty model publikowania OA obejmuje doradzanie autorowi i wspieranie go w przechodzeniu przez proces publikowania w innym miejscu. Potem, po opublikowaniu pracy, umieszczamy kopię opublikowanej wersji w repozytorium instytucjonalnym.

ZIELONY OA: SCHEMAT REPUBLIKOWANIA

Kiedy przygotowujemy się do republikacji pracy (zielony OA), schemat działań przewiduje najpierw pozyskanie zaakceptowanego manuskryptu i określenie licencji oraz pozwoleń. Jak opisano powyżej, na podstawie dołączonych pozwoleń lub statusu prawnoautorskiego pracy możemy mieć prawo do umieszczenia w repozytorium wersji kanonicznej (co oznacza ostateczną wersję opublikowaną). Jeżeli nie możemy umieścić w repozytorium ostatecznej wersji opublikowanej, zaczynamy pracować na zaakceptowanym manuskrypcie. Czasami deponujemy surowy zaakceptowany manuskrypt bez zmian, ale często wykonujemy pewne czynności, aby poprawić formatowanie, co sprawi, że będzie on bardziej przystępny. Te czynności określamy mianem ponownego publikowania.

Kiedy dokonujemy republikacji pracy, wykonujemy skład zaakceptowanego manuskryptu, co polega na zaprojektowaniu układu tekstu i dodaniu materiałów graficznych. Ponieważ praca z reguły była poddana adjustacji w procesie tworzenia zaakceptowanego manuskryptu, wykonujemy tylko drobne korekty (przeważnie korekty błędów literowych lub formatowania, które nie zostały wychwycone we wcześniejszym procesie edytorskim). Następnie deponujemy wersję po ponownym składzie, dostosowanym do wyświetlania w repozytorium.

DIAMENTOWY OA: SCHEMAT PUBLIKOWANIA ORYGINALNEGO

Kiedy przygotowujemy się do oryginalnej publikacji (w diamentowym otwartym dostępie), na początku pozyskujemy nieopublikowany manuskrypt. Ten etap jest czasami bardzo wymagający i obejmuje wiele czynności, których opis wykracza poza zakres niniejszego rozdziału. Na przykład, jak wspomniano powyżej, może wystąpić potrzeba znaczącego dopracowania treści, w co angażujemy się wspólnie z autorem po zaakceptowaniu manuskryptu. Czasami zaś otrzymujemy manuskrypt, który Paul Royster określa jako gotowy do użycia, co znaczy, że został już wcześniej zredagowany i recenzowany, i można go przekazać do produkcji bez większego wkładu pracy z naszej strony.

Tak czy inaczej, działając w ramach procesu publikowania oryginalnego, umieszczamy maszynopis w produkcji, kiedy treść jest już kompletna. Na tym etapie,

w porozumieniu z autorem, wybierany jest typ licencji. Później pracujemy nad składem, opracowaniem graficznym, adjustacją i korektą. Generujemy i przypisujemy identyfikatory (np. DOI), a następnie umieszczamy prace w repozytorium instytucjonalnym.

Tabela 1. Porównanie schematów działań wydawniczych w różnych modelach OA

Model złoty: publikowanie outsourcingowe (przez podmioty zewnętrzne)	Model zielony: ponowne publikowanie w bibliotece	Model diamentowy/platynowy: oryginalne publikowanie w bibliotece
Doradzanie autorowi	Pozyskanie zaakceptowanego manuskryptu	Pozyskanie i rozbudowanie oryginalnego manuskryptu
	Określenie pozwoleń	Wybór licencji
		Redakcja
		(Recenzja zewnętrzna lub wykonana przez redaktora naukowego)
	Skład tekstu	Skład tekstu
		Wybór/wykonanie materiałów graficznych
Zdeponowanie wersji kanonicznej	Opracowanie układu i dodanie grafik	Opracowanie układu i dodanie grafik
		Dokładna korekta
	Drobne poprawki na złożonym tekście	Wytworzenie i przypisanie identyfikatorów
Zdeponowanie wersji kanonicznej	Zdeponowanie pracy wcześniej opublikowanej	Zdeponowanie oryginalnej publikacji

Źródło: opracowanie własne.

Dodatkowe etapy w przypadku publikowania oryginalnego zostały w tabeli pogrubione i uwzględniają dopracowywanie treści (z oryginalnego manuskryptu), wybór licencji, redagowanie, recenzowanie zawartości (np. zewnętrzną recenzję naukową, recenzję wykonaną przez redaktora naukowego, sprawdzanie faktów), wybór i tworzenie grafik, dokładne sprawdzenie tekstu po składzie i naniesienie poprawek. Mimo że można to czasami bezpośrednio uprościć, recenzja naukowa i recenzja ze strony redaktora naukowego to etapy, które zawsze są realizowane na zewnątrz naszego działu wydawniczego i dlatego te elementy pojawiają się w tabeli w nawiasie.

Tabela ma przede wszystkim za zadanie pokazać podobieństwo schematów działań publikacyjnych między zielonym a diamentowym otwartym dostępem. Procesy ponownego publikowania i publikowania prac oryginalnych (oryginalnego/pierwotnego publikowania) obejmują skład, opracowanie wizualne, opracowanie graficzne,

głównie chodzi o edytowanie grafik (ale czasami o ich tworzenie). Ma to także pokazywać, że złoty model otwartego dostępu nie wymaga od nas działań publikacyjnych, a jedynie pozostawia nam rolę doradczą względem autorów i następnie zadanie umieszczenia tych treści w repozytorium instytucjonalnym po tym, jak praca zostanie opublikowana w innym miejscu.

KRÓTKIE CHARAKTERYSTYKI MODELI OTWARTEGO DOSTĘPU

W Bibliotekach UNL każdego dnia dążymy, aby otwarta nauka się rozwijała, niezależnie od tego, czy angażowane są w to modele złoty, zielony, diamentowy/platynowy, czy inne powiązane ścieżki. Poniżej zaprezentowano krótkie charakterystyki modeli, aby zademonstrować, jak wspieramy naukowców w staraniach na rzecz udostępnienia ich dorobku naukowego bez ograniczeń.

PRZYKŁAD ZŁOTEGO OA

Wiadomość elektroniczna przesłana przez autora z jednego z wydziałów UNL do trojga kolegów:

Cześć wszystkim. W związku z tym, że nasz artykuł został przyjęty do druku, pojawiła się kwestia opłat za otwarty dostęp. Wydaje mi się, że Conservation Physiology to czasopismo w pełni otwarte, więc aby opublikować w nim artykuł, musimy uiścić opłatę za otwarty dostęp (nie ma innych opcji publikacji z tego, co wiem). Opłata wynosi 2175 dolarów, więc zastanawiam się, czy moglibyście się wszyscy na nią złożyć.

[Uwaga: W przypadku czworga autorów oznacza to opłatę wysokości 550 dolarów za osobę! – przyp. S. A. G.]

Odpowiedź od jednego ze współautorów do pozostałych członków grupy:

Nie mam w tym momencie żadnych funduszy. Jednakże Biblioteka Uniwersytetu Kalifornijskiego (UC) pokrywa koszty publikacji, JEŻELI autor korespondencyjny jest powiązany z UC ORAZ chodzi o artykuł w czasopiśmie publikującym w złotym modelu (nie w modelu hybrydowym). Czy macie podobne rozwiązanie?

E-mail do mnie od kolegi z UNL:

Publikujemy artykuł w czasopiśmie otwartym Conservation Physiology, wydawanym przez Oxford University Press.

Nie byłem pewien, czy UNL miał umowę z OUP lub czy koszt publikacji w tym czasopiśmie byłby pokryty na podstawie którejkolwiek z umów UNL. Kwota \$2,175 jest bardzo wysoka, więc szukam sposobu, by obniżyć cenę za otwarty dostęp.

Przekazałem Ci wiadomości, które wymienialiśmy w gronie współautorów tego artykułu, żebyś wiedziała, na jakim etapie są nasze ustalenia.

Moja odpowiedź do autora:

Gdybyś chciał opublikować artykuł w Conservation Physiology, tak, Ty i współautorzy musicie dysponować funduszami na tę publikację, chyba że jeden lub więcej autorów należy do kategorii, która podlega zwolnieniu z opłat w Oxfordzie. Poza tym, jeśli biblioteki należące do Big Ten Academic Alliance (BTAA) miałyby uiścić opłatę za otwarty dostęp, można rozważyć zgłoszenie artykułu do czasopisma, dla którego dysponujemy pewnymi środkami na otwarty dostęp.

Tytuły, które mogłyby być odpowiednie:

Biology Open (wydawane przez Company of Biologists)

PLoS Biology (wydawane przez Public Library of Science)

lub jakiegokolwiek inne czasopismo wydawane przez Cambridge University Press lub Wiley.

Dwaj inni współautorzy z UNL zrobili tak ostatnio. Zamierzali opublikować artykuł w czasopiśmie i znaleźć fundusze na to, aby znalazł się on w otwartym dostępie, ale okazało się to zbyt kosztowne, więc znaleźli porównywalne czasopismo z Cambridge i tam przesłali swoją pracę. Martwili się, że redaktorom nie spodoba się temat lub sposób jego ujęcia, ale praca została przyjęta i opublikowana.

Daj znać, jeśli potrzebujesz dalszych informacji na ten temat.

Odpowiedź od kolegi z UNL:

Dzięki za sugestie!

To numer specjalny poświęcony konferencji, na której byłem głównym mówcą, więc nie miałem zbytznego wyboru, jeśli chodzi o czasopismo. Jednak będę to miał zdecydowanie na uwadze.

ZŁOTY OA: WPŁYW

Przedstawiona wymiana myśli ma główny bezpośredni wpływ na grupę autorów. Dzięki tej interakcji z pracownikami bibliotek są oni lepiej poinformowani, jeśli chodzi o opcje

płatności za złoty otwarty dostęp. Poza tym pomaga nam to poznać przynajmniej w części specyfikę sytuacji, z którą mają do czynienia autorzy, więc jesteśmy w stanie lepiej i skuteczniej kierować naszą pomoc. Ważnym niebezpośrednim wpływem tej wymiany będzie wpływ na czytelników, którzy ostatecznie zyskają dostęp do wysokiej jakości prac naukowych na licencjach CC BY. Ta wymiana korespondencji pokazuje, że jest realna potrzeba opłat za publikację (APCs) ze strony podmiotów wspierających autorów – jak biblioteki, uniwersytety, konsorcja oraz rządowe i prywatne fundacje. We współpracy z jednym z naszych bibliotecznych konsorcjów (BTAA) możemy czasami wspierać wydziały w rozpowszechnianiu rezultatów ich prac naukowych, ale jest potrzeba zwiększenia funduszy tego typu i zwiększenia liczby umów negocjowanych z wydawcami.

PRZYKŁAD ZIELONEGO OA

Wiadomość do Paula Roystera od kolegi z jednego z wydziałów UNL:

Cześć Paul. Chciałbym zwiększyć swoją obecność w Digital Commons. Czy mógłbyś mi powiedzieć, jak to zrobić? Załączam kopię mojego CV w nadziei, że możesz mi doradzić, co mógłbym dodać.

Odpowiedź od Roystera:

Wspaniale! To jest dokładnie to, czego nam trzeba, aby zacząć nad tym pracować bardziej systematycznie. Gratulacje z powodu rozpoczęcia pracy i z powodu wszystkich tych licznych publikacji, witaj w Lincoln. Wielu komercyjnych wydawców zabrania nam używania ich PDF-ów, więc artykuły wydawnictw takich jak Elsevier, Wiley, Sage, Springer i inne mogą się pojawiać w postaci, którą określamy jako nasze wersje „Husker”. Zaczynamy generalnie od najnowszych artykułów i pracujemy wstecz. Zaczynamy od twoich zaakceptowanych manuskryptów.

ZIELONY OA: WPŁYW

Po wspólnej pracy z autorem nad pozyskaniem manuskryptów, zostało nam przekazanych 35 prac w ciągu około dwóch tygodni po tym pojedynczym zapytaniu. Efekt: to zapytanie doprowadziło do przekazania do otwartego dostępu 35 prac, które zostały pobrane blisko 1200 razy w ciągu kilku pierwszych tygodni po ich udostępnieniu w otwartym dostępie.

To typowa prośba dla zielonej drogi otwartego dostępu. Niektóre z tych prac były pierwotnie opublikowane w złotym OA, więc mogliśmy umieścić na naszej platformie ich kanoniczne wersje. Ale nawet jeśli oryginalne publikacje nie były wydane na

otwartych licencjach, poprzez ponowne opublikowanie zgodnie z systemem zielonej drugi stały się dostępne dla każdego, kto ma połączenie internetowe.

DWA PRZYKŁADY DIAMENTOWEGO OTWARTEGO DOSTĘPU

Naukowiec z Panamy wysłał mi wiadomość mailową z informacją, że właśnie otrzymał stopień doktora i że kiedyś pracował z jednym z naszych kolegów (Brettem Ratcliffem), badając żuki z rodzaju *Chrysina*. Zastanawiał się, czy mógłby podjąć współpracę z tym kolegą w celu przygotowania monografii naukowej na podstawie swojej dysertacji. Po konsultacji przeprowadzonej przez Paula Roystera z dr. Ratcliffem na temat tego projektu, dr Ratcliff zgodził się przyjąć propozycję. Współpracował z nami jako redaktor wykonawczy, koordynował proces recenzyjny, pomagał w weryfikacji faktów i w redakcji technicznej. My robiliśmy skład, opracowanie graficzne, w pewnym zakresie redakcję techniczną i korektę. Opublikowaliśmy książkę w ciągu około czterech tygodni od otrzymania ostatecznej wersji manuskryptu.

Inny przykład diamentowego otwartego dostępu: trafia do nas rocznie trzech do ośmiu zgłoszeń publikacji do czasopisma *Transactions of the Nebraska Academy of Science and Affiliated Societies*, po rzetelnych zewnętrznych recenzjach. Otrzymujemy pliki MS Word oraz JPG i inne rodzaje plików od redaktora. Paul Royster następnie wykonuje skład i oprawę graficzną, dba o archiwizację i publikuje artykuły. Nasza rola w schematach działań publikacyjnych w systemie Bibliotek UNL dla tego konkretnego czasopisma koncentruje się więc wokół produkcji, dystrybucji wyłącznie elektronicznej i przechowywania, bez zaangażowania w pozyskiwanie tekstów, recenzje czy redagowanie.

DIAMENTOWY OA: WPŁYW

Praca pod tytułem *Chrysina* (Barria, 2023) zawiera ważny przegląd taksonomiczny 28 gatunków przynależnych do tego rodzaju i przedstawia pierwsze opisy trzech gatunków z Panamy. Nasza współpraca z dr. Ratcliffem zagwarantowała przestrzeganie wszystkich zasad nazewnictwa taksonomicznego, co oznacza, że nazwy stosowane w tej pracy są naukowo poprawne. Książka jest dostępna w pełnym kolorze i można ją czytać za darmo online oraz zakupić egzemplarz w twardej oprawie (bez marży) przez stronę lulu.com. Książka została pobrana ponad 1500 razy w ciągu pierwszych sześciu miesięcy od publikacji.

Współpraca z redaktorami publikacji *Transactions* przyniosła wysokiej jakości, wydawane lokalnie i recenzowane czasopismo naukowe z długą historią w Nebrasce, publikowane w ramach działalności wydawniczej naszej biblioteki, przy relatywnie minimalnym wkładzie pracy z naszej strony. Efekt: to partnerstwo przyniosło skutek w postaci publikacji ponad 500 prac, mających łącznie 300 000 pobrań na całym świecie.

Schematy działań publikacyjnych dla zielonego i diamentowego OA są bardzo podobne. W przypadku diamentowego modelu zostało jedynie dodanych kilka kroków. Działalność publikacyjna prowadzona w dziale komunikacji naukowej Bibliotek Uniwersytetu Lincoln w Nebrasce przynosi efekty w postaci tworzenia i rozpowszechniania prac, które każdy, kto ma dostęp do Internetu, może czytać i przekazywać dalej. Rezultatem jest globalna widoczność badań naukowych prowadzonych w naszej instytucji, z pracami naszych autorów zebranymi w jednym miejscu. W ten sposób wzmacniamy rozwijane lokalnie zasoby naukowe i udostępniamy je społeczności badaczy na całym świecie (Royster, 2012).

BIBLIOGRAFIA

- Barria, M. D. (2023). *A monographic revision of the jewel scarabs genus Chrysina from Panama, Colombia, and Ecuador (Coleoptera: Scarabaeidae: Rutelinae: Rutelini)*. Zea Books. <https://digitalcommons.unl.edu/zeabook/141/>
- Buggle, J. (2023, February 17). *Partners in library publishing*. International Federation of Library Associations and Institutions. IFLA news. <https://www.ifla.org/news/partners-in-library-publishing/>
- Kalikman Lippincott, S. (2017). *Library as publisher: New models of scholarly communication for a new era*. ATG media. <http://dx.doi.org/10.3998/mpub.9944345>
- Royster, P. (2012). *Building the UNL digital repository* [presentation]. TSRT 2012 Spring Meeting, Bellevue University, Bellevue, Nebraska, United States. https://digitalcommons.unl.edu/library_talks/79/

Joanna Błasiok

ORCID: [0009-0006-6080-5400](https://orcid.org/0009-0006-6080-5400)

Kamila Kokot-Kanikuła

ORCID: [0000-0002-3355-5198](https://orcid.org/0000-0002-3355-5198)

Biblioteka Politechniki Gdańskiej

ROR: <https://ror.org/006x4sc24>

JAK POMÓC SOBIE I AUTOROM – ZESTAW DOBRYCH PRAKTYK ELIMINUJĄCYCH NIEŚWIADOME ŁAMANIE PRAWA

Abstrakt: W artykule zaprezentowano zestaw dobrych praktyk związanych z otwartością w nauce, który powinien znaleźć się na stronach internetowych czasopism naukowych. Przede wszystkim uwzględniono kwestie związane z realizacją przez autorów zielonej drogi otwartego dostępu, tj. samoarchiwizacji. W trakcie analizy piśmiennictwa najpierw zidentyfikowano elementy witryn internetowych rekomendowane przez międzynarodowe instytucje promujące przejrzystość w nauce, a następnie wychwycono trudności pojawiające się przy ponownym wykorzystaniu publikacji z powodu braku kluczowych informacji. Dobre praktyki omówione w artykule to: wzór umowy, informacja o właścicielu praw autorskich, stosowanie i rodzaj licencji Creative Commons, wytyczne dotyczące samoarchiwizacji, udostępniania danych badawczych i spełniania wymogów Planu S. Każde zagadnienie uzupełniono o przykłady pochodzące ze stron polskich czasopism naukowych. Na końcu sformułowano ogólne rekomendacje mające na celu ułatwienie redakcjom zawarcie na stronie kompletnych informacji związanych z tematyką prawa autorskiego.

Słowa kluczowe: *czasopismo naukowe, zielona droga otwartego dostępu, prawo autorskie, samoarchiwizacja, strona internetowa*

WSTĘP

Rosnąca popularność instytucjonalnych repozytoriów prac naukowych oraz zasady wprowadzone przez członków cOAlition S, w tym Narodowe Centrum Nauki (2020, 2021),

przyczyniają się do coraz bardziej powszechnego korzystania przez naukowców z zielonej drogi otwartego dostępu (ang. *green open access*, *green OA*) w odniesieniu do ich artykułów. Niestety brak wyczerpujących informacji na temat obowiązujących praktyk wydawniczych na stronach internetowych polskich czasopism naukowych może prowadzić do rezygnacji z przesłania manuskryptu przez autora lub nieumyślnego łamania prawa po opublikowaniu pracy.

W celu ustalenia najlepszych praktyk publikacyjnych pozwalających na realizację *green OA* przeanalizowano zapisy zawarte w dokumencie *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing* (COPE i in., 2022) oraz zalecenia cOAlition S wyrażone w Planie S (cOAlition S, b.d., *The Plan S Principles... Guidelines on the Implementation...*). Następnie, na podstawie wybranej literatury oraz treści dostępnych na stronach internetowych odwiedzanych w trakcie uzupełniania danych w bazie polityk wydawniczych polskich czasopism naukowych (Błasiok i Szymik, 2021), zidentyfikowano kluczowe elementy pozwalające autorom podążać zieloną drogą otwartego dostępu. Są to dostępne bezpośrednio na stronie WWW: wzory umów, informacje o właścicielu autorskich praw majątkowych, stosowanej licencji Creative Commons, możliwości dalszego rozpowszechniania artykułów (tzw. samoarchiwizacji, ang. *self-archiving*) oraz rekomendacje dotyczące danych badawczych. Każdy element omówiono osobno, powołując się na konkretne przykłady z polskich czasopism zgodnie z dobrymi praktykami zawartymi w wyżej wspomnianych *Principles of Transparency...* oraz wymogami Planu S. Dodatkowo w artykule przedstawiono ogólne rekomendacje dla redakcji dotyczące kompleksowego wykorzystania treści znajdujących się na stronie czasopisma, przede wszystkim odnoszące się do sposobu, w jaki te treści są przekazywane.

PRZEGLĄD LITERATURY

Przeprowadzono przegląd literatury pozwalający na identyfikację elementów związanych z publikowaniem otwartym, przede wszystkim skupiono się na możliwościach dokonania samoarchiwizacji przez autorów. W tym zakresie podstawą analizy były *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing* i dokumenty związane z wdrożeniem Planu S na polskim gruncie. Ponadto dzięki dostępnej literaturze udało się zidentyfikować pojawiające się trudności wynikające z niestosowania się do wytycznych ogłoszonych we wspomnianych dokumentach.

Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing są rekomendowane przez cztery międzynarodowe organizacje: Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishing Association (OASPA) i World Association of Medical Editors (WAME). W 16 punktach

wymieniono najistotniejsze aspekty związane z działalnością czasopism, które obejmują takie kwestie jak: zawartość stron internetowych, organizacja i zarządzanie periodykiem, praktyki wydawnicze oraz działalność komercyjna. Na potrzeby artykułu zostały wybrane dwie kategorie związane z dostępnością treści na stronie: własność autorskich praw majątkowych i licencjonowanie. Zgodnie z wymogami zasada własności praw powinna być wyraźnie zaznaczona zarówno na stronie artykułu, jak i w samym pliku PDF oraz oddzielona od ogólnych zasad obowiązujących na platformie, na której czasopismo się znajduje. Nazwa właściciela praw powinna być podana w pełnym brzmieniu, a jeśli reguła własności praw jest opisana w osobnym miejscu na stronie, musi być ona łatwa do zlokalizowania przez potencjalnych użytkowników.

Podobnie dzieje się w przypadku licencjonowania treści dostępnych na stronie. W dokumencie znalazł się zapis, że treść deklarowana jako dostępna w modelu *open access* musi być objęta jedną z otwartych licencji, a przy korzystaniu z konkretnej licencji Creative Commons zalecane jest dołączenie do niej odpowiedniego linku. Ponadto, podobnie jak w przypadku informacji o własności praw, wymagane jest, żeby informacja o licencji była łatwo dostępna dla użytkowników, znajdowała się zarówno na stronie internetowej, jak i w każdym pełnym tekście możliwym do pobrania przez użytkowników. Autorzy dokumentu odnoszą się także do praktyk związanych z ponownym udostępnianiem treści przez autorów i według nich takie zasady muszą być jasno określone i opisane. Zgodnie z wyżej przedstawionymi zapisami twórcy zasad o przejrzystości i najlepszych praktykach w publikowaniu naukowym postulują przemyślaną organizację informacji na stronie, która pozwoli na szybkie zlokalizowanie niezbędnych treści oraz dostarczenie informacji na temat: właściciela praw, licencjonowania i ponownego wykorzystania tekstów.

Następnie analizie poddano zalecenia opracowane przez międzynarodową inicjatywę instytucji finansujących badania cOAlition S, mające za cel upowszechnienie otwartego dostępu dla wyników badań finansowanych z publicznych środków, zwane Planem S (cOAlition S, b.d., *The Plan S Principles...*), wraz z dokumentem Polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu do publikacji (NCN, 2020). Plan S opiera się na 10 podstawowych zasadach, z których ze względu na tematykę artykułu najbardziej istotna jest pierwsza, mówiąca o tym, że autorzy lub ich instytucje powinni zachować prawa autorskie do publikacji oraz udostępniać je na otwartej licencji, najlepiej Creative Commons Attribution (CC BY 4.0). W szczegółowych informacjach dotyczących implementacji Planu S (cOAlition S, n.d., *Guidance of the Implementation...*) oraz dokumentach NCN przedstawiono wytyczne, w jaki sposób autorzy mają realizować publikowanie bezpośrednio w otwartym dostępie lub samoarchiwizację publikacji. Zgodnie z nimi powinien być zapewniony natychmiastowy otwarty dostęp do tekstów na stronie wydawcy lub w otwartym repozytorium w wersji wydawniczej

(*version of record*) albo zaakceptowanego manuskryptu (*author's accepted manuscript*) na licencji CC BY (w szczególnych wypadkach dopuszczalna jest licencja CC BY-SA lub za zgodą grantodawcy CC BY-ND). Polityka publikacyjna niektórych czasopism od razu spełnia warunki stawiane grantobiorcom, w pozostałych przypadkach muszą oni skorzystać z zielonej drogi OA dopuszczalnej przez wydawcę, o ile jest ona zgodna z wymogami instytucji zapewniającej grant lub zastosować strategię zachowania praw autorskich (*Rights Retention Strategy* – RRS) (cOAlition S, b.d., *Rights Retention Strategy*). W celu weryfikacji wymogów formalnych stawianych przez Plan S cOAlition S stworzyła Journal Checker Tool (cOAlition S, b.d, *Journal Checker Tool*), narzędzie, które korzysta z zasobów różnych baz danych, np. Directory of Open Access Journals (DOAJ). Z tego powodu dla redakcji powinno być ważne, aby w bazach były zamieszczane aktualne informacje opisujące politykę wydawniczą czasopism. Niestety Bojo-Canales i Melero (2023) zauważyli rozbieżności między zasadami przedstawionymi na stronach internetowych czasopism a tymi znajdującymi się w bazach. Przyjmując, że informacje zamieszczone na stronie internetowej czasopisma są bardziej wiążące niż te z baz, błędne zapisy w bazach mogą przysparzać problemów naukowcom, którzy z obawy przed niespełnianiem wymogów grantodawcy zrezygnują ze zgłoszenia artykułu do konkretnego czasopisma, aby nie mieć później trudności z rozliczeniem publikacji. W związku z wyżej przedstawionymi zasadami wynikającymi z Planu S ważne jest, aby czasopisma dostarczały kompleksowej informacji o stosowanych przez siebie zasadach otwartego dostępu (typ licencji) oraz deponowania prac przez autorów w otwartych repozytoriach czy polityki względem strategii zachowania praw autorskich.

Ponadto w wybranej literaturze poruszone zostały kwestie dostępności do zrozumiałej, wiarygodnej i spójnej informacji. Jak zauważyli Danielewicz i Tarkowski (2013): „znaczący jest ogólnie niski poziom wiedzy na temat tego, co dopuszczalne i zakazane przez prawo autorskie. [...] Nie wyróżniają się też swoją wiedzą ludzie deklarujący siebie jako twórców, którzy zgodnie z powszechnie powtarzaną hipotezą winni być bardziej świadomi funkcjonowania prawa”.

W związku z tym redakcje czasopism nie powinny z góry zakładać, że użytkownicy oraz autorzy doskonale orientują się w zawiłościach prawa autorskiego, stąd też zalecane jest zamieszczenie prostej w odbiorze informacji o zasadach funkcjonowania w tym obszarze. Z kolei Fleming i Cook (2022) przedstawili skutki braku odpowiednich informacji, dostępnych jeszcze przed zgłoszeniem manuskryptu do czasopisma. Zauważyli oni, że brak opublikowanych i jasnych zasad dla analizowanych przez nich czasopism może skutkować problemami dla czasopism, jak i autorów, którzy błędnie zrozumieli istniejące zapisy lub z powodu ich braku dokonali własnej interpretacji. Co więcej, zwrócili też uwagę, że przeszukiwanie strony internetowej czasopisma zabiera

autorom niepotrzebny czas i może stać się przyczyną rezygnacji z przesłania do redakcji zgłoszenia. Z kolei Laakso i Polonioli (2018) zaznaczyli, że brak wyraźnych zasad wydawcy, jakie działania są dozwolone i zabronione w związku z samoarchiwizacją, często skutkowało nieświadomym łamaniem prawa, objawiającym się deponowaniem nieodpowiednich wersji artykułów. Również obserwacje prowadzone przez Choi, Choi i Kim (2019) wykazały, że zapisy dotyczące licencjonowania treści były obecne na badanych przez nich stronach internetowych czasopism, natomiast często brakowało informacji na temat samoarchiwizacji i udostępniania tekstów przez użytkowników.

Zauważalny jest również problem z rozproszeniem informacji, zamieszczanie ich wśród treści o innej tematyce lub brak specjalnych, przeznaczonych do tego podstron. Prowadzi to do chaosu i grozi tym, że autor do nich nie dotrze (Klebel i in., 2020; Laakso, 2014). W odniesieniu do polskich czasopism naukowych tematykę dobrych praktyk związanych z otwartym publikowaniem w przeszłości analizowała Pamuła-Cieślak (2019), która zaobserwowała podobne zjawiska charakteryzujące się niejednorodnymi zapisami oraz brakiem pełnego i zrozumiałego opisu. W obrębie jednej z analizowanych przez nią platform wydawniczych opisanie zasad związanych z prawem autorskim nie zostało ustandaryzowane, „co spowodowało, że ponad 50% czasopism z tej platformy nie zamieszcza tej informacji wcale, a pozostałe robią to według własnego uznania, co [...] kazało autorce pieczołowicie przeglądać każdy fragment witryny internetowej w poszukiwaniu takiej wzmianki”.

Na podstawie powyżej opisanych kwestii wyróżniono cztery elementy, które warto zamieszczać na stronie internetowej czasopisma lub wydawcy. Są to: wzór umowy, informacja o właścicielu praw autorskich, stosowanie i rodzaj licencji Creative Commons, wytyczne dotyczące samoarchiwizacji. Aby szerzej naświetlić problematykę związaną z otwartością w nauce, zdecydowano się także uwzględnić zagadnienie udostępniania danych badawczych oraz spełniania wymogów Planu S. Dostęp do wyżej wymienionych informacji pomoże autorom w świadomym podjęciu decyzji o dalszym użytkowaniu tekstu zarówno przed przesłaniem manuskryptu, jak i po opublikowaniu wersji wydawniczej.

DOBRE PRAKTYKI KROK PO KROKU

Przedstawione w artykule dobre praktyki mają na celu ułatwienie redakcjom dostarczenia konkretnych wytycznych dla użytkowników, co więcej, pozwolą przejrzysto zaprezentować aktualną politykę wydawniczą czasopisma w Internecie. Każdy omówiony aspekt został zobrazowany przykładami zaczerpniętymi ze stron WWW polskich czasopism naukowych.

DOSTĘP DO WZORU UMOWY

Zamieszczenie na stronie internetowej wzoru umowy pozwoli autorom zapoznać się z polityką wydawniczą czasopisma i już na początku określić, czy periodyk spełnia wszystkie kryteria, np. grantodawców. Ze względu na różne rodzaje zobowiązań, którym podlegają naukowcy, mogą oni być zainteresowani formą podpisywanych umów autorskich. Zobowiązania te mogą dotyczyć zakazu przekazywania praw majątkowych do utworu i wynikać z przyjętej na danej uczelni polityki otwartego dostępu lub wytycznych instytucji finansujących badania. Najczęściej spotykane są dwa typy umów: o przeniesienie autorskich praw majątkowych na wydawcę oraz o korzystanie z utworu (licencja). W związku z tym, że obie umowy w odmienny sposób definiują właściciela praw majątkowych, który może rozporządzać dalszym wykorzystaniem utworu, niezwykle ważne jest, aby informacje dostępne na stronie nie budziły wątpliwości, były dostępne dla osób zainteresowanych przed przesłaniem manuskryptu oraz nie różniły się od wersji, którą autorzy ostatecznie podpisują z redakcją. Należy również zwrócić uwagę na język dostępnej umowy. W przypadku, w którym odbiorcami treści są osoby na co dzień nieposługujące się językiem polskim, warto zamieścić wzór chociażby w języku angielskim, ewentualnie w języku, z którym związana jest duża część aktualnie publikujących autorów, co równie istotne, wszystkie wersje językowe powinny zawierać identyczną treść.

Wzór umowy autorskiej może być udostępniony w zakładce lub na podstronie zawierającej wytyczne dla autorów, gdyż jest to miejsce, gdzie autorzy zazwyczaj poszukują kompletnych informacji przed zgłoszeniem. Możliwe jest także utworzenie osobnego miejsca, z którego użytkownicy będą mogli pobrać zarówno wzór umowy, jak i oświadczenia o autorstwie i rzetelności prac. Poniższe przykłady z czasopism przedstawiają sposób zamieszczenia umów wydawniczych w oddzielnej zakładce (ryc. 1 i 2).

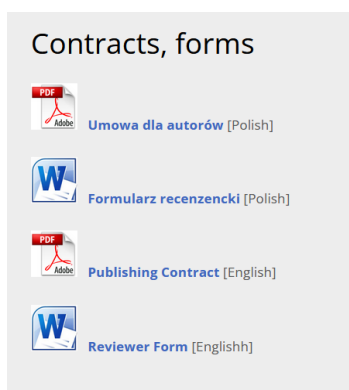
DECLARATION FORMS

Cardinal Stefan Wyszyński University Press obliges authors publishing in the journal "Studia Ecologiae et Bioethicae" to sign specific declarations available on:

1. [Declaration](#) and the [instruction](#) for the declaration.
2. [Article publication agreement](#)

Rycina 1. *Studia Ecologiae et Bioethicae*; zakładka: For authors → Declaration Forms.

Źródło: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/oswiadczenia> (dostęp: 3.08.2023).

Rycina 2. *Konteksty Kultury*; zakładka: About the journal → Contracts, forms.

Źródło: <https://ejournals.eu/czasopismo/konteksty-kultury/strona/umowy-i-formularze> (dostęp: 3.08.2023).

WŁAŚCICIEL PRAW MAJĄTKOWYCH

Już w umowie powinien zostać określony właściciel praw majątkowych, ponadto taką informację warto również zamieścić na stronie internetowej oraz oznaczyć nią poszczególne artykuły, które po pobraniu przez użytkownika funkcjonują niezależnie od strony internetowej. W tej sytuacji osoby chcące wykorzystać artykuł w sposób wykraczający poza dozwolony użytek będą wiedziały do kogo zwrócić się z pytaniem o udzielenie zgody. Co więcej, w przypadku braku dostępu do wzorów umów, informacja o posiadaniu praw może sugerować, czy do przejęcia praw doszło, czy też pozostały one przy autorze. Dodatkowo na rycinie 3 można zauważyć, że redakcja przekazuje autorom informacje, w jaki sposób będą mogli korzystać z utworu po ukazaniu się artykułu na stronie internetowej. Jest to dobry sposób, aby przeciwdziałać nieświadomemu łamaniu prawa, ponieważ autorzy nie zawsze orientują się, jakie konsekwencje niesie ze sobą umowa o przeniesienie praw majątkowych.

For open access publishing, **Pol Ann Med** uses a transfer agreement. Corresponding authors of accepted articles will be asked to fill in the License Agreement. Authors will transfer the right to Collegium Medicum University of Warmia and Mazury but will have the right to share their article in the same way permitted to third parties under the relevant user license, as well as certain scholarly usage rights.

Rycina 3. *Polish Annals of Medicine*; zakładka: Instructions → User License.

Źródło: <http://www.paom.pl/User-License,2028.html> (dostęp: 3.08.2023).

Informacja o właścicielu praw autorskich mogłaby zostać zamieszczona we wzorze umowy, w pliku PDF tekstu (ryc. 4, 7), w zakładce ze wskazówkami dla autorów (ryc. 5), w zakładce „o czasopiśmie” lub w specjalnej podstronie dostępnej dla wszystkich użytkowników, którzy niekoniecznie chcieliby opublikować swój tekst (ryc. 3).

Copyright © Instytut Badań Gospodarczych / Institute of Economic Research (Poland)

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Rycina 4. Artykuł w czasopiśmie *Oeconomia Copernicana*, opis z pliku PDF.

Źródło: <https://oeconomia.pl/> (dostęp: 3.08.2023).

Copyrights

POLISH MARITIME RESEARCH provides immediate open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge.

Open access (unlimited and free access by readers) increases publicity and promotes more frequent citations, as indicated by several studies.

Open access is supported by the authors and their institutes.

The POLISH MARITIME RESEARCH journal provides immediate open access to its content under the [Creative Commons BY 4.0 license](#).

Authors who publish with this journal retain all copyrights and agree to the terms of the [CC BY 4.0 license](#).

Rycina 5. *Polish Maritime Research*; zakładka Submission → Copyrights.

Źródło: <https://journal.mostwiedzy.pl/pmr/copyrights> (dostęp: 3.08.2023).

LICENCJE CREATIVE COMMONS

Zauważalne jest, że coraz więcej czasopism korzysta z ujednoliconych licencji opracowanych przez Fundację Creative Commons, więc jeśli dany tytuł używa jednej z sześciu licencji, powinien jasno poinformować o tym swoich odbiorców. Wzór umowy może być właściwym miejscem, aby autorzy, którzy zdecydują się na przesłanie tekstu, z góry wiedzieli, w jaki sposób ich publikacja będzie dostępna dla szerszego grona użytkowników. Pełne teksty licencji wraz z przystępnym streszczeniem, zarówno w języku polskim, jak i angielskim, są dostępne na stronie Fundacji (Creative Commons, b.d.). Redakcje i autorzy nie muszą obawiać się, że przy wykorzystaniu licencji Creative Commons może dojść do nadużyć, bowiem zgodnie z zasadami użytkowania każdy egzemplarz utworu musi zawierać informację o autorze i jego prawach autorskich, jak również wymagane jest dołączenie linku do tekstu wybranej licencji. Co ważne, Fundacja dostarcza na

stronie niezbędne materiały, na które składają się: grafika charakterystyczna dla każdego typu licencji, jej pełna nazwa oraz link do jej treści lub skróconego opisu. Wszystkie materiały są dostępne za darmo, dlatego warto korzystać z oficjalnego i jednocześnie sprawdzonego źródła.

Typ licencji należy również umieścić w widocznym miejscu na stronie czasopisma. Pozwoli to, zarówno autorom, jak i czytelnikom, zorientować się, jakie zasady rozpowszechniania obowiązują w danym periodyku. W związku z tym, że licencje zapewniają większe możliwości korzystania z utworu, warto dokładnie opisać, jakie prawa przysługują użytkownikom, chociażby wykorzystując gotowe treści dostępne na stronie Creative Commons. Zapisy jednoznacznie określają zasady ponownego użytkowania, w tym: wykorzystanie komercyjne, możliwość tworzenia utworów zależnych (np. tłumaczenie utworu) oraz zabezpieczają autorskie prawa osobiste. Dostarczone na stronie informacje zwalniają redakcję z konieczności samodzielnego opracowania zasad i zapewniają spójność przekazu. Bardzo istotne jest, żeby informacje na stronie i w plikach pełnych tekstów były jednakowe, w tym celu redakcje powinny bacznie zwracać uwagę na treści, jakie przekazują. Często zdarza się, że typ licencji pojawia się w kilku miejscach na stronie czasopisma, co może prowadzić do różnic w obrębie jednej witryny. Nierzadko dzieje się tak, gdy zmieniany jest typ licencji i redakcja nie aktualizuje wszystkich zakładów.

Redakcje, które zaczynają korzystać z licencji lub też przechodzą na jej inny typ, powinny określić, od jakiego numeru ona obowiązuje oraz jaką stosowano wcześniej. Pozostawienie tylko informacji o aktualnych zasadach prowadzi do założenia, że obowiązują one dla wszystkich materiałów, co z kolei skutkować może nieświadomym łamaniem prawa przez użytkowników. Przykład z czasopisma *Problems of Forensic Sciences* (ryc. 6) przedstawia wszystkie niezbędne elementy w zakresie daty początkowej stosowania licencji Creative Commons i zasad obowiązujących dla wcześniej wydanych artykułów.

Każda z sześciu licencji dotyczy różnych zasad ponownego wykorzystania, dlatego redakcje mogą wybrać taką, która spełnia ich wymagania i dostosowana jest do przyjętej polityki wydawniczej czasopism. W efekcie uważny wybór i konsekwencja jej stosowania wyeliminują wątpliwości wśród czytelników i autorów. Wszystkie elementy opisu wybranej licencji, zarówno tekstowe, jak i graficzne, zamieszczone na stronie czasopisma powinny być zgodne z określonym typem, dokładnie tak, jak jest to zamieszczone na stronie Fundacji Creative Commons.

Informacje o licencji mogą być dostępne: na stronie startowej czasopisma; w informacjach dla autorów; w podstronach dotyczących: prawa autorskiego (ryc. 5, 6), otwartego dostępu lub samoarchiwizacji; oraz na stronach poszczególnych artykułów. Natomiast wymagane jest, aby zawierał je każdy plik z pełną treścią publikacji (ryc. 7, 8).

Copyrights and sharing

This is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution.

The articles published from 2021 onwards in **Problems of Forensic Sciences** are available under a licence Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

For articles till 2021 your use is permitted by an applicable exception or limitation – see:
[Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych.](#)
Read more about the license CC BY-NC-ND 4.0: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

View Legal Code: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Rycina 6. *Problems of Forensic Sciences*; zakładka: About the journal → Copyrights and sharing.
Źródło: <https://ejournals.eu/czasopismo/problems-of-forensic-sciences/strona/prawa-autorskie-i-udostepnianie> (dostęp: 3.08.2023).

Bull. Pol. Acad. Sci. Tech. Sci., vol. 71, no. 1, p. e144580, 2023

© 2023 The Author(s). This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Rycina 7. *Bulletin of the Polish Academy of Sciences Technical Sciences*; artykuł w czasopiśmie, opis z pliku PDF.
Źródło: <https://journals.pan.pl/dlibra/journal/119067> (dostęp: 3.08.2023).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0> OPEN ACCESS

**STUDIA
ECOLOGIAE
ET BIOETHICAE**

2023, 21, 1: 13-22
p-ISSN 1733-1218; e-ISSN 2719-826X
DOI: <http://doi.org/10.21697/seb.2023.07>

Rycina 8. *Studia Ecologiae et Bioethicae*; artykuł w czasopiśmie, opis z pliku PDF.
Źródło: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/> (dostęp: 3.08.2023).

SAMOARCHIWIZACJA

Samoarchiwizacja, czyli samodzielne zamieszczanie przez autorów własnych artykułów w serwisach internetowych, jest jedną z możliwości otwartego publikowania, którą nazywamy zieloną drogą otwartego dostępu (*green open access*). Samoarchiwizacja jest też jedną z trzech opcji, jakie może wykorzystać autor w przypadku publikowania wyników badań otrzymanych dzięki grantom Narodowego Centrum Nauki (NCN, 2020). Dane, które powinny być dostępne na stronie internetowej czasopisma, aby naukowiec nie miał wątpliwości, w jaki sposób może przeprowadzić proces samoarchiwizacji, to: wersje artykułu, miejsca udostępniania plików oraz okres embargo.

W procesie redakcyjnym wyróżnia się trzy podstawowe wersje artykułu: manuskrypt przesłany do redakcji (*preprint, submitted version, author's original manuscript*), artykuł po wprowadzonych zmianach w wyniku recenzji (*postprint, accepted version, author's accepted manuscript*) oraz ostateczna wersja opublikowana w czasopiśmie (wersja wydawnicza, *version of record, published version, final version*). Każda z nich może podlegać różnym zasadom samoarchiwizacji. Jak zwracają uwagę Fleming i Cook (2022), czasopisma i wydawcy mogą mieć różne zasady dotyczące publikowania preprintów jeszcze przed ich zgłoszeniem, niestety wielu z nich nie zamieszcza jasnych wytycznych na swoich stronach internetowych. Co więcej, autorzy podkreślają, że brak konkretnych zasad może zniechęcać niektórych badaczy, zarówno do publikacji w repozytoriach dedykowanych preprintom, jak i do zgłoszenia się z tekstem do danego periodyku. Podobna sytuacja może mieć miejsce w przypadku udostępniania postprintu przed ukazaniem się wersji wydawniczej artykułu. Jeżeli redakcja rozróżnia zasady samoarchiwizacji ze względu na wersję artykułu, ważne jest, aby sprecyzowała, co rozumie jako: preprint, postprint i wersję wydawniczą; oraz jakie reguły samoarchiwizacji odnoszą się do poszczególnych typów artykułu. Kompleksowy zestaw informacji można znaleźć na stronie czasopisma „Acta Agrobotanica” (ryc. 9), gdzie szczegółowo opisane są wszystkie wersje artykułów wraz z możliwymi miejscami ich zdeponowania. Co więcej, redakcja wymaga, aby poszczególne pliki w zależności od typu zostały oznaczone jako preprint lub postprint wraz z odesłaniem do wersji wydawniczej i jej identyfikatora DOI.

Kolejnym elementem nieodzownie łączącym się z samoarchiwizacją są miejsca udostępniania plików. Można wyróżnić dwa typy – związane z możliwością komercyjnego udostępniania treści lub jej braku. W praktyce określa ona, czy autor może umieszczać swoje artykuły w niekomercyjnych serwisach, np. uczelnianych platformach rejestrujących dorobek naukowy pracowników oraz spełniających te same funkcje repozytoriach instytucjonalnych, czy na platformach czerpiących korzyści majątkowe z tego tytułu. Ze względu na różnorodność miejsc, w których autor ma możliwość

zdeponowania pliku z pełną treścią artykułu, ważne jest, aby redakcja sprecyzowała, gdzie autor może je zamieścić. Nie ma potrzeby podawania konkretnych nazw platform i serwisów internetowych, jednakże warto wymienić je ogólnie ze względu na spełnianie funkcje, np. strona domowa autora, repozytorium instytucjonalne lub dziedzinowe (ryc. 10). W podobny sposób można określić, gdzie nie należy udostępniać tekstów.

Copyright Notice

Authors who submit a manuscript to this journal agree to the following terms:

- Authors retain copyright and grant the journal right of first publication with the work simultaneously licensed under the Creative Commons Attribution License that allows redistribution, commercial and noncommercial, with an acknowledgment of the work's authorship and initial publication in this journal.
- Authors are able to enter into separate, additional contractual arrangements for the nonexclusive distribution of the journal's published version of the work (e.g., post it to an institutional repository or publish it in a book), with an acknowledgment of its initial publication in this journal.
- Authors are permitted to post: (i) the original manuscript (preprint) – in any repository or on their website, (ii) the accepted for publication version of the manuscript (postprint) – in any repository or on their website, (iii) the publisher-created published version – in any online service, with the exception that the preprint shouldn't be available during the review process in this journal to comply with double-blind review requirements. Additionally, authors should ensure that the prepublication version of the work if shared is (i) accompanied by an appropriate note describing the work as a preprint or postprint and that (ii) upon publication, it is linked with the published work (e.g., the prepublication version is amended to include DOI of the published work).

Rycina 9. *Acta Agrobotanica*; zakładka: Instructions for Authors → Copyright Notice.

Źródło: <https://www.journalssystem.com/agb/Copyright-Notice,3732.html> (dostęp: 3.08.2023).

SELF-ARCHIVING POLICY

Agronomy Science has adopted a self-archiving policy called blue by the Sherpa Romeo database. From 2021 authors can self-archive article postprints and editorial versions (available under the CC BY 4.0 licence). Articles published in earlier years (available under the CC BY-NC-ND 4.0 licence) can only be self-archived as editorial versions.

Self-archiving places recommended by the editorial team: repository for scientific papers, institutional repository, institutional website, author's homepage, non-commercial services.

Rycina 10. *Agronomy Science*; zakładka: For authors → Self-archiving policy.

Źródło: <https://czasopisma.up.lublin.pl/index.php/as/samoarchiwizacja> (dostęp: 3.08.2023).

Ostatnią kwestią, o której warto pamiętać, jest embargo. W tym wypadku rozróżnić można dwa rodzaje embargo: związane z czasowym wstrzymaniem dostępu do pełnej treści za pośrednictwem strony internetowej oraz łączące się z samoarchiwizacją dokonywaną przez autora, np. w instytucjonalnym repozytorium. W odniesieniu do samoarchiwizacji redakcja powinna poinformować autorów, po jakim czasie od ukazania się tekstu w wersji wydawniczej mogą oni udostępnić artykuł, korzystając z zielonej drogi OA. Okres embargo, tak samo jak rodzaj licencji Creative Commons, mają niebagatelne znaczenie przy wypełnianiu wymogów grantodawców. Do dobrych praktyk warto również zaliczyć zamieszczenie na stronie zapisu, że embargo nie obowiązuje (ryc. 11).

Policy regarding depositing different versions of materials submitted to journals published at UKSW is as follows: authors are allowed to deposit: 1) submitted version, 2) accepted version, and 3) published version of their articles in an institutional or other repository of the author's choice without embargo.

Rycina 11. *Studia Ecologiae et Bioethicae*; zakładka: About → Open Access Policy.

Źródło: https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/open_access (dostęp: 3.08.2023).

Podsumowując powyższe rozważania, w przypadku, w którym redakcja zezwala na samoarchiwizację, istotne jest, aby szczegółowo określić jej zasady, ponieważ składa się z kilku istotnych elementów i pominięcie któregoś z nich może skutkować naruszeniem prawa autorskiego przez naukowców.

Na stronie internetowej czasopisma zagadnienia związane z samoarchiwizacją mogą zostać opisane w miejscach, gdzie przedstawione są kwestie prawa autorskiego, np. podstrony ze wskazówkami dla autorów, dotyczące otwartego dostępu. Często spotykane są osobne zakładki, gdzie zebrane są niezbędne zapisy, co dla autora jest najwygodniejsze i najbardziej intuicyjne.

DANE BADAWCZE

W związku z rzetelnością naukową, replikacją oraz wydatkowaniem środków publicznych dane badawcze wytworzone w toku badań, zarówno surowe, jak i przetworzone, są coraz istotniejsze w procesie publikacyjnym. Obecnie coraz więcej mówi się zarówno o udostępnianiu danych badawczych, jak i ich ponownym wykorzystaniu. Niektóre instytucje finansujące badania naukowe przekazują dokładne wytyczne, w jaki sposób naukowcy powinni przechowywać i zapewniać dostęp do wytworzonych danych. Redakcje czasopism także zauważają, jak istotne jest powiązanie wyników badań przedstawionych w postaci artykułu z danymi, z których wynikają.

Praktyką najczęściej stosowaną przez redakcje w przypadku danych badawczych jest poinformowanie naukowców o wymogu udzielenia dostępu do danych na wyraźną

prośbę recenzentów. Dostęp taki może być istotny w przypadku potrzeby weryfikacji opisu wyników badań przedstawionych w artykule (ryc. 12).

Data access retention: Authors may be asked to provide the raw data for editorial review, should be prepared to provide public access to such data, and should be prepared to retain such data for a reasonable time after publication of their paper.

Rycina 12. *Konteksty Kultury*; zakładka: About the journal → Publication ethics and publication malpractice statement.

Źródło: <https://ejournals.eu/czasopismo/konteksty-kultury/strona/zasady-etyczne-obowiazujace-w-czasopiśmie> (dostęp: 3.08.2023).

Inną formą wsparcia dla naukowców w zakresie udostępniania danych badawczych jest zamieszczenie nazw rekomendowanych otwartych repozytoriów danych badawczych, odpowiednich dla danej dyscypliny naukowej. Warto mieć na uwadze, że zarządzanie danymi badawczymi jest zjawiskiem dość nowym w polskiej nauce i naukowcy mogą jeszcze nie znać repozytoriów właściwych dla swoich badań, stąd też jasna informacja na stronie czasopisma może w znaczący sposób ułatwić proces deponowania danych (ryc. 13).

We encourage authors to archive research data in open research data repositories:

Jagiellonian University Repository: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/?locale-attribute=en>

Open Research Data Catalog: <https://mostwiedzy.pl/pl/open-research-data/catalog>

Repozytorium Otwartych Danych Badawczych RepOD: <https://repod.icm.edu.pl/info/>

Zenodo: <https://zenodo.org/>

Figshare: <https://figshare.com/>

Mendeley Data: <https://data.mendeley.com/>

Rycina 13. *Konteksty Kultury*; zakładka: About the journal → Research Data Management Policy;

Źródło: <https://ejournals.eu/czasopismo/konteksty-kultury/strona/prawa-autorskie-udostepnianie-archiwizacja> (dostęp: 3.08.2023).

W przypadku, w którym redakcja posiada wiedzę, że dane badawcze zostały udostępnione w Internecie, warto rozważyć zamieszczenie informacji o tym wraz z linkiem, zarówno na stronie danego artykułu, jak i w pliku PDF.

W zależności od tego, czy redakcja wymaga od autorów gotowości do udostępnienia danych badawczych recenzentom, czy stosuje rekomendacje odnośnie do miejsc deponowania, informacja może być dostępna w zakładce przedstawiającej proces recenzowania lub etykę wydawniczą, albo na specjalnej podstronie o danych badawczych.

PLAN S

Do powyższego zestawu dobrych praktyk warto dodać te związane z najnowszymi wymogami grantodawców. W konkursach Narodowego Centrum Nauki od 2020 r. wprowadzono wytyczne zobowiązujące naukowców do publikowania wyników badań przeprowadzanych w ramach projektów finansowanych przez NCN w otwartym dostępie. Nie wszystkie czasopisma spełniają wymogi grantodawcy, np. stosowana licencja jest inna niż rekomendowana w Planie S, brak rejestracji tytułu w bazie Directory of Open Access Journals (DOAJ) albo zamknięty lub hybrydowy model publikacyjny. Jednakże elastyczne podejście redakcji do własnych zasad wydawniczych pozwala na wprowadzenie wyjątków zapewniających autorom możliwość wypełnienia wymogów. Możliwe są dwa rozwiązania: w pierwszym redakcja mimo stosowania określonych zasad, na wyraźną prośbę autora, zgadza się na zastosowanie licencji zgodnej z wymogami instytucji finansującej badania i opublikowanie pełnej treści na licencji innej niż przyjęta dla całego czasopisma (ryc. 14). W drugim natomiast redakcja wyraża zgodę na nadanie licencji CC BY 4.0 dla wersji artykułu po recenzjach (*author's accepted manuscript, postprint*) i natychmiastowe udostępnienie w otwartym repozytorium prac naukowych (ryc. 15).

The basic license for publishing articles in the journal is [CC-BY-NC-ND 4.0](#) (Attribution – Non-Commercial Use – No Derivatives). At the author's request it is possible to publish it under the [CC-BY](#) (Attribution) license.

Rycina 14. *Collectanea Philologica*; zakładka: About → About the Journal;
Źródło: <https://czasopisma.uni.lodz.pl/collectanea/about> (dostęp: 3.08.2023).

Note: If you need to comply with your funding body policy, you can apply for the CC BY license after your manuscript is accepted for publication.

Rycina 15. *Polish Annals of Medicine*; zakładka: Instructions → User License <http://www.paom.pl/User-License,2028.html> (dostęp: 3.08.2023).

W przypadku braku dostępnych informacji autor może spróbować skorzystać ze strategii zachowania praw autorskich (RRS), jednakże, jak zauważa Khoo (2021), wykorzystanie tej opcji, której podstawa prawna jest niejasna, powoduje obciążenia administracyjne dla naukowców, na których przeniesione są negocjacje z wydawcami w zakresie praw autorskich. Więc aby ułatwić drogę autorom, a sobie zaoszczędzić pracy, warto zamieścić informację, jakie jest stanowisko redakcji w tym zakresie.

Mając na uwadze dobro zarówno potencjalnych autorów, jak i redakcji, istotne jest, aby w widocznym miejscu znalazła się informacja o możliwości dopasowania polityki wydawniczej do wymogów nałożonych przez grantodawców. Taki zapis może zostać zamieszczony w wytycznych dla autorów lub w zakładce dotyczącej praw autorskich.

REKOMENDACJE

Na co redakcje powinny zwrócić uwagę, tworząc treści na stronach internetowych czasopism? Poniżej przedstawione zostaną zarówno kwestie merytoryczne dotyczące zasad wydawniczych, jak i bardziej użytkowe – związane z porządkowaniem informacji na stronie.

Przede wszystkim istotne są jasny przekaz i spójność informacji. Treści dostępne na stronie nie powinny budzić wątpliwości, zarówno wśród autorów, jak i czytelników. Jeśli czasopismo posiada określoną politykę wydawniczą względem artykułu na każdym etapie procesu wydawniczego – od zgłoszenia, przez jego publikację, po dalsze wykorzystanie; to powinno ją wymienić na stronie. Po pierwsze należy zadbać o udostępnienie wzorów dokumentów, które autorzy muszą podpisać, mogą to być: wzór umowy, oświadczenia odnoszące się do zasad etycznych, danych osobowych lub wkładu autorów w powstanie artykułu. Następnie warto zamieścić informacje związane z umieszczeniem publikacji na stronie internetowej czasopisma, tu dobrze byłoby uwzględnić takie informacje jak: model publikacyjny, typ licencji Creative Commons, jeśli jest ona stosowana, oraz informacja o właścicielu praw autorskich. Ostatnia kwestia dotycząca dalszego rozpowszechniania tekstu powinna zawierać zarówno rekomendacje dla autorów (zasady samoarchiwizacji), jak i dla czytelników.

Od strony użytkowej przede wszystkim powinno się zadbać o wspomnianą powyżej spójność treści na stronach internetowych. Ważne jest, żeby informacja, która powtarza się w różnych miejscach witryny, była identyczna, a podczas wprowadzania zmian i aktualizacji dobrą praktyką jest przejrzenie całej strony internetowej w poszukiwaniu ewentualnych różnic. Ułatwieniem w uporządkowaniu treści na stronie może być utworzenie przeznaczonej do prezentacji tego zagadnienia zakładki, zamiast powtarzania informacji na kilku podstronach. Warto pamiętać, że zasada spójności odnosi się także do różnych wersji językowych stron, wszystkie najważniejsze kwestie powinny mieć swój odpowiednik w innych językach dostępnych na stronie. Dodatkowo w przypadku zmiany platformy, przy jednoczesnym pozostawieniu w sieci poprzedniej strony internetowej, zalecane jest zamieszczenie odnośnika do nowej witryny wraz z widoczną informacją, że dana strona jest archiwalna (ryc. 16).

Moving to the new publishing platform

If you would like to submit a new manuscript to *Acta Agrobotanica* please click here:

<https://www.journalssystem.com/agb/>

Rycina 16. *Acta Agrobotanica*; <https://pbsociety.org.pl/journals/index.php/aa/index> (dostęp: 3.08.2023).

ZAKOŃCZENIE

Strona internetowa niesie za sobą więcej treści niż czasopismo w formie papierowej. Oprócz spełniania roli prezentacji zawartości periodyku, jest także platformą przekazywania informacji dotyczące przesyłania, jak i późniejszego wykorzystania artykułów. Warto zatem, aby wszystkie trzy komponenty były obecne na stronie. Kiedy buduje się stronę czasopisma zasadne jest wykorzystanie wszystkich 16 reguł opisanych w dokumencie *Principles of Transparency...*, ponieważ stanowią one podstawę do stworzenia przejrzystej i kompletnej witryny, a ponadto są tożsame z kryteriami wymaganymi podczas aplikowania do międzynarodowych baz (np. DOAJ, Scopus, Web of Science). Szczególnie ważne jest uwzględnienie tematyki prawa autorskiego, ponieważ ona sprawia największe trudności, a ze względu na zachodzące zmiany w komunikacji naukowej odgrywa coraz większą rolę. Na podstawie przeprowadzonych obserwacji zidentyfikowano kilka kluczowych elementów, które powinna zawierać strona internetowa czasopisma. Wśród nich znalazły się: wzór umowy, informacja o właścicielu praw autorskich, stosowanie i rodzaj licencji Creative Commons, wytyczne dotyczące samoarchiwizacji oraz zagadnienia udostępniania danych badawczych i spełniania wymogów Planu S. Dodatkowo zwrócono uwagę na sposób przedstawienia treści tak, aby dostarczały niezbędnych informacji i nie wprowadzały potencjalnych autorów i użytkowników w błąd. W zakresie przekazywania spójnych informacji redakcje powinny zwrócić uwagę na jednolite zapisy w obrębie całej strony i jej wariantów językowych, a w trakcie aktualizacji treści sprawdzić wszystkie podstrony, jak również bazy, w których dany tytuł jest indeksowany.

Przedstawiony w artykule zestaw dobrych praktyk może być wskazówką dla redakcji dążących do zmian, mających na celu zwiększenie widoczności i podniesienie renomy czasopisma.

Preprint w języku polskim jest dostępny na platformie MOST Wiedzy na licencji CC BY 4.0 pod adresem: <https://mostwiedzy.pl/pl/publication/jak-pomoc-sobie-i-autorom-zestaw-dobrych-praktyk-eliminujacych-nieswiadome-lamanie-prawa,202308290900337199651-0>

BIBLIOGRAFIA

- Błasiok, J., Szymik, A. (2021). Baza polityk wydawniczych i repozytorium Open Access – uzupełniające się elementy. W: P. Korycińska (red.), *Horyzonty informacji* (s. 69–77). Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska. <https://mostwiedzy.pl/pl/publication/baza-polityk-wydawniczych-i-repozytorium-open-access-uzupelniajace-sie-elementy,156776-1>
- Bojo-Canales, C., Melero, R. (2023). Open access editorial policies of SciELO health sciences journals. *Journal of Information Science*, 49(3), 685–698. <https://doi.org/10.1177/01655515211015135>
- Choi, H. W., Choi, Y. J., Kim, S. (2019). Compliance of “Principles of transparency and best practice in scholarly publishing” in academic society published journals. *Science Editing*, 6(2), 112–121. <https://doi.org/10.6087/kcse.171>
- cOAlition S (b.d.). *The Plan S Principles*. https://www.coalition-s.org/plan_s_principles/ (dostęp: 9.08.2023).
- cOAlition S (b.d.). *Guidance on the Implementation of Plan S*. <https://www.coalition-s.org/guidance-on-the-implementation-of-plan-s/> (dostęp: 9.08.2023).
- cOAlition S (b.d.). *Rights Retention Strategy*. <https://www.coalition-s.org/rights-retention-strategy/> (dostęp: 9.08.2023).
- cOAlition S (b.d.). *Journal Checker Tool*. <https://journalcheckertool.org/> (dostęp: 9.08.2023).
- COPE, DOAJ, OASPA, WAME (2022). *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing*. <https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.12>
- Creative Commons (b.d.). *About CC Licenses*. <https://creativecommons.org/share-your-work/cclicenses/> (dostęp: 17.11.2025).
- Danielewicz, M., Tarkowski, A. (2013). *Prawo autorskie w czasach zmiany: o normach społecznych korzystania z treści*. Centrum Cyfrowe. https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2022/11/prawo-autorskie-w-czasach-zmiany_raport.pdf
- Fleming, J. I., Cook, B. G. (2022). Open Access in Special Education: A Review of Journal and Publisher Policies. *Remedial and Special Education*, 43(1), 3–14. <https://doi.org/10.1177/0741932521996461>
- Khoo, SY-S. (2021). The Plan S Rights Retention Strategy is an administrative and legal burden, not a sustainable open access solution. *Insights*, 2021, 34, 22. <https://doi.org/10.1629/uksg.556>
- Klebel, T., Reichmann, S., Polka, J., McDowell, G., Penfold, N., Hindle, S., Ross-Hellauer, T. (2020). Peer review and preprint policies are unclear at most major journals. *PLoS ONE*, 15(10), e0239518. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239518>
- Laakso, M. (2014). Green open access policies of scholarly journal publishers: a study of what, when, and where self-archiving is allowed. *Scientometrics*, 99, 475–494. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11192-013-1205-3>
- Laakso, M., Polonioli, A. (2018). Open access in ethics research: an analysis of open access availability and author self-archiving behaviour in light of journal copyright restrictions. *Scientometrics*, 116, 291–317. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2751-5>
- Narodowe Centrum Nauki (2020). *Polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/zarzadzenia-dyrektora/zarzadzenieDyr-38_2020.pdf#page=2
- Narodowe Centrum Nauki (2021). *Instrukcja: Polityka NCN dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/2021_10_instrukcja_open_access_NCN.pdf
- Pamuła-Cieślak, N. (2019). Otwarty model publikowania naukowego – przegląd dobrych praktyk. *e-mentor*, 4(81), 6–13. <https://doi.org/10.15219/em81.1429>

Strony z czasopism, z których zaczerpnięto przykłady

Acta Agrobotanica. <https://www.journalssystem.com/agb/> (dostęp: 3.08.2023).

Acta Agrobotanica. <https://pbsociety.org.pl/journals/index.php/aa/index> (dostęp: 3.08.2023).

Agronomy Science. <https://czasopisma.up.lublin.pl/index.php/as/> (dostęp: 3.08.2023).

Bulletin of the Polish Academy of Sciences Technical Sciences. <https://journals.pan.pl/dlibra/journal/119067> (dostęp: 3.08.2023).

Collectanea Philologica. <https://czasopisma.uni.lodz.pl/collectanea/> (dostęp: 3.08.2023).

Konteksty Kultury. https://www.ejournals.eu/Konteksty_Kultury/ (dostęp: 3.08.2023).

Oeconomia Copernicana. <https://oeconomia.pl/> (dostęp: 3.08.2023).

Polish Annals of Medicine. <http://www.paom.pl/> (dostęp: 3.08.2023).

Polish Maritime Research. <https://journal.mostwiedzy.pl/pmr/> (dostęp: 3.08.2023).

Problems of Forensic Sciences. <https://www.ejournals.eu/PFS/> (dostęp: 3.08.2023).

Studia Ecologiae et Bioethicae. <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/> (dostęp: 3.08.2023).

Marta Świetlik

ORCID: [0000-0003-3218-4599](https://orcid.org/0000-0003-3218-4599)

Magdalena Wnuk

ORCID: [0000-0003-4129-6664](https://orcid.org/0000-0003-4129-6664)

Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk

ROR: <https://ror.org/02q0p6x28>

MONOGRAFIE W OTWARTYM DOSTĘPIE: JAKICH MODELI I NARZĘDZI PUBLIKOWANIA POTRZEBUJEMY?

Abstrakt: Artykuł podejmuje temat współczesnych wyzwań związanych z publikowaniem monografii naukowych w otwartym dostępie, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki humanistyki. Autorki przedstawiają wyniki badania przeprowadzonego w ramach polskiego oddziału konsorcjum OPERAS, które obejmowało analizę ankiet, wywiadów oraz warsztatów metodą *design thinking* z przedstawicielami wydawnictw naukowych. W artykule omówiono dominujące modele finansowania otwartych monografii, główne przeszkody we wdrażaniu otwartego dostępu oraz propozycje rozwiązań systemowych, w tym standaryzację metadanych i budowę wspólnych platform wsparcia. Wyniki pokazują rosnącą świadomość i zainteresowanie modelem OA wśród wydawców, mimo wciąż istniejących barier technologicznych, finansowych i kulturowych.

Słowa kluczowe: *otwarty dostęp, monografie naukowe, modele biznesowe OA, design thinking, publikowanie cyfrowe*

WSTĘP

Celem naszego artykułu jest przybliżenie czytelnikowi tematyki publikowania naukowego w humanistyce ze szczególnym uwzględnieniem zmian, jakie na rynku wydawniczym spowodował rozwój otwartego dostępu (Błaszczynska i Stone, 2023; Eve, 2014; Morka i Gatti, 2021; Speicher i in., 2018; Stone i in., 2021). W tekście skupimy się na wyzwaniach, jakie wiążą się z transformacją tradycyjnego publikowania papierowego do modelu cyfrowego, przede wszystkim w wersji otwartej. W ostatnich latach publikowanie w otwartym dostępie stało się częstszą praktyką również w międzynarodowym

systemie komunikacji naukowej, zdominowanym przez korporacje wydawnicze. Za sprawą m.in. Komisji Europejskiej, która wymusza na grantobiorcach publikowanie wyników badań w otwartym dostępie, coraz większa część rezultatów badań jest dostępna w sieci bez żadnych opłat (patrz: strona Komisji Europejskiej o otwartej nauce: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science_en). O ile jednak w przypadku czasopism mamy do czynienia z dynamicznym rozwojem infrastruktury badawczej sprzyjającej otwartości w nauce, o tyle w przypadku wydawnictw książkowych nadal dominuje tradycyjny model dostosowany do obiegu papierowego. Monografie naukowe, rozumiane jako szczególny rodzaj autorskiej recenzowanej pracy, analizującej wybrane zagadnienie, są przekazywane przede wszystkim do druku, a ich elektroniczne wersje stanowią przeważnie jedynie uzupełnienie dla sprzedaży papierowych egzemplarzy. Oczywiście, choć to nadal model dominujący, nie jest jedyny. W świecie wydawnictw naukowych obecne są też serie wydawnicze, publikowane w całości i wyłącznie w otwartym dostępie (przykładowo IMISCOE Research Series: <https://www.springer.com/series/13502> wydawnictwa Springer). Przy analizie tematu nie należy zapominać o różnicach wynikających z odmiennych tradycji poszczególnych dziedzin i dyscyplin. Dyscypliny humanistyczne znacząco różnią się pod względem tradycji publikacyjnych od nauk ścisłych czy przyrodniczych, ale ta specyfika nie powoduje, że nie można na ich przykładzie pokazać uniwersalnych problemów, z jakimi boryka się rynek wydawniczy w dobie zdominowanej przez technologie informacyjne. Humanistyka pozostaje dziedziną, w której publikowanie monografii oraz w mniejszym stopniu innych typów książek (np. edycji źródeł) odgrywa bardzo ważną rolę w karierze naukowej badacza, dlatego też jest to jeden z tych obszarów, w których analiza modeli wydawniczych okazuje się szczególnie potrzebna. Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione wyżej kwestie, na przykładzie badania przeprowadzonego wśród polskich wydawnictw naukowych, przedstawimy największe wyzwania, przed którymi stoi współczesna komunikacja naukowa, oparta dotychczas na obiegu papierowym. Nie zajmujemy się otwartym dostępem do książek w ogóle, ale skupimy się na monografiach humanistycznych.

Przeprowadzone badanie stanowiło część projektu realizowanego w latach 2022-2024 przez krajowy oddział konsorcjum OPERAS – europejskiej infrastruktury dla otwartej komunikacji naukowej w humanistyce i naukach społecznych. Działania te miały służyć rozwojowi współpracy na rzecz otwartego dostępu do monografii humanistycznych, a także wzmocnieniu kompetencji polskiego środowiska akademickiego w zakresie cyfrowej komunikacji naukowej. OPERAS to względnie nowa inicjatywa – jako konsorcjum funkcjonuje od 2017 r. Od tego czasu zespół partnerów w konsorcjum zrealizował kilkanaście projektów europejskich i krajowych, mających na celu rozwój

samej organizacji oraz usług i narzędzi technologicznych dla różnych grup odbiorców: badaczy, bibliotek, wydawnictw czy dostawców technologii. OPERAS został stworzony z myślą o dziedzinach naukowych, których specyfika zakłada wielojęzyczność i lokalność projektów badawczych. Twórcy inicjatywy rozumieją tę specyfikę i dzięki temu tworzone przez nich rozwiązania i narzędzia mają szansę przyczynić się do skutecznej transformacji cyfrowej w tych dziedzinach. Polskim członkiem OPERAS jest Instytut Badań Literackich PAN, a koordynatorem działań w ramach struktury – Centrum Humanistyki Cyfrowej przy IBL PAN. OPERAS-PL nie jest jeszcze formalnie zawiązaną organizacją, ale znajduje się na drodze ku utworzeniu krajowego konsorcjum.

Badanie składało się z dwóch etapów: 1) rozpoznania sytuacji wydawnictw za pośrednictwem ankiety oraz wywiadów, 2) przeprowadzenia warsztatu metodą *design thinking*. Punktem wyjścia było dla nas wstępne rozpoznanie polskiego rynku wydawnictw naukowych, które przeprowadziliśmy latem 2022 r. wraz z zespołem działającym w projekcie Dariah.lab (<https://operas.pl/2022/04/22/pytamy-redakcje-czaso-pism-i-wydawnictw-naukowych-o-technologie/>). Dotarliśmy do informacji na temat praktyk i technologii stosowanych w 34 wydawnictwach. Otrzymaliśmy odpowiedzi od 25 wydawnictw naukowych, działających w obszarze humanistyki, które w 2021 r. wydały przynajmniej jedną monografię w otwartym dostępie. Z tej grupy wyłoniliśmy 4 uczestników wywiadów, które przeprowadziliśmy od listopada do stycznia 2023 r. Dla rozszerzenia kontekstu przeprowadziliśmy również dwie rozmowy z grupą wydawniczą z Wielkiej Brytanii oraz organizacją pozarządową z Polski. W marcu 2023 r., aby pogłębić ustalenia z ankiety i wywiadów, a także wyłonić możliwe rozwiązania, zaprosiliśmy wybrane wydawnictwa naukowe na spotkanie warsztatowe z wykorzystaniem metody *design thinking*.

Artykuł składa się z dwóch części: 1) w pierwszej przedstawiamy polski rynek humanistycznych wydawnictw naukowych i stan otwartego dostępu do książek naukowych, 2) w drugiej – metodologię *design thinking workshop*, przebieg warsztatów i jego rezultaty. Najważniejsze wnioski zostały zawarte w podsumowaniu.

WYDAWNICTWA HUMANISTYCZNE A OTWARTY DOSTĘP

Humanistyka jest dziedziną, w której kluczową rolę w komunikacji naukowej odgrywają długie opracowania, zawierające wiele odniesień i odwołań do poprzedników. Siła tekstu tkwi w stosowanych sposobach interpretacji i argumentacji, a rewolucje czy odkrycia, choć niekiedy się zdarzają, mają zupełnie inny charakter niż w przypadku badań nauk ścisłych, przyrodniczych czy nawet społecznych. Ta szczególna wieloaspektowość twórczości badaczek i badaczy humanistycznych sprawia, że formą,

która mimo zmian w sposobach komunikowania naukowego niezmiennie cieszy się ich uznaniem w tej dziedzinie, jest monografia (Avanço i in. 2021; Eve, 2014, s. 115). Ta natomiast wymaga od autorów, redaktorów i czytelników więcej cierpliwości i czasu, zarówno na etapie przygotowania, jak i przyswojenia dzieła przez środowisko naukowe. Dla monografii badacze-autorzy rezerwują najczęściej swoich dokonań badawczych, w artykułach dzieląc się jedynie częściowymi ustaleniami. Dlatego też w przypadku monografii okres recepcji liczy się w latach, nie w miesiącach, a jej wpływ na dziedzinę można ocenić po co najmniej 5 latach od jej wydania. Kolejnym aspektem monografii, istotnym z punktu widzenia tej analizy, jest ugruntowana tradycja wydawania książek humanistycznych w druku. Choć ta tradycyjna formuła komunikacji w dobie społeczeństwa informatycznego powoli ulega zmianie, to nadal jednak drukowana monografia postrzegana jest jako ukoronowanie procesu badawczego (Avanço i in., 2021). Biorąc to pod uwagę, nie zaskakuje niedostateczny nacisk położony na jej wydawanie w formatach elektronicznych i w otwartym dostępie, a także indeksowanie w rozmaitych, wpływowych bazach danych.

Ta niekorzystna dla dziedziny sytuacja od bez mała dziesięciu lat jest przedmiotem rozważań przedstawicieli środowiska, o czym świadczą nowe inicjatywy, takie jak Open Access Books Network (<https://hcommons.org/groups/open-access-books-network/>), stowarzyszenia, takie jak OASPA (Open Access Scholarly Publishers Association: <https://oaspa.org/>), czy projekty finansowane w ramach Horyzontu Europa, których przykładem jest PALOMERA (<https://operas-eu.org/projects/palomera/>). Wydaje się jednak, że przed zwolennikami „otwartych monografii” jeszcze długa droga do stworzenia skutecznych modeli wydawania książek, które zastąpiłyby tradycyjny model wydawnictw drukowanych (Adema i Stone, 2017; Eve, 2014; Morka i Gatti, 2021). Sytuacja w Polsce nie odbiega znacząco od tej w innych krajach UE: o ile czasopisma są coraz szerzej dostępne w otwartym dostępie, o tyle wydawnictwa książkowe nadal są przeznaczone głównie do druku i dystrybucji w księgarniach i bibliotekach. Tymczasem otwarta nauka, a w szczególności publikowanie w otwartym dostępie, stanowi jeden ze sposobów umiędzynarodowienia dorobku polskich nauk humanistycznych i społecznych, który nazbyt często dociera wyłącznie do polskojęzycznego odbiorcy, najczęściej spośród grona polskich specjalistów w danej dziedzinie (Kulczycki, 2017). W 2015 r. w MNiSW powstał dokument dotyczący kierunków rozwoju otwartego dostępu do publikacji (*Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, 2015). Dokument ten miał bardzo „miękki” charakter, co oznacza, że jego oddziaływanie było dość ograniczone i nie obowiązywało instytucji do wprowadzenia trwałych zmian w obszarze polityk otwartości. Przyjęcie dokumentu wyznaczyło jednak pewien kierunek w tej sprawie i od tego czasu można uznać, że

przynajmniej w sferze deklaracji Polska sprzyja rozwojowi otwartego dostępu do zasobów naukowych. Podejście to jednak jest inne w przypadku artykułów, dość powszechnie już wydawanych w OA, niż w przypadku książek, a monografii w szczególności. Wprawdzie w 2020 r. Narodowe Centrum Nauki przyjęło politykę otwartego dostępu do publikacji naukowych, opartą na założeniach Planu S (czyli dążeniu do pełnego i natychmiastowego dostępu do publikacji, które zawierają wyniki badań będących efektem realizacji projektów badawczych finansowanych lub współfinansowanych ze środków publicznych) (*„Plan S” and „cOAlition S” – Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications*). O ile jednak sygnatariusze Planu S dość szczegółowo uregulowali swój stosunek do czasopism, o tyle monografie praktycznie pominęli. W efekcie grantobiorcy NCN są zobligowani do jak najszybszego udostępnienia publikacji powstałych w ramach grantów NCN w sposób otwarty i bez żadnych opłat, ale zalecenie to jest wiążące tylko dla artykułów w czasopismach. Autorzy mają na publikację w OA zagwarantowane finansowe wsparcie NCN (NCN, 2021). Polityka ta w dłuższej perspektywie zapewne przyczyni się do zwiększenia dostępności najnowszych badań w dziedzinach humanistycznych czy społecznych, ale nie jest rozwiązaniem wystarczającym. Nie tylko na udostępnienie, ale także na zdigitalizowanie czeka jeszcze bardzo wiele prac.

Dla niektórych instytucji wydanie książki w wersji otwartej jest korzystne z punktu widzenia systemu ewaluacji nauki. Lepsza widoczność książki zapewnia jej większą cytowalność, dlatego wydawnictwa, zwłaszcza te uniwersyteckie, coraz bardziej dbają o poprawne indeksowanie metadanych swoich publikacji (choć nastręcza to też немало problemów, o czym powiemy w kolejnej części artykułu). Te zmiany widać również w wynikach ankiety, którą przeprowadziliśmy we współpracy z Dariah.lab. W naszym badaniu wzięły udział 34 wydawnictwa, z których 25 opublikowało w 2021 r. co najmniej jedną książkę w OA (natomiast 22 specjalizowały się w naukach humanistycznych). Uczelnie zdecydowanie przodują pod względem liczby opublikowanych książek: Uniwersytet Warszawski wydał w 2021 r. 266 książek, a Uniwersytet Łódzki – 252. Trzeci w „rankingu” był Uniwersytet Jagielloński, który w 2021 r. wydał 200 książek. Jeśli chodzi o ankietowane wydawnictwa komercyjne, dwa, które opublikowały najwięcej, wydały odpowiednio 140 i 105 książek. Jeżeli chodzi o książki w otwartym dostępie, były to zarówno nowe monografie opublikowane po okresie embarga, jak i o świeżo zdigitalizowane książki, które były wcześniej rozpowszechniane w druku. Uniwersytet Łódzki, dzięki uzyskanemu specjalnemu dofinansowaniu, w 2021 r. wydał 400 książek w OA. Przeciętna liczba książek w otwartym dostępie była znacznie mniejsza – na Uniwersytecie Warszawskim wyniosła 49, podczas gdy w mniejszych wydawnictwach, publicznych i komercyjnych, najczęściej mieściła się w przedziale od 2 do 10.

Większa niż w wydawnictwach komercyjnych liczba książek publikowanych w otwartym dostępie na uczelniach wynika nie tylko z rozmiarów ich działalności, ale także z obowiązku deponowania ich w instytucjonalnym repozytorium po okresie embarga. W niektórych wydawnictwach uniwersyteckich książki publikowane są w ramach 12-miesięcznego embarga na otwarty dostęp w związku z otwartym mandatem uczelni (co jest zgodne z zaleceniem wspomnianego dokumentu ministerialnego z 2015 r.) (*Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, 2015), ale jak zauważył jeden z uczestników, w niektórych placówkach panuje tendencja do skracania tego okresu do 6 miesięcy. W takich przypadkach otwarty dostęp jest naturalnym etapem życia monografii, ale nie stanowi rdzenia strategii wydawcy. Jest to egzekwowane na mocy odgórnych przepisów i niekoniecznie prowadzi do poszukiwania modelu zrównoważonego rozwoju w zakresie publikacji w otwartym dostępie. Jednak niektóre wydawnictwa uniwersyteckie zaczynają publikować w otwartym dostępie bez embarga, ponieważ zależy im na jak najszybszym indeksowaniu w bazach oraz cytowaniach. Jedno z wydawnictw uniwersyteckich mówi wprost: „Myślę, że około 50% jeszcze ma takie embargo półroczne na sprzedaż wersji papierowej bądź wersji elektronicznej. Natomiast bardzo dużo książek ostatnio rzeczywiście już jest przekazywana bezpośrednio do otwartego dostępu”.

Co ciekawe, za skracaniem embarga stoją także twarde analizy wydawnictw, szczególnie tych instytucjonalnych, z których wynika, że sprzedaż egzemplarzy nie jest na tyle wysoka, aby rekompensowała niską widoczność i poczytność publikacji, które tradycyjnymi kanałami nie są w stanie dotrzeć do szerokiej publiczności. Nawet eksperymentowanie z elektronicznymi formatami tylko dla niektórych podmiotów okazało się opłacalne.

Na drodze do publikowania w OA stoi niewydolność wydawniczych modeli biznesowych, które nie są jeszcze w stanie sprostać rosnącej potrzebie publikowania w otwartym dostępie (Eve, 2014; Morka i Gatti, 2021; Speicher i in., 2018). Eve w swojej pracy z 2014 r. na temat otwartego dostępu w humanistyce wyróżnił 4 wiodące modele finansowania otwartych monografii: 1) na podstawie *books processing charges*, czyli BPC (analogiczne do *article processing charges* dla artykułów w czasopiśmie), 2) ze środków instytucji, 3) model freemium oraz 4) wspólne finansowanie. Pierwszy z nich w dużej mierze polega na wyprodukowaniu monografii ze środków grantowych autorów bądź instytucji. Każde wydawnictwo dyktuje wysokość opłaty, a kwota obejmuje z reguły koszty procesu redakcyjnego, produkcyjnego oraz wolnej licencji. Finansowanie ze środków instytucji opiera się na interesie własnym uczelni czy instytutów badawczych, aby publikować w OA i jest typowe dla wydawnictw niekomercyjnych. Model freemium zakłada, że monografia może się ukazać w otwartym dostępie tylko w wybranych formatach, pozostałe zaś są płatne.

W ten sposób finansowany jest koszt wyprodukowania książki specjalnie dla otwartego dostępu (model ten jest też często łączony z innymi modelami, np. finansowaniem instytucjonalnym). Współfinansowanie to eksperymentalny model, który polega na tym, że biblioteki lub inni interesariusze „składają się” na wyprodukowanie publikacji. W polskich wydawnictwach najbardziej rozpowszechnione są modele BPC oraz instytucjonalny. Spośród ankietowanych finansowanie książek w otwartym dostępie ze środków grantowych autorów zadeklarowało 17 z 25 instytucji, które w 2021 r. wydały książkę w OA. W przypadku tego modelu wydawcy wprost mówią o tym, że muszą konkurować z zagranicznymi instytucjami i wydawnictwami, które zarówno na ministerialnej liście, jak i w świetle wskaźników wpływu mają więcej „punktów” i pozwalają instytucjom badawczym osiągać wyższe notowania w ewaluacji i rankingach. Jak mówi jedna z naszych rozmówczyń, przedstawicielka prywatnego wydawnictwa:

Ta forma punktacji wydawców i czasopism trochę tutaj przeszkadza, ponieważ widać odpływ autorów, mimo że mamy 80 punktów, jak większość wydawców polskich, ale jednak na uczelniach pojawiają się pieniądze na publikowanie za 200 punktów, choć tam muszą jeszcze drożej płacić za *open access*, to pieniądze idą tam, a nie na *open access* w Polsce.

Ich zdaniem polityka polskiego rządu zachęca badaczy i uczelnie do publikowania za granicą. Choć na pewno „opłaca się” to badaczom w rozwoju ich kariery naukowej, jest też bardzo kosztowne i wymaga niemałych nakładów z pieniędzy publicznych.

Otwarty dostęp jest więc coraz powszechniej praktykowany za sprawą indywidualnych grantów badawczych, ale rzadziej jest częścią strategii wydawniczej. Z naszej analizy rynku oraz trendów obserwowanych w Europie wynika, że zwrot ku częstszemu publikowaniu książek w otwartym dostępie nie jest przypadkowy, a wynika z interesów instytucji, które wywierają nacisk na wydawnictwa, aby zmieniały dotychczasowy model. To, co jest najbardziej problematyczne, to jego skuteczne zaprojektowanie i wdrożenie w taki sposób, aby odpowiadał na potrzeby zarówno danej instytucji, jak i całej społeczności badaczy w ramach danego kraju czy dyscypliny. Rozpoznaniem indywidualnych potrzeb polskiego środowiska humanistycznego w tym zakresie zajmowaliśmy się w drugiej części naszego badania, czyli na warsztatach *design thinking*.

DESIGN THINKING WORKSHOP. OPIS METODOLOGII I PRZEBIEG WARSZTATÓW ORAZ JEGO REZULTATY

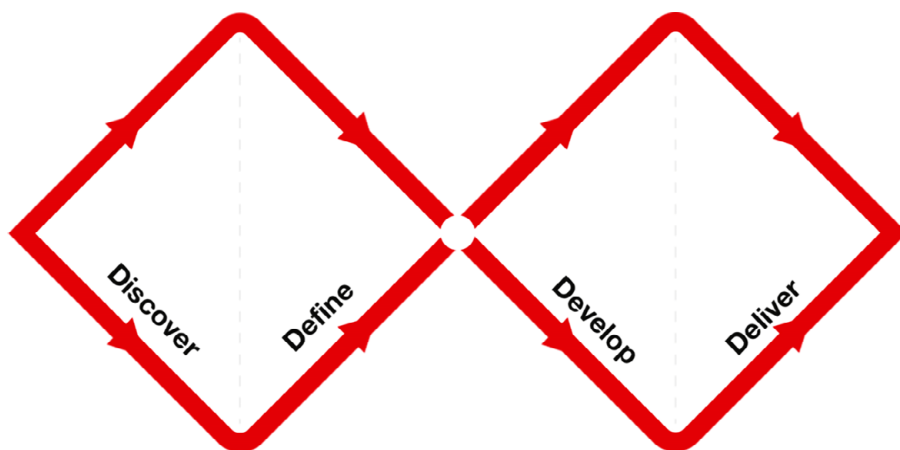
Design thinking to interdyscyplinarna metoda rozwiązywania problemów, która skupia się na potrzebach użytkowników i kładzie nacisk na kreatywność oraz empatię. Metodologia ta polega na iteracyjnym (powtarzanym w cyklach) procesie, który obejmuje pięć głównych etapów: zrozumienie problemu, określenie potrzeb użytkowników, generowanie pomysłów, prototypowanie i testowanie (Meinel i in., 2011). W pierwszej fazie projektanci starają się zgłębić kontekst i potrzeby użytkowników, korzystając z technik badawczych. Następnie generują szeroki wachlarz koncepcji i pomysłów na rozwiązanie problemu, by potem przejść do prototypowania, czyli tworzenia wizualizacji pomysłów. Na koniec testują te prototypy na użytkownikach, aby uzyskać informację zwrotną i dostosować rozwiązanie. *Design thinking* stawia na współpracę i otwartość na eksperymenty, co pozwala na tworzenie innowacyjnych i skutecznych rozwiązań.

Proces w *design thinking* można podzielić na pięć głównych etapów, choć niektóre iteracje mogą zawierać dodatkowe kroki lub elastycznie podchodzić do kolejności poszczególnych etapów (Meinel i in., 2011). Najczęściej stosowane modele *design thinking* skupiają się na czterech głównych fazach, ale istnieją również rozszerzone wersje zawierające piątą fazę.

FAZY DESIGN THINKING:

1. Odkrywanie (*Empathize*): W tej fazie projektanci starają się zrozumieć potrzeby i perspektywy użytkowników poprzez empatyczne obserwacje i wywiady. Celem jest zidentyfikowanie problemów i wyzwań.
2. Definiowanie (*Define*): Na tym etapie określa się konkretne problemy i potrzeby, które należy rozwiązać. Tworzy się tzw. punkty widzenia jako punkt wyjścia dla rozważań projektowych.
3. Rozwijanie (*Ideate*): W fazie tej generowane są pomysły na rozwiązania problemów. Projektanci korzystają z różnych technik generowania koncepcji, takich jak burza mózgów.
4. Prototypowanie (*Prototype*): To etap tworzenia prototypów i eksperymentowania z pomysłami w celu znalezienia najlepszego rozwiązania. Prototypy pomagają w zrozumieniu, jak rozwiązanie może działać w praktyce.
5. Testowanie (*Test*): Dodatkowa, piąta faza polega na testowaniu prototypów w środowisku użytkowników w celu uzyskania realnej informacji zwrotnej. Wybór między czterema a pięcioma fazami zależy od konkretnych potrzeb projektu i podejścia do całego procesu.

W metodologii *design thinking* istotne miejsce zajmuje narzędzie nazywane modelem podwójnego diamentu (Double Diamond). Jest on powszechnie stosowany w dziedzinie projektowania i rozwiązywania problemów, zwłaszcza w kontekście projektów, które wymagają innowacji, kreatywności i zrozumienia potrzeb użytkowników. W swojej obecnej formie jest najbardziej związany z pracą Design Council, brytyjskiej organizacji promującej innowacje w projektowaniu (*Eleven lessons: managing design in eleven global companies*, 2007). „Podwójny diament” to graficzne narzędzie i model procesu stosowany w *design thinking*, który podzielony jest na dwa romboidalne kształty, reprezentujące dwie kluczowe pary faz w procesie kreatywnym (ryc. 1).

Rycina 1. Model Double Diamond, opracowany przez Design Council i udostępniony na licencji CC BY 4.0

Źródło: <https://www.designcouncil.org.uk/our-resources/the-double-diamond/>.

Pierwsza część diamentu reprezentuje fazy odkrywania (*discover*) i rozwijania (*develop*), czyli „rozmyślania szeroko” (dywergencja). To etap badania, zrozumienia i identyfikowania problemu lub wyzwania. W tym stadium projektanci zbierają informacje, analizują dane, przeprowadzają badania i starają się zrozumieć kontekst problemu. W drugiej części (definiowania – *define*, dostosowania – *deliver*) diament reprezentuje fazę „skupienia” (konwergencja). To etap generowania rozwiązań, prototypowania i testowania pomysłów. W tej fazie projektanci starają się dostosować i skonkretyzować swoje koncepcje, aby stworzyć praktyczne i skuteczne rozwiązania.

Myślenie dywergencyjne i konwergencyjne to pojęcia wprowadzone przez amerykańskiego psychologa J. P. Guilforda, które odnoszą się do różnych aspektów procesu kreatywnego myślenia i rozwiązywania problemów (Guilford, 1967). W procesie *design thinking* oba te rodzaje myślenia są istotne i wzajemnie się uzupełniają. Najpierw

myślenie dywergencyjne pomaga zbierać wiele inspirujących pomysłów, a następnie myślenie konwergencyjne pozwala wybrać te najbardziej obiecujące i pracować nad nimi. Jest to iteracyjny proces, który może prowadzić do bardziej efektywnych i innowacyjnych rozwiązań projektowych.

PRZEBIEG WARSZTATÓW *DESIGN THINKING*

Design thinking promuje współpracę i aktywną partycypację wszystkich członków zespołu, aby osiągnąć innowacyjne i efektywne rozwiązania, które lepiej odpowiadają na potrzeby użytkowników. W ramach realizowanego przez nas projektu związanego z rozwojem polskiego oddziału europejskiej sieci współpracy OPERAS postanowiliśmy zrealizować spotkanie warsztatowe metodą *design thinking* dla redaktorów(-rek), kierowników(-czek) i pracowników(-czek) wydawnictw, zainteresowanych innowacyjnymi praktykami wydawniczymi. Warsztaty w metodologii *design thinking* stanowią skuteczne narzędzie w rozwiązywaniu problemu utrzymania publikowania książek w otwartym dostępie z kilku istotnych powodów. Przede wszystkim, warsztat projektowy to praktyka, a nie przekazywanie wiedzy teoretycznej, co oznacza, że skupiamy się na praktycznych rozwiązaniach, które można wdrożyć. Trenerzy pełnią rolę organizatorów, nadając strukturę spotkaniu i umożliwiając nam skupienie się na zespołowym rozwiązywaniu wspólnych problemów. Działając razem jako koalicja wydawców, można zyskać większą siłę oddziaływania, co jest kluczowe zwłaszcza w starciu z kompleksowymi problemami systemowymi.

Spotkanie przedstawicieli różnych środowisk, od mniejszych wydawnictw po większe, dostawców usług i wdrożeniowców, daje unikalną możliwość spojrzenia na problem z różnych perspektyw. Co więcej, chcieliśmy dać wydawnictwom możliwość realnego wpływu na finalnie wypracowany model biznesowy lub narzędzie wspierające publikowanie książek naukowych w otwartym dostępie. Uczestnicy warsztatu mieli okazję przedstawić swoje własne wyzwania i wskazać, jakie rozwiązania byłyby dla nich korzystne. Inwestycja czasu w projektowanie narzędzia dostosowanego do ich potrzeb długofalowo jest o wiele bardziej opłacalna niż próby dostosowania niedopasowanych rozwiązań.

Pierwsza faza procesu *design thinking* (odkrywanie) odbyła się w dużej mierze przed realizacją samych warsztatów, w formie rozległego badania potrzeb za pomocą ankiet i wywiadów, które badacze i badaczki CHC przeprowadzili latem 2022 r. W związku z tym punktem wyjścia do dalszych dyskusji i doprecyzowania problemów (definiowanie) stały się wyniki tych badań, przedstawione przede wszystkim w formie modelowego procesu publikowania monografii w otwartym dostępie.

Jak wskazuje model Double Diamond, zarówno rozumienie problemu, jak i generowanie rozwiązań są kluczowymi elementami procesu projektowego. Dlatego podczas

warsztatów z udziałem przedstawicieli i przedstawicielek wydawnictw naukowych szczegółowo omawialiśmy w mniejszych grupach największe wyzwania, które wpływają na proces publikacji w otwartym dostępie. Zebrane odpowiedzi łączą różne obszary tematyczne, z których każdy zasługuje na odrębny namysł i zaadresowanie rozwiązań.

Po pierwsze, pomiędzy preferencjami autorów a wydawnictwami istnieje dylemat dotyczący formatu publikacji – papierowego czy elektronicznego. Papierowe wersje książek są wciąż uważane za prestiżowe, co wpływa na decyzje autorów. Są także dla nich domyślną formą pracy:

- *Zdarzało się, że autor się wycofał, bo poproszono go o przeformułowanie tekstu.*
- *Jak nie możemy się z autorem dogadać, to dostajemy wszystkie poprawki mailem z poprawkami.*

Po drugie, istnieje problem niechęci autorów do otwartego dostępu oraz braku odpowiednich szkoleń w tym zakresie:

- *Autorzy, szczególnie starszej daty, nie ogarniają systemów informatycznych, nie rozumieją idei otwartego dostępu.*
- *Jest mała świadomość tego, czym są metadane lub słowa kluczowe, jak opisywać pliki i do czego to służy.*

Brakuje także ujednoliconych standardów i rozwiązań formalno-prawnych, co komplikuje proces publikacji:

- *Kwestie prawnoautorskie są blokerem przejścia na OA dla archiwalnych numerów.*
- *Mnogość różnych baz z różnymi formatami, powoduje, że mnóstwo roboczogodzin zajmuje wpisywanie do różnych systemów.*

Dodatkowo finansowanie publikacji OA jest kosztowne, a wprowadzenie tego modelu wiąże się z utratą przychodów ze sprzedaży:

- *Dla wielu autorów OA jest tańszy, a to nie do końca tak jest, bo kwestie techniczne są drogie.*
- *Będąc komercyjnym wydawnictwem, miałabym problem z bilansowaniem na zero.*

Wreszcie, istnieją również problemy techniczne związane z utrzymaniem systemów i brakiem wykwalifikowanych pracowników:

- *Na razie pracujemy ze starymi narzędziami – mamy stare strony, każda działa trochę inaczej, a powoduje to tyle, że ciężko jest wrzucać nowe publikacje i informacje tam.*
- *Jest zatrudniony jeden informatyk na wszystkie systemy: WP, OJS, wszystko – jak utrzymywać te systemy.*

Te kwestie, poruszone przez uczestników warsztatów, rzucają światło na wyzwania i trudności związane z publikowaniem książek naukowych w otwartym dostępie i stanowią ważne punkty wyjścia do dalszych działań i rozważań nad usprawnieniem procesu publikacji w tej dziedzinie.

JAKIE BYŁY REZULTATY BADANIA?

Najważniejszym rezultatem pierwszego dnia warsztatów i wyjścia od fazy odkrywania (*discover*) z modelu Double Diamond, było dokładne określenie i precyzyjne zdefiniowanie kluczowych obszarów problemowych. Zaangażowanie przedstawicieli i przedstawielek wydawnictw mniejszych i większych, redaktorów i redaktorek oraz dostawców usług umożliwiło zrozumienie problemów i wyzwań z różnych perspektyw. Podczas warsztatu uczestnicy i uczestniczki sformułowali swoje najważniejsze wyzwania, rozpoczynając zdania od frazy „Jak moglibyśmy...”. Te wyzwania obejmują następujące aspekty:

- Wprowadzenie jednego standardu opisu metadanych.
- Zautomatyzowanie procesu wprowadzania metadanych i ich przekazywania do innych serwisów.
- Uzgodnienie wspólnego formatu metadanych oraz plików pełnych tekstów, odpowiedniego do maszynowego przetwarzania.
- Realne zwiększenie widoczności monografii oraz poszerzenie grona odbiorców.
- Przekonanie tych, którzy nie są przekonani, do publikowania w otwartym dostępie (OA).

Podczas drugiego dnia warsztatów – w fazie dostarczania rozwiązań (*deliver*) – uczestnicy pracowali także nad generowaniem pomysłów i koncepcji rozwiązań. Doprowadziło to do stworzenia ośmiu „kart projektowych” zawierających opisy konkretnych sposobów rozwiązania zdefiniowanych uprzednio problemów.

Zaproponowane rozwiązania można podzielić na pięć kategorii. Pierwsza z nich zakłada stworzenie przestrzeni lub platformy, która umożliwi trwałą współpracę między wydawnictwami. Głównymi elementami tej platformy miałyby być kolejno: zbieranie potrzeb związanych z metadany i ujednolicenie standardu opisu publikacji dla wszystkich uczestników. Następna kategoria obejmuje przygotowanie serwisu internetowego, który pełniłby rolę przewodnika lub vademecum, gromadzącego przydatne wskazówki, rozwiązania prawno-formalne, dobre praktyki i wytyczne związane z otwartym dostępem oraz standardem opisu metadanych. Dodatkowo, istotnym elementem proponowanych działań są szeroko zakrojone akcje promocyjne, takie jak „Otwarty Tydzień z Książką Naukową”, które mają na celu rozpowszechnienie wiedzy o otwartych książkach naukowych także poza środowiskiem akademickim. Kolejnym ważnym punktem jest nawiązanie porozumienia z podmiotami zaangażowanymi w promowanie i wdrażanie otwartego dostępu nie tylko w Polsce, ale i w krajach słowiańskich i regionach, gdzie używane są niszowe języki. Celem tego porozumienia byłoby opracowanie i wdrożenie modelu zapisu metadanych w językach słowiańskich, które są często pomijane w najbardziej prestiżowych bazach. Wreszcie, ostatnia kategoria obejmuje rozwiązania techniczne, które mają na celu ułatwienie eksportu metadanych do różnych

formatów. Ten cel można osiągnąć poprzez modyfikacje istniejącej już platformy *open source* do zarządzania procesem wydawniczym, jaką jest Open Monograph Press.

Uczestnicy warsztatów opisywali swoje pomysły na kartach projektowych, adresując konkretne, zdefiniowane wcześniej potrzeby i wskazując na najważniejsze cechy proponowanego rozwiązania, przykładowo w taki sposób:

W środowisku wydawniczym istnieje potrzeba stworzenia standardów i wskazówek (przewodnika) dotyczących wytwarzania metadanych. Przewodnik taki zawierałby informacje dotyczące: zestawu narzędzi do pracy z metadanymi, podziału ról i odpowiedzialności, wytycznych z konkretnych baz, zestaw kontaktów do instytucji zajmujących się jakością metadanych. Zbierałby już istniejące wytyczne (dobre praktyki sugerowane np. przez FAIR, 5-star Open Data) i odniósłby je do lokalnego rynku.

Warsztaty stworzyły także unikalną okazję do integracji różnych podmiotów z branży wydawniczej. Wspólna praca nad rozwiązywaniem problemów i generowaniem pomysłów buduje więzi i zrozumienie między uczestnikami i uczestniczkami. Wydawcy mogli zrozumieć, że ich wyzwania są często podobne, niezależnie od wielkości firmy, co wzbudza potrzebę wspólnego działania. To może prowadzić do powstania koalicji wydawców, którzy będą działać razem na rzecz rozwiązywania problemów, takich jak utrzymywanie publikacji naukowych w otwartym dostępie. Organizacja warsztatów *design thinking* z przedstawicielami wydawnictw naukowych przyniosła liczne korzyści, mogące stanowić solidny fundament do rozwoju innowacyjnych rozwiązań, które wpłyną na przyszłość branży publikacji naukowych.

Stosując warsztaty *design thinking* do rozwiązania problemu, jakim jest utrzymywanie publikacji naukowych w wolnym dostępie, można stworzyć bardziej dostępne, skuteczne i innowacyjne rozwiązania, uwzględniając różne perspektywy społeczności naukowej oraz zachowując otwartość na zmiany i doskonalenie projektu w trakcie jego realizacji.

PODSUMOWANIE

Otwarty dostęp do książek, choć przez lata zaniedbywany, staje się przedmiotem dyskusji, których zwieńczeniem będą, mamy nadzieję, konkretne działania, wspierające ten model wydawniczy. W szczególności w humanistyce monografie odgrywają ważną rolę w karierze zawodowej i ewaluacji badaczek i badaczy, ale dobre praktyki związane z otwieraniem książek powstają nie tylko w tej dyscyplinie.

Badanie OPERAS-PL miało na celu rozpoznanie potrzeb polskich wydawców i ich celów strategicznych związanych z otwieraniem dostępu do publikacji książkowych. Pokazało ono, że problem ten staje się coraz bardziej palący, a zwolenników otwartego dostępu przybywa. Jest on argumentowany przede wszystkim koniecznością zwiększania widoczności publikacji i potrzebą umiędzynarodowienia polskiego dorobku, które przełożą się na wyższe wskaźniki wpływu odnotowywane przez polskich wydawców. Na jego przeszkodzie stoi jednak duże rozproszenie infrastruktury badawczej, niezbędnej do skutecznego wdrożenia modelu otwartego dostępu oraz indeksowania metadanych publikacji w międzynarodowych bazach danych. Brak finansowego wsparcia ze strony grantodawców, zarówno Komisji Europejskiej, jak i rządu nie sprzyja zmianie tej sytuacji. Dlatego OPERAS-PL wspólnie z uczestnikami badania i warsztatu *design thinking* zapoczątkowało komunikację między wydawcami zainteresowanymi otwartym dostępem i razem z redaktorami będzie dążyć do rozwoju nowych narzędzi w oparciu istniejące usługi i infrastrukturę europejską lub zupełnie nowe rozwiązania, stworzone specjalnie dla polskich wydawców.

BIBLIOGRAFIA

- Adema, J., Stone, G. (2017). The surge in New University Presses and Academic-Led Publishing: An overview of a changing publishing ecology in the UK. *LIBER Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries*, 27(1), Article 1. <https://doi.org/10.18352/lq.10210>
- Avanço, K., Balula, A., Błaszczczyńska, M., Buchner, A., Caliman, L., Clivaz, C., Costa, C., Franczak, M., Gatti, R., Giglia, E., Gingold, A., Jarmelo, S., Padez, M. J., Leão, D., Maryl, M., Melinščak Zlodi, I., Mojsak, K., Morka, A., Mosterd, T., ... Wieneke, L. (2021). *Future of Scholarly Communication. Forging an inclusive and innovative research infrastructure for scholarly communication in Social Sciences and Humanities*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.5017705>
- Błaszczczyńska, M., Stone, G. (2023, czerwiec 2). *The growing world of open access books*. Innovation Lab. <https://lab.operas-eu.org/2023/06/02/the-growing-world-of-open-access-books/>
- Eleven lessons: Managing design in eleven global companies. (2007). <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:201044924>
- Eve, M. P. (2014). *Open Access and the Humanities: Contexts, Controversies and the Future*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316161012>
- Guilford, J. P. (1967). *The nature of human intelligence*. McGraw-Hill.
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2021). *Instrukcja: Polityka NCN dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/2021_10_instrukcja_open_access_NCN.pdf
- Instrukcja. Polityka NCN dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. (2021). Narodowe Centrum Nauki.
- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*. (2015). www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf
- Kulczycki, E. (red.) (2017). *Komunikacja naukowa w humanistyce*. IF UAM. https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/17589/6/Komunikacja_naukowa_w_humanistyce.pdf
- Meinel, C., Leifer, L., Plattner, H. (red.) (2011). *Design Thinking*. Springer Berlin Heidelberg. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-13757-0>

- Morka, A., Gatti, R. (2021). *Academic Libraries and Open Access Books in Europe: A Landscape Study*. PubPub. <https://doi.org/10.21428/785a6451.f710a335>
- Open access. (b.d.). https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science/open-access_en (dostęp: 24.06.2023).
- „Plan S” and „cOAlition S” – Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications. (b.d.). <https://www.coalition-s.org/> (dostęp: 13.04.2023).
- Speicher, L., Bargheer, M., Maryl, M., Fund, S., Mosterd, M. (2018). *OPERAS White Paper: Open Access Business Models*. University of Nebraska.
- Stone, G., Błaszczczyńska, M., Lebon, C., Morka, A., Mosterd, T., Mounier, P., Proudman, V., Speicher, L., Melinščak Zlodi, I. (2021). *Collaborative models for OA book publishers* (1.0). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.5494731>

CHALLENGES OF CONTEMPORARY PUBLISHING

INTRODUCTION

The conference, entitled “Challenges of Contemporary Publishing,” convened by the Scientific and Technical Information Center of Lublin University of Technology, took place in Lublin on May 25–26, 2023. This gathering facilitated discourse among members of the academic community with a vested interest in the pertinent issues surrounding scientific publishing. Attendees included publishers, journal editors, librarians, and authors of scientific papers. The event provided a platform for representatives from diverse fields and publishing domains to engage in discussions about both traditional and open publishing models, utilizing contemporary tools such as Open Journal Systems, Open Monograph Press, and various authoring solutions.

The imperative to address topics concerning the application of publishing platforms, best practices, collaborative endeavours between editors, publishers, and libraries, and the exploration of novel publishing paradigms predated the onset of the COVID-19 pandemic. During that time, the Ministry of Science and Higher Education announced a program aimed to bolster national journals to elevate publishing and editorial standards. This program envisioned the implementation of effective publishing practices to enhance standards and establish a robust presence in international scientific circulation. At that time, the editors of scientific journals undertook measures to augment the visibility of their articles by submitting them to national and subsequently global indexing databases.

For many editors, this period was marked by an intensified effort to identify tools that would facilitate the electronic publication of articles, frequently under open licenses, as well as streamline communication with reviewers and the overall review process through publishing platforms. In the context of university-affiliated scholarly journals, it was common for academic libraries to participate in publishing activities, leveraging their familiarity with the dynamic technological advancements in their environment to enhance the visibility of researchers and their scholarly output.

The articles compiled within this volume represent the results of conference presentations, discussions, and poster sessions conducted during the conference. It is important to note that the texts herein do not directly reflect the content of conference speeches; consequently, their titles and arrangement may not correspond precisely with the conference program. The intended structure of the texts is designed to familiarize the reader with a broad spectrum of issues, ranging from macro-level systemic perspectives on publishing to micro-level explorations of the experiences of individual scientific journals.

The publication was meticulously prepared in both Polish and English to ensure accessibility to a broader audience beyond the Polish readership. This bilingual approach is intended to significantly contribute to expanding the discourse on university publishing within Poland, thereby fostering cooperation and the development of systematic solutions.

Among the distinguished international guests were librarians possessing extensive expertise in journal management, long-term archiving, and the utilization of publishing platforms and digital repositories. Their contributions, based on the papers presented, are incorporated into this volume to outline a more comprehensive understanding of the issues addressed in the monograph.

The volume commences with an article entitled *Role of a University Publisher in the Process of Creating and Publishing the Scientific Journals* by Beata Jankowiak-Konik, which elucidates the role of academic publishing houses within the Polish educational system and their position within the university structure. The author primarily focuses on delineating various models of collaboration between publishers and the editorial boards of university journals. Her observations lead to the identification of three fundamental models of cooperation. The first involves executing the complete publication process in close coordination with the editorial board, which is responsible for content and the review process. The second model entails the publishing house providing technical support for publishing, whereas the third model entails the editorial office operating independently of the university publishing house and managing the publication process autonomously. The example of the University of Warsaw Publishing House illustrates the potential for university publishers to enhance the effectiveness of scientific journals through professionalization.

Further discussion is provided in *Library – Publisher or Coordinator? Summary of Five Years of the University of Opole Journals Platform Activity*, by Dorota Wierzbicka-Próchniak and Danuta Szewczyk-Kłos, which examines the synergistic relationship between publishing and library activities. The University of Opole Library has undertaken the management of the university's journal platform, effectively functioning as a publisher. This model is not unique. The management of publishing platforms by libraries in collaboration with journal editors has gained traction, particularly since editors have received support from the Ministry. This model has proven to be highly effective, primarily due to the librarians' ability to ensure the consistency of metadata for each article, thereby enhancing the overall quality of published material.

Quality assurance measures in journal development strategies are discussed in the subsequent article. The team overseeing the PRESSto platform at Adam Mickiewicz University in Poznań elucidates not only the factors influencing the placement of the journal platform within the academic library but also the journal's overarching development

strategy. The good practices, presented in the text, are based on conclusions derived from audits and other analyses, even at the individual article level. The PRESSto team demonstrates an acute awareness of the dynamics of change occurring in the technological, legal, social, and economic domains. The experiences shared in this article offer a possible blueprint for advancing academic journals of academic journals.

The next text, *Evolving from Tradition: "The Problems of Literary Genres" as a Contemporary Scholarly Journal* by Anna Zatora, presents the evolution of the journal from the perspective of the editors in a complete model of cooperation with publishers and the library. The author gives an engaging account of the 65-year journey of the journal, which has been able to adapt to the changing conditions of the world of science, moving from the traditional model of publishing a printed version to the digital form of a document bearing individual identifiers. In this way, it meets the standards of open science while maintaining its original character.

The topic continues with Jesper Boserup Thestrup's text *Problems That Journals Have When They Publish Online*. It presents a broader view of the problems of managing journals on the platform. The author has been co-developing a platform for publishing and archiving journals for several years under the auspices of the Danish Royal Library. Tidsskrift.dk has a long history, and the scale of the project is unique and can serve as a model for those who do not yet have comprehensive solutions. What draws attention is the care taken to ensure sustainability for journals that have already closed, in addition to those that are still being published. The article takes a closer look at the multitude of issues – especially legal and technical – faced by editors, publishers, and platform administrators.

The situation of the Polish open access journals is analyzed in the article *Fees in Polish Open Access Journals* by Aneta Drabek. The author has conducted an in-depth study of journals, taking into account the types of licences used, the assignment to the field and discipline, as well as financial conditions. The picture of the situation of Polish open access journals, which emerges from the text, indicates the well-established and strong position of open access publications on the domestic publishing market.

The second article in this volume by Anna Zatora is entitled *Is the Academic Library Hampered by a Lack of an Openness Policy? The Case of the University of Lodz*. The text presents the extent of the scientific library's support given to the academic community of the University of Lodz in terms of promoting and increasing the visibility of scientific output, as well as monitoring the publishing market – including taking care of author agreements, and, above all, helping to raise funds to finance open access. The example of the Library of the University of Lodz proves that the lack of an institutional open access policy does not necessarily mean abandoning its principles.

The article by Łukasz Tomczak and Monika Szarama, *The Journey of Changing LUT's Scholarly Output Openness – Image of the Last Six Years*, continues the topic of open access publishing strategies at the university. It shows that awareness of the role of open access is clearly increasing in the scientific community, as demonstrated by the figures given in the article. The analysis was carried out using the SciVal and InCite tools. In conclusion, the authors made recommendations for further action in the field of popularising open publishing.

Sue Ann Gardner's experience at the University of Nebraska–Lincoln offers an additional perspective on how the academic library acts as a publisher. The processes involved in publishing activities are understood more broadly – placing texts in institutional repositories and pursuing the 'green way' of access is a common form of library publishing activity. In this article, the author analyzes forms of open access, gives examples from her own practice, and highlights the role of librarians in supporting the choice of publishing venue and appropriate licences.

This topic is also addressed by Joanna Błasiok and Kamila Kokot-Kanikuła, who present good practices for publishing in 'green access'. The text offers valuable tips for authors, editors, and librarians involved in publishing processes. The article completes the picture outlined by Sue Ann Gardner, who also understands the importance and relevance of institutional repositories.

A less discussed but equally important issue is the provision of open access to scholarly monographs. While open access is accepted among publishers of scientific journals, it is still a rarity among university publishers of books, especially in the humanities. Authors Marta Świątlik and Magdalena Wnuk, in their article *Open Access Monographs: An Exploration of Publishing Models and Necessary Tools*, present the situation of the publishing market for monographs in the humanities on the basis of their research. They point to the still strong position of the printed book, which is not conducive to building an infrastructure for open access in the humanities. In doing so, they draw attention to the fact that these publications are absent from foreign indexing databases and thus from international scholarly circulation.

The perspective outlined in the publication is only a thematic snapshot of the challenges facing the scholarly publishing community. Undoubtedly, many editors, publishers, and librarians will find guidance here to help improve their day-to-day work and to help pave the way for the further development of the publishing house or editorial office.

It is hoped that the post-conference monograph will bring the current perspective of scholarly publishing into focus and help to set a strategy for open publishing with infrastructural, legal, and financial solutions. It is important to remember that open publishing is only part of open science, but without it, open communication and education will not happen.

Katarzyna Weinper

ROLE OF A UNIVERSITY PUBLISHER IN THE PROCESS OF CREATING AND PUBLISHING THE SCIENTIFIC JOURNALS

Abstract: University publishing houses have a special position in the Polish higher education system. Being organizational units of the universities fixed in their structures, they are established primarily to publish scientific works from their respective universities. Although their activity is mission-oriented in nature, they are often expected to produce commercial results as well. What is more, at different universities the legal and financial basis for the functioning of academic publishing houses may vary greatly, which influences their operational capabilities. Using the example of the relationship between the University of Warsaw Press and the editorial boards of the University journals, the text presents a cooperation model in which the publisher is a kind of tutor or a guide for the journal editors, not only in terms of the publishing process itself, but also in administrative and legal aspects, technological innovations, and promotional subjects. Some problems faced by an academic publisher while working with the journal editors are also discussed.

Keywords: *scientific journals, university publishers, scientific publications, publishing process*

A UNIVERSITY PUBLISHER – CONDITIONS OF FUNCTIONING

Among the publishing houses, including those specializing in the academic publications, the university publishers form a specific group. Their location in the national publishing net significantly affects their overall functioning. Therefore, they need to be characterized in more detail.

First of all, a university publisher acts as a unit within the structure of an institution of higher education, with all the consequences of this fact. Usually, it is established

primarily to publish scientific works of the researchers employed at its home university, which puts some limitations on the publication policy of a university publisher.

Another interesting issue is the approach of the university authorities towards their publishing house. On the one hand, they consider academic publishing as a kind of mission, on the other hand, they often expect also commercial results from the publisher. It is rather difficult to reconcile these conflicting expectations in everyday publishing practice.

What is more, official state policy towards science also has an impact on the activities of scientific journals, and thus on the publication process and the activities of their publishers. A good example is the new Law on Higher Education and Science (Act of 20th July 2018). It introduced a scoring system that had a great impact on the functioning of academic publishing (Drabek & Bemke-Świtlnik, 2020; Żukowski, 2021).

In fact, there is no single model of a university publisher; there is no place here to develop this topic, but at different universities, the legal and financial basis for the functioning of publishing units may vary greatly, which influences their operational possibilities.

All the above-mentioned conditions affect the publishing process, including that of scientific journals.

COOPERATION BETWEEN A SCIENTIFIC JOURNAL AND A PUBLISHER

Ensuring the highest level of content and editing is a joint task of the journal's publisher and its editorial team. The nature of the cooperation between the two parties has a crucial impact on the quality of the journal.

THE MOST COMMON MODELS OF COOPERATION

There are three basic models of cooperation between a university publisher and an editorial board of a scientific journal (see Table 1). They can be modified in detail, but in general, they are similar for different university publishers.

Table 1. Models of cooperation between a publisher and a scientific journal

Stages of a Journal Publication Process	Model 1: Full Publishing Process	Model 2: Technical Support Only	Model 3: Lack of Cooperation
Selection of Texts	Editorial Board	Editorial Board	Editorial Board
Reviews	Editorial Board	Editorial Board	Editorial Board
Legal Assistance	Publisher	Editorial Board	Editorial Board

Stages of a Journal Publication Process	Model 1: Full Publishing Process	Model 2: Technical Support Only		Model 3: Lack of Cooperation
Editing, Corrections	Publisher	Editorial Board		Editorial Board
Graphic Design, DTP	Publisher	Publisher		Editorial Board
Printing	Publisher	Publisher		Editorial Board
Promotion & Distribution	Publisher	Editorial Board	Publisher	Editorial Board

Source: own compilation.

SCIENTIFIC JOURNALS AT THE UNIVERSITY OF WARSAW PRESS

At some universities, all scientific journals are published by the university press, at others there is no such obligation. At the University of Warsaw there are about one hundred registered journals, however, not all of them appear regularly, so the real number is lower. For various reasons, including their historical background or personal connections, some journals are published by external publishers or by the faculties themselves. At the University of Warsaw Press, as a rule, we only accept journals that we can take through the entire publishing process.

Table 2. Distribution of journals vs. scientific disciplines at the University of Warsaw Press

University of Warsaw Faculty/Other Unit	Journal
Faculty of Polish Studies	<i>Przegląd Humanistyczny</i>
	<i>Wiek Oświecenia</i>
	<i>Prace Filologiczne</i>
	<i>Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo</i>
Faculty of Applied Linguistics	<i>Studia Polsko-Ukraińskie</i>
	<i>Studia Ucrainica Varsoviensia</i>
	<i>Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej</i>
	<i>Acta Albaruthenica</i>
	<i>Język Białoruski jako Obcy</i>
Faculty of Oriental Studies	<i>Studies in African Languages and Cultures</i>

University of Warsaw Faculty/Other Unit	Journal
Faculty of Law	<i>Studia Iuridica</i>
	<i>Yearbook of Agricultural and Food Law</i>
Faculty of Archaeology	<i>Światowit</i>
Faculty of Culture and Arts	<i>Ikonothea</i>
Faculty of History	<i>Przegląd Historyczny</i>
Faculty of Political Science and International Studies	<i>Przegląd Europejski</i>
Faculty of Education	<i>Kwartalnik Pedagogiczny</i>
Polish Centre of Mediterranean Archaeology	<i>Polish Archaeology in the Mediterranean</i>
Faculty "Artes Liberales"	<i>Anuario Histórico Ibérico</i>

Source: own compilation.

We currently publish journals within humanities and social sciences, in different languages: Polish, English, German, Ukrainian, Russian, Spanish, and Portuguese. We have 19 journals under our care, among them, those edited by the scientists from linguistic faculties predominate (see Table 2). However, this number is steadily growing. Recently, we have observed growing interest in cooperation with us from the editorial boards of journals. There are two main reasons for this influx. First, already existing journals that have been published by their editorial boards independently (see Model 3, Table 1) want to professionalize their publishing process. Thus, journals' editors want to use the publisher's know-how, not only as to the publishing process itself, but also, e.g., to the legal regulations and ministerial requirements, anti-plagiarism practices, or conditions of application to international databases. Second, if any University of Warsaw scientific unit comes up with an idea to create a new journal, its future editors look for professional help, starting from the formal registration issues, through the selection of the scientific board, towards the practical organization of the whole editing process.

THE MULTIPLE ROLES OF A UNIVERSITY PUBLISHER

The publisher is not only a guardian of the publishing process, who cares for its efficient and timely course, and provides support in the editing, typesetting and printing. Role of the publisher should be seen much more broadly, also as:

- a source of knowledge,
- an authority and educator,
- a guide and innovator.

SOURCE OF KNOWLEDGE

University publishers have broad experience in all aspects of the publishing process. The editorial boards usually do not have such knowledge. In fact, their main role is to care for the scientific content of a journal. In other issues they rely on the publisher, for example, in administrative and legal aspects, including journal registration rules, application of the copyright in the journal's everyday activities, and requirements of current state legislation. The publisher can also give practical advice regarding issues such as the journal's proper structure, the role of elements such as abstract, keywords, and attached bibliography, organization of the journal's work, the reviewing process, construction of the scientific board, etc. The publisher is usually responsible also for assigning DOI identifiers and using the anti-plagiarism systems, as well as instructs the editorial boards about the requirements and conditions of application to bibliometric databases (Kulczycki & Korytkowski, 2020).

AUTHORITY AND EDUCATOR

The publisher, based on its own knowledge and experience, as well as being a kind of an outside observer, can better than the editorial board assess the strengths and weaknesses of a journal and identify elements that require changes. Let us take a look at this in the example below.

Publishing in ranked journals is very important for the process of ministerial evaluation of scientific disciplines in Poland. That is why the faculty authorities often put pressure on the editors of the journal to apply as soon as possible to the well-known and valued bibliometric databases, such as Scopus or Web of Science. They hope the admission to these databases can bring measurable benefits i.e. more ministerial points for the journal. Role of the publisher in this case is to make rational assessment of the journal chances and to explain that if the basic application criteria are not met, applying may bring more harm than good. As we know, the opinion of the Warsaw University Press was used by some of our journals' editors as an argument in the discussion with the faculty authorities, and was taken into consideration. Currently, four journals published by the University of Warsaw Press are indexed in the Scopus database and one – in Web of Science; as a publisher, we contributed significantly to preparing them for the application.

GUIDE AND INNOVATOR

In general, researchers involved in the publishing process of a scientific journal do not have time or are not willing to follow either new technological and organizational solutions, or the market trends in publishing. It is the publisher who stands at the forefront of change, observes the market, learns, and suggests the changes to the journal editors.

Let's take an example: even 10 years ago, all journals published by the University of Warsaw Press were sold in the printed version. Because of the changes in approach to sharing research results, today all our journals are in OA. However, at the request of the editorial board, we still produce quite a lot of free paper copies. The editors usually distribute them to their collaborators, other researchers, and various scientific institutions. However, changes in the market situation (rapid increase of the print prices, changes in the reading habits towards e-books, sustainable development requirements) make the production of paper copies more and more unprofitable. It is our role as a publisher to suggest the change of approach to the editors, in this case – to reduce the number of paper copies or even to give up on them altogether.

CREATING THE IMAGE OF A SCIENTIFIC JOURNAL – PROMOTIONAL ACTIVITIES

Promotional issues towards the scientific publications, including journals, are the subject of lively discussion. There is a widespread belief among researchers that scientific publications cannot or even should not be promoted (Siuda, 2016). This is surprising, especially since scientists themselves are often very active in social media.

The University of Warsaw Press as a publisher carries out the following promotional activities:

- all journals are available on our website www.wuw.pl, in the OA tab;
- we regularly inform in our social media about the subsequent issues;
- we help to produce the promotional films posted on our YouTube channel;
- we co-organise promotional meetings;
- we are intermediary in contacts with foreign publishers that are interested in cooperation with the journals.

In addition to our own activities, we also encourage the editors to get involved in the promotion. For example, we advise on setting up and running journal websites, as well as we suggest the editors to be more active in social media. Several our journals have their profiles on Facebook or X. However, such activities depend on individual possibilities of a particular editorial board. If there are people in the editorial staff who know how to run profiles in social media and want to get involved, then the journal will be more visible on the web.

THE MOST COMMON DIFFICULTIES AND HOW TO DEAL WITH THEM.

CONCLUSIONS

As it was stated above, at different universities, the frameworks for the functioning of publishing houses may vary. We should take into account that the academic publishers do not always have sufficient autonomy within the university to impose certain ethical and editorial standards on the journal editors. On the other hand, the editorial boards are autonomous in relation to the publishing house, and the publishers have no influence on certain issues.

First of all, the reviewing process is entirely the responsibility of the editorial board, the publisher has no control over it, so they cannot react to the potential irregularities.

Secondly, the editors are often not willing to get engaged in any additional activities apart from preparing the subsequent issues (e.g. in acquiring formal and legal knowledge, promotional actions). Many editors do not have even basic knowledge about the rules of the journal's functioning (e.g. the license under which it is published).

Another group of problems concerns the relationships between the authors and the editorial board. Sometimes, the editors are not able to enforce the rules they set for their journals on the authors. It is not uncommon for the authors to submit low-quality materials, and the editorial board does not always react to that. In consequence the texts received by a publisher are poorly prepared, disordered, with serious deficiencies, needing much more editorial work than usual.

A different issue is the workflow within the editorial board itself. Long delays in issuing subsequent preparing, piling up several issues in a short time, and a lack of understanding of the publishing process are also the causes of tensions in the relations between the editorial boards and the publishers (Kulczycki, 2018). Many editorial boards are not willing to introduce changes, e.g. they do not want to use editorial panels or use them in a very limited way.

The most efficient way to improve the cooperation and to streamline the publishing process seems to be systematic discussion of the problems with the editorial boards. Education is also a key factor. Representatives of the University of Warsaw Press organize regular training sessions and seminars for the University employees about various aspects of the publishing process, also involving external specialists. The publisher should also be demanding of the journal editors by clearly defining the terms of cooperation and enforcing compliance with them.

The ethical and editorial principles must be taken seriously, and a journal's high editorial standards should be reflected in its position among other journals in the field. Certainly, we are talking here about an ideal, which should be pursued but probably

will not be achieved soon. Nevertheless, conducting the publishing process at a high level and in accordance with the highest international standards should be the goal of any reliable scientific journal. This is a common interest of the university publisher and the journal's editorial board (*Szanse i wyzwania*, 2019).

REFERENCES

- Drabek, A., & Bemke-Świtilnik, M. (2020). O wykazach, punktozie i polskich czasopismach humanistycznych. *Forum Akademickie*, 27(11), 24–27.
- Kulczycki, E. (2018). *Stan praktyk publikacyjnych polskich czasopism naukowych w 2017 roku*, 100–108. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.5683813>
- Kulczycki, E., & Korytkowski, P. (2020). *Standardy wydawnicze polskich czasopism naukowych w latach 2017–2019*. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.11734350>
- Siuda, P., & Stachura, K. (2016). Niedostatki działań promocyjnych polskich czasopism naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. In P. Siuda (Ed.), *(Nie)obecna nauka: strategie promocyjne polskich czasopism naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych* (pp. 55–68). Wydawnictwo Naukowe IF UAM.
- Szanse i wyzwania dla polskich wydawnictw i czasopism naukowych*. (2019). Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 75.
- Żukowski M. (2021) Aktualne problemy czasopism naukowych w Polsce. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 83(2), 29–31. <https://doi.org/10.14746/rpeis.2021.83.2.3>

Dorota Wierzbicka-Próchniak
ORCID: [0000-0002-6248-4851](https://orcid.org/0000-0002-6248-4851)
Danuta Szewczyk-Kłos
ORCID: [0000-0001-7635-6255](https://orcid.org/0000-0001-7635-6255)
Library of University of Opole
University of Opole
ROR: <https://ror.org/04gbpnx96>

LIBRARY – PUBLISHER OR COORDINATOR? SUMMARY OF FIVE YEARS OF THE UNIVERSITY OF OPOLE JOURNALS PLATFORM ACTIVITY

Abstract: The University of Opole Library has been managing the Platform of electronic journals since 2018. This project was launched as an extension of the university's publishing activity to publish in open access and thus expand the number of recipients of academic work. The article answers the questions: what is the scope of the Library's participation in the publishing activity of the university, and what does the cooperation between the Library and the editorial offices and publishing houses of the University of Opole in this project look like? It also presents further stages of the Platform's development and outlines plans for the future.

Keywords: *University of Opole Library, electronic journals platform, open scholarly resources, open access publishing, academic publishing*

INTRODUCTION

The University of Opole (UO) Library initiated publishing activities in 2018, proposing the establishment of a Journals Platform to the UO Science Committee. A primary impetus for this endeavour was the directive outlined in the document "Directions for the development of open access to publications and scientific research results in Poland." This document advocated for the "digital dissemination of research via the Internet, including repositories and journals, to maximize the reach of publicly funded research" (*Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce,*

2015). A secondary, significant motivation was the application by journal editors affiliated with the University of Opole for *de minimis* aid under the “Support for scientific journals” program. One stipulation of this project was that “all articles submitted should be disseminated in an open-access format online, without any charges or restrictions, utilising Digital Object Identifiers (DOIs)” (Regulation of the Minister of Science and Higher Education of September 20, 2018, regarding *de minimis* aid under the program “Support for Scientific Journals,” 2018). Additional rationale for creating the Platform included the promotion of UO’s scholarly periodicals and its research potential. Consolidating these periodicals on a single platform aimed to streamline access to articles and enhance their indexing in scholarly databases, catalogs, and search engines.

The University Library was designated as the coordinator of this project. This role encompasses the implementation and management of the Open Journal Systems (OJS), ensuring the functional integrity of the Platform, supporting quality initiatives, and formulating development plans.¹ The initial implementation of journals was completed by November 2018. Since then, the Platform has continued to evolve, expanding both its system capabilities and the range of titles available.

This article attempts to determine whether the Library’s actions align with the responsibilities of a publisher, and if so, to what degree it participates in the university’s publishing operations.

DEVELOPMENT OF THE PLATFORM OVER FIVE YEARS

In 2019, the Platform was launched as a fully operational portal. It facilitated user access to the complete content of articles and enabled the automation of editorial workflows. The Platform initially hosted thirteen journals:²

1. *Economic and Environmental Studies*,
2. *Family Forum* (140 points),
3. *Liturgia Sacra: Liturgia – Musica – Ars: a semi-annual of the Institute of Liturgy, Music Sacred Music and Sacred Art of the Faculty of Theology of the University of Opole* (70 points),
4. *Nomos & Dike*,

¹ In a broader context, this is in line with the increasing integration of academic libraries by their parent centers into core tasks carried out by, for example, science, cooperation or just publishing departments – see Szczypa, Błaszczak (2020).

² Scoring according to the list of scientific journals and peer-reviewed proceedings of international conferences published in the Communication of the Minister of Education and Science of 17 July 2023.

5. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* [Opole Administrative and Legal Studies] (140 points),
6. *Pogranicze: Polish Borderlands Studies* [Borderlands: Polish Borderlands Studies] (40 points),
7. *Scriptura Sacra: studia biblijne Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego* [Scriptura Sacra: biblical studies of the Faculty of Theology of the University of Opole],
8. *Studia et Documenta Slavica*,
9. *Studia Krytyczne / Critical Studies*,
10. *Studia Miejskie* [Urban Studies] (40 points),
11. *Studia Oecumenica* (100 points),
12. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* [Studies in Theology and History of Opole Silesia] (70 points),
13. *Stylistyka* [Stylistics] (100 points).

Over the past five years, the collection has been refined. *Nomos & Dike* was removed due to inactivity. *Studia et Documenta Slavica* was suspended but remains available for archival purposes. At the request of the editorial board, new titles were added: *Prace Germanistyczne / Germanistische Werkstatt* [German Studies] (20 points) in 2021 and *Literaport* (20 points) in 2023. The editors of two additional titles have shown interest in implementation on the Platform. *Pogranicze: Polish Borderlands Studies* has been renamed *Border and Regional Studies*.

The UO Journals Platform was developed with the following objectives:

- To provide a professional publishing platform for university journals, aligning with ministerial project requirements.
- To ensure articles are published under an open access model.
- To streamline the work of the editorial teams.
- To serve as a cohesive archive of journals.
- To enhance the visibility and dissemination of university publications.
- To improve indexing in scholarly search engines.

Five years post-implementation, these objectives have been realized. The Platform facilitates the automation of publishing workflows, from submission through review and revision, to final PDF publication, enabling seamless communication among editors, authors, and reviewers. All content is accessible without charge under the Creative Commons Attribution – Non-commercial – Share Alike 4.0 license. The Platform's compliance with ministerial standards is demonstrated by the inclusion of several titles in the government's "Support for scientific journals" program, later renamed "Development of scientific journals." Funding was initially granted to: *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* [Administrative and Legal Studies in Opole], *Pogranicze: Polish*

Borderlands Studies [Borderlands], *Studia Miejskie* [Urban Studies], *Studia Oecumenica*, and *Stylistics*. In subsequent funding rounds, support was renewed for *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, *Pogranicze: Polish Borderlands Studies* [Borderland] and *Stylistyka* [Stylistics], and additionally awarded to *Family Forum*, *Studia Oecumenica*, and *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* [Studies in Theology and History of Opole Silesia]. *Studia Miejskie* did not receive renewed funding.

Statistics available through the OJS Platform, along with data aggregated from Google Analytics, confirm the increased visibility of the articles. Table 1 presents the number of articles published and their downloads.

Table 1. Number of articles published by journal in 2020–2022 (by daily publication date of article from OJS)

Journal title	2020	2021	2022*
<i>Studia et Documenta Slavica</i>	27	-	-
<i>Studia Miejskie</i> [Urban Studies]	408	12	6
<i>Economic and Environmental Studies</i>	496	50	-
<i>Family Forum</i>	157	22	24
<i>Liturgia Sacra</i>	109	25	31
<i>Opolskie Studia Administracyjno-Prawne</i> [Administrative and Legal Studies in Opole]	311	41	23
<i>Studia Oecumenica</i>	276	30	2
<i>Scriptura Sacra</i>	138	17	16
<i>Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego</i> [Studies in Theology and History of Opole Silesia]	186	31	16
<i>Border and Regional Studies</i>	128	11	10
<i>Studia Krytyczne</i> [Critical Studies]	93	12	9
<i>Stylistyka</i> [Stylistics]	408	783	-
<i>Prace Germanistyczne / Germanistische Werkstatt</i> [German Studies]	-	-	18

Source: own compilation based on data provided by LIBCOM.

In 2020, a strong emphasis was placed on replenishing the archives of selected journals, hence the lower number of articles published in subsequent years.

Download statistics for full texts uploaded to the Platform are shown in Figures 1–3.

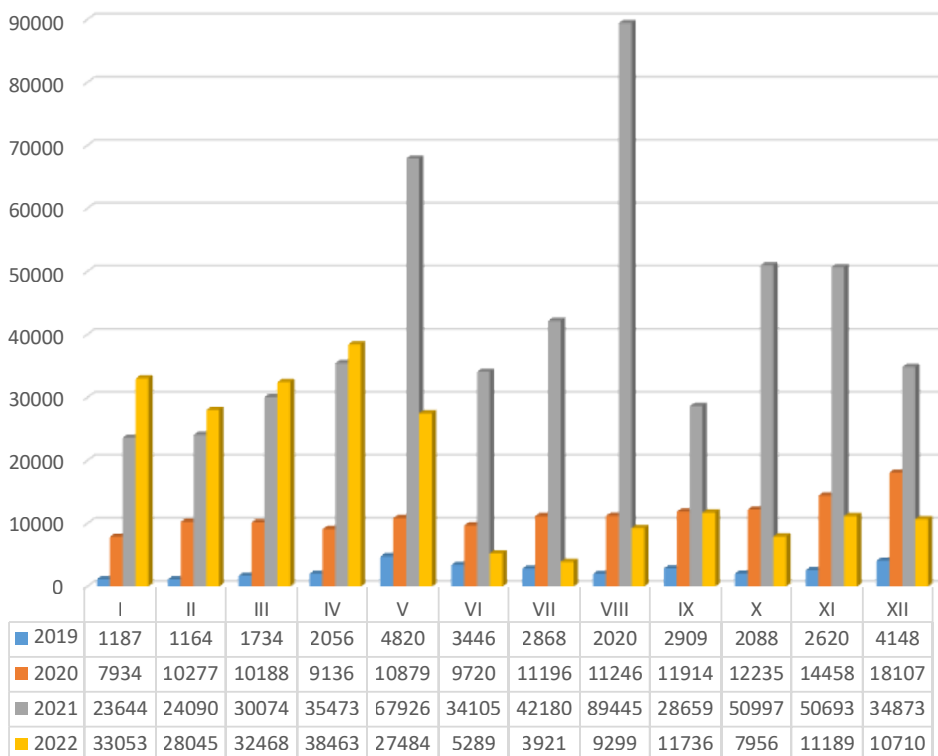

Figure 1. Monthly number of downloads of all articles from the UO Journals Platform between 2019 and 2022.

Source: own compilation based on data provided by LIBCOM.

The decrease in statistical values from May 2022 onwards is due to the implementation of OJS version 3.3, in which the software producers have optimized the statistics, modernizing the way data is collected, processed, and analyzed.

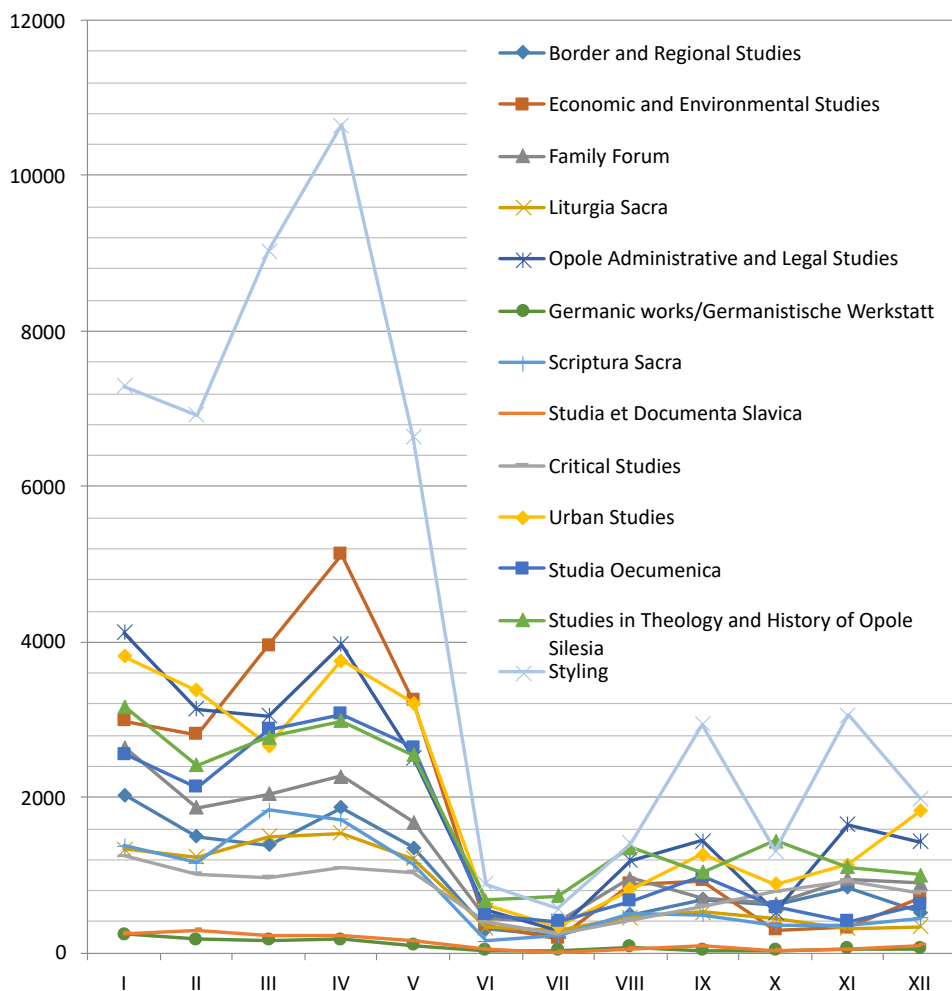

Figure 2. Number of article downloads by journal by month 2022.

Source: own compilation based on Google Analytics data.

The spike in statistics in some months is caused by the download of the PDF files by external databases for indexation purposes. This increases the download statistics once or twice a year.

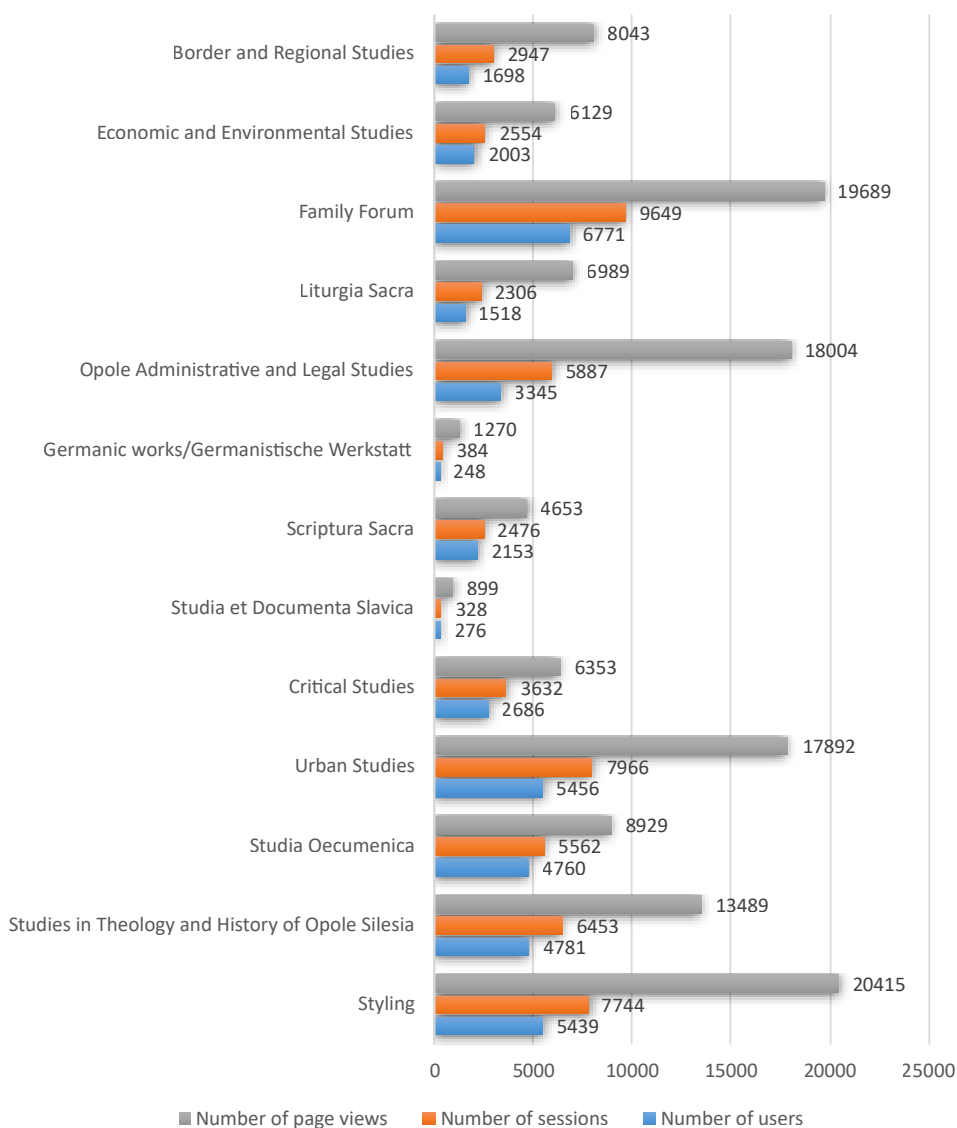

Figure 3. Usage statistics for the UO Journals Platform in 2022.
Compiled by Marcin Podolan on the basis of Google Analytics data.

Indexing in academic databases and search engines is done through the Library's activities. It is the Library that coordinates the signing of agreements for the dissemination of the Platform's content – in January 2021, an agreement was signed for the indexing of the journal *Urban Studies* in EBSCO databases, while in 2019, an agreement was signed with the Interdisciplinary Center for Mathematical and Computer Modelling at the University of Warsaw (ICM) for the inclusion of article content in The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH) database.

LIBRARY AS PUBLISHER?

A publishing house, as defined in *Encyklopedia książki* [*Encyclopaedia of the Book*], is:

a business entity, or part thereof, engaged in financing and organizing the process of production, distribution, and sale of books, magazines, and other types of publications in printed or digital form. [...] Not all publishing houses initiate and finance the book production processes themselves. [In such cases, the role of the publisher is limited to the organization and supervision of the publishing process [...]] In addition, there are publishing houses on the market that are divisions of institutions with a different (non-publishing) scope of activity [...]. These types of publishing departments are found in the structures of universities [...] (Wolański, 2017).

The scope of the publisher's activities includes not only financial supervision or the turnover of author's economic rights, but also, inter alia, determining the needs of the audience, supervising the publication editing process or advertising and promotion.

The UO Library has taken over all administrative issues related to ensuring the continuation of technical support for the Platform and overseeing the contractor's implementation of the contract provisions, as well as formal legal issues, such as the aforementioned agreements concerning the dissemination of publication content in databases and repositories. It provides substantive support to editors when applying for additional funding opportunities for publishing processes. The Library's tasks also include taking care of its promotion and all kinds of pro-quality activities. It also provides support to editors in crisis situations related to the timely upload of articles to the Platform. In addition, its staff digitises and uploads the content of articles in the archives of individual journals. The library also organizes workshops and training for editors.

The additional funding was provided by the ministerial program "Support for Scientific Journals": five titles were among the distinguished journals. In 2021, the editors of the periodicals reapplied for funding from the Minister of Education and Science (MEiN) program. The ministerial project "Development of scientific journals" is a continuation of the completed "Support for scientific journals". This time, six titles on the Platform received funding. All applications were consulted on their content by the Library. This included, among other things, preparing a part of the cost estimate for the expenses related to the Platform operation and Crossref services, analysing the descriptions of individual activities or the timetable for their implementation. Reports required by the project agreement with the Ministry are also subject to a similar consultation.

In terms of administrative and legal functions, it is still important to mention that it is the Library's responsibility to cooperate with Crossref. The contract for use of the DOI services and the Crossref Similarity Check anti-plagiarism system is renewed annually. This task has been taken over from the UO Publishing House. In 2022, a total of 252 DOI identifiers were registered, including nine for the journal *Explorations*, which is not on the Platform. The launch of Crossref Similarity Check, iThenticate anti-plagiarism system, provides the ability to compare texts received by editors with millions of other published scientific content.

Organizing DOI services is also one of the forms of cooperation between the Library and the university publishers, namely the UO Publishing House and the Editorial Board of the Faculty of Theology. In addition, they support the functioning of the Platform in terms of editorial work. To this end, they participate in all training courses or lectures organized by the Library for journal editors. These are not only training sessions on the use of the functionalities offered by the Platform, which are carried out by its contractor, but also expert meetings. For example, in 2022, a training course on effective publishing in scientific journals was held, during which Dr. Aneta Drabek from the Library of the University of Silesia gave a presentation entitled "Indexing journals in databases," and Jolanta Szczepaniak, team leader of the Łódź University of Technology Publishing House, discussed "Citation problems – working on the list of source materials in a publication."

Crossref services, efforts for indexing in databases or editorial staff participation in training are not the only pro-quality measures undertaken. In 2022, an upgrade of Open Journal Systems to the latest stable version 3.x. was carried out, which was completed with training for journal editors on how to use the new version. Journal reconfiguration and programming changes were made to adapt the current Platform template to the new software version. The Library also takes care to promote the service, both within and outside the UO, through speeches and publications. During various meetings with university staff, the Platform is presented as one of the tools for implementing the open access policy. The access link can be found on the Library's website. The UO belongs to the alliance of nine European universities FORTHEN, where the Library promotes the potential of the Platform for scientific exchange between partner universities as a source of access to publications and research results and as a tool for open science.

Future plans for the development of the Platform are related to the requirements of the current ministerial project. In accordance with § 6 of the MEiN Regulation of 3 August 2021 on the program "Rozwój czasopism naukowych" ["Development of scientific journals"] and § 16 of the grant agreement for journals under this project – the beneficiaries undertake:

to transfer the journal to the digital repository of the National Library free of charge within the deadline specified in point a) and to grant the National Library a non-exclusive licence free of charge in order to make scientific articles published in the journal available to the public in such a way so that everyone can have access to them at a time and place of their own choosing, without any restrictions (including without technical limitations or safeguards) within the Digital National Library Polona and the Academica Digital Lending Library of Scientific Publications.

In this regard, it is planned, in agreement with university publishers, for the Library to take over the transfer of articles published on the Platform to the digital repository of the National Library, which involves signing an appropriate agreement and obtaining a publisher account.

SUMMARY

What is the UO Library's involvement in the university's publishing activities? Does its activity in relation to the Platform make it only a project coordinator or perhaps a publisher? By definition, it is a non-publishing institution that operates within the structure of the university. It would not be an overstatement to say that the administration of the Platform corresponds to the supervision of the publishing process. In addition, work related to its promotion, organization of funding or formal and legal care is part of the publisher's tasks. Answering the title question, it can therefore be considered that in relation to the UO Journals Platform the Library is more than just the coordinator of the university project.

REFERENCES

- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce* (2015), https://www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie pomocy *de minimis* w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”. (2018).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 3 sierpnia 2021 r. w sprawie programu „Rozwój czasopism naukowych”. Dz.U. 2021, poz. 1514.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie pomocy *de minimis* w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”. Dz.U., poz. 1832.
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej i bibliotek specjalistycznych Uniwersytetu Opolskiego za rok 2022*. (2023). <https://bg.uni.opole.pl/wp-content/uploads/Sprawozdanie-Biblioteki-UO-za-2022.pdf>
- Szczypa, G., & Błaszczak, P. (2020). Wsparcie bibliotek akademickich w działaniach uczelni na rzecz ewaluacji – rekonesans. *Folia Bibliologica*, V. 62, 71–86. <https://journals.umcs.pl/fb/article/view/11965/8833>

- Wierzbicka-Próchniak, D., Szewczyk-Kłos, D. (2020). Platforma czasopism Uniwersytetu Opolskiego przykładem synergii w budowaniu otwartego dostępu do publikacji uczelnianych. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum*, 1(30), 47–55. <http://dx.doi.org/10.18778/0860-7435.30.03>.
- Wolanski, A. (2017). Wydawnictwo. Instytucja. In A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat (eds.). *Encyklopedia książki. T. 2* (pp. 629–631). University of Wrocław Publishing House.

Aleksandra Szulc

ORCID: [0000-0001-8812-9498](https://orcid.org/0000-0001-8812-9498)

Małgorzata Adamczak

ORCID: [0000-0001-5489-6787](https://orcid.org/0000-0001-5489-6787)

Agnieszka Wiktor-Sass

ORCID: [0009-0004-7378-5483](https://orcid.org/0009-0004-7378-5483)

Blanka Mrowicka

ORCID: [0000-0002-9400-455X](https://orcid.org/0000-0002-9400-455X)

University Library in Poznań

Adam Mickiewicz University in Poznań

ROR: <https://ror.org/04g6bbq64>

QUALITY-FOCUSED ACTIVITIES AND TASKS IN THE STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF AMU JOURNALS PUBLISHED ON THE PRESSTO

Abstract: Adam Mickiewicz University Open Journals Platform – PRESSto, was launched at the University Library in Poznań in 2015. The platform is a tool designed to support all editors of Adam Mickiewicz University (AMU) journals and is based on Open Journal Systems (OJS), an open-source software for the management of academic journals. The platform supports the editorial and managerial process and provides the possibility of professional dissemination of the contents of journals aligned with the current standards for electronic scientific publications. From its onset, the administrative control and coordination over the functioning of the portal, as well as over the accuracy of introduced meta-data, has been carried out by the PRESSto Team. The resources of the PRESSto Platform, initially scarce, currently include 93 titles of journals, and the same number of separate websites of listed journals is maintained in the service, while all introduced data undergo rigorous accuracy control.

Following a number of important legal changes (Ustawa 2.0 [Act 2.0], Plan S, AMU Open Access Policy, among others), it has become necessary to adjust the regulations regarding the functioning of the portal and journals to the internal laws and regulations of the University, and to accommodate the existing model for journals to the new and binding digital publishing standards.

In its intention, the PRESSto Platform as a quality-focused tool is designed to accelerate the development of the journals and will facilitate their search engine and database discoverability and visibility, thus increasing their impact factors and the range of recipients and prospective authors from other countries.

Keywords: *quality-focused activities, AMU journals, PRESSto Platform, academic journals, Open Journal Systems*

INTRODUCTION

Science communication is an indispensable element in the transmission of knowledge between the scientific community and the broader social context. The evolving landscape of communication channels, influenced by the ascendancy of modern technologies, prompts the development of initiatives geared toward augmenting knowledge transmission in support of this process. The escalating costs associated with publishing traditional paper-based scientific journals, the challenges inherent in accessing their scientific content, and the dual funding of research and access to research results collectively engender a shift in attitude within the scientific community toward the prevailing communication model.

Various declarations, including the Budapest Declaration, Bethesda Declaration, and Berlin Declaration, dating back to the early 2000s, alongside subsequent recommendations from international bodies such as UNESCO (*UNESCO Recommendation on Open Science*, 2021) and the European Commission, have converged in designating open science as the preferred paradigm for science communication. The official documents encompass salient facets of open science, with open access to publications identified as a cornerstone.

IT tools designed to facilitate online journal publishing processes are commonly known as journal management systems. Open Journal Systems, an open-source initiative developed by the Public Knowledge Project (PKP), stands out as one of the most globally prevalent systems. More than 30,000 journals currently operate on this platform, facilitating the publication of over 6 million articles since 2010 (Khanna et al., 2022). Journals disseminated through the OJS system gain the following of advantages: an individual multilingual website, activation of DOI identifiers, and the implementation of internationally consistent journal operating policies aligned with ministerial guidelines, including CC licenses and COPE-compliant publication ethics. The system offers supplementary functionalities, such as tracking article citations, generating

statistics on article hits and downloads, providing altmetrics and the capacity to publish articles in diverse formats. An important feature is the ability to export descriptions to bibliographic programs, databases and aggregators, using the open OAI-PMH protocol, so that information about articles in scientific social networks is sent immediately.

There are also commercial online content management systems on the publishing market (Sidyk & Zdunek, 2020) that enable an efficient and effective publishing process for books, journals, and conference materials, e.g., Editorial Manager offered by Elsevier.

The publishing role of the academic library is important in supporting scholarly communication. The Library Publishing Coalition (LPC) distinguishes three main streams of library involvement in university publishing: library management of publishing, library-publishing partnerships, and special library services to support publishing (Derfert-Wolf, 2022).

In Poland, most of the electronic journal platforms in higher education institutions are operated by the academic publishers of the universities, e.g., Akademicka Platforma Czasopism (Academic Journals Platform) in Toruń or the journal platform of the Jagiellonian University Press. Currently, this type of system is also directly managed by the libraries themselves, as is the case at the University of Gdańsk Library, the Library of the University of Opole, or the University Library in Poznań (Derfert-Wolf, 2022). This is because academic libraries are responsible for the processes of knowledge dissemination and preservation, are involved in the creation of open repositories and digital libraries, and the development of services related to the online publication of scientific content has led them to contribute to the management of publishing platforms for electronic journals and monographs (Hahn, 2008; Karwasieńska, 2017).

Adam Mickiewicz University Open Journals Platform – PRESSto managed by the University Library in Poznań is one of the first of its kind in Poland (Derfert-Wolf, 2022). The article presents the beginning, as well as the development of the platform, activities related to the creation of new ordinances, fundraising, updating the OJS system, training and promotion, and the first audit of journals.

THE ORIGINS OF THE PRESSTO PLATFORM

The development of open science and the open access campaigns that began with the movement's defining Budapest OA Initiative of 2002 (Chan et al., 2002) have resulted in a paradigm shift in the dissemination of scientific content promoting the concept of free access to it without licensing barriers. Similar requirements have been promulgated by the European Research Council (ERC) on the basis of the ERC Scientific Council Guidelines for Open Access, published on 17 December 2007, and the European

Commission Recommendation of 17 July 2012 (2012/417/EU) (*Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, 2015, pp. 5–6).

The changes in scholarly publishing that were initiated around the world at this time had a significant impact on the functioning of libraries. New library services were being developed, including dynamic development of tools for the free presentation of scientific content. In the University Library in Poznań, the rate of electronic access was also increasing, while the number of visits and access to traditional collections was in decline. Therefore, with its users in mind, the library adopted a new strategy – increasing the number of organized accesses to commercial electronic resources and expanding its own electronic resources. Digital Library of Wielkopolska (Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa), the Adam Mickiewicz University Repository (AMUR), and the WieKI (Wielkopolska Kolekcja Ikonograficzna – Wielkopolska Iconographic Collection) databases were created (*Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej za rok 2014*, 2014, p. 2).

In 2014, the creation of a new product was proposed, and the concept of launching a platform for open access electronic scientific journals at AMU PRESSto was presented (*Sprawozdanie...*, 2014, p. 18). The main objective of creating the PRESSto Platform was to showcase the publishing potential of peer-reviewed journals and to widely disseminate the scientific content published in them, as well as to increase the impact rates of journals and their indexing in scientific search engines. The plan to build a comprehensive service was based on Open Journal Systems software. This open source tool, which enables the presentation of information about journals and their content and the end-to-end management of the publication process, met all the requirements needed for a scientific journal platform. From the very beginning, the journals implemented on the PRESSto Platform were to be published in an open access model, meaning that articles are available free of charge to all interested Internet users under a Creative Commons license. In 2015, the webpages of 40 university journals were created (*Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, 2015, p. 19). Systematically, the database expanded with the addition of more journals.

The concept of creating an in-house platform was in line with the directions for the development of openness in Poland as set out in the document *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce* [‘Directions for the development of open access to publications and research results in Poland’] adopted by the Minister of Science and Higher Education (2015) presenting principles of open access policy and recommendations for the introduction of open access to publications and research results by research funding bodies (National Science Centre, National Centre for Research and Development, Ministry of Science and Higher Education), scientific units, universities and publishers.

Thus, on the basis of Ordinance No. 445/2015/2016 of the Rector of Adam Mickiewicz University in Poznań of 1 October 2015, the University Journal Platform was established. According to its contents, the Adam Mickiewicz University in Poznań became the owner of the PRESSto Platform, and the University Library was responsible for establishing the policy of the platform's operation, its administration and development, as well as supporting the journal editors in handling the electronic version published in the system. Ultimately, all journals published or co-published by the university should be hosted on it, so that the way they are edited and made available always meets the highest standards (*Sprawozdanie...*, 2015, p. 5). After three years from the date of entry into force of the ordinance, all journals whose publisher is Adam Mickiewicz University in Poznań or its organizational units, which were uploaded to the platform, were to adopt the electronic version as the original one (§ 13 of this ordinance). Time has shown that this has not happened.

The entry into force of Ustawa 2.0 [Act 2.0] in 2018, carrying many new provisions for the operation of higher education institutions, overlapped with a reorganization in the library. The staff in charge of running the platform changed at the time. Over time, the need to update the functioning of the system and the need to expand the team looking after the database and journal editorial support were recognized. Work on the development of the platform was initiated in 2021 with the collaboration of the AMU Office of Science Support (the Research and Rankings Support Office). At that time, it also became apparent that there was a need to organize and collect information on all scientific journals published by the University. At the time, 76 journals had their own pages on the platform, so it was natural to liaise with the above-mentioned office to collect information on the remaining University journals.

Work was undertaken on the previously intended development plan for the platform. The idea behind the development was to implement new and improve the quality of the services already offered to journals and to continuously develop technology in order to remain competitive with commercial platforms. It was important to extend the support to journal editors for the day-to-day operation of the platform and formal and organizational measures to raise the level of publishing and ethical practices. In this way, it was intended to achieve a real improvement in the quality of published journals so that they meet all formal conditions necessary to apply to international bibliographic databases such as Scopus, Web of Science Core Collection, ERIH PLUS, as indicated in the Regulation of the Minister of Science and Higher Education on the compilation of lists of publications of scientific monographs and scientific journals and peer-reviewed materials from international conferences (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie sporządzania wykazów wydawnictw monografii naukowych oraz

czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych; MNiSW, 2018). This was to translate into an increase in the visibility and prestige of the journals and, at the same time, increase the University's identification on the international stage.

A timetable was prepared, which involved carrying out development work at the level of platform management, journal management, and optimizing article presentation. Activities were planned and divided into phases, and the costs of performing individual tasks and implementing new services were dissected. The measures taken were in line with the direction of change according to the adopted AMU Strategy for 2020–2030 (*Strategia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na lata 2020–2030* [AMU Strategy], 2021). Raising the prestige of the journals published by AMU (sub-goal 1.4.3) includes a point concerning the integration of the university publishing system, which is provided for journals through the development of the PRESSto Platform. The Platform's activities also correspond to the 2012 and 2018 recommendations of the European Commission on open publishing, and are also part of Plan S, which was developed by the signatories of cOAlition S and took effect from 2021. On a local scale, PRESSto implements the provisions of the AMU Strategy and the AMU Open Access Policy (Zarządzenie Rektora [Rector's Ordinance] nr 47/2020/2021) by publishing journals in the so-called diamond open access (diamond OA) formula, attaching the relevant Creative Commons licenses to each article. Currently, 93 journals of the Adam Mickiewicz University have their pages on the platform (of which 4 are published in co-edition). In the case of 10 journals, PRESSto plays a purely archiving role, so that their content is still available in academic circulation. This is also in line with the University's policy on its own journals.

DEVELOPMENT OF PRESSTO AND SUPPORT OF GOOD PUBLISHING PRACTICES THROUGH PRO-QUALITY ELEMENTS IN THE NEW REGULATIONS AND ID-UB GRANT

Due to the legal changes described earlier and the continuing digital transformation, in order to implement improvements on the PRESSto Platform, it has become necessary to adapt the regulations and publishing practices to the current needs of effective scientific communication, as well as to monitor emerging new recommendations for editors and scientific publishers. Standards for the quality of the scientific-publishing process and the openness of the journal (Kulczycki, 2013), standards for bibliographic descriptions of different types of electronic documents (Matysek, 2017), as well as

recommendations for the positioning of scientific content, the so-called academic search engine optimization (hereafter: ASEO; Schilhan et al., 2021; Google Scholar; Wiley), and the principles of uniform information architecture and simple navigation across entire publishing platforms (Pamuła-Cieślak, 2019) are important in the activities of contemporary open access journals.

All these elements are important from the point of view of readers, potential authors, as well as experts evaluating journals, which is why the internal regulations for university journals were amended in 2022 and two documents were adopted: Zarządzenie nr 238/2021/2022 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 24 czerwca 2022 roku w sprawie czasopism naukowych UAM oraz Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto [Ordinance No. 238/2021/2022 of the Rector of Adam Mickiewicz University in Poznań of 24 June 2022 concerning AMU scientific journals and the AMU Open Scientific Journals Platform – PRESSto] (further: ZR 238/2021/2022) and Zarządzenie Dyrektora BUP nr 7/2022 dotyczące wprowadzenia Regulaminu elektronicznej Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto [Ordinance No. 7/2022 of the Director of the BUP concerning the introduction of the Regulations of the electronic AMU Open Scientific Journals Platform – PRESSto] (further: ZD 7/2022).

The regulations redefined the rules for the functioning of AMU journals and the university journal platform PRESSto, and clearly assigned the responsibilities and rights of the parties: the University as publisher or co-publisher, the journal editors, and the PRESSto Team. The new rules were necessary in order to start the next stage of development of the journals, as well as to increase the quality of service and management of such a large platform as PRESSto is now.

Ordinance ZR 238/2021/2022 regulates the publishing activities of all AMU journals in legal and administrative terms and specifies the resulting responsibilities of the editor-in-chief. Ordinance ZD 7/2022 details the responsibilities of the journal and PRESSto Team, the necessary changes that all editors using the university platform are obliged to implement, and the optimal workflow between the journal and PRESSto Team. In this way, the PRESSto Rules, which are under the direct control of the library, include elements that are subject to more frequent changes resulting from the current needs of the journals or the digital scholarly publishing market, such as publishing standards for electronic publications, database requirements, or ASEO – which facilitates smooth implementation of revisions.

In the context of conducting pro-quality activities through the PRESSto Platform, it was important to clarify the procedure for the establishing and co-publishing of AMU journals, as well as the regulations for publishing the electronic version of journals

on the PRESSto Platform, in Ordinance ZR 238/2021/2022. This simplified some of the work of the AMU units involved in university journals.

Equally important was the redefinition and development of the key responsibilities of the editor-in-chief, which opens up possibilities for new directions in the development of the journal and the effective implementation of good practice. Another change to the regulation is the provision concerning the unit responsible for maintaining and updating the internal Register of Journals of the Adam Mickiewicz University (ReCZ) and this is now the University Library in Poznań (BUP), where the PRESSto Platform project is implemented. Due to the nature of PRESSto's activities and constant contact with all journal editors, this is the right unit to maintain such a register and to ensure that all records are up to date.

A completely new quality-related element in the Ordinance is the provision establishing a cyclical audit of AMU journals. The audit is a tool that makes it possible to assess the actual development of the journal and is intended to indicate necessary changes, especially with regard to: the timeliness of issues, the impact on the discipline represented by the journal, internationalization and the level of indexation and presence in databases and repositories, the share of articles by AMU staff in individual issues, the development activities undertaken and the acquisition of funding. The audit with the use of the PRESSto Platform enables the realization of the AMU Strategy, with regard to the improvement of the quality of the University's journals quality by supporting editorial staff actively striving to meet quality criteria, efforts to include AMU journals in internationally recognized journal lists, and the discontinuation of titles that are insignificant for the discipline.

The PRESSto Platform Regulations (ZD 7/2022) contain a clear division and description of the tasks in the OJS system performed by the PRESSto Team and journal editors (broken down into the roles of the various users of the scholarly communication process, including administrator, editor, author, reviewer, etc.), as well as the system functionalities available to editors and the rules for preparing and making material available on the platform.

Ultimately, to meet standards of scientific integrity and to bring journals as close as possible to the current requirements of open scientific publishing, the regulations contain the information that obliges or encourages editors, *inter alia* to publish journals in open-volume mode; to use persistent identifiers (PID) such as DOI (Digital Object Identifier; mandatory, which is in line with the 2021 guidelines of the National Science Center), ORCID (Open Researcher and Contributor ID) or ROR (Research Organization Registry); the adoption of COPE (The Committee on Publication Ethics) guidelines and the inclusion of the journal in the DOAJ (Directory of Open Access Journals) catalogue; the expansion of the article to include Author Contributions and

Conflict of Interest sections (while recommendations are also currently being prepared for the article section on the use of generative AI).¹ There is also a limit on the number of papers authored by AMU staff in a journal and the highest permissible publication delay for different periodical frequencies, beyond which access to OJS accounts is blocked and the journal is archived.

The Regulations also include useful ASEO guidelines for editors on article presentation, taking into account the profile of the journals published on PRESSto (these are mainly humanities and social science journal sites). These are complemented and developed by training courses prepared for editors of AMU journals.

The new rules were presented in detail to editors at a meeting jointly organized by the PRESSto Team and the Research and Rankings Support Office.

The two units have also jointly submitted a grant application at the end of 2021 to the Excellence Initiative – Research University (ID-UB) program to raise funds for the implementation of development activities. The adopted project entitled “Rozbudowa funkcjonalności i rozwój elektronicznej Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto” [Extension of the functionality and development of the electronic Platform of Open Scientific Journals of the AMU – PRESSto] was foreseen for 61 months (1.12.2021–31.12.2026) and divided into five phases.

The additional budget was used to fund costs related to the hiring of a new staff member, the transfer of AMU journal archives from commercial platforms to the PRESSto Platform, outsourcing legal and IT services, and membership agreements in international services.

Without the additional funding provided by the ID-UB grant, it would not have been possible to undertake such extensive activities and improve the quality of the services offered.

UPDATE OF THE SYSTEM, COMPLETION OF THE JOURNAL ARCHIVES, AND MEASURES SUPPORTING THEIR VISIBILITY

A contract with an external IT company was already signed in March 2022. The team was provided with daily technical support, and a stage of preparations lasting several months was initiated, to carry out an upgrade of the system to the latest functional

¹ Currently, the PRESSto editorial team uses guidelines developed by Stowarzyszenie Wydawców Szkół Wyższych [‘the Association of University Publishers’] (Grejner, Adamczak & Jankowiak-Konik, 2024).

version. According to the new ordinance (ZR 238/2021/2022), the archives of the journals previously published in open access model on commercial platforms were to be hosted on PRESSto, thus ensuring their perpetual archiving on PKP PN. Consequently, it was necessary to migrate the content of journals hosted on the Sciendo platform. A special plug-in allowing semi-automatic import of records was commissioned. The work had to be completed before the upgrade could begin due to the plugin's incompatibility with the new version of the system.

Unfortunately, the differences in the operation of the two platforms and in the way the metadata was stored in the database, as well as in the use of different tags in the XML transcript, caused considerable work for the entire PRESSto Editorial Team. The metadata of the 1646 imported articles had to be compared with the information in the PDF file, and the necessary corrections had to be made manually.

At the same time, the library IT specialist and the IT company were preparing the OJS database and the university servers for the upgrade, while securing the database archive and customizing it, and the PRESSto Team was testing a trial version of the platform. It was necessary to get to know the system, to test all its functionalities, including trials of the full publishing process (*PKP Docs – Documentation for OJS, OMP, and all of the Public Knowledge Project's Software*, n.d.), and to select a new layout each of the 93 journals. This involved analyzing the current trends of the open publishing model on the portals of the world's largest scientific publishers. The market scoping process concluded that it would not be necessary to purchase paid themes, as PKP provides a wide range of layouts ready to use. After checking and comparing a number of OJS installations around the world, the Health Sciences Theme (*Open Journal Systems Demos*, n.d.) was finally selected. This layout is characterized by minimalism and simplicity of form, while providing an elegant presentation of all necessary information and article statistics. Other OJS-based platforms have also faced similar challenges, as can be found in the literature (Maistrovskaya & Newson, 2019).

The decision was taken to close the PRESSto Platform for two weeks in October 2022. The journals' editors were informed of the interruption of the system operation, including the suspension of the ability to handle the full editorial process, which was a matter of great concern for editorial work. Such a long time was necessary not only for the upgrade, but also for the visual update of the journal pages, the creation of new banner graphics, the configuration of templates and the individual menu of each journal page. The upgrade managed to finish ahead of schedule, which was welcomed by the editors. Thus began the training phase.

Training was an important step due to the changes introduced in 2022 and the increase in the number of journal pages administered by the PRESSto Team to 93.

It was therefore important to prepare the editorial team to work according to the new regulations and to handle the new interface of the administrative panel. In addition, permanent training sessions for system users were also introduced.

The workshop's topics included:

- functioning and operation of the new version of OJS – the interface of the administrative panel was significantly different from the previous version, so the training was very popular,
- use of an anti-plagiarism tool – according to the new rules, editors are given direct access to the iThenticate (Crossref Similarity Check) system, paid for by the university, after clarification of the rules for analysis of the reports obtained (*iThenticate User Guide*, n.d.),
- conducting the complete publication process during which the editors' doubts about transferring the entire publication process to the platform were clarified; many editors were concerned about the reaction of reviewers and authors who had not previously used tools of this type; a detailed discussion about the functionalities and customization of the system's elements to meet the individual needs of the journal often changed the editors' stance.

The PRESSto Team supports the editorial team's efforts to increase the visibility and reach of journals. To this end, training is provided on how to prepare submissions to international indexing databases such as Scopus, Web of Science, ERIH PLUS, or DOAJ; how to present ASEO-sensitive elements; and on promotion in international science and information services.

Being in constant contact with the representatives of the databases, the PRESSto Editorial Board update their knowledge of the latest guidelines for journals, conducts training sessions with editors and carries out an initial assessment of the sites, taking into account the following elements: purpose and scope of the journal, description of the review process, publication ethics in accordance with the COPE guidelines, applicable anti-plagiarism and open access (OA) policies, copyright provisions. The Editorial Board also organizes meetings with representatives of the bases.

In addition, in order to ensure better positioning, the PRESSto Team analyses the layout of the articles themselves and the way they are presented in the PDF file in terms of the requirements of ASEO, e.g. the selection of appropriate keywords and the way they are used in the title, the abstract, and the main text of the article, the consistent use of proper names, the use of text division with regard to mid-headings (sections), the use of vector graphics (Beel et al., 2010). Attention is also paid to the appropriate presentation of DOI identifiers, the English-language title and abstract, and the relevant license on the first page of the text.

As part of the ID-UB grant, the University Library in Poznań purchased access to the AlphaGalileo platform, which is a kind of online bridge connecting science and technology practitioners with the media and thus with the public, enabling a new culture of science communication in Europe. Moderated and run by the independent organization AlphaGalileo Ltd, the service accepts press releases on research developments from more than 2,000 institutions and authors and distributes them to more than 7,000 journalists in 85 countries (*AlphaGalileo > AlphaGalileo > About Us*, n.d.). Within 10 months of using the service, information on 58 articles on the PRESSto Platform was posted, resulting in nearly 200,000 alerts sent out (email information about a new article on a given topic), 12,000 hits on posts, and nearly 200 redirects to the page of a selected article on the PRESSto Platform.

After working with the AlphaGalileo service for almost a year, the editors of PRESSto have noticed the usefulness of the tool for promoting not only Adam Mickiewicz University journals, but also university events. To this end, access to the service has also been granted to those responsible for promoting the university and some departments.

In the near future, it is planned to test another worldwide service, EurekAlert, for the purchase of which funding has been provided by an ID-UB grant implemented by PRESSto.

Such initiatives provide journal editors with additional space to promote content published in AMU journals.

AUDIT OF JOURNALS

The journal audit was an essential element of the implementation plan for pro-quality change, through which an overall assessment of the state of journal development, its strengths and weaknesses, and an estimation of support options was made. A realistic development period for a journal, after which a change in the quality of the journal's publishing practices and impact can be meaningfully assessed, is approximately five to six years (Sondervana & Stigter, 2017; Molls, 2019). However, it can be divided into two-year phases in order to make partial assessments of changes in individual elements of a journal's publication policy, so a cyclical journal audit was ordered, with the first one taking place in June 2023.

The extensive audit of university journals using data from the PRESSto Platform is the first of its kind in our country. Comprehensive reports summarizing the state of journal development in Poland have been published (Kulczycki & Korytkowski, 2020a & b) or analyses of selected characteristics of groups of journals (Drabek & Bemke-Świtilnik, 2020; 2021) or even selected characteristics of all journals within the OJS platform were

conducted (Pamuła-Cieślak, 2019). However, the use of quantitative data in the current study provided results for the entire set of journals of the platform, also at the level of individual article analysis, and such information is so far lacking in the literature.

The audit was carried out on the basis of material prepared and analyzed by the PRESSto Team and the Scholarly Communication Research Group. It should be noted that the work was the first task to be carried out by The Scientometrics Center, established in mid-2022 on the initiative of Dr. Emanuel Kulczycki, Professor of the Adam Mickiewicz University in Poznań, Head of the Laboratory of Scholarly Communication (PKN) and the management of the University Library in Poznań (BUP), Dr. Małgorzata Dąbrowicz and Małgorzata Rychlik, MA. The Scientometric Center consists of the staff of the Research Information and Knowledge Transfer Department of the BUP and the PKN, and its aim is to support its own university and the entire community of librarians in Poznań and nationally in the field of scientometric analysis, as well as the didactics of scientometrics.

The analyses were based on quantitative and qualitative data obtained from the OJS database and journal editors. The indicator features assessed as most useful for the purposes of the first audit were selected, and a methodology was developed to collect data over a three-year period (2020–2022). Based on these, the selected publication years were analyzed at the level of whole journals and individual articles.

The result of these activities is a report presenting the characteristics of journals operating at AMU in bibliometric terms and in terms of the implementation of good publishing practices and standards. In addition, in order to increase the readability of the results in the context of the departmental policy pursued, the information was also presented at the level of the organizational units of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

The journals were divided into three groups in terms of publishing activity and evaluated in particular: timeliness of publication, legal ordinance, publishing standards, including the number of pages on the journal's website, editorial standards, participation in the Program for the Advancement of Scientific Journals, indexing in the ERIH PLUS, Scopus, and Web of Science Core Collection databases, and the citability of the journals according to Crossref data at the relation of the number of citations to the number of articles, foreign authors, the year the journal was founded, and visits to the website. Analyses at the article level looked at the number of articles, authors originating from the home university and foreign authors, the use of the English version of the title, abstract and keywords (which is a requirement for indexing into Scopus and WoS databases), the use of DOI identifiers and an appendix bibliography entered at least on the platform.

The report is summarized in a tabular summary of key indicators for journals and recommendations for editors. Based on the report, the review team prepared a summary and recommendations for the journals.

EFFECTS OF CHANGE AND NEW CHALLENGES

The pro-quality activities implemented by the PRESSto Platform required tracing global trends in the development of similar platforms and the direction of development of journals, and the presentation of their content. At the same time, it was necessary to identify the biggest problems faced by the editors of the home university in order to plan development activities, taking into account the current situation of the journals.

Already after the first stage of the development project, the benefits of the changes can be seen. The basic task was to collect information on all journals published at AMU, but the most important one, which had a real impact on further activities and functioning, was the journal audit. It allowed to assess compliance with current standards for the operation of a modern scientific journal and initiated the development of a comprehensive plan, which contributed to filling in missing elements and developing further actions.

In the long term, PRESSto ensures the maintenance and development of a technologically advanced level of journal management while reducing IT infrastructure costs, providing a venue for the joint presentation of AMU journals, their content and promotion. It is important to protect the output of journals from possible loss and to continuously improve journal publishing practices.

Continuous changes in the publishing market and developments in information technology are affecting the presentation of scientific content and the need for constant attention to the quality of publishing standards. The best example of the pace of change is the arrival in 2022 of an advanced generative AI tool such as ChatGPT, which within two months resulted in changes to the publication policies of major international scientific publishers such as Nature (Tools such as ChatGPT..., 2023; Why Nature will not allow..., 2023; Stokel-Walker, 2023), Science (Holden Thorp, 2023; Science Journals, 2023), The Lancet (2023) and others. This is one of the current challenges that must be taken into account and that the PRESSto Team will also have to face in the near future.

REFERENCES

- AlphaGalileo > AlphaGalileo > About us.* (n.d.). <https://www.alphagalileo.org/en-gb/AlphaGalileo/About-us> (accessed on August 30, 2023).
- Beel, J., Gipp, B., Wilde, E. (2010). Academic Search Engine Optimization (ASEO). *Journal of Scholarly Publishing*, 41(2), 176–190. <https://doi.org/10.3138/jsp.41.2.176>
- Chan, L., Cuplinskas, D., Eisen, M., Friend, F., Genova, Y., Guédon, J., Hagemann, M., Harnad, S., Johnson, R., Kupryte, R., La Manna, M., Rév, I., Segbert, M., de Souza, S., Suber, P., & Velterop, J. (2002). *Read the Budapest Open Access Initiative*. Budapest Open Access Initiative. Last Updated February 14, 2002. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read> (accessed on August 30, 2023).

- Committee on Publication Ethics. (2022). *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing*. <https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.12>
- Derfert-Wolf, L. (2022). Działalność wydawnicza bibliotek szkół wyższych w rozwoju komunikacji naukowej. *Biuletyn EBIB*. <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/795> (accessed on August 30, 2023).
- Drabek, A., Bemke-Świtlik, M. (2020). Polskie czasopisma naukowe w świetle wybranych elementów oceny stosowanych w międzynarodowych bazach danych. W: *Biblioteki uczelniane wobec środowiska akademickiego. Nowe obszary działania*. Materiały Jubileuszowej Konferencji Biblioteki Głównej AGH z okazji obchodów 100-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica, Kraków 12–13 września 2019 r. Podrazik, A., Stanek-Kapcia, J., Urbaniec, M. (red.). Wydawnictwo AGH, pp. 107–132.
- Drabek, A., Bemke-Świtlik, M. (2021). Międzynarodowe czy krajowe? Analiza bibliometryczna polskich czasopism pedagogicznych. *Forum Pedagogiczne*, 1, 29–49. <https://doi.org/10.21697/fp.2021.1.03>
- Flanagin, A., Bibbins-Domingo, K., Berkswits M., Christiansen, S. L. (2023). Nonhuman “Authors” and Implications for the Integrity of Scientific Publication and Medical Knowledge. *JAMA*, 329(8), 637–639. <https://doi.org/10.1001/jama.2023.1344>
- Google Scholar. Inclusion. <https://scholar.google.co.uk/intl/en/scholar/inclusion.html#overview> (accessed on August 30, 2023).
- Grejner A., Adamczak, M., Jankowiak-Konik, B. (2024) Stanowisko i rekomendacje Stowarzyszenia Wydawców Szkół Wyższych w kwestii stosowania narzędzi generatywnej sztucznej inteligencji (GAI) w pisanu prac naukowych. *Biuletyn EBIB*, 2(213). <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/911> (accessed on May 22, 2024).
- Hahn, K. L. (2008). *Research Library Publishing Services New Options for University Publishing*. <http://www.arl.org/bm~doc/research-library-publishing-services.pdf>
- Holden Thorp, H. (2023). ChatGPT is fun, but not an author. *Science*, 379, 313–313. <https://doi.org/10.1126/science.adg7879>
- IThenticate User Guide. (n.d.). <https://help.turnitin.com/ithenticate/ithenticate-user/ithenticate-user.htm#Documents>
- Khanna, S., Raoni, J., Smecher, A., Alperin, J. P.; Ball, J., Willinsky, J. (2022), “Details of publications using software by the Public Knowledge Project,” Harvard Dataverse, V3; Location of known journals using PKP’s Open Journal Systems.pdf. (n.d.). *Harvard Dataverse*, V3. <https://doi.org/10.7910/DVN/OCZNVY> (accessed on August 30, 2023).
- Karwasińska, E. (2017). *Biblioteczne usługi wydawnicze – nowa rola biblioteki naukowej*, In E. Kulczyński, (ed.) *Komunikacja naukowa w humanistyce* (pp. 237–263). Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM.
- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce (2015), https://www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf
- Kulczycki, E. (2013). *Otwarte czasopisma, zakładanie czasopism naukowych oraz transformacja czasopism zamkniętych*. Stowarzyszenie EBIB.
- Kulczycki, E., Korytkowski, P. (2020a). *Analiza gotowości polskich czasopism na Plan S*. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.12005475>
- Kulczycki, E., Korytkowski, P. (2020b). *Standardy wydawnicze polskich czasopism naukowych w latach 2017–2019*. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.11734350>
- Maistrovskaya, M., Newson, K. (2019). Making the Move to Open Journal Systems 3: Recommendations for a (mostly) painless upgrade. *Code4lib*, 43. <https://journal.code4lib.org/articles/14260>
- Matysek, A. (2017). Cytowania dokumentów elektronicznych w wydawnictwach naukowych. *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*, 4(27), 53–68.

- Molls, E. (2019). Assessing the Success of Library Published Journals, *Against the Grain*, 31(4), Article 13. <https://doi.org/10.7771/2380-176X.8414>
- Narodowe Centrum Nauki. (2021). *Instrukcja. Polityka NCN dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. <https://www.ncn.gov.pl/aktualnosci/2024-12-17-nowa-instrukcja-open-access>
- Open Journal Systems Demos. <https://demo.publicknowledgeproject.org/ojs3/demo/> (accessed on August 30, 2023).
- PKP Docs – Documentation for OJS, OMP, and all of the Public Knowledge Project's software. (n.d.). PKP Docs. <https://docs.pkp.sfu.ca/#appojs3>
- Pamuła-Cieślak, N. (2019). Wybrane elementy architektury informacji platform wydawniczych czasopism otwartych a standardy publikowania naukowego na przykładzie Akademickiej Platformy Czasopism. *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*, 3(34), 7–24. <http://repozytorium.umk.pl/handle/item/6233>
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 7 listopada 2018 r. w sprawie sporządzania wykazów wydawnictw monografii naukowych oraz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, Dz.U. 2018 poz. 2152, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180002152>
- Sidyk, D., Gloc, R. (2020). Wydawnicza nowoczesność: czyli wdrożenie Open Journal System w czasopiśmie naukowym “Com.press”. *Com.press*, 3(2), 102–106. <https://compress.edu.pl/e-wydania/item/wydawnicza-nowoczesnosc-czyli-wdrozenie-open-journal-system-w-czasopiśmie-naukowym-com-press>
- Science Journals. *Editorial Policies*. https://www.science.org/content/page/science-journals-editorial-policies?adobe_mc=MCMID%3D13352884285281144871374795544394021688|MCORGID%3D242B-6472541199F70A4C98A6@AdobeOrg|TS%3D1686421753#authorship (accessed on August 30, 2023).
- Schilhan, L., Kaier, C., Lackner, K. (2021). Increasing visibility and discoverability of scholarly publications with academic search engine optimization. *Insights: The UKSG Journal*, 34(1), 6. <https://doi.org/10.1629/uksg.534>
- Sondervan, J., Stigter, F. (2017). Sustainable open access for scholarly journals in 6 years – the incubator model at Utrecht University Library open access journals. *Learned Publishing*, 31(3), 230–234. <https://doi.org/10.1002/leap.1151>.
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej za rok 2014, https://lib.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2018/05/spr_bu_2014.pdf (accessed on August 30, 2023).
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej (2015) https://lib.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2018/05/spr_bu_2015.pdf (accessed on August 30, 2023).
- Stokel-Walker, C. (2023). ChatGPT listed as author on research papers: many scientists disapprove. *Nature*, 613, 620–621. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00107-z> (accessed on August 30, 2023).
- Strategia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na lata 2020–2030. (2021). https://bip.amu.edu.pl/_data/assets/pdf_file/0032/219974/US-93-2020-2021-Zal..pdf (accessed on August 30, 2023).
- The Lancet. For authors. <https://www.thelancet.com/publishing-excellence> (accessed on August 30, 2023).
- Tools such as ChatGPT threaten transparent science; here are our ground rules for their use. (2023a). *Nature* 613, 612. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00191-1>
- UNESCO Recommendation on Open Science. (2021). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949.locale=en> (accessed on August 30, 2023).
- Why “Nature” will not allow the use of generative AI in images and video. (2023). *Nature* 618, 214. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-01546-4>.
- Wiley. Search Engine Optimization: For Authors. <https://www.wiley.com/legacy/wileyblackwell/pdf/SEO-forAuthorsLINKSrev.pdf> (accessed on August 30, 2023).

Zarządzenie Dyrektora BUP nr 7/2022 dotyczące wprowadzenia Regulaminu elektronicznej Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto. https://pressto.amu.edu.pl/ojs_3/pliki/info/Regulamin%20PRESSTO_Zarz%C4%85dzenie%20dyrektora%20BUP%20nr%207_2022.pdf (accessed on August 30, 2023).

Zarządzenie nr 238/2021/2022 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 24 czerwca 2022 roku w sprawie czasopism naukowych UAM oraz Platformy Otwartych Czasopism Naukowych UAM – PRESSto. https://bip.amu.edu.pl/_data/assets/pdf_file/0020/381260/ZR-238-2021-2022.pdf (accessed on August 30, 2023).

Anna Zatora

ORCID: [0000-0003-4597-5568](https://orcid.org/0000-0003-4597-5568)

University of Lodz

Faculty of Philology

Institute of Contemporary Culture

Department of Theory of Literature

ROR: <https://ror.org/05cq64r17>

EVOLVING FROM TRADITION: *THE PROBLEMS OF LITERARY GENRES* AS A CONTEMPORARY SCHOLARLY JOURNAL

Abstract: This article analyzes the scientific journal *Zagadnienia Rodzajów Literackich / The Problems of Literary Genres* (ISSN 0084-4446, e-ISSN 2451-0335) with respect to the transformation of its publishing model from a traditional framework to an open access paradigm. The necessity of adapting to the evolving publishing landscape in Poland and globally, coupled with the advancements in open science, compels journal publishers and editors to implement measures aimed at enhancing the visibility of published content, ensuring data security, and adhering to international standards, including metadata enrichment. Over the past several years, driven by the initiative of the editorial board and with the approval of the publisher, a series of modifications have been implemented in *Zagadnienia Rodzajów Literackich / The Problems of Literary Genres* – encompassing the migration of the journal's website to the Open Journal Systems (OJS) platform, the provision of archival issues within an institutional repository, the adoption of open licenses, and the standardization of metadata. The analysis presented herein elucidates the developmental trajectory of the journal, with a particular focus on the collaborative efforts among the editors, the Łódź Scientific Society (primary publisher), the University of Lodz Publishing House (co-publisher), and the University of Lodz Library (repository administrator). The case of *Zagadnienia Rodzajów Literackich / The Problems of Literary Genres* demonstrates the capacity of a humanities journal, sustained for 65 years, to fulfill the exigencies of contemporary scientific periodicals within the context of open science and digital transformation.

Keywords: Polish scientific journals, open access, open science in Poland, *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, Stefania Skwarczyńska

SCIENTIFIC JOURNALS IN THE 21ST CENTURY – A CURSE OF ABUNDANCE?¹

Writing a scientific article is often considered the most challenging aspect of a scientist's work cycle, after the completion of research. However, science communication is now heavily influenced by evaluative metrics, such that the measurement of science (Kulczycki, 2023) has become critical, significantly impacting the market for scientific publishing. Consequently, the foremost difficulty today is not the preparation of a scientific dissertation, but rather the identification of an appropriate journal for publication.

Determining the precise number of active scientific journals in Poland is challenging. Data are volatile, with new ISSNs and e-ISSNs registered daily, journals undergoing suspension and relaunch, and internationalization necessitating a broader question: how many active scientific journals exist worldwide? Ministry of Education and Science registry dated July 18, 2023, lists 34,318 periodicals (MEiN, 2023). The 2023 CiteScore, published in June 2023, Elsevier's CiteScore Metric 2022 (a measure of the citation impact of scientific periodicals), identifies over 28,100 active journal titles (Scopus, 2023), representing solely those journals indexed in the Scopus database. Relevant to the context of a Lodz-based journal, the University of Lodz Publishing House issued 40 scientific periodicals in 2021, ranking second in Poland among all entities and first among public sector entities.² The Faculty of Philology at the University of Lodz currently lists approximately 22 affiliated active scientific journals on its website,³ constituting solely one faculty within a single Polish university.⁴ A literary scholar from Lodz could potentially publish several papers annually within these institutional periodicals alone.⁵

The researcher must select from a surfeit of titles those that align with their expectations across multiple dimensions. Ideally, the selected journal should be scored by the Ministry of Science and Higher Education, a salient factor for employers (i.e.,

¹ The article was written in 2023 and refers to the social and legal situation prevailing at that time. Some elements of reality described in the article have changed (e.g., the ministry responsible for science and the National Science Center's open access policy), but the journal's website has also been modernized (content layout) and the licensing rules have been changed (default license: CC BY; new publishing agreement template from 2025) – these changes confirm the direction of the journal's development presented in the text.

² The first place went to DeGruyter/Sciendo, publishing 141 titles. See *Biała księga* (2021), 15.

³ Data as at 14.08.2023, see <https://www.filolog.uni.lodz.pl/strefa-pracownika/czasopisma-wydzialowe>.

⁴ The OPI report for 2022 mentions 608 scientific institutions making up the "sphere of science," including 369 universities (*Science in Poland...* 2022: 14). Of course, not all of them publish scientific journals, but it is enough for half to do so for the number of periodicals to be high.

⁵ Which, of course, would not be advisable – but the example shows the scale of the problem.

universities/research centers assessed by the Ministry of Science and Higher Education) and scientists evaluated via scoring. Moreover, the journal should be recognized by funding agencies (if the research is externally supported) and indexed in reputable and visible databases (citation rates), especially in light of the increasing prevalence of so-called predatory journals,⁶ in addition to being aligned with the researcher's discipline and maintaining high scientific rigor (credible editorial board and review process). Further considerations include publication costs (article processing charges and other potential costs) and copyright (ensuring the preservation of intellectual property rights and appropriate licensing), increasingly salient factors within open access models (Brzozowska, Piestrzyński & Zatora, 2021).

Today's demanding paradigm for publishing scientific texts presents challenges not solely for authors, but also for publishers and journal editors. Maintaining market presence (or presence within the "sphere of science," when refraining from purely economic considerations) is difficult, and balancing the preservation of high scientific quality and historical legacy with contemporary exigencies necessitates judicious consideration. This article profiles one of Poland's oldest periodicals in literary studies, one that has exerted a considerable influence upon research within literary genealogy for over sixty years.

THE PROBLEMS OF LITERARY GENRES: FORMS OF CULTURE AND THEORY

The title *Zagadnienia Rodzajów Literackich*⁷ (*The Problems of Literary Genres*) may appear somewhat archaic and hermetic to contemporary readers, including the journal's intended audience – literary researchers/passionate readers. Literary genres remain an ongoing area of inquiry; however, in 1957, doubts were already circulating within Polish scholarly circles regarding the narrow thematic focus of *The Problems of Literary Genres* and its potential negative impact on interest in the periodical, causing the problems to – nomen omen – exhaust themselves after a limited number of publications (Hübner, 2019). Concerns were expressed with relation to both the limited scope (literary genealogy failing to attract sufficient researchers) and the title (potentially deterring literary historians or theorists), as well as the foundational rationale for establishing another literary periodical (given the existing avenues for publishing texts on literary genres).

⁶ On the problems with so-called predatory journals/publishers (see Grudniewicz et al., 2019).

⁷ Year of foundation: 1958. ISSN: 0084-4446, e-ISSN: 2451-0335. DOI: <https://doi.org/10.26485/ZRL>. Website: <https://journals.ltn.lodz.pl/index.php/Zagadnienia-Rodzajow-Literackich/index>. E-mail: zrl@uni.lodz.pl.

Despite these adversities and conceptual changes, Stefania Skwarczyńska spearheaded the establishment of a new periodical through the Łódzkie Towarzystwo Naukowe (Łódź Scientific Society), reactivated subsequent to the Second World War. The origins of *The Problems of Literary Genres* have been detailed by Irena Hübner; rather than reiterating those important findings, the focus here will be on the changes observed in the periodical in recent years.

The journal would not have originated were it not for the preceding concept of compiling a *Dictionary of Literary Genres*, a comprehensive endeavor whose authors intended to define (in extensive entries) concepts pertinent to global literature, in addition to popular works and literature (Hübner, 2019, p. 139). To some degree, Stefania Skwarczyńska's intention was realized by the *Dictionary of Literary Genres and Genres* edited by Grzegorz Gazda and Słownia Tynecka-Makowska (2006),⁸ but in 1958, instead of forming a team responsible for entries within the realm of genology, the then-head of the Department of Literary Theory, alongside Jan Trzynadlowski and Witold Ostrowski, established a scientific journal.⁹ The history of *The Problems of Literary Genres* is pertinent, given that throughout its history, until recently, the journal functioned as an international publication, but one principally focused on Central and Eastern Europe, given the prominence of authors publishing from those regions. In recent years, there has been an increase in contributions from Western scholars in *The Problems of Literary Genres*, while most publications stem from Polish scholars in literature and culture. An important evolution has been the expansion of the thematic scope: The tenure of Jarosław Pluciennik¹⁰ as editor-in-chief has broadened the journal's scope to include cultural studies (now encompassing cultural and religious studies, as per MEiN guidelines) and publications in the arts. A new segment, "Forms of Culture and Theory," has been added to the title, providing both an aesthetic embellishment to the journal's vignette from 2021 onward and informing readers and authors regarding the theoretical (traditional) and cultural (modern) orientation of the published works.

⁸ As Roma Sendyka writes: "The idea, formulated in 1947, was implemented over the years by an impressive group (in terms of output, scale of interests, field of operations, and finally: number of collaborators). Accounts from 2006 enabled Grzegorz Gazda to determine the number of entries prepared at nearly 600. The collected material is the result of the hard work of outstanding researchers, and in its potential entirety encompasses a portion of information incomparable to any similar terminological lexicon; one can probably safely speak of a rarity here on a global scale" (Sendyka, 2009, 152).

⁹ The position of editor-in-chief of the journal was held by Stefania Skwarczyńska (1958–1988), Jan Trzynadlowski (1989–1995), and Grzegorz Gazda (1996–2010). Since 2010, the editor-in-chief has been Jarosław Pluciennik.

¹⁰ <https://orcid.org/0000-0001-6984-7734>.

The Problems of Literary Genres has been published by the Łódź Scientific Society since its inception (1958), initially in collaboration with the Ossoliński National Institute in Wrocław (1958-1982) and subsequently with the University of Lodz Publishing House (since 2016). The core of the editorial board comprises staff from the Department of Literary Theory at the University of Lodz. The subsequent paragraphs will address aspects pertaining to the journal's management and the collaborative efforts between the editorial board and the publishers, focusing on modifications that have been and are necessary for *The Problems of Literary Genres* to maintain its standing among scholars of literature and culture as a viable publication venue.

OPEN JOURNAL SYSTEMS – AN (ALMOST) END-TO-END SOLUTION

Like numerous scholarly journals, *The Problems of Literary Genres* utilizes the Open Journal Systems (OJS) platform. Discussing this tool, Ewa Rozkosz posits that: “[...] a comprehensive digitization of a scholarly journal can be predicated solely upon the ‘networking’ of both resources (making full texts accessible on the website) and processes (recording all activities within the system)” (Rozkosz, 2014, p. 1). The premise of OJS is to enable editors and other contributors – reviewers, proofreaders, graphic designers – to operate within a shared digital environment, thereby eliminating the need for multiple off-site file transfers. The development of OJS software mirrors the development of open science and addresses the needs of publishers and editors of scientific journals, while also reducing the costs of maintaining a publishing platform as an open-source solution.¹¹ OJS Publishing initiated the implementation of OJS for the journals it publishes as early as 2015, providing editors with a test version and training. In 2020, the Łódź Scientific Society also provided OJS training, and the resources of *The Problems of Literary Genres* were uploaded to the publisher's platform. Why then, following Ewa Rozkosz's definition, can a full digitization not be claimed?

The OJS-based *The Problems of Literary Genres* website,¹² developed and updated (an upgrade to a newer version is in progress), is the journal's sole official website as of 2020. It aggregates basic information and functions to publish and present current issues. However, it is not utilized for the submission, editing, and proofreading process, which will be discussed in subsection *Why Not an Editorial Process?*

¹¹ For more on OJS: <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/>, cf. Rozkosz 2014.

¹² <https://journals.ltn.lodz.pl/index.php/Zagadnienia-Rodzajow-Literackich>; current version of OJS: 3.1.1.4.

WEBSITE

As a scholarly journal site, *The Problems of Literary Genres* website is designed to cater to both authors seeking publication venues and readers, while also adhering to the international standards promulgated by leading academic publishers. The website, available in both Polish and English, was assessed by the editors of the Directory of Open Access Journals (DOAJ) database, within which the journal is indexed as of 2023.

The core “About the journal” section features the following tabs:

- “Journal metrics” (basic journal information – official names, publisher, foundation year, ISSN, e-ISSN, DOI, format, and frequency of publication),
- “Mission and thematic areas” (thematic scope, disciplines, and structure of the primary sections of the journal),
- “History” (outline of the periodical’s history and a link to more extensive commentary),
- “Indexing, archiving, and visibility” (information pertaining to the availability of current and archived issues and the databases indexing the journal),
- “Open Access policy” (information regarding the open access model adopted by the journal, including licenses and fees for authors),
- “Ethics” (a statement from the journal’s editors on ethical principles in accordance with COPE standards),
- “Review rules” (information on the double-blind peer review process and guidelines for reviewers),
- “Reviewers” (lists of reviewers provided annually, starting in 2016).

Section two, “The editorial team,” presents:

- A profile of the editor-in-chief with a link to their scientific curriculum vitae, a linked ORCID identifier, and an email address,
- The names of the editors with their affiliations and linked ORCID identifiers,
- The name of the editorial secretary with affiliation and a sub-linked ORCID and email address,
- The names of the language editors with their affiliations,
- The names of the website editors with affiliations,
- The names of the editorial board members with affiliations and ORCID or website links,
- The names of the founding editors.

The “Online issues” section features current issues of the magazine and archives from 2011 forward, the section further described below in the part *Online Editions*.

The “For authors” section contains tabs:

- “General information for authors” (information regarding fees, licenses, copyright, article processing times, submission procedures, as well as links to other pertinent sections),
- “Editorial guidelines” (detailed requirements for the preparation of articles and other text types for submission and publication).

The final section – “Contact” – presents contact details for the editors and publisher.

The information deemed particularly relevant by the editors is reiterated on the homepage: in the footer (ISSN, e-ISSN, publisher’s logo, funder’s logo, links to databases) and in the news header (open access format, licenses, access to the archive, copyright, MEiN score). The news section features calls for papers, as well as information regarding events sponsored or organized by the journal. The most recently published issue is featured at the bottom of the page.

ONLINE EDITIONS

The OJS platform facilitates the creation of a virtual bookshop website. In the case of *The Problems of Literary Genres*, it was determined to present individual issues in order from newest (the current issue is published first in Early View mode, then in full) to oldest (the oldest issue on the platform is the first issue of 2011 – older issues are accessible within the Repository of the University of Lodz (RUŁ), described in the section on digitization and archiving). From 2018 onward, journals have been uploaded by individual articles, while those from 2011–2017 have been completed as full PDF files prepared as a print version (DOI registration for individual texts began in 2017).¹³

Each issue of *The Problems of Literary Genres* featured on the website, including each individual article, is now provided with metadata. This includes a thumbnail of the cover, information regarding volume editors and funding sources, and the date of

¹³ It is worth recalling Ewa Rozkosz’s diagnosis from 2014: “I would call the stage that most Polish magazines are currently at transitional. Many editors are publishing a digital version of the notebook as a single file. I associate this practice with the trends of the first printed books (15th century). Just as incunabula imitated manuscript books, the cited form of the digital edition resembles a paper copy of a journal issue. For this reason, information systems dedicated to journals – and what this entails in making each article available on a separate page with metadata readable by indexing robots (*web crawlers*) – cannot be spoken of using the epithet common. OJS and similar systems are nowadays (in Poland) an added value of a periodical” (Rozkosz, 2014, p. 2). The practice of publishing the entire issue of *Zagadnienia Rodzajów Literackich* (*The Problems of Literary Genres*) was abandoned only with the 2018 issues, so relatively late, but it is worth noting that at the time of the OJS website’s construction, the journal was still on sale in hard copy, despite the publication of online issues (available free of charge, but with the terms of use still undefined at the time). This transitional phase ended in 2022 with the abandonment of regular sales of paper editions and the full transition to the open access model.

publication. A table of texts following the issue's structure (sections and page numbering) is displayed underneath. The index shows the title, author(s), and a tile linking to a downloadable PDF file. Clicking on the title grants the reader access to the metadata for that specific article. The following metadata are entered: title, author details (first name, last name, affiliation, ORCID identifier), DOI identifier, keywords, abstract, bibliography, publication date, license. The article is assigned to a volume and section, with a thumbnail image of the journal cover and a tile linking to a full-text PDF version that can be opened in a browser and downloaded.

Initially, the Lodz Scientific Society posted articles on the platform as a single PDF including the title, author's name, and cover page. Currently, metadata is uploaded in full and registered in the DOI, and both the files and virtual profiles of the articles feature a Creative Commons license.

WHY NOT AN EDITORIAL PROCESS?

As mentioned above, the OJS platform enables editors and other contributors to collaborate on texts within a shared digital environment. However, there are several reasons why the editors of *The Problems of Literary Genres* have elected not to fully digitize the editorial workflow, foremost among these being the procedure for reviewing articles. Each article within the Dissertations (and Essays) section undergoes a double-blind review process, wherein reviewers remain unaware of the author's identity and authors remain unaware of the reviewers' identities, with two reviews conducted when opinions are concordant and a third reviewer consulted when opinions diverge. In recent years, the journal has averaged approximately seventy reviewers annually. The subject matter of submitted texts varies greatly, necessitating the engagement of multiple experts within a given volume. Within the humanities in Poland, digitally reviewing articles is not a widespread practice, and the significant underappreciation of reviewers' efforts¹⁴ renders the OJS system's requirement for account creation inappropriate

¹⁴ Undervaluing should be understood in two ways. Firstly, few scientific journals can afford to pay reviewers even token salaries, especially in view of the discontinuity of funding. Diamond journals, which do not charge authors' fees, subsist either on university funds or/and on funding from the Ministry of Science and Higher Education through competitions such as the "Rozwój czasopism naukowych" ["Development of Scientific Journals"]; however, these funds are allocated on a cyclical basis, for one, two or four years, and the contract with the Ministry of Science and Higher Education does not provide for the possibility of funding the process of reviewing scientific papers. The second important issue is the insufficient appreciation of the work of reviewers – work that is, after all, extremely responsible and guarantees a high scientific level of published texts – by employers and decision-makers. Preparing a thorough review takes time that an employee could devote to his or her own research and does not generate the points that

and may increase reviewer refusal rates. The most challenging stage in the publishing process is the search for reviewers: identifying an expert on an often narrow topic, one who will not recognize the author of an anonymized text and who can prepare a pro bono opinion within a reasonable timeframe, often necessitates weeks of correspondence with multiple scholars. Requiring the manual instruction for the OJS platform would make reviewer identification almost impossible within a timeframe that would not significantly delay publication, at least within literary studies and related disciplines.

Changing the method of journal submissions from the current email-based system to OJS could also negatively impact submission rates. While some authors are conversant with the application format of the journal platform, for others this digitization could be problematic. Until recently, the editors of *The Problems of Literary Genres* received submissions in typescript format, and given the difficulty encountered in prompting authors to create ORCID profiles, implementing an OJS system profile requirement would likely not improve the situation. While rejecting submissions failing to meet the technical requirements could be considered, the journal's principal objective is to publish high-quality content and advance the disciplines it represents; therefore, limiting the impact of papers without assessing their merit would contravene both the interests of the editorial board and those of science. Currently, *The Problems of Literary Genres* recruits texts via email, though texts submitted via OJS are also considered, despite not being the preferred or prominently advertised method on the website.

The editorial process, therefore, is conducted in a largely traditional manner. Conducting a given scientific article from submission to publication entails between a dozen and a few dozen emails with the editorial secretary, a strategy that, for the moment, represents the most effective solution for authors and others involved in the publishing process.

DIGITIZATION AND ARCHIVING – SECURITY AND VISIBILITY

In 2021, the Łódź Scientific Society, via the initiative of the editorial board of *The Problems of Literary Genres* and the editor-in-chief, partnered with the Library of the University of Lodz. The Director of the Library of the University of Lodz agreed to digitize resources held in the library's collection, encompassing all issues of the journal from 1958 to 2010.

are so important in the evaluation of scientific units. While there is sometimes an appreciation of reviewers in internal evaluation in individual universities, this is a disproportionately small “gain” in relation to the burden on the reviewer and the workload. The system in this matter would definitely need to be reformed.

The digitization of over one hundred issues of *The Problems of Literary Genres* was completed in 2022, and the Repository team at the University of Lodz initiated the deposition of materials, now available on the RUŁ platform.¹⁵

The materials were digitized using OCR (Optical Character Recognition) software, enabling machine-readable characters. Files were saved in PDF and TIFF formats, and covers were also digitized (JPG, TIFF). The full issues were then divided into individual articles, compressed, and annotated with a Dublin Core metadata set, entered alongside the file into the repository. In addition, issues already accessible as PDFs on the journal's website were deposited. Files from 2011–2017, published as full issues in PDF format, have been divided and uploaded to RUŁ, with missing metadata completed; issues from 2018–2022 have also been transferred. This collaboration with the UŁ Library is ongoing – *The Problems of Literary Genres* maintains an open collection in the UŁ Repository, within which new collections will be created for current issues of the journal. By the end of July 2023, 1773 files had been placed in the collection.

This archiving strategy ensures the security of materials in the digital environment. Materials were not assigned DOI identifiers until 2017; due to the RUŁ, they have since acquired permanent Handle identifiers. Additional security is provided by the UŁ servers and regular backups. Furthermore, depositing journal resources in the UŁ Repository positively impacts their visibility. This repository, based on DSpace software, is indexed in databases and aggregators (e.g., OpenAIRE, CORE, OpenDOAR) and well-positioned in search engines, including Google Scholar. Linking to the ORCID database also allows authors to link to their ORCID identifiers.

OPENNESS VERSUS TRADITION – TIME FOR CHANGE

Maintaining a competitive position within the scientific journal market, amidst increasing demands and evolving research and regulations regarding publications funding, necessitates the revision of traditional approaches to scientific content publishing. Whereas subscription or gold open access models enable self-funding, journals published within the diamond model must ensure both compliance with funder expectations and the accommodation of authors, who can select from numerous potential publication venues. In the case of *The Problems of Literary Genres* the necessary changes principally concerned the publication policy and journal profile.

¹⁵ <https://repozytorium.uni.lodz.pl/handle/11089/40698>

OPEN ACCESS POLICY

As of 2019, texts appearing in *The Problems of Literary Genres* are licensed under Creative Commons. Editions from 2011–2018 have been made accessible by the publisher on the website, but without explicit licenses specifying usage parameters. These materials are, therefore, available under the so-called brown open access. The default license for issues from 2019–2021 remained the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works 4.0 International license, or CC BY-NC-ND. In 2022, the editors, in collaboration with the primary publisher, enabled authors to select between two licenses – the existing CC BY-NC-ND and CC BY (Attribution 4.0 International). The desire to resolve copyright matters and include a second, more liberal license was driven by the pursuit of a fully open publishing model with clear rules, and was also linked to the National Science Center's published openness policy (NCN, 2020). Articles resulting from NCN-funded grants must meet certain criteria, with CC BY license being mandatory; texts licensed to restrict commercial exploitation (non-commercial, NC) are ineligible for grant settlements. Therefore, from 2022 onward, authors accepted for publication in *The Problems of Literary Genres* select their open access license. In addition, there is a provision on the website that authors do not cede economic rights to the publisher.

Meeting the expectations of research funders constituted another reason for the editors' decision in 2022 to register the journal in the Directory of Open Access Journals. The DOAJ database and its associated Journal Checker Tool feature in NCN's policy, and visibility within these platforms' search engines can influence authors' decision to submit to a particular publisher. Both the recommendations of the Publishers' Office of the University of Lodz regarding open licenses and registration within DOAJ and the Łódź Scientific Society's prompt action illustrate the publisher's crucial role in the journal's development and increased visibility among recognized open access journals.

PROFILE AND VERSION OF THE JOURNAL

The registration of the journal in the DOAJ database, alongside its inclusion in the Sherpa Romeo international catalogue of publishing policies in the same year, prompted the substantive assessment of *The Problems of Literary Genres*. The journal now encompasses literary studies, cultural and religious studies, art sciences, and, added by the MEiN in the July 2023 list without prior consultation with the editorial board, Polish studies. The strict genological focus remains central; however, just as literary genology evolves (Grochowski, 2018), so the profile of *The Problems of Literary Genres* has shifted. As such, the editorial board has expanded to encompass researchers specializing in cultural studies and in the relationship between literature and other arts, new media, and digital games.

The evolution of *The Problems of Literary Genres* into an open-access and digitally published journal has provided the editors and publisher with new opportunities, including the publication of texts in Early View. From 2022, articles appear on the publisher's platform immediately following positive reviews, factual and editorial corrections, and submission – the text is not delayed for publication within a full issue. This strategy arose primarily from the need for authors to report their publications (with links to the digital version) for evaluation purposes. Articles appearing in Early View are readable, citable, and accessible more quickly than previously.

Open science is centrally predicated upon online access; consequently, even if a journal has been or is being published, as *The Problems of Literary Genres* has been, in dual format – paper and digital – the primary version for recipients is the digitally accessible one. Acknowledging this and the introduction of Early View, the decision was made to return to the semi-annual publication schedule. The publication of a quarterly journal is no longer justified – texts can be published more rapidly, and publishing two issues yearly represents an economic solution, reducing publication costs. The Łódź Scientific Society also agreed to reduce the printing of the paper version. Currently, copies are solely produced for the publisher's and editorial office's libraries and archives.

Thus, the digital version has become the primary format, necessitating editorial team changes regarding content presentation. The journal layout was adapted for the electronic version in 2023, eliminating QR codes useful in the paper version and highlighting authors' affiliations on a separate tab. In order to comply with indexing database requirements, a requirement for the transcription of non-Latin notations in metadata has been instituted. Further changes are planned, including the introduction of additional file formats (HTML) and metadata.

The collaboration between the editorial board of *The Problems of Literary Genres* and its publishers – the Łódź Scientific Society and the University of Lodz Publishing House – not only enables the efficient implementation of changes in publication policy and content presentation but also provides the impetus for these changes. Changes are essential for a journal to maintain market relevance and researchers' awareness. Sixty-five years of existence represent not solely a legacy for *The Problems of Literary Genres* but also a responsibility. A traditional image needed to be replaced by a modern editorial and publishing policy.

REFERENCES

- Biała Księga. Raport na temat rynku wydawnictw naukowych w Polsce w 2021 roku. (2021). Polska Izba Książki, Stowarzyszenie Wydawców Szkół Wyższych, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. http://www.pik.org.pl/konferencja-publikacje-naukowe/documents/Biala-Ksiega_Raport_PIK.pdf (accessed on August 14, 2023).
- Brzozowska, A., Piestrzynski, T., Zatora, A. (2021). Publikowanie otwarte. Praktyczny przewodnik dla badaczy. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. <http://hdl.handle.net/11089/47541>
- Deed – Attribution 4.0 International – Creative Commons. (b.d.). *Creative Commons*. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>
- Deed – Attribution-Noncommercial-NoDerivatives 4.0 International – Creative Commons. (b.d.). *Creative Commons*. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>
- Directory of Open Access Journals – DOAJ. (b.d.). <https://doaj.org/>
- Gazda, G. (1992). Stefania Skwarczyńska jako wydawca i redaktor. In M. Bielacki & J. Trzynałdowski (eds.), *Stefania Skwarczyńska. Uczony, Nauczyciel, Wychowawca*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Gazda, G., Tynecka-Makowska, S. (eds.) (2006). *Słownik rodzajów i gatunków literackich*. TAIWPN Universitas.
- Grochowski, G. (2018). *Pamięć gatunków. Ponowoczesne dylematy atrybucji gatunkowej*. Instytut Badań Literackich PAN.
- Grudniewicz, A., Moher, D., Cobey, K. D., Bryson, G. L., Cukier S., Allen, K., Ardern, C., Balcom, L., Barros, T., Berger, M., Ciro, J. B., Cugusi, L., Donaldson, M. R., Egger, M., Graham, I. D., Hodgkinson, M., Khan, K. M., Mabizela, M., Manca, A.,..., Lalu, M. M. et al. (2019). Predatory journals: no definition, no defence. *Nature*, 576, 210–212. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-03759-y>
- Hübner, I. (2019). Zagadnienia Rodzajów Literackich. Początki. *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, 3(131), 139–145. HANDLE: 11089/44337
- Kulczycki, E. (2023). *The Evaluation Game. How Publication Metrics Shape Scholarly Communication*. Cambridge University Press.
- Mikołajuk, L., Goszczyńska, A. (2016). Rola biblioteki akademickiej w procesie otwierania nauki na przykładzie funkcjonowania Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego. In: S. Skórka & M. Rogoż (eds.), *Bibliotekarz 2.0. Nowe technologie. Nowe wyzwania*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego (pp. 178–189). <http://hdl.handle.net/11089/18094>
- Ministerstwo Edukacji i Nauki [MEiN] (2023). *Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17 lipca 2023 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-z-dnia-17-lipca-2023-r-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materiałow-z-konferencji-miedzynarodowych> (accessed on August 29, 2023).
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2020). *Polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/zarzadzenia-dyrektora/zarzadzenieDyr-38_2020.pdf (accessed on August 29, 2023).
- Ostrowski, W. (1992). „Słownik rodzajów literackich” w zamierzeniu Stefani Skwarczyńskiej i w realizacji. In M. Bielacki, J. Trzynałdowski (eds.), *Stefania Skwarczyńska. Uczony, Nauczyciel, Wychowawca*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Rozkosz, E. (2014). Open Journal Systems – wartość dodana czasopisma. *Biuletyn EBIB*, 4(149). <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/374/393> (accessed on August 15, 2023).
- Scopus (2023). *CiteScore 2022 update is live in Scopus!*. <https://blog.scopus.com/posts/citescore-2022-update-is-live-in-scopus> (accessed on August 29, 2023).

- Sendyka, R. (2009), Słownik rodzajów i gatunków literackich. *Teksty Drugie*, 3, 152–161.
- Sherpa Romeo. <https://www.sherpa.ac.uk/romeo/>
- Skwarczyńska, S. (1947). Projekt „Słownika rodzajów literackich”. *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, 2(1).

Jesper Boserup Thestrup
ORCID: [0000-0002-7974-674X](https://orcid.org/0000-0002-7974-674X)
Royal Danish Library
ROR: <https://ror.org/03vvy0v27>

PROBLEMS THAT JOURNALS HAVE WHEN THEY PUBLISH ONLINE

Abstract: In order to fulfil open access (OA) requirements from institutions, funders, and national policies, scientific journals have to ensure open access to their articles and often the research data used in the article. However, publishing scientific articles online gives many benefits. The editors and the authors can reach readers on a global level.

Publishers often encounter difficulties when publishing online. Our experience is that editors therefore have many questions when they publish online. For example, questions about the relationship between Creative Commons Licenses and Danish copyright law, file formats, persistent identifiers, article-processing costs, and many other topics.

OA publishing often creates financial problems for the editors. Producing and publishing a journal online is not without cost. Without subscriptions, funding from scientific societies, funds, or institutions, and fees covering article-processing costs, it is not always possible for editors to ensure enough funding.

In order to help the editors, we have to provide a comprehensive service. In this paper, I will describe how our publication service has become more extensive than expected in order to solve some of the problems that our journals have.

This paper is based on my presentation at the conference “The Challenges of Contemporary Publishing”, held May 25–26, 2023, and organized by the Center of Scientific and Technical Information of Lublin University of Technology.

Keywords: *scholarly publishing, library publishers, OJS, Royal Danish Library*

BENEFITS AND PROBLEMS OF ONLINE SCHOLARLY PUBLICATION

THE BENEFIT OF ONLINE PUBLICATION OF JOURNALS

In 2007, the Royal Danish Library started a publication service. The service had several goals. Danish scientific journals should be able to publish on the server, so that they could continue online.¹ New scientific journals should be able to use the platform to start publishing,² and finally, the platform should give access to journals that have stopped publishing and would be difficult to access.³ Publishing online ensures that journal is accessed easily on a global level. Our data show that even journals that do not publish anymore are read. Our download figures have been increasing since the service was started (Fogtmann-Schulz et al., 2025, p. 3).

THE CHALLENGES RELATED TO ONLINE SCHOLARLY PUBLICATION

In 2022 the Copenhagen Business School, Aalborg University Library, and Royal Danish Library started a project with the Directory of Open Access Journals (DOAJ) to have more Danish journals registered in DOAJ (Royal Danish Library, n.d., *Indexing journals...*). The involved libraries assisted the editors in completing the application form, enabling the journals to be included in DOAJ.

The project showed (see Rosenkrantz Hansen et al., 2023; Stegger Gemzøe et al., 2023) that different editors faced similar problems. They had to be convinced that indexing in DOAJ is beneficial. The editors had issues understanding the consequences of using the Creative Commons licenses in relation to Danish copyright law. DOAJ requires information on file formats, persistent identifiers, peer review, and article processing costs. Information that proved problematic for some of the editors to provide.

Like OA to articles, it is now often a requirement that the journals share research data on which the articles are based. The data must be shared as Findable, Accessible, Interoperable, and Reusable (FAIR) as possible (GO FAIR, n.d.). This will create new problems for the editors. The editors will need access to platforms where they can share the data. They need to understand the consequences of sharing different data formats

¹ See *Temp*: <https://tidsskrift.dk/temp>. The journal started in 2010 in print. It does still publish in print and has an embargo of one year where subscriber also have online access. Accessed on September 29, 2025.

² See *Social Interaction*: <https://tidsskrift.dk/socialinteraction>. The journal started in 2018 on our platform. Accessed on September 29, 2025.

³ See *Massekultur & Medier*: <https://tidsskrift.dk/masmed>. The journal was published from 1981 to 1984. Accessed on September 29, 2025.

regarding accessibility, interoperability, and reuse. Sharing data can create problems with the General Data Protection Regulation (GDPR), patent regulations, copyright regulations, etc. That will result in new areas where platforms like tidsskrift.dk will need to help the editors.

In general, the list of requirements a journal has to comply with is growing. For example, the EU Directive (Directive EU 2016/2102) on the accessibility of the websites of public sector bodies requires that homepages must be usable for persons with disabilities, such as blindness. This requires that the homepage is accessible and that the articles are accessible. According to Public Knowledge Project (PKP) (Public Knowledge Project, 2023), the organization that develops Open Journal Systems (OJS) (Public Knowledge Project, 2024), the software should ensure accessibility, but the editors still need to ensure that their articles fulfill the requirements (Public Knowledge Project Docs, n.d.). In order to help the journals in this area, we have to develop a new service for them. Our experience is that many of the editors do not have any support from their institutions.

OA, as mentioned, often creates financial problems for the editors. OA policies minimize funding available to the journals. Our experience is that OA policies, combined with online publication, make it impossible to use a subscription. Often, the journals do not want to use APCs, and at the same time, institutions stop funding publication activity. Therefore, the editors often need a platform like tidsskrift.dk, where they do not need to pay to be published in order to survive.

TIDSSKRIFT.DK: HISTORY, CONTENT AND SERVICE

Tidsskrift.dk is the Danish National Open Access Platform. Translated into English “tidsskrift.dk” would be “journal.dk”. The Royal Danish Library only operates the platform and is not a publisher. The various editorial boards and scientific societies are the publishers.

The platform was established to provide Danish scientific journals with a platform to publish online as well as in print, to facilitate the digitization and publication of existing journals, and to enable the creation of new journals. Our experience is that many Danish journals would have too few subscribers to be financially interesting for a commercial publisher, so the platform offers the journals a chance to be published.

The platform operates on the open source software, Open Journal Systems (OJS) (Public Knowledge Project, 2024). OJS is now giving access to more than 52.000+ journals (Public Knowledge Project, 2025). We chose to use the software after a research project in 2006 where OJS was recommended (Boserup Thestrup & Frederiksen, 2012, p. 14; Boserup Thestrup, 2016, p. 6).

The server is the result of a merger between two OJS servers in 2017. The url. was registered in 1999 for a journal digitization project at the Royal Danish Library. In 2007, the Royal Danish Library and the State and University Library (Statsbiblioteket) began using OJS. The two national libraries merged into one national library in 2017 (Fogtmann-Schulz et al., 2022, p. 3; Royal Danish Library, n.d., *Timeline...*).

In 2017, the server published 133 journals (Fogtmann-Schulz et al., 2022, p. 3). In December 2024, the server made 214 journals available. From 2020 to 2024, the number of published articles rose from 93.024 to 112.620 (Fogtmann-Schulz et al., 2024, p. 3).

To ensure high standards among the journals published at tidsskrift.dk, the individual journal must meet a number of specific requirements. However, we include journals based on an overall assessment, so a given journal may not have to meet all the criteria to be included. For example, we accept student journals with an internal peer review if the journal is affiliated with a research institution.

The editorial team of the journal must have a scientific objective and approach to be included, and the published articles must be peer-reviewed. One of the editors must be affiliated with a Danish university, a Danish research program, an institution under the Danish Ministry of Culture, a Danish scientific society, or a University college. In order to be a national platform, we accept journals affiliated with institutions similar to those mentioned above from Greenland or the Faroe Islands. We do not charge the journals anything when they publish on our platform (*For redaktører*, n.d.).

The journals must be OA according to the OA policy of the Independent Research Fund Denmark. The articles must be online after six to twelve months, depending on the scientific topic of the journal. The journals must accept a green OA policy.⁴

At present, the server offers access to journals from all scientific areas. Articles are usually published in Danish or English. Some journals also publish in Swedish, Norwegian, Spanish, German, and Portuguese.

Most of the journals are immediately OA and are Diamond OA journals. Few have subscriptions, and few use APCs. On the homepage, you can find journals with longer embargoes, like *Mathematica Scandinavica*. These journals were published before we started to follow the OA policy of the Independent Research Fund Denmark, and we did not want to give these journals financial problems.

In her presentation Beata Jankowiak-Konik presented a model to compare the relationship between scientific journals and a publisher. The model uses three levels. One

⁴ Journals in health science, natural science, engineering science, agricultural and veterinarian science must be OA after 6 months. Journals in social sciences and the humanities must be OA after 12 months.

level involves full cooperation, the second level requires cooperation divided between the editorial board in specific spheres, and finally, there is a model where the editorial board manages all stages of the publication process. The publication process is divided into seven stages, going from selection of text to promotion and distribution (Jankowiak-Konik, 2025, Table 1).

Our server is something at levels two and three in Jankowiak-Konik's model. We give non-legal binding advice and answer many questions regarding publishing. We get involved in many functions that Jankowiak-Konik describes as those handled by a publisher.

In general, our service can be described as Kalikman Lippincott does. Our service provides the necessary technology and know-how, but we do not own the published material (Gardner, 2025, p. 283). The library becomes what Jankowiak-Konik defines "Source of Knowledge" where the editor can find information regarding scholarly publication from submission, over review to distribution (Jankowiak-Konik, 2025, p. 234).

HOW THE PROBLEMS AFFECTED OUR SERVICE

OUR SERVICE IN THE EARLY PHASE

Before the merger, the two servers had different policies regarding the journals stored on them. The Royal Library focused on different internal digitization projects, journals from Copenhagen University, and offered a service where a scientific journal could be accepted on their platform if they could pay a fee. The State and University Library focused on journals from Aarhus University and actually accepted some journals from Aalborg University in order to help Aalborg University Library to establish their own OJS server. Both libraries accepted journals from museums since both The Royal Library and The State and University Library were funded by the Ministry of Culture and the Museums are financed by that ministry as well. If a journal was published by a scientific society the journal normally would be accepted, but had to prove some kind of affiliation to a specific institution.

The services offered by both servers were the same. The libraries operated, translated, tested, and updated the software. The editors had to manage their internal workflow. To ensure the journals could operate, we did give the editors different courses and online help. We started to offer DOIs and realized that we had to explain the benefit of permanent identifiers to many editors, and finally, we needed to help the editors get the journal indexed. We thought that the service would focus on how to publish a journal and use the software. However, we were asked many questions on how to describe the editorial workflow, the peer review process, how to apply for funding, and copyright. In addition, we realized that our service could not focus on the platform itself.

OUR SERVICE TODAY

Since the start in 2007 and the merger in 2017, our service has evolved quite a lot in order to ensure that we could help the editors with the challenges described above, we had to add new areas to our service. We became the “Source of Knowledge,” as defined by Jankowiak-Konik.

Now we answer questions regarding:

- How to describe the peer review process so that it fulfills the Code of Conduct defined by the Committee on Publication Ethics (COPE) and requirements of DOAJ and other indexes?
- How do different OA requirements fulfill the requirements of Plan S?
- How to be indexed in indexes like DOAJ, Web of Science, Scopus, and Bibliotek.dk and ensure that the metadata is correct?
- How to use information about the journal in funding applications?
- How to understand copyright and licenses. It is sometimes difficult to ensure that the journals comply with Danish copyright law and use CC (Creative Commons) licenses, especially if the journals have a long publishing history?
- How the editors can give access to research data. Funders, universities, the EU, and journals often require access to the research data, so the editors ask us for help. We try to send them to relevant partners at various Danish research institutions or answer the questions ourselves.
- How the editors ensure that they are compliant with GDPR?

In the future, we will also need to develop our service regarding Web Accessibility. In addition, we need to be able to help the journals so that they can publish in XML, HTML, and other formats.

It would have been difficult to develop a service without a network of other servers and services working with scholarly publication. Fortunately, we have been able to be in an ongoing dialogue with OJS servers in Denmark, Sweden, Finland, and other countries, as well as PKP and DOAJ, to develop the service.

CONCLUSIONS

Tidsskrift.dk shows that new journals can be created successfully, existing journals can be transferred from printed publication to online publication, and journals publishing in local/native languages can survive online.

Our service has become much more complex than we expected. We had to go from a service with a focus on technical support and introduction to the software to a service covering many other topics. To do this, we have to be able to answer many questions

directly or be able to help the editors get in contact with the correct people working at their institutions. This has made our contact with the editorial boards much more frequent and comprehensive than expected.

REFERENCES

- Bibliotek.dk. <https://bibliotek.dk/en>. Accessed on December 7, 2023.
- Boserup Thestrup, J., & Frederiksen, N. E. (2012). Online publiceringsservice efterspørges blandt tidsskrifterne. *REVY*, 35(3). <https://rauli.cbs.dk/index.php/revy/article/view/3538>
- Boserup Thestrup, J. (2016). Open Journal Systems servers in the Nordic Countries in 2015. *OJS På Dansk*, 7(7). <https://doi.org/10.7146/ojssb.v7i7.23196>
- Bibliotek.dk. (b.d.) <https://bibliotek.dk/en> (accessed on December 7, 2023).
- Coalition S. Home. (n.d.). <https://www.coalition-s.org/> (accessed on December 7, 2023).
- Committee on Publication Ethics. (n.d.). <https://www.publicationethics.org> (accessed on December 7, 2023).
- Creative Commons. (b.d.) <https://creativecommons.org/> (accessed on December 7, 2023).
- Directive 2016/2102. Directive (EU) 2016/2102 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32016L2102> (accessed on December 7, 2023).
- Directory of Open Access Journals. Guide to applying – DOAJ. (n.d.). <https://doaj.org/apply/guide/> (accessed on December 7, 2023).
- GO FAIR. FAIR Principles. <https://www.go-fair.org/fair-principles/> (accessed on December 7, 2023).
- Fogtmann-Schulz, A., Boserup Thestrup, J., & Iversen, R. K. M. (2022). Beretning om Tidsskrift.dk og ebooks.au.dk in 2021. *OJS På Dansk*, 13(12). <https://doi.org/10.7146/ojssb.v13i12.131914>
- Fogtmann-Schulz, A., Jepsen, C. J., Thestrup, J. B., Engberg, K. S., & Iversen, R. K. M. (2025). Beretning om tidsskrift.dk og e-bogsplatform i 2024. *OJS På Dansk*, 16(19). <https://doi.org/10.7146/ojssb.v16i19.153335>
- For redaktører. (n.d.). https://tidsskrift.dk/index/for_redaktoerer#Udkomme (accessed on December 7, 2023).
- Gardner, S. A. (2025). Comparison of Library Publishing Workflows by Open Access Model as Practiced in the University of Nebraska–Lincoln Libraries. In K. Weinper (Ed.), *Wyzwania współczesnego publikowania. Challenges of Contemporary Publishing* (pp. 281–291). Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej.
- Indexing journals in Directory of Open Access Journals. <https://pro.kb.dk/en/indexing-journals-directory-open-access-journals/> (accessed on December 7, 2023).
- Jankowiak-Konik, B. (2025). Role of a University Publisher in the Process of Creating and Publishing the Scientific Journals. In K. Weinper (Ed.), *Wyzwania współczesnego publikowania. Challenges of Contemporary Publishing* (pp. 177–184). Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej.
- Mathematica Scandinavica*. (n.d.). <https://www.mscaand.dk/>. Accessed on December 7, 2023
- Public Knowledge Project. (2023, January 12). About – Public Knowledge Project. <https://pkp.sfu.ca/about> (accessed on December 7, 2023).
- Public Knowledge Project. (2024, September 27). Open Journal Systems (OJS) – Software – Public Knowledge Project. <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/> (accessed on December 7, 2023).
- Public Knowledge Project. (2025, January 29). Global Usage of OJS – Public Knowledge Project. <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/usage-data/>

Public Knowledge Project Docs. (n.d.). *Accessible and inclusive publishing – Creating Accessible Content Guide*. <https://docs.pkp.sfu.ca/accessible-content/en/introduction> (accessed on December 7, 2023).

Rosenkrantz Hansen, C., Boserup Thestrup, J., Rindom Riise, R., Iversen, R.K.M., Johnsen, S. S. (2023). An offer the journal couldn't refuse: How a Danish collaborative project paves the way for DOAJ inclusion. *Nordic Perspectives on Open Science*, 8. <https://doi.org/10.7557/11.7001>

Royal Danish Library (n.d.). *Indexing journals in Directory of Open Access Journals*. <https://pro.kb.dk/en/indexing-journals-directory-open-access-journals> (accessed on December 7, 2023).

Royal Danish Library (n.d.). *Timeline for Royal Danish Library*. kb.dk. <https://www.kb.dk/en/about-us/timeline> (accessed on December 7, 2023).

Stegger Gemzøe, A., Fogtmann-Schulz, A., Sandal Johnsen, S., Boserup Thestrup, J., Rosenkrantz Hansen, C., Rindom Riise, R., Iversen, R.K.M. (2023). Danish OA journals and Directory of Open Access Journals (DOAJ). *OJS På Dansk*, 14(14). DOI: <https://doi.org/10.7146/ojssb.v14i14.136013>.

Tidsskrift.dk. (n.d.). <https://tidsskrift.dk/> (accessed on December 7, 2023).

Aneta Drabek

ORCID: [0000-0003-1269-9309](https://orcid.org/0000-0003-1269-9309)

Library of the University of Silesia

University of Silesia in Katowice

ROR: <https://ror.org/0104rcc94>

FEES IN POLISH OPEN ACCESS JOURNALS

Abstract: This study aimed to analyze the funding models of Polish open access journals, utilizing data extracted from the Arianta database, the Directory of Open Access Journals (DOAJ), and individual journal websites. The findings indicate that the majority of Polish journals adhere to the diamond model of open access, with approximately 15% of periodicals imposing publication fees. The prevalence of fee-charging journals is most pronounced in the scientific, medical, life science, and agricultural disciplines. Based on these results, recommendations are formulated for journals regarding their fee structures and transparency.

Keywords: *scientific journals, open access, article processing charge*

INTRODUCTION

As open access publishing gains prominence, the issue of publication fees is receiving increasing scholarly attention. The implementation of Plan S, an initiative designed to ensure that peer-reviewed scientific publications resulting from publicly and privately funded research are openly accessible, has prompted both researchers and their affiliated institutions to scrutinize journals and their funding mechanisms. Historically, authors have prioritized thematic relevance, bibliometric indices, publication speed, and prestige when selecting a publication outlet. However, they must now also consider whether a journal operates under an open access, subscription, or hybrid model and ascertain who bears the costs associated with publication. Consequently, institutions have begun incorporating open access expenses into their budgetary planning. The cOAlition S, a consortium of funding organizations committed to Plan S implementation, strives to expedite the transition to a scientific publishing ecosystem characterized by immediate, free online access to scientific publications and unrestricted reuse (full open access).

Until recently, authors could choose to publish in open access journals (including hybrid or open access journals) or transfer copyright to publishers that restrict access to content. Currently, receiving funding from Plan S signatories obligates authors to account for the grant with articles made openly available¹. In Poland, the National Science Center (NCN), a Plan S participant, has incorporated this requirement into grant agreements signed after January 1, 2021.² Project cost estimates may encompass publication fees, although these are capped at 2% of the total award. Given the escalating costs of publication, even substantial grants may not suffice to cover all publication expenses. Furthermore, articles designated for project settlement must meet stringent formal and substantive criteria related to openness standards, archiving protocols, metadata quality, and other factors. (Korytkowski, 2023). While some support is offered through open publication programs funded by the Ministry of Education and Science or scientific institutions, these initiatives have experienced curtailments, as noted in early 2023, hindering smooth project implementation and settlement. If publication fee funding is unavailable, authors face a limited pool of viable journals, potentially elevating fee considerations to a primary journal selection criterion. This challenge is documented in the literature (e.g., Kowaltowski & Oliviera, 2019), who, in a letter to *Science*, challenged the unrealistic assumptions of Plan S, and Shaun Yon-Seng Khoo (2021) noted the legal issues of the plan S. While it is commonly believed that most open access journals are published under the diamond model, meaning that author fees are not required, some Korean editors find that many do not meet the strict standards of the Plan S (Korean Council of Science Editors, 2023).

In Poland, academic institutions' payment of fees presents a different dimension. Pursuant to the Ordinance of the Minister of Education and Science of December 17, 2021 (Rozporządzenie... [Ordinance], 2021), Polish scientific institutions are required to populate the Integrated Information System for Higher Education and Science (POL-on) with data regarding publication fees and funding sources. This added requirement has triggered numerous queries and controversies. For many universities, the necessary data were decentralized. Furthermore, uncertainty existed regarding which fee components should be included in the POL-on system. The Minister of Education and Science addressed these concerns by waiving the requirement to provide detailed

¹ Plan S principles do not apply to monographs and chapters.

² On December 16, 2024, the Council of the National Science Centre, by resolutions No. 116/2024 and 130/2024, adopted a position on the National Science Centre's Policy on the provision of access to publications recommending the NCN director not extended by the National Science Centre in the cOAlition S consortium, while maintaining the recommendation to publish in access, with adapted specifications defined for a given field.

fee data for individual articles and monographs from 2020–2021, opting instead for a survey collecting aggregate fee data for specific journals and publishers (Komunikat... [Communication of the Minister of Education and Science of November 2, 2022, concerning the reporting obligation regarding the costs of fees for scientific articles and monographs], 2022). These survey data, collected by January 31, 2023, would be used exclusively for “analyses of the publishing market (particularly to identify publishers with unethical practices)” (Komunikat... [Communication], 2022).

Given the increased interest of authors and institutions in the issue of fees in open access journals, it became interesting to examine Polish journals from the point of view of funding and, above all, to see whether they publish in the OA diamond model or charge fees. In particular, the aim was to find answers to the following questions:

- Under which open licenses are paid journals published?
- Which disciplines have the most paid journals?
- What are the costs?
- What are authors charged for?
- Where can information on fees be found?
- Who can be exempted from fees for publishing in Polish journals?

In addition, the study made it possible to prepare recommendations for journal publishers and editors regarding fee information on websites.

MATERIALS AND METHODS

This study analyzed Polish scientific journals published under an open access model. Data sources included journal websites, the Arianta database, and the Directory of Open Access Journals (DOAJ) database. Data extraction was conducted between April 20–23, 2023. Arianta is a database containing information on Polish electronic journals, including basic metadata such as title, publisher, ISSN, discipline, and publication dates, as well as open license information. DOAJ is a comprehensive global database indexing approximately 20,000 scientific open access journals. To be included in DOAJ, journals must complete a detailed questionnaire regarding their open access policy, including license type, copyright details, fee structures, and information on whether fees are waived.

Journal pages were systematically searched for fee-related information. Publishing costs, also known as article processing charges (APCs) or publication fees, are often levied by scientific publishers and may be a prerequisite for manuscript processing. These details can be located within author instructions, the homepage, the “About the journal” section, or a dedicated fees tab. Journals indexed in DOAJ were cross-referenced

to verify fee information, which was further confirmed on the journal's website. For journals hosted on multi-journal platforms, fee information was obtained from platform administrators.

The study scope was limited to current Polish scientific journals, considering all issues (volumes) published from the year 2021.³ A prerequisite for inclusion was the presence of a Creative Commons open access license or another license that clearly delineates usage terms. Journals exhibiting "brown open access," defined as providing full-text access without a specified license outlining usage permissions, were excluded (Rychlik & Theus, 2018, p. 159). Among all scientific journals recorded in the Arianta database, 2231 titles were periodicals that had a closed 2021 volume at the time of the survey. This number included 1421 (63.7%) open-access periodicals that were finally analyzed. The majority of Polish journals (889 items – 62.6%) were publishing in the diamond model. This may be influenced by the fact that many of them are published by universities, associations, or other scientific institutions that sponsor their publications. In addition, implemented ministerial programs ("Wsparcie czasopism naukowych" [Support for scientific journals]⁴ in 2019 and "Rozwój czasopism naukowych" [Development of scientific journals]⁵ in 2021) have subsidized many journals, which may have resulted in the abandonment of APCs.

For 313 journals (22%), information on fees could not be found. Likely, most of them do not require them from their authors, but the editors do not communicate this via the website. It should be added that there are more periodicals without a clearly articulated payment declaration, but for some of them it was possible to find this information either in the DOAJ database or directly from the editors or platform administrators. For 219 (15.4%) journals, the need to pay a fee as a condition of publication was stated on their pages.

RESULTS

OPEN LICENSES

Among the 1,421 open access journals, the largest part (more than 1/3) are periodicals published under a CC BY-NC-ND (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works) license. The second group is journals available under the CC BY (Attribution) open

³ Due to the fact that many Polish journals are published late, taking into account journals that have closed the 2022 vintage would result in a significant reduction in the group of periodicals analyzed.

⁴ 500 journals received funding.

⁵ 565 journals received funding.

license. These account for nearly 30%. The remaining licenses are much less frequent and total about 37%. It is worth noting that only 585 journals (41.2%) meet the Plan S condition, i.e., they are published under a CC BY (Attribution) or CC BY-SA (Attribution-ShareAlike) license. The details are shown in Figure 1.

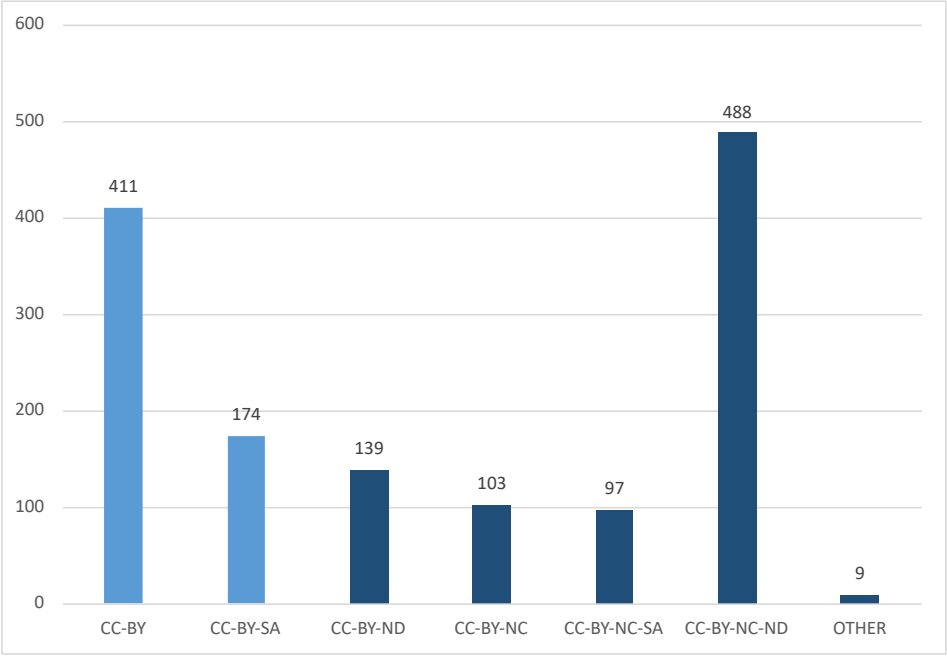

Figure 1. Number of open access journals by type of license. The lighter color indicates journals published under free licenses.
Source: author’s compilation based on the Arianta database.

As far as paid journals are concerned, the proportions of individual licenses are similar to those for all open access periodicals. The charging of fees by publishers does not affect the type of license used. Among the 219 journals that charge fees, periodicals published under the CC BY-NC-ND license are also the most numerous. They account for 36%. There are slightly fewer journals under the CC BY open license (approximately 31%). The remaining licenses account for about one-third. The details are shown in Figure 2.

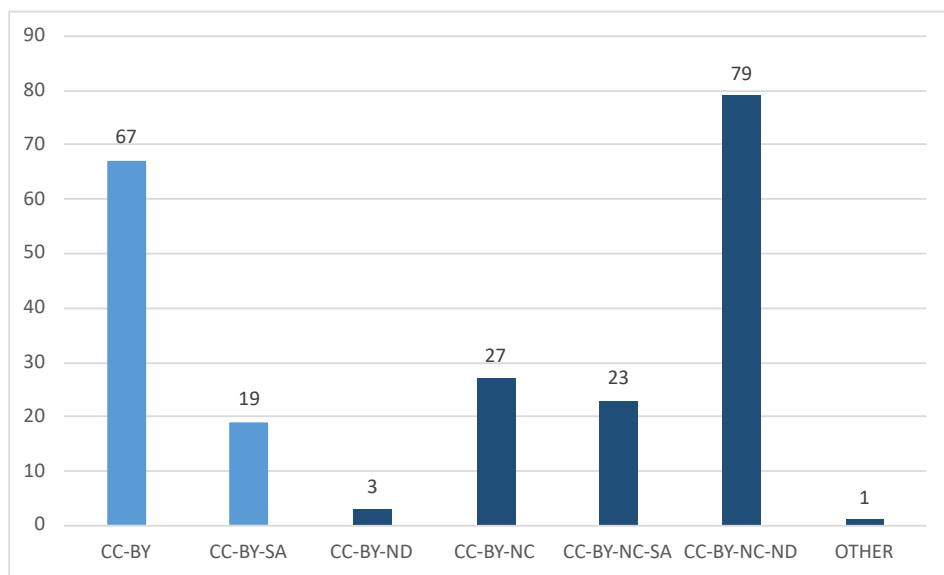

Figure 2. Number of open access journals charging fees.

Source: own elaboration.

AREAS AND DISCIPLINES

All journals examined were assigned to seven fields and 44 disciplines based on the Ordinance of the Minister of Science and Higher Education of 20 September 2018 on scientific fields and disciplines and artistic disciplines (Rozporządzenie... [Ordinance], 2018). The field of arts and three artistic disciplines were omitted. For the 1246 journals included in the 21 December 2021 List of Scored Journals (Komunikat... [Communication of the Minister of Education and Science of December 21, 2021, on the amendment and correction of the announcement on the list of scientific journals and peer-reviewed materials from international conferences], 2021), the disciplines indicated in the List were used, while for the remaining 175 periodicals, the disciplines were assigned manually based on the subject area described on the journal page. Social sciences (629 titles) and humanities (518 titles) have the largest number of open journals. Engineering sciences are represented by 345 periodicals, medical and health sciences by 263 titles, sciences and life sciences by 228, and agricultural sciences by 137. The field of theological sciences (69), which is also one discipline, has the fewest number of open access journals.

The humanities (76.6%), theological (69.6%) and social sciences (67.6%) have the highest percentage of free journals. The other disciplines have a similar percentage of non-fee-paying journals and this is around 43–47%. The theological sciences do not have a single periodical with fees, but also have the highest proportion of journals for which

no data on fees is available (about 30%). The humanities have a small percentage of paid journals (8 items – 1.5%), and the social sciences have a slightly higher percentage (12.9%). The highest number of fee-paying periodicals appears in the agricultural sciences (44.5%), engineering and technical sciences (39%), and medical and health sciences, as well as science and life sciences (about 35% each). More data is presented in Figure 3.

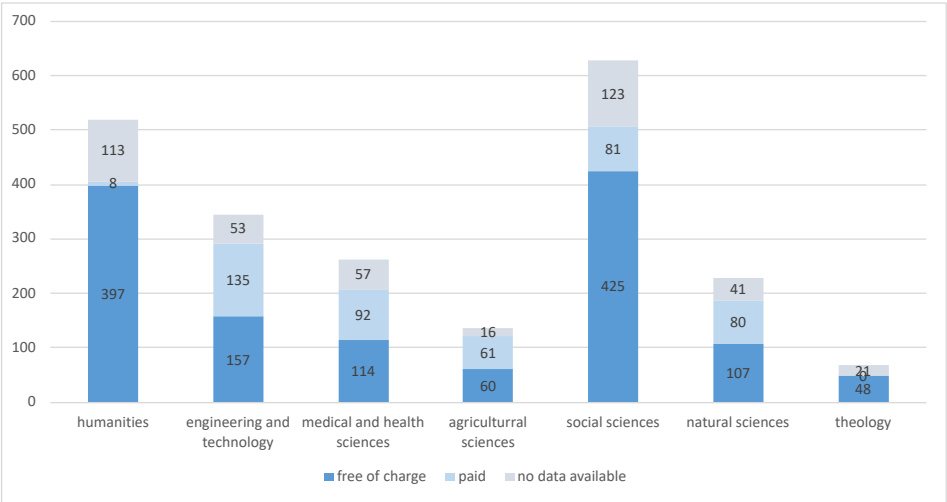

Figure 3. Number of journals in each field, divided into unpaid, paid, and uninformed journals. Source: own elaboration.

As for the disciplines with the highest percentage of paid open access journals, zootechnics and fisheries (78.1%), food and nutrition technology (77.2%), and veterinary science (75.6%) are the most prominent. Figure 4 shows the disciplines with at least 50% of paid journals.

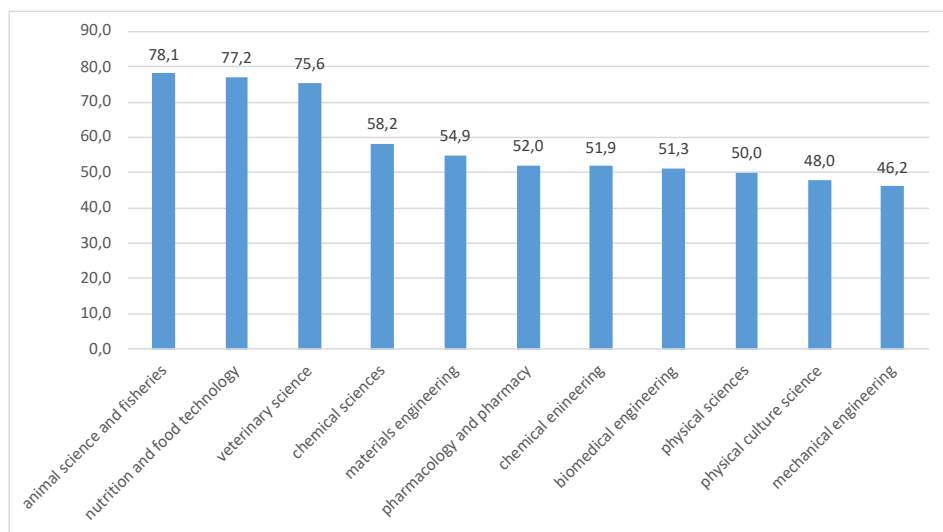

Figure 4. Disciplines with the highest proportion of paid journals.

Source: own elaboration.

Three disciplines (history, literary studies, and theological sciences) have no paid periodicals. For four humanities disciplines, few individual journals charge fees. The group still includes social communication and media sciences, which have 2.6% of journals charging fees. The details are shown in Figure 5.

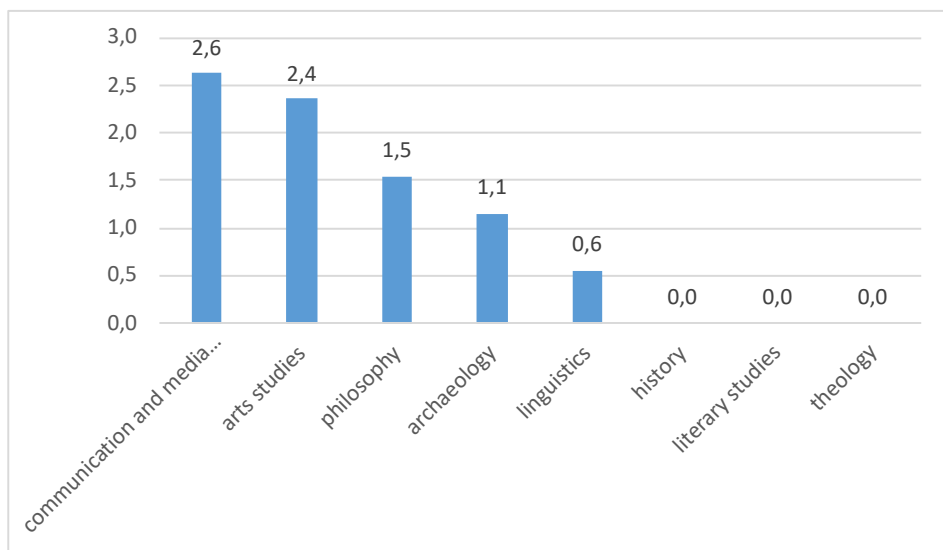

Figure 5. Disciplines with the lowest percentage of paid journals.

Source: own elaboration.

REPUTATION AND FEES

In their study, Budzinski et al., (2020) investigated factors that may influence the raising or introduction of publication fees. One of the factors found to be relevant was the reputation of the journal, which was influenced by, among other things, indexing in Web of Science databases and having an impact factor. Out of the 219 fee-charging journals, a large majority (149 titles) were periodicals indexed in either the Scopus database, Web of Science, or both. The fact that a journal has been accepted for registration in one of the two largest databases may induce the editor (or publisher) to charge fees, which will be used, for example, to provide additional tools or services to professionalize editorial activities.

For this study, the scoring of journals based on the 2021 List was also used. (Komunikat... [Communication], 2021) to see if the higher number of points a journal received could translate into a decision on charging fees. It turned out that the number of points could influence their introduction. Among high-scoring journals (100 points), there are twice as many journals charging fees (22.5%) as there are low-scoring journals (11.5%). The highest percentage of fee-paying journals refers to those with 140 points, but there are only nine of them, so due to their small representation, it is difficult to make any generalizing statements. Detailed data are provided in Table 1.

Table 1. Number and percentage of fee-charging journals with a given number of points

Number of points	Number of all journals	Number of fee-charging journals	Percentage of fee-charging journals
20	305	35	11,5
40	391	51	13,0
70	352	69	19,6
100	178	40	22,5
140	13	9	69,2
Unscored	183	15	8,2

Source: own elaboration.

FEES

Some editors list in detail what the publication fee will be used for. Sometimes it is subject to special reasons, e.g. exceeding the set page (characters) limit or including color illustrations in the text, or the need to carry out (or correct) a translation. Generally, the following are among the specified categories of expenses incurred from publication fees:

- full text development,
- preliminary examination of the text,
- additional pages/characters (above the set limit),
- printed version,
- translation,
- proofreading, i.e. professional editorial correction,
- illustrations (color illustrations),
- fast-track publication,
- withdrawal of text.

As far as fee amounts are concerned, they are difficult to transpose, as editors often give them by individual services or processes, or price individual pages. The amounts are also given in different currencies. The most common are the zloty, the dollar, the euro, and the pound. In some cases, VAT must be added to the quoted amount; in others, no tax information is given. The range of amounts is very large and varies from PLN 100 to PLN 10,000 per article or PLN 50 to 500 per page. There are also journals where a voluntary contribution is suggested. These amounts change over time, and this usually means an increase in costs. This can be seen, for example, when analyzing the data in the DOAJ database and on the journal's website. This refers to situations where the cost of fees has increased (as stated on the website), but the information in the DOAJ has not been updated. It also happens, although these are rarer cases, that a journal has charged fees and then manages to find a funder, and the publisher waives the fees. Sometimes a change of publisher also results in a change of funding model.

FEE EXEMPTIONS

In some cases, editors report that they can waive part or all of their publication fees. Among those who may be exempted from fees are:

- members of the association that publishes the journal,
- authors affiliated with the university that publishes the journal,
- PhD students affiliated with the university that publishes the journal,
- authors from abroad,
- authors of articles with at least 50% participation from outside Poland,
- authors who have prepared the text correctly,
- authors of texts in English,
- invited authors,
- quality writers.

As can be seen from the above summary, different motivations are behind decisions to reduce or abandon APCs. Sometimes it is a bonus for members of one's own organization, and sometimes it is an incentive for a particular group of potential authors.

RECOMMENDATIONS FOR JOURNAL PUBLISHERS

Analysis of 1,421 journals yielded recommendations for editors, publishers, and webmasters. Journal websites have undergone a lot of changes in recent years. Journal management systems are being used that professionalize the editorial process of a periodical. However, information about fees is often difficult to find on these pages. Hence, the most important recommendation is to include this information on the journal's website, regardless of whether the publisher charges for it or not. Information indicating that publication in the journal is completely free of charge can be an additional incentive for potential authors. It is good practice to prepare an appropriate tab (fees/APCs) or section on fees in the instructions for authors, so that those using the website do not have problems finding it. Another important issue is to ensure that the fees data is updated not only on the journal's website, but also in other services and databases (e.g., the DOAJ database). If the journal charges fees, it is worth describing in detail what these amounts are, whether they include VAT, what the fees are used for, and when and where they can be paid. It is also important to state whether these are full costs or whether the author can expect some additional payments, e.g., for longer articles or translation. If the editors include all costs in the fee charged, information can be added about the possibility of refunding the fee (all or part of it) if the article is not accepted. A final recommendation is to indicate whether a fee waiver can be applied for and, if so, what conditions must be met. The potential author should be provided with reliable information on costs so that he/she can make his/her decision to publish in a given journal in an informed manner and not be surprised at any stage of the editorial process.

CONCLUSIONS

The analysis indicated that the majority of Polish scientific open access journals publish in the diamond model without expecting fees from authors or affiliating institutions. Only about 15% of journals currently declare that they charge fees. These are primarily periodicals in the medical, agricultural, and life sciences. Institutions with authors from these disciplines have to budget the fees for these publications. Authors from the theological sciences, humanities, and, to a large extent, social sciences do not have this

problem. Publication costs vary widely and, due to their range in amount (from 100 to 10,000 PLN) and the way they are billed (sometimes for the whole, sometimes per page), it is impossible to give average or approximate values. Some editors calculate in detail what the money they collect from authors will be used for. Sometimes there is a breakdown between the initial editorial activities and the second stage, leading to the final publication. Most often, there is mention of additional charges for oversized pages, color illustrations, translations, or printing. Information on fees does not have its permanent place on the website. Finding it is sometimes easy (special tab), but often requires browsing through many subpages and sections. Information that is difficult to find may discourage a potential author. Sometimes editors apply fee waivers, treating this privilege as an incentive to publish for specific audiences. The survey carried out and the review of journal pages allowed us to make key recommendations for the inclusion of this information on journal pages.

REFERENCES

- Arianta – Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne. <https://arianta.pl/>
- Budzinski, O., Grebel, T., Wolling J., Zhang H. (2020). Drivers of article processing charges in open access. *Scientometrics*, 124, 2185–2206. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03578-3>
- DOAJ – Directory of Open Access Journals. <https://doaj.org/>
- Khoo, SY-S. (2021). The Plan S Rights Retention Strategy is an administrative and legal burden, not a sustainable open access solution. *Insights: The UKSG Journal*, 34(1). <https://doi.org/10.1629/uksg.556>
- Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 2 listopada 2022 r. dotyczący obowiązku sprawozdawczego w zakresie kosztów opłat za artykuły naukowe i monografie. (2022). <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-w-sprawie-ankiety-dotyczacej-kosztow-oplat-za-artykuly-naukowe-i-monografie-z-lat-2020-2021>
- Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21 grudnia 2021 r. o zmianie i sprostowaniu komunikatu w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. (2021). <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-z-dnia-21-grudnia-2021-r-o-zmianie-i-sprostowaniu-komunikatu-w-sprawie-wykazu-czasopism-naukowych-i-recenzowanych-materialow-z-konferencji-miedzynarodowych>
- Korean Council of Science Editors. (2023). How open access diamond journals comply with industry standards exemplified by Plan S technical requirements. *Science Editing*, 10(1), 35–44. <https://doi.org/10.6087/kcse.295>
- Korytkowski, P. (2023, 18–19 April). *Plan S – rewolucja w akademickim publikowaniu*. [Presentation]. *Bibliometryczne analizy otwartej nauki*, Poznań.
- Kowaltowski, A. J., Oliveira, M. F. (2019). Plan S: Unrealistic capped fee structure. *Science*, 363(6426), 461. <https://doi.org/10.1126/science.aaw5815>
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17 grudnia 2021 zmieniające rozporządzenie w sprawie danych przetwarzanych w Zintegrowanym Systemie Informacji o Szkolnictwie Wyższym i Nauce POL-on. (2022). Dz.U. 2021 poz. 2364. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20210002364>

- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych. (2018). Dz.U. 2018 poz. 1818. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001818>
- Rychlik, M., Theus, M. (2018). Otwarty dostęp do piśmiennictwa naukowego. Przegląd funkcjonujących form – legalnych i nielegalnych. *Biblioteka*, 22(31), 157–173. <https://doi.org/10.14746/b.2018.22.9>

Anna Zatora

ORCID: [0000-0003-4597-5568](https://orcid.org/0000-0003-4597-5568)

University of Lodz Library

University of Lodz

ROR: <https://ror.org/05cq64r17>

DOES A LACK OF AN OPENNESS POLICY HAMPER THE ACADEMIC LIBRARY? THE CASE OF THE UNIVERSITY OF LODZ

Abstract: This study examines the activities of a scientific library in addressing challenges related to the development of open models for scientific publishing and research data sharing within an institution that lacks a formal openness policy. The case of the University of Lodz (UŁ) demonstrates how bottom-up initiatives, primarily those of the University Library, can shape attitudes and catalyze open science activities. This paper presents the perspective of librarians and their role in promoting open publishing and disseminating knowledge to academics, doctoral candidates, and students. Their participation in university activities is examined in relation to the introduction of good openness practices into research and teaching, including open access publishing programs, read&publish agreements, analysis of journals for predatory publishing practices, researcher support in selecting publication venues, licenses, archiving works via the green way of open access, administering open access journals, and promoting open access through institutional repositories, doctoral courses, and events. The findings reveal two distinct behavioral models in Polish science: adopting a university openness policy versus forgoing such a policy while implementing pro-openness measures aligned with top-down recommendations. The latter model, exemplified by the University of Lodz, demonstrates comparable functionality to the former.

Keywords: *openness policy, open science, scientific library, open access, research data, University of Lodz*

“The initial step toward defining open access principles should be the adoption of an institutional open access policy by each scientific unit and university” (*Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, 2018).¹ This statement, derived from a communication published by the ministry responsible for higher education in Poland, has become a guiding principle for numerous scientific units. While the promotion of open science has been a global trend for years, it has engendered considerable debate among both the creators of science, i.e., researchers, and its recipients, including policymakers.² Following the publication of *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce* [‘*Directions for the Development of Open Access to Publications and Research Results in Poland*’] in 2015 by the Ministry of Science and Higher Education, authorities of Polish Higher Education Institutions (HEIs) faced a pivotal decision: adhere to the ministerial recommendation or await further developments and formulate an openness policy tailored to their unique experiences and strategies. The rationale articulated in the Ministry of Science and Higher Education document appeared compelling, as it reiterated the recommendations of institutions such as the European Commission and the European Research Council (ERC) and underscored the numerous benefits of making research results openly available. The relatively flexible wording of the recommendations provided managers of scientific entities with time for action. Indeed, they continue to do so, as *Kierunki rozwoju...* [‘*Directions for the Development...*’] stipulates that openness policies should be “[...] convergent in particular with open access policies to be adopted by national entities funding scientific research from public funds (NCN, NCBR, MNiSW)” (*Kierunki rozwoju...*, 2015). To date, only the National Science Center has developed

¹ The document was drafted in October 2015, but only the 2018 file is available. This article was written in 2023 and reflects the legal situation at that time, so there may be differences in the names of institutions or regulations compared to the date of publication. In 2025, the University of Lodz still has not adopted an openness policy and continues to operate based on the model presented in the article.

² A great many texts have already been written on the subject of open science – written in different ways and understood in different ways – whether scientific, popularizing or educational. I will return to some of them in this article, but in order to avoid repeating the same findings and defining the basic concepts once again (open access, green way, repository, FAIR data, predatory journals, etc.), I refer to the works included in the bibliography. I am adopting the notation ‘open science’ in lowercase, understanding the term to include a number of issues, widely recognized as its main components, i.e. open access (including open publishing), open educational resources, open research data and open science communication.

such a document (2020).³ Consequently, two behavioral models are evident in Polish science: 1) adoption of an openness policy by the university incorporating recommendations aligned with the as *Kierunki rozwoju...* [*Directions for the Development...*],⁴ and 2) non-implementation of an institutional openness policy, often accompanied by measures derived from Ministry and European Union recommendations based on less-binding guidelines. The latter model is implemented by the University of Lodz.

OPEN SCIENCE AT THE UNIVERSITY OF LODZ: INTERNAL REGULATIONS

The most pertinent document regarding regulations concerning the opening of science at the University of Lodz is the Communication of the Rector of the University of Lodz, dated April 28, 2020, regarding the implementation of the open access policy at the University of Lodz (2020). It primarily addresses the issue of ensuring open access to scientific research results by enabling University of Lodz employees, doctoral students, and students to deposit their work in an institutional repository in accordance with MNiSW recommendations. The University of Lodz Repository, operational since

³ A document called *Polityka Naukowa Państwa* [*the National Science Policy*] (MEiN, 2022) mentions 'Open Science' and the sharing of research results or research data, but this is only a small part of a comprehensive document. The second document that should be mentioned, although it too does not constitute an openness policy, is *Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego* [*Act of 11 August 2021 on Open Data and Re-use of Public Sector Information*]. This law entered into force on 8 December 2021. The most important change from the previous law on these issues (2016) is the inclusion of Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and re-use of public sector information. The Act introduces two new categories of public sector information into the scope of re-use: high-value data and dynamic data. Research data has also come within the scope of the Act... – guidelines related to its opening/sharing have been introduced. An important point of the document is the creation of the position of the Plenipotentiary for Data Openness and the announcement of Program *otwierania danych* [*the Data Openness Program*] coordinated by the Minister in charge of Information Technology, as well as the announcement of detailed regulations/recommendations that will be included in the *Open Access Policy*. This policy was supposed to be developed by the minister responsible for higher education and science in the second half of 2022, but as of now [July 2023] it has still not been published.

⁴ Institutional openness policies have been introduced by, among others: Jagiellonian University, Nicolaus Copernicus University in Toruń, Cracow University of Technology and the University of Silesia in Katowice. Many entities limited themselves to signaling that they base their openness activities on the Ministry's recommendations (e.g., the Warsaw University of Technology, the Silesian University of Technology, the University of Opole). Others, such as the University of Warsaw, are announcing the introduction of such a document. Data is taken from the official websites of the respective units. Cf. Platforma Otwartej Nauki [PON], n.d.: <http://pon.edu.pl/politykiotwartosci/polityki-otwartosci-w-polsce/>.

2012, offers unrestricted access⁵ to scientific publications and other materials archived on the platform, including dissertations. In the aforementioned communication, the Rector of the University of Lodz requested that the academic community consider the agreements they enter into with publishers and the licenses under which they publish their works (recommending non-exclusive licenses) and to deposit works in the institutional repository in a manner that permits open access. However, authors retain the autonomy to select their publishing path and licenses and determine whether access to their work, such as a habilitation or doctoral thesis, will be open or restricted. The UŁ has not yet established stringent regulations regarding these matters.

In 2020, a Plenipotentiary of the Rector of the University of Lodz for open access to publications and research results was appointed. This function is held by Tomasz Piestrzyński, Director of the University of Lodz Library, from November 2, 2020, until August 31, 2024. The appointment of a plenipotentiary responsible for open science matters was, as in other units, a response to an appeal from the Ministry. While the nomenclature in HEIs varies,⁶ the tasks of the plenipotentiaries are the same: first and foremost ensuring that the scientific (and sometimes educational) output of the unit is managed in such a way that it is as open as possible and at the same time safe (security of research data, copyright, patents, the risk posed by so-called predatory publishing practices), coordinating work related to the introduction or implementation of the openness policy, preparing internal acts and answering questions related to open science, analyzing the unit's pro-openness activities, advisory function towards the university authorities.

When the function of the plenipotentiary for open science and the function of the director of the scientific library are held by the same person, the library becomes all the more involved in building the university's openness policy – whether understood as a document or as an informal strategy. In the next part of this article, I will focus on presenting the participation of the Library of the University of Lodz in the creation of such a strategy and on the tasks that its staff perform within the framework of open science in its broadest sense.

⁵ Unrestricted access to a document is subject to the author's consent and/or a specific license. The UŁ Repository also offers authors the possibility to restrict access, e.g. only within the UŁ network, or to close access for unauthorized users, in which case the user must request access using a special form.

⁶ The panel discussion *Open science – standards and good practices | Implementation of open science policies in HEIs*, which, on the initiative of the Conference of Rectors of Academic Schools in Poland, took place on 12 May 2021, was attended – apart from the representative of the University of Lodz – by plenipotentiaries: “for open access,” “for open access to scientific publications and research results,” “for open access to scientific publications and research data,” “for open science.” See KRASP, 2021.

UNIVERSITY OF LODZ LIBRARY: INITIATIVES AND TASKS

A statement included by the National Science Center in its guidelines for completing the Data Management Plan in publicly funded grants was symptomatic, namely: “You will be assisted in completing the following section of the form by staff from the library/relevant repository/IT department of your institute or university” (NCN, 2019). This clear message addressed to researchers meant that the scientific library, usually also administering an institutional repository, had to become a center of instantly available competence and its staff experts on issues such as open repositories, data formats, or copyright and Creative Commons licenses. Research data, by the way, is only one of the many fields of university research activity related to open science in which libraries are active.

The Library at the University of Lodz had been taking initiatives related to the dissemination of knowledge on openness in science much earlier (for example, the running of an institutional repository or a seminar organized as part of Open Access Week since 2010), and yet the adaptation of the unit’s work to the changing expectations of employees, university authorities or, generally speaking, the whole academic community, required restructuring, staff training and establishing cooperation both with other units at the University of Lodz and with external institutions and partners, such as the National Science Center.

Presenting the solutions and proposals that the Library of the University of Lodz has put forward to its academic community, I also consider them from the perspective of the staff of the university, which did not choose to adopt a formal openness policy and still follows a model of recommendations and good practices.

UNIVERSITY OF LODZ REPOSITORY

The institutional repository⁷ of the University of Lodz is administered by the staff of the Library of the University of Lodz and has been in operation for more than ten years.⁸ It is based on the open source software DSpace, and the collections are indexed in such databases and aggregators as OpenAire, CORE (an aggregator of open access publications), DartEurope E-theses Portal (a repository of doctoral dissertations), CEON aggregator, and also visible in Google Scholar and OpenDOAR.

⁷ Available at: <https://repozytorium.uni.lodz.pl/>

⁸ I will not describe the work on implementation and the beginnings of the repository as a form of scholarly communication at the University of Lodz – this has already been exhaustively described by Lidia Mikolajuk (2014).

As I mentioned in the section on internal regulations at the UŁ, the Rector of the UŁ, in a communication, recommended that staff and doctoral students post their publications and dissertations in the institutional repository, and the UŁ Library led an information campaign⁹ and still offers training in this area. At the same time, the UŁ Repository is steadily increasing the number of open resources: in 2022, the number of publications in the UŁ Repository reached 38,991, an increase of more than 2,500 documents compared to the previous year. The percentage of closed works or data with restricted access is small it consists of some doctoral dissertations (archival dissertations, not deposited by the authors personally, but deposited in the repository in order to protect the library collections and the scientific output of the university) and individual data collections and materials from research projects, access to which required an embargo (personal data, sensitive data, copyright). On the other hand, the largest resource is the collections of scientific journals associated with the University of Lodz – this is as many as 27,105 documents (as on July 24, 2023).

The identification by the NCN of libraries/repositories as the place to get help in filling in the Data Management Plan form, consequently, also led to the expansion of the tree of collections and collections of the UŁ Repository to include space for the results of research projects carried out by UŁ employees, including research data. The administrators of the RUŁ allowed authors to upload datasets of an infrastructure-limited size – up to 5 GB. At the moment, there are more than twenty such datasets in the resources of the RUŁ. This solution, which is not anchored in any formal recommendations from university authorities, was dictated by the need to provide support to researchers and is implemented based on international good practice¹⁰ and with attention to FAIR compliance (see Wilkinson et al., 2016; cf. FORCE11, 2014).

RESEARCH DATA MANAGEMENT

An important role for the staff of the Library of the University of Lodz, which should be mentioned in the context of open research data, has become the consultation of Data Management Plans (DMPs), primarily in National Science Center grants, but also

⁹ On the first few years of operation of the UŁ Repository in the context of opening up science, see Mikolajuk, Goszczyńska, 2016.

¹⁰ An important role in the self-study of the administrators of the UŁ Repository is played by the first national Data Stewardship Competence Centers PL Working Group, in whose regular meetings the UŁ Library team has participated since 2021. The Competence Center of the Gdansk University of Technology is primarily responsible for organizing meetings and coordinating activities within the DSCC PL. See <https://pg.edu.pl/openscience/polska-grupa-robocza>.

in other projects, including the European Research Council. In 2022, a team of three people consulted more than sixty DMPs .

The leading role in the consultation and editing of grant applications at the University of Lodz is played by the Science Center,¹¹ which refers applicants to the staff of the UŁ Library at the stage of filling in the DMP form. Thanks to the information campaign conducted through internal communication channels, many researchers also reach the DMP consultation team directly. The work on the research data management part of the application usually consists of individual meetings, both online and offline, and editing the completed fields, either directly in the OSF system or while working on the working files. Counselling includes not only recommendations on how to fill in the forms, but also assistance in selecting the right repository for the type of data. In addition, the staff of the Library of the University of Lodz, in cooperation with the Science Center, provides training on open research data, which I write about in more detail in the didactics section.

Given that the UŁ does not currently have a specialized research data repository or employ professional data stewards, the academic library is the only place where staff can consult on the subject of data management. However, whereas in the initial phase of the DMP consultation, i.e. 2019–2021, information chaos was noticeable, today a change can be seen, above all in the collaboration between the UŁ Library and the administrative staff looking after grant applications at various stages: both the Science Center and the staff of the individual faculties are increasingly familiar with the issue of research data and direct researchers to the right people and point them to the information materials prepared by the UŁ Library (see Zatora, 2021). This collaboration is not the result of recommendations from authorities or regulations, but is driven by practical considerations and changes as staff gain experience. It responds to a demand from the UŁ community.

It is worth adding that the materials on research data prepared by the UŁ Library team have been repeatedly cited in the publication *The Presence of Research Data Management Issues on the Websites of Polish Scientific Libraries* (2022) as one of the most comprehensive and extensive, see, among others, the chart “Proportion of occurrence of terms and definitions in the analyzed libraries” (Nahotko, 2022, p. 51).

PUBLISHING IN OPEN MODELS

Publishing in open models is another complex issue belonging to the field of open science. The last few years have shown that scientists publishing their research results in scientific

¹¹ Currently (2025), it is the Project Support Center (Centrum Wsparcia Projektów).

journals and publishers expect support from administrative staff, including very often librarians, in at least four main interrelated fields: 1) evaluation of journals and publishers in terms of quality, bibliometric indicators and potential unreliable publishing practices, 2) copyright and open licensing, 3) funding of publications in open access models, 4) visibility and promotion of publication output.

Open publishing issues – mainly concerns and problems of academics are primarily the responsibility of two university units at the UŁ: UŁ Publishing and the UŁ Library. In the following paragraphs, I focus on the tasks carried out by the Library team, omitting the significant contribution of the Publishing House due to the limitation of the article's volume.

The University of Lodz has not introduced regulations on publishing in open access models, however, related issues are addressed in two communications of the Rector: the already mentioned Communication of the Rector of the University of Lodz... (2020) and the Communication of the Rector of the University of Lodz of 24.04.2023 on: the dangers of publishing in so-called predatory journals and publishing (2023). Both the first and the second document refer to the Library of the University of Lodz as the place where information support can be obtained. In 2022, the Division of Scientific Information and Bibliometric Analysis extended the bibliometric analyses prepared by the staff to include analyses of scientific journals for potential use of unreliable publishing/publication practices by the publisher. The helplessness of science and scientists in the face of so-called predatory publishing practices (Grudniewicz et al., 2019) has led institutions and researchers themselves to seek ways to defend themselves against companies phishing for data, exploiting scientific output, or manipulating the process of reviewing and publishing papers. In the case of the Library of the University of Lodz, the service aimed at the university's staff and doctoral students includes the collection and presentation of basic information on the publication practices and statistics presented by a given journal. This information can help to get an idea of the publisher's policy (open access format, fees, access to content), the visibility of the journal (indexing in databases, bibliometric indicators, file sharing, data identifiers), the transparency of the journal's website and its publication policy (statistics on review waiting time and number of articles/issues, information about the editorial team and reviewers). The communication of the Rector of the UŁ 2023 came after the UŁ Library had already taken action to inform and support staff and PhD students on the issue of so-called predatory journals and publishers – the regulation (recommendation) therefore came later than the bottom-up initiative.

The NCN's introduction of the openness policy (2020) and the indication of three publication paths to account for the grant received raised many questions about the use

of open licenses. Polish editors and publishers, including academic ones, as well as the authors of scientific works themselves, had to adapt to the new reality. Open access models (still evolving and mutating), publishing policies, and the often incompatible expectations of employer and external funder constitute a thicket, in which it is not easy to navigate. The UŁ has created a digital environment for its employees that also includes an *Employee Knowledge Base* – it is primarily where materials are posted to help find information on a particular topic quickly and easily. Among the guides posted there by the UŁ Library, there is also one, the most comprehensive, on open access publishing (see Brzozowska, Piestrzyński & Zatora, 2021).

It seems that the complexity of open access models should be enough of a hurdle for authors of papers, but an issue that raises additional questions is publication funding. The basic fee associated with publishing in many open access models is the publication – article processing charge (APC).¹² The amount and diversity of fees (ranging from none in diamond models, through fees of several hundred zlotys to fees amounting to several thousand or even several thousand euros), insufficient public funding, changing funding rules from the entities themselves, and information chaos are problems faced by researchers and, consequently, scientific library staff who are supposed to provide them with substantive support. The library at the University of Lodz is therefore not only responsible for concluding agreements with publishers and database providers or owners of publishing platforms, but also manages matters related to the university's participation in so-called read&publish programs. The list of announcements¹³ on the website of the Virtual Library of Science, i.e. the Polish official database on consortium agreements concluded by scientific institutions with publishers and the Ministry, is telling: variable amounts of funding, variable lists of journals covered by programs, variable deadlines for signing agreements. In such unfavorable conditions, the support

¹² I deliberately focus on journals, because on the Polish publishing market publishing other types of scientific papers in open access models than articles is not so well recognized, although there is more and more talk about BPC, i.e. fees for monographs in open access models. This is, of course, material for a separate dissertation and only provides the background for my reflections. On the topic of business models in the context of open publishing, see, among others, Speicher et al., 2018.

¹³ Available at: <https://wbn.icm.edu.pl/komunikaty/>. The 19 January 2023 announcement reads, for example: “[...] In addition, ICM will need to terminate existing contracts for *Science*, *Nature* and *CUP* licenses that were in place for the period 2022–2024 but took into account the eventuality that funding for 2023 would not be granted. Institutions interested in continuing to access resources from non-funded licenses in 2023 should agree terms directly with publishers or publishers’ agents and secure funding and contracts themselves.” As can be seen, funding issues are decided on an ongoing and sometimes delayed basis, it is almost impossible to plan to publish in journals covered by *read&publish* schemes in advance – until the very end, a researcher cannot be sure whether the chosen journal will be covered in a year or two, or even whether the scheme will be operational at that time.

of librarians, constantly monitoring the publishing market and taking care of the contracts on the part of the universities, proves necessary.

A fourth important aspect worth mentioning in the context of open publishing is the visibility of scientific output. A document indirectly related to this is, at the University of Lodz, Zarządzenie nr 36 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 15.12.2021 r. w sprawie: obowiązku uzyskania identyfikatora ORCID i stosowania go w systemach gromadzenia informacji o dorobku naukowym przez osoby prowadzące działalność naukową w Uniwersytecie Łódzkim [‘the Order No. 36 of the Rector of the University of Lodz of 15.12.2021 on: the obligation to obtain an ORCID identifier and use it in systems for collecting information on scientific output by persons conducting scientific activity at the University of Lodz’] (2021). It states: “The profile created on the ORCID platform should be publicly available,” and once again, the University of Lodz Library was identified as the body supporting researchers in fulfilling the obligation flowing from the Order. The promotion of scientific output is connected with maintaining and supplementing the researcher’s profiles, which are increasingly numerous¹⁴, not only on portals such as ResearchGate or Academia.edu, but also linked directly to the output indexed in databases, including Scopus or Web of Science. This builds up another field in which academic library staff are active.

DIDACTICS AND PROMOTION

At the Library of the University of Lodz, the responsibilities of the staff of the Scientific Information and Bibliometric Analysis Branch include training for academics and classes for PhD students. In the case of Doctoral Schools, the most relevant topics among those related to open science include issues related to publishing in open models, including the so-called predatory journals and publishers and Creative Commons licenses, and – from the other side – open resources, i.e. databases that the academic community of the University of Lodz can use, both under licenses purchased by the university and under open access.

In cooperation with the Science Center, training courses on open publishing programs and open research data in National Science Center grants are organized periodically.

¹⁴ The trend towards alternative bibliometric indicators (*altmetrics*) has increased interest in the profiles of scientists in portals or social media (see Brzozowska, Piestrzyński & Zatora 2021). There is more and more talk in the scientific community about moving away from the classical parameterization of science, distorted by the evaluation system, as, among others, Emanuel Kulczycki writes about in his recent publication *The Evaluation Game. How Publication Metrics Shape Scholarly Communication* (2023).

Subsequent editions of the competitions attract to the trainings especially those researchers who need support in the choice of publication venue (explanation of the publishing paths highlighted by NCN in the openness policy, indication of the possibility of funding the publication in open access format, determination of an appropriate license), and those who have encountered the Data Management Plan format for the first time. In addition to periodic training sessions on these topics, which are open to staff and doctoral students, the Library of the University of Lodz offers individual consultations for researchers on specific research projects, publication funding, or access to digital resources.

In addition, meetings, training sessions, and workshops are organized as part of external cooperation. One of the oldest of such initiatives of the UŁ Library is the annual Open Access Week Seminar, until recently addressed only to the academic community of the UŁ, but in 2022 also open to external participants: secondary school students, staff and students of other universities, institutions interested in the topics discussed during the meetings.¹⁵ The same year also saw the second edition of the ‘Research, Promote, Be’ Seminar, organized in collaboration with the Center for Communication and PR of the UŁ, during which issues related to open science are discussed mainly in the context of promoting scientific achievements.¹⁶ Open science is also discussed during events co-created by the UŁ Library, such as scientific conferences and workshops, e.g., in cooperation with the National Science Center (see Galica, 2023a and b) or other Łódź universities and publishers (see ONPP, 2023).

TOWARDS A (CENTER OF) COMPETENCE?

In answering the question posed in the title of this article, it is worth emphasising that the UŁ does not exclude the introduction of an openness policy. The model of soft recommendations and the use of good practices adopted by the university authorities have proved functional. From the perspective of the UŁ Library, the fact that its director is the Rector’s Plenipotentiary for Open Access to Publications and Research Results is not without significance – In the context of decision-making and involving librarians in new tasks – but in the case of cooperation between individual units, internal and external, an ordinance introducing a formal policy would not change much, it could at

¹⁵ The report of the last seminar has appeared in print (see Zatora, 2022), while materials from all editions to date are available in the Repository of the UŁ: <https://repozytorium.uni.lodz.pl/handle/11089/47605>.

¹⁶ The recordings are available in the UŁ Repository for users accessing the Internet on the UŁ network.

most tidy up the issues of the scope of employees' duties or facilitate communication with researchers. It would also provide an opportunity and an impulse to review and update existing documents, such as those concerning the Repository at the University of Lodz, and a formal basis for financial or programmatic support for the development of the competences of librarians and others involved in the process of opening up science. For researchers themselves, it could result in arrangements for rewarding open publications or rewards for involvement in increasing openness of universities (although it would not have to be – an analysis of openness policies of Polish universities, which shows that, at least today, such gratifications are not included in them, they are realized through competitions and additional funds, e.g., internal grants¹⁷).

It is impossible to exhaustively present in such a short text the tasks of all those involved in the process of opening up science at the University of Lodz. In the University of Lodz Library itself, many tasks related to open science are carried out indirectly, such as work in the University's Achievement Information System ScienceON, which is still being developed, and the organization of conferences and events, such as the annual Open Access Week Seminar or the Seminar "Opening Science: Practice and Perspectives." Opening up science in all its aspects has made working in an academic library a challenge. The Department of Scientific Information and Bibliometric Analysis of the UŁ Library *de facto* consists of several teams, each of which performs new tasks related to open science – both the staff responsible for the administration of the repository, bibliometric analyses, collection of output information and research data, as well as the teaching team or the team for the promotion have to develop their competences in order to meet the expectations of not just one, but many links in the chain that makes up Polish and global science. If we add to this the aspect of gamification,

¹⁷ The model of funding open access publications from university funds has been adopted by a number of centers that received an increased subvention under the "Excellence Initiative – Research University" (IDUB) competition, such as the AGH University of Krakow or the Gdansk University of Technology, which created the "Oxygenium Supporting Open Access Publications" program; see <https://pg.edu.pl/badawcza/programy/oxygenium-supporting-open-access-publications>. The openness policies of individual HEIs, although based on the same guidelines and with a similar purpose, vary widely – with varying degrees of strictness (from mild recommendations to, more rarely, a set pathway), varying scopes (some policies apply only to publications, others also to the storage of research data) and varying degrees of generality (identifying individuals, functions or units responsible for specific tasks). The development of a model document for universities could be a solution to some of the problematic issues. A document with systemic solutions, such as specific gratifications for researchers publishing in open models and benefits for a university showing an increase in such publications, how to fund APC and BPC costs, procedures for secure storage of research data or defining the role of individual university units in the process of opening up data and publications, seems desirable, especially as its development would require decision-makers to lean into issues that have long required it.

competing with each other for funds, human resources, and infrastructure, as Emanuel Kulczycki writes about (2023, p. 59), expectations grow. Scientists are expected to produce science faster and better, but to be able to do so, teams of competent people should stand behind them. The turn towards open science, which accelerated in Poland after the signing of Plan S, has shown how important it is to involve entities seemingly not directly involved in research: administration, libraries, publishing, IT teams... The case of UŁ is not unique – the same problems and tasks are faced by both those universities that have developed a formal openness policy and those that still do not have one. However, it proves that regulations cannot replace bottom-up initiatives and that the model of developing certain solutions based on the experience of employees, often at a low level, can be functional. When/if the UŁ authorities decide that an openness policy should be prepared and introduced, it is highly likely that it will not be a text repeating sentences taken out of *Directions for the Development...* or other ministerial document, but a useful tool that addresses the needs of the university community.

REFERENCES

- Bednarek-Michalska, B. (2017). *Otwarta nauka w Polsce – rys historyczny*. W: E. Kulczycki, (red.). *Komunikacja naukowa w humanistyce*. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM. <http://repozytorium.umk.pl/handle/item/4710>
- Brzozowska, A., Piestrzyński, T., Zatora, A. (2021). *Publikowanie otwarte. Praktyczny przewodnik dla badaczy*. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. <http://hdl.handle.net/11089/47541>
- cOAlition S (2018). *Plan S. Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications*. <https://www.coalition-s.org/addendum-to-the-coalition-s-guidance-on-the-implementation-of-plan-s/principles-and-implementation/> (accessed on August 23, 2023).
- The Future of Research Communications and e-Scholarship (FORCE11) (2014). *Guiding Principles for Findable, Accessible, Interoperable and Re-usable Data Publishing version b1.0*. <https://force11.org/info/guiding-principles-for-findable-accessible-interoperable-and-re-usable-data-publishing-version-b1-0/> (accessed on August 23, 2023).
- Galica, N. (2023a). Narodowe Centrum Nauki. Polityka otwartego dostępu do publikacji. <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=37&pageId=607> (intranet, accessed on August 23, 2023)
- Galica, N. (2023b). Otwarte dane badawcze w polityce i praktyce Narodowego Centrum Nauki. <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=37&pageId=607> (intranet, accessed on August 23, 2023)
- Grudniewicz, A., Moher, D., Cobey, K. D., Bryson, G. L., Cukier S., Allen, K., Ardern, C., Balcom, L., Barros, T., Berger, M., Ciro, J. B., Cugusi, L., Donaldson, M. R., Egger, M., Graham, I. D., Hodgkinson, M., Khan, K. M., Mabizela, M., Manca, A.,..., Lalu, M. M. (2019). Predatory journals: no definition, no defence. *Nature*, 576. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-03759-y>
- Kępski, P. (2017). *Polityka otwartego dostępu w Polsce. Rekomendacje MNiSW*. <https://www.ifj.edu.pl/library/open-access/materials/Kepski.pdf> (accessed on August 23, 2023).

- Koalicja Otwartej Edukacji [KOED] (2019). *Polityki otwartości w Polsce*. Compiled by I. Sójkowska, N. Gruenpeter. <https://otwartanauka.pl/blog/1205-polityki-otwartosci-w-polsce> (accessed on August 23, 2023).
- Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 28.04.2020 r. w sprawie: wdrażania polityki otwartego dostępu na Uniwersytecie Łódzkim (2020). Uniwersytet Łódzki. <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=37&pageId=245> (intranet, accessed on August 23, 2023).
- Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 24.04.2023 r. w sprawie: zagrożeń płynących z publikacji w tzw. czasopiśmie i wydawnictwach drapieżnych (2023). Uniwersytet Łódzki, Baza Aktów Wewnętrznych. <https://baw.uni.lodz.pl/d/55607/5/>
- KRASP (2021). Otwarta nauka — standardy i dobre praktyki | Wdrażanie polityk otwartej nauki w uczelniach [panel dyskusyjny]. https://www.youtube.com/watch?v=QY5rj_1XWCK (accessed on August 23, 2023).
- Kulczycki, E. (2023). *The Evaluation Game. How Publication Metrics Shape Scholarly Communication*. Cambridge University Press.
- Mikołajuk, L. (2014). Repozytorium instytucjonalne jako nowa forma komunikacji naukowej. *Podkarpackie Studia Biblioteczne*, 3. <http://hdl.handle.net/11089/5071>
- Mikołajuk, L., Goszczyńska, A. (2016). *Rola biblioteki akademickiej w procesie otwierania nauki na przykładzie funkcjonowania Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego*. W: S. Skórka, M. Rogoż, (red.), *Bibliotekarz 2.0. Nowe technologie. Nowe wyzwania*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego. <http://hdl.handle.net/11089/18094>
- Ministerstwo Edukacji i Nauki [MEiN] (2022). *Polityka Naukowa Państwa*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/polityka-naukowa-panstwa-przyjeta-przez-rade-ministrow> (accessed on August 23, 2023).
- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce (2015), https://www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf
- Nahotko, M. (red.) (2022). *Obecność problematyki zarządzania danymi badawczymi na stronach web polskich bibliotek naukowych*. Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/291146>
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2019). *Wytyczne dla wnioskodawców do uzupełnienia PLANU ZARZĄDZANIA DANYMI w projekcie badawczym*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/regulaminy/wytyczne_zarzadzanie_danymi.pdf
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2020). *Polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/zarzadzania-dyrektora/zarzadenieDyr-38_2020.pdf
- Otwieranie Nauki: Praktyka i Perspektywy [ONPP] (2023). Edycja 7: Wartość Open Science, 10–11 października 2023, Łódź. Biblioteka Politechniki Łódzkiej. <https://onpp.p.lodz.pl/> (accessed on August 23, 2023).
- Platforma Otwartej Nauki [PON]. *Polityki otwartości*. <http://pon.edu.pl/politykiotwartosci/polityki-otwartosci-w-polsce/> (accessed on August 23, 2023).
- Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (2021). Dz.U. 2021 poz. 1641. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/otwarte-dane-i-ponowne-wykorzystywanie-informacji-sektora-publicznego-19144047>
- San Francisco Declaration on Research Assessment [DORA], <https://sfidora.org/read/> (accessed on August 23, 2023).
- Seminarium Open Access Week (2010–2022). Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego. <https://repozytorium.uni.lodz.pl/handle/11089/47605>

- Sibiga, G., Sybilski, D. (red.) (2022). *Ustawa o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego. Komentarz*. Wydawnictwo C.H.Beck.
- SPARC Europe's strategic plan 2021–2024 (2021). <https://sparceurope.org/who-we-are/about-us/our-strategy/> (accessed on August 23, 2023).
- Speicher, L., Armando, L., Bargheer, M., Eve, M. P., Fund S., Leão D., Mosterd, M., Pinter, F., Souy-ioultzoglou, I. (2018). *OPERAS Open Access Business Models White Paper*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1323708>
- Swan, A. (2012). *Policy guidelines for the development and promotion of open access*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000215863> (accessed on August 23, 2023).
- Szprot, J. (red.) (2014). *Otwarta nauka w Polsce 2014. Diagnoza*. Wydawnictwa ICM. <http://pon.edu.pl/nasze-publikacje?pubid=13> (accessed on August 23, 2023).
- Szprot, J. (2019). *Instytucjonalne polityki otwartości*. https://konferencje.buw.uw.edu.pl/elsevier2019/pdf/ONPPIV2019/13112019/2_Instytucjonalne_polityki_otwartosci_Szprot.pdf (accessed on August 23, 2023).
- Wilkinson, M., Dumontier, M., Aalbersberg, I., Appleton, G., Axton, M., Baak, A., Blomberg, N., Boiten, J. W., da Silva Santos, L. B., Bourne, P. E., Bouwman, J., Brookes, A. J., Clark, T., Crosas, M., Dillo, I., Dumon, O., Edmunds, S., Evelo, C. T., Finkers, R., ..., Mons, B. (2016). The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*, 3, 160018. <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>.
- Zarządzenie nr 36 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 15.12.2021 r. w sprawie: obowiązku uzyskania identyfikatora ORCID i stosowania go w systemach gromadzenia informacji o dorobku naukowym przez osoby prowadzące działalność naukową w Uniwersytecie Łódzkim [Regulation No. 36 of the UL Rector of 15 December 2021 on: obligation to obtain ORCID identifier and use it in the systems of collecting information on scientific achievements by persons conducting scientific activity at the University of Lodz] (2021). Uniwersytet Łódzki, Baza Aktów Wewnętrznych. <https://baw.uni.lodz.pl/d/53644/5/>
- Zatora, A. (red.) (2021). *Dane badawcze. Przewodnik Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. <http://hdl.handle.net/11089/47542>
- Zatora, A. (2022). 13. Seminarium Open Access w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego 24–30 października 2022 r. *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, 3(143), 65. <https://doi.org/10.26485/ZRL/2022/65.3/10>

Monika Szarama

ORCID: [0000-0002-9544-8144](https://orcid.org/0000-0002-9544-8144)

Łukasz Tomczak

ORCID: [0000-0001-9465-4854](https://orcid.org/0000-0001-9465-4854)

Center of Scientific and Technical Information

Lublin University of Technology

ROR: <https://ror.org/024zjzd49>

THE JOURNEY OF CHANGING LUT'S SCHOLARLY OUTPUT OPENNESS – AN IMAGE OF THE LAST SIX YEARS

Abstract: The article presents the analysis of the 6-year period: 2017–2022 (including the years pre- and post-implementation of the 2020 OA Mandate at LUT) of OA publication percentage share at Lublin University of Technology. Additionally, calculations for Poland, Europe, and the entire world were made to put LUT's results in a larger perspective. An analysis was based on data from the LUT Employees' Publication Database, SciVal, and InCites (research analytics tools). Types of documents taken into consideration were limited to research articles, book chapters, books, and proceedings papers with OA status. In the course of the analysis, it was concluded that the percentage share of OA publications of LUT in relation to the total number of publications is at a satisfactory level and in line with national, regional, and global trends.

Keywords: *databases, Lublin University of Technology, open access, open science, OA publication percentage share*

INTRODUCTION

The phenomenon of openness in scientific output has been the subject of numerous studies aiming to provide quantitative assessments of open access trends at various levels of aggregation. At the global level, Robinson-Garcia et al. (2020) conducted a study based on data from the Web of Science, Unpaywall, and Leiden Ranking, encompassing 963 institutions. Chaignon and Egret (2022) prepared national-level calculations for France, taking into account open access to scientific publications through open and

subscription databases and the open national archive. Torres and Manjarrez-Dominguez (2021) presented similar calculations at the institutional level for the accounting departments of three universities.

To date, no comparable analysis has been performed specifically for Lublin University of Technology (LUT). The university's 70th anniversary provided an opportunity to review its activities to date, defining the university's commitment to broad scientific communication.

Changes in the model of scholarly communication are one of the clusters that emerge from the 2016 study of scholarly production on open access (Miguel et al., 2016). Making scientific publications accessible to all has an undeniable impact on how quickly this new information becomes available to others.

Just as "the model of open access offers tremendous benefits to the different stakeholders of research ecosystem, leading to the preservation, protection and distribution of academic and research publications" (Jaiwant & Gowda, 2022), the continuous evolution of the open science environment is constantly bringing new tools, definitions and criteria to the debate, providing examples of what and how one can or should analyse to obtain information on the reach of open access to researchers' scientific output.

The direction in which the LUT Center of Scientific and Technical Information (LUT CSTI) has been trying to support the LUT academic community through the development of its own services for quite some time has been striving to integrate open science on a wider scale into the teaching and research processes carried out at the university. The analysis undertaken provided an opportunity to gain insight into the last years of this process, an important element of which was the adoption of the Open Access Policy at LUT by the Rector's Order dated November 6, 2020 (Order No. R-92/2020, 2020). This resulted in an intensification of efforts on the part of LUT CSTI to promote open science among LUT researchers, as well as an expansion of the Center's offerings in this area (Weinper & Tomczak, 2021). The years covered in this analysis take into account the period before and after the introduction of the Policy, and provide a possibly general, yet relevant, picture of the document's impact on the scientific output of LUT employees.

METHODS

The data for the analysis were collected based on three sources on 28.02.23 for the poster session of the conference "Challenges of Contemporary Publishing" and on 30.06.2023 for this text, after updating the 2022 data in Scopus and Web of Science (WoS).

Two general databases with a broad spectrum of scientific disciplines, Scopus and the Web of Science (WoS), including the Emerging Sources Citation Index, were selected as data sources. Data extraction was performed using the analytical tools SciVal and InCites that accompany these resources. The third source, the LUT Employees' Publication Database (LUT EPD), serves as a tool for internal evaluation of LUT employees.

InCites undergoes monthly updates based on data downloaded from the Web of Science at the end of the preceding month. SciVal is updated weekly using information from the Scopus database. Updates to the LUT EPD are not scheduled; new publications are included following author submission and final verification by a librarian.

The LUT EPD registers all publication outputs of LUT employees, including popular scientific works. Inclusion in this database requires that at least one author lists LUT as their affiliation.

For InCites and SciVal, document selection was based on the name of the institution (Lublin University of Technology in WoS) and the organization identifier 60011739 (Scopus).

To facilitate data comparison across databases, the types of publications included in the analysis were limited to scientific articles, conference materials, book chapters, and books. The selected document types provided the highest level of completeness of information about them in LUT EPD and corresponded to the document types reported in parametric evaluations of scientific activity. The analysis focuses on the period 2017–2022, taking into account the years both preceding and following the implementation of the Open Access Policy at LUT. For the purposes of this analysis, open access (OA) was defined as free and full-text access to the content of electronic publications.

The LUT EPD designates publications as open based on the primary criterion of free and unrestricted online access to the full text, including all types of OA. Although the presence of a Creative Commons license is noted in the publication record (if present), it is not decisive in determining the document's availability. The status of each document is verified manually by the librarian during completion of the publication metadata when entering the LUT EPD.

For the InCites tool, OA status is determined according to the WoS classification: Gold and Gold Hybrid, Free to Read: Green Published, Green Accepted, Green Submitted (Clarivate, n.d.). For the SciVal tool, the terminology present in the Scopus database includes the following models: Gold, Hybrid Gold, Bronze, and Green (McCullough, 2022). The Scopus and WoS databases provide the opportunity to label documents with more than one OA status, as they can be available in different OA versions at the same time. This means that one publication can be counted simultaneously

for multiple OA models present in the database. Therefore, in both SciVal and InCites a general OA filter can be used: “All Open Access” that takes into account documents in all openness models.

In order to put LUT’s results into a broader context, they were compared with calculations for Poland, Europe, and the world using these analytical tools. Both SciVal and InCites list Poland as an entity enabling direct analysis. The indicators for Europe were based on the EU28 category to include publications from the UK, as the period analysed includes years before and after Brexit. Calculations for the world were based on a global baseline for InCites and a world overview for SciVal. Each analysis was limited to previously selected years and document types.

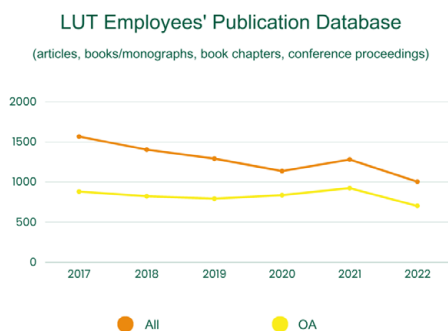
It was brought to our attention during the conference that we should focus on technical universities for a better comparison. Still, although the “academic” filter is present in both tools, it does not affect the global baseline indicator in InCites. Since it would not be possible to ensure a sufficient level of accuracy globally by manual selection of entities for the analysis, it was decided to adopt general restrictions for the query in terms of years and document types.

The data for this analysis were collected after the announcement of the 2022 data update in the WoS and Scopus databases, which allows us to assume that all relevant 2022 data should already be included in both sources. However, it should be noted that for particular years, there may still be publications that, although they should, for various reasons, have not yet been indexed in these databases. This predicament arises due to the absence of individual articles or sometimes whole issues of journals building the indexes of these databases, which is difficult to avoid, given the number of sources from which information is drawn.

RESULTS

The collected results present an upward trend in OA publications for LUT until 2020 and a slight decrease in 2021–2022. The average percentage of OA from each year in LUT publications is 65.1%, and the percentage of OA publications for the entire 2017–2022 period included in the analysis in the LUT EPD was 64.4%.

The number of OA publications registered in the LUT EPD was the highest in 2021 (921 documents) and the lowest in 2022 (699 documents). The percentage of open publications in the total number of publications included in the analysis was the highest in 2020 – 73.4% and the lowest in 2017 – 56% (Fig. 1).

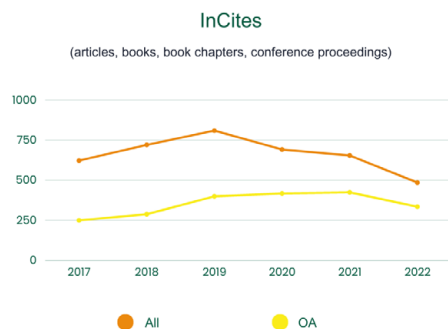
OA percentage share in LUT publications

Year	%Share
2017	56%
2018	58,4%
2019	61,2%
2020	73,4%
2021	72%
2022	69,8%

Figure 1. OA percentage share in LUT publications.

Source: own elaboration based on LUT EPD (accessed on June 30, 2023).

LUT data from InCites is shown in Figure 2, and SciVal is shown in Figure 3.

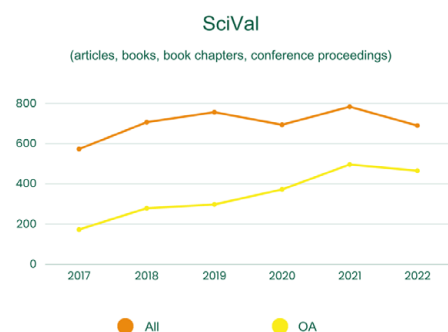

OA percentage share in LUT publications indexed by *Web of Science*

Year	%Share
2017	40%
2018	40,1%
2019	50%
2020	60,7%
2021	67,5%
2022	69,5%

Figure 2. OA percentage share in LUT publications indexed by Web of Science.

Source: own elaboration based on InCites (accessed on June 30, 2023).

OA percentage share in LUT publications indexed by *SCOPUS*

Year	%Share
2017	31,1%
2018	39,6%
2019	41,9%
2020	56,7%
2021	64,9%
2022	67,2%

Figure 3. OA percentage share in LUT publications indexed by Scopus.

Source: own elaboration based on SciVal (accessed on June 30, 2023).

According to SciVal, the number of OA publications for LUT was highest in 2021 (514), similarly, InCites – registered the highest number of LUT affiliate documents in this model in 2021 (441). As was the case with the LUT EPD, in 2017, both databases recorded the lowest number of OA publications among the previously selected document types: SciVal – 178, InCites – 249, as well as the lowest ratio of OA documents to the total number of publications: 31.12% in SciVal and 40.03% in InCites.

The indicators for Poland obtained from InCites are presented in Figure 4, and SciVal in Figure 5.

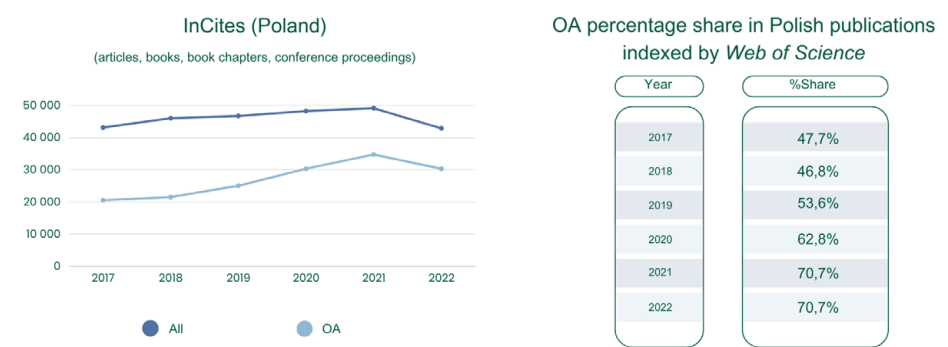

Figure 4. OA percentage share in Polish publications indexed by Web of Science.
Source: own elaboration based on InCites (accessed on June 30, 2023).

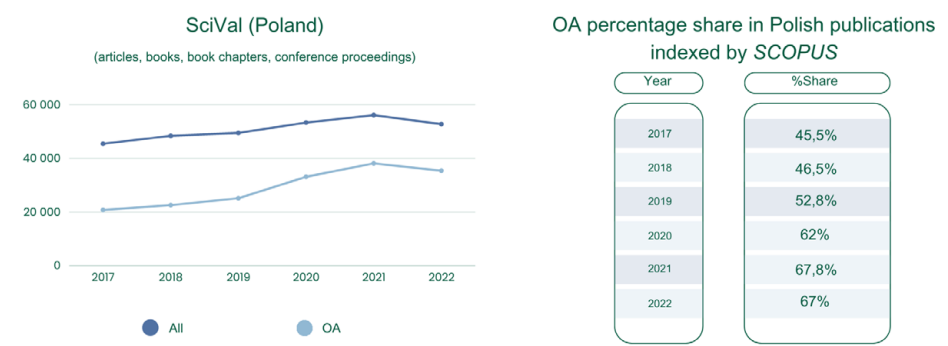

Figure 5. OA percentage share in Polish publications indexed by Scopus.
Source: Own elaboration based on SciVal (accessed on June 30, 2023).

Calculations for Europe based on the assumptions of this analysis are presented in Figure 6 (InCites) and Figure 7 (SciVal).

Figure 6. OA percentage share in EU publications indexed by Web of Science.
Source: own elaboration based on InCites (accessed on June 30, 2023).

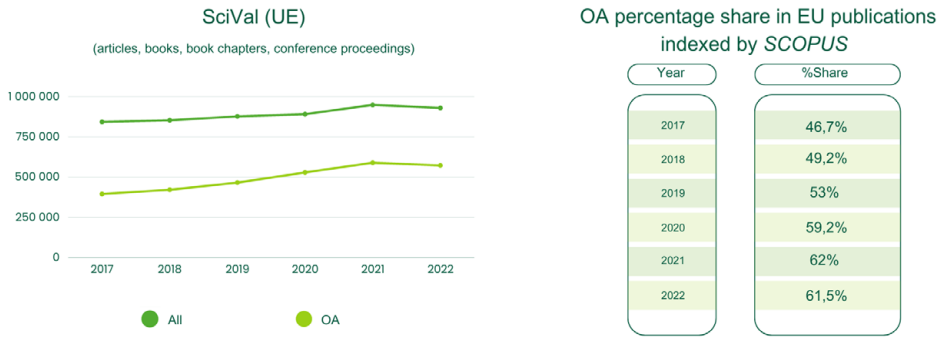

Figure 7. OA percentage share in EU publications indexed by Scopus.
Source: own elaboration based on SciVal (accessed on June 30, 2023).

Global-level indicator data for InCites is shown in Figure 8, and SciVal in Figure 9. A summary of the percentages from the sources included in the analysis is presented in Table 1.

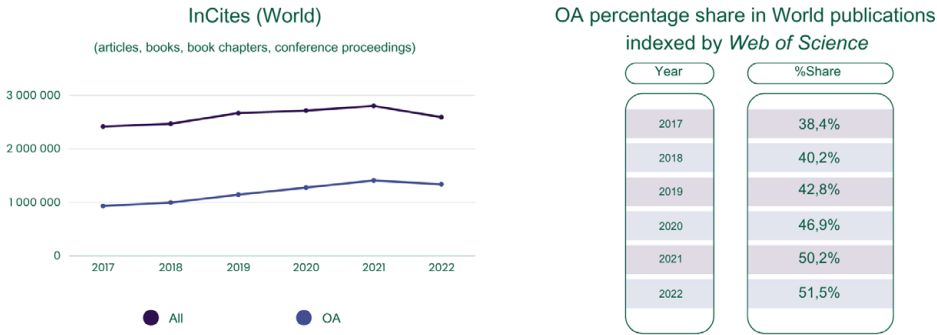

Figure 8. OA percentage share in World publications indexed by Web of Science.
Source: own elaboration based on InCites (accessed on June 30, 2023).

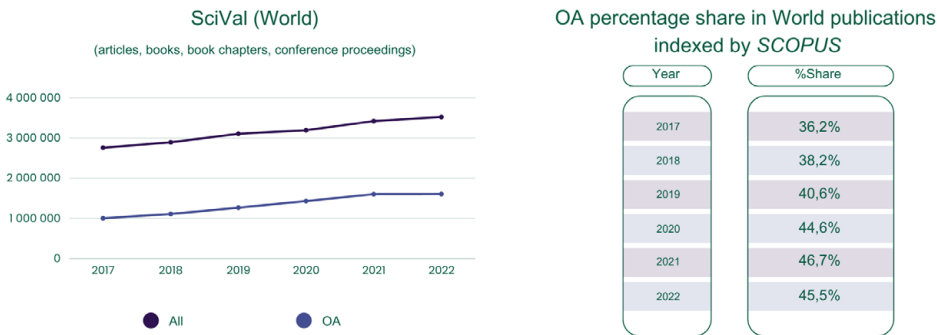

Figure 9. OA percentage share in World publications indexed by Scopus.
Source: own elaboration based on SciVal (accessed on June 30, 2023).

Table 1. Summary overview: OA percentage share in analyzed documents.

Data source	Entity	2017	2018	2019	2020	2021	2022
LUT EPD	LUT	56%	58,40%	61,20%	73,40%	72%	69,80%
InCites	LUT	40%	40,10%	50%	60,70%	67,50%	69,50%
	PL	47,70%	46,80%	53,60%	62,80%	70,70%	70,70%
	EU	48,50%	50,90%	55,20%	61,80%	66,80%	71,40%
	World	38,40%	40,20%	42,80%	46,90%	50,20%	51,50%
SciVal	LUT	31,10%	39,60%	41,90%	56,70%	64,90%	67,20%
	PL	45,50%	46,50%	52,80%	62%	67,80%	67%
	EU	46,70%	49,20%	53%	59,20%	62%	61,50%
	World	36,20%	38,20%	40,60%	44,60%	46,70%	45,50%

Source: Own elaboration based on LUT EPD, SciVal, InCites (accessed on June 30, 2023).

Comparing LUT's results with the values obtained for Poland, only in the case of 2022 did the share of open documents slightly (0.2%) exceed the rate for the country. Nevertheless, from 2019 onward, as the number of open documents increased, the difference between the values achieved by LUT and the national-level calculations in the SciVal database successively decreased.

The percentage of open documents on the LUT exceeded the results for the EU in 2021 and 2022 – according to data from SciVal, moreover, starting in 2018, the share of AOs for the LUT remained above the global average, and peaked at 67.2% in 2022.

A 2020 study based on papers published between 2014 and 2017 in the WoS database found that more than 50% of the output of European universities is made available in OA, ranking Europe first among continents (Robinson-Garcia et al., 2020). In this overview, the data from InCites place LUT below the national and European average for the period under review, with the exception of 2021, when LUT's indicator slightly exceeded the results for Europe (by less than 1%). The smallest difference between values for LUT and Poland was observed in 2022 (1.2%), while the largest difference was observed in 2017 and it amounted to 7.7%. In addition, in the case of Europe alone, we can also observe an approximately 5% increase in the number of open publications in the analyzed group of documents in the following years, starting from 2019.

The LUT ratios versus the trend for the world in SciVal and InCites through 2019 are similar in their values. There are two larger deviations in favor of LUT during this period – in SciVal in 2017, where the difference is more than 5%, and in InCites in 2019, more than 7%.

Starting in 2018, a significant increase in the number of open LUT publications indexed by WoS can be observed, amounting to about 10% in each year between 2018 and 2020. However, this trend is followed by a sudden decline between 2021 and 2022, in which the value of the increase dropped to 7% and then to 2%. It was in 2022 that the highest percentage of OA documents in InCites-indexed output was recorded, amounting to 69.5%.

SciVal also presents a noticeable increase in the percentage of LUT publications in open access between 2018 and 2021. Although the value of the increase was only 2.5% between 2018 and 2019, it continued to rise in the following years, peaking at around 14% in 2020. But like InCites, it dropped to 2.2% in 2022. Data from Scopus also shows the highest percentage of OA LUT publications in 2022 – 67.2%.

Regardless of the data source considered, in the case of LUT there is an upward trend in the number of OA publications starting in 2017 (reaching its peak according to InCites and SciVal in 2022, and in the case of the LUT EPD in 2020) and a slow decline from 2021 in both the total number of publications and those published in open access.

CONCLUSIONS

The most comprehensive data on publications with LUT affiliation are in the LUT EPD, which collects the entire scientific output of employees, including documents meeting the criteria of this analysis, both indexed and not indexed by WoS or Scopus databases. Providing the most comprehensive picture of LUT's scientific output (also thanks to manual verification of entered data by LUT CSTI staff), it serves also as a reliable tool for internal evaluation of the university's employees and doctoral students.

As mentioned earlier, the status of a publication in the LUT EPD is determined when a document is registered in the database. During the course of this study, it occurred to us that a reassessment of this status would be highly desirable, especially for publications prior to 2020. For some of them, the status may have changed from closed access to open access since registration in the database. Publishers' archives in this interval may have become freely available. This is the case, for example, with 140 journals published by Elsevier, with embargo periods ranging from 6 to 60 months (Elsevier, n.d.). Authors themselves, on the other hand, have been able to independently use repositories to self-archive papers and deposit AAM versions, a common practice in the international scientific community. Tracking these changes from the publication database is challenging, but would certainly contribute to an even more complete, up-to-date image of LUT's scientific output.

For the other databases analyzed, both WoS (Clarivate, n.d.) and Scopus (McCullough, 2022) use the nonprofit organization OurResearch – Unpaywall project for weekly OA status updates. This affects the accuracy of the number of OA publications, which, regardless of the source, is tied to a specific time frame. This number will change over time, not only assuming a potential increase in the number of documents originally published in one of the open models in the future, but also for already completed publishing years. This becomes especially apparent in the perspective of OA publication growth at the regional and global level.

Undoubtedly, the limitations imposed on this analysis in the form of the type of document and the selected years allow us to obtain only a partial picture regarding the level of openness of scientific output. Nevertheless, it allows us to formulate several conclusions, as well as to identify areas and actions that will allow us to provide the best possible support to LUT scientists and conditions for further development of the idea of openness at LUT.

The first conclusion is the need to continue working on raising awareness of open access among LUT doctoral students and researchers through workshops and meetings conducted by LUT CSTI staff. These include: 1) group periodic training sessions for researchers to support the preparation of the DMP; 2) promotion of the idea of open access through the website and social media of LUT CSTI and during organized events such as the Open Access Week; 3) individual consultations (offering suggestions for solutions that will be able to meet the expectations of employees and doctoral students, while remaining in compliance with the guidelines of funding institutions or restrictions set by publishers). LUT CSTI has so far worked to accomplish these tasks through multi-level efforts over the years, including cooperation with other units, such as the University Project Office (Weinper & Tomczak, 2021).

Another activity undertaken by LUT CSTI staff is to provide researchers with a diverse range of journal titles for the publication of their research. Efforts are being made to encourage scientists to choose where to publish according to their chosen discipline, taking into account not only the Journal Impact Factor (JIF) or CiteScore, but also the search for valuable diamond journals. And although it's hard to convince anyone of this statement: a journal's high score in the ministerial list should not be the only criterion scientists use when choosing a source for publishing.

The above-mentioned activity is related to another one, which involves continuing to inform the academic community about available open publishing programs, both at the institutional and national levels, and encouraging the use of the available limits within these programs. This has the dual benefit of providing relevant platforms

for publishing results, while making them available to a wide audience without direct financial costs to the authors (the costs are covered by the university or the ministry).

Continuing the current strategy and further opening the LUT Publishing House is another important conclusion of the analysis. The process itself began in October 2010 with organizational changes in the university's structure and the transfer of all activities related to the publication of scientific monographs and textbooks to the LUT Library. The Center for Publishing and the LUT Digital Library, the fruit of this change, later transformed into the LUT Publishing House, became one of the first units in Polish higher education, located in the structure of the library, to bring together traditional book publishing and making publications available in the digital library (Gajda & Pełka-Smętek, 2022).¹ Currently, electronic versions of documents are made available in the LUT Digital Library² under the CC-BY-SA 4.0 LUT license. Another task of the LUT Publishing House was to create a platform that brings together periodical publications published or co-published by the university. "The Lublin University of Technology Publishing House relied on open access publishing under open licenses and on a popular publishing platform created in an open source application called Open Journal Systems." (Gajda & Pełka-Smętek, 2022). According to the provisions of the LUT Open Access Policy, articles published in journals available on LUT Publishing House journal platform are assigned a CC BY-SA license by default. Some of the journals have adapted the broader CC license even before moving to the LUT PH platform. The editors of the remaining titles are currently being consulted to encourage them to allow authors to choose the broader license: CC BY (consistent with the requirements of most research funders)³.

As mentioned earlier, the Open Access Policy was introduced at LUT in November 2020. The document itself was based on the general guidelines of the National Science Centre and the open access policy template provided on the Ministry of Education and Science (MEIN) website. One of the major activities we plan to focus on in the near future is updating it. Over the years that have passed since the document was adopted at the university, not only the guidelines of research funders and the requirements of publishers have changed or been clarified, but also the knowledge and awareness of scientists themselves and, above all, the LUT CSTI staff responsible for supporting

¹ When the Center of Scientific and Technical Information was established in 2019, the Lublin University of Technology Publishing House ceased to operate within the library structure, although it remained closely associated with it.

² Since February 2025, electronic versions have been available in the ROCK (Repository of Open Collections and Knowledge), institutional repository, which replaced the LUT Digital Library.

³ Since January 2024, all journal titles available on the Lublin University of Technology Publishing House journal platform have adopted the CC BY 4.0 license.

them in areas related to open science topics. The experience acquired in recent years by both groups should now be used in the process of creating a document that will best meet the needs of the LUT academic community.

The new version of the policy will also include a provision regulating the existence and functioning of the open science team at LUT CSTI (currently operating in an informal way under the chairmanship of the Rector's Plenipotentiary for Open Access at LUT). Another possible way to improve the work on updating the Open Access Policy at LUT would be to seek out and appoint Open Science Ambassadors – academics acting as liaisons between LUT CSTI and individual LUT departments, acting as the first line of contact and taking an active part in the work of the open science team. They would not only mediate information and current developments taking place in the field of open science, but also, thanks to them, the needs and challenges present in the scientific community could reach the LUT CSTI staff more quickly, and they would be able to get support more quickly, not just for an individual case. Talks with the university authorities about the establishment of such a group and the real benefits of participating in it are already underway.

To summarize the above considerations, the increase in the number of OA papers affiliated with LUT is, to some extent, related to the increase in the level of awareness among researchers of the benefits offered by this publishing model. We should also take into account in this process the role played by the requirements of research funders, already cited above (which clearly define how research results should be disseminated). In addition, we should also take into account the rules for the evaluation of scientific activity in the 2017–2021 period, which, although they did not take into account the openness of publications as an aspect of the evaluation itself, in many cases, through the number of points assigned to specific publications, encouraged publishing precisely in them. The pandemic period was also not an insignificant factor, during which a greater need was observed to share scientific results quickly, which translated into an increase in the number of publications in the OA model. The phenomenon is evident in all sciences, but especially in the fields of medical and health sciences, where the open access rate of publications on COVID-19 from the first six months of 2020 reached 89.5% (Capocasa et al., 2022). Was the achieved number of papers in the case of LUT the result of conscious decisions by researchers, criteria established by research funders, external circumstances, or was the openness a byproduct of the selection of high-scoring journals from the ministerial list? The answer to this question is not easy and could become the subject of further research. However, in the context of scientific output, the collected results illustrate the positive impact of all these factors on the increase in the number of open papers published by the LUT

scientific community, as well as satisfactory rates when compared with trends observed at the national, regional, and global levels.

REFERENCES

- Capocasa, M., Anagnostou, P., Destro Bisol, G. (2022). A light in the dark: Open access to medical literature and the COVID-19 pandemic. *Information Research*, 27(2), paper 929. <https://doi.org/10.47989/irpaper929>
- Chaignon, L., Egret, D. (2022). Identifying scientific publications countrywide and measuring their open access: The case of the French Open Science Barometer (BSO). *Quantitative Science Studies*, 3(1), 18-36. https://doi.org/10.1162/qss_a_00179
- Clarivate. (n.d.). Open Access. <https://clarivate.com/webofsciencelibrary/solutions/open-access/>
- Elsevier. (n.d.). Open Archive. <https://www.elsevier.com/en-in/open-access/open-archive>
- Gajda, J., Pełka-Smętek, K. (2022). Wydawnictwo w bibliotece – przypadek Politechniki Lubelskiej. *Biuletyn EBIB*, 202(1), 1–6.
- InCites. Clarivate, <http://incites.clarivate.com> (accessed on June 30, 2023).
- Jaiwant, S. V., Gowda, K. R. (2022). Open Access: A New Ecosystem of Research Publications. In: D. Alemneh (ed.), *Handbook of Research on the Global View of Open Access and Scholarly Communications* (s. 165–177). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-9805-4.ch009>
- LUT Employees' Publication Database (v1.538). Łukasz Litwiniuk, <https://pub.pollub.pl/> (accessed on June 30, 2023).
- McCullough R. (2022). *Scopus Open Access filters and new Green OA full-text access*. Elsevier. <https://blog.scopus.com/posts/scopus-filters-for-open-access-type-and-green-oa-full-text-access-option>
- Miguel, S., Tannuri de Oliveira, E., Cabrini Grácio, M. (2016). Scientific Production on Open Access: A Worldwide Bibliometric Analysis in the Academic and Scientific Context. *Publications*, 4(1), 1–15. <https://doi.org/10.3390/publications4010001>
- Robinson-Garcia, N., Costas, R., van Leeuwen, T. N. (2020). Open Access uptake by universities worldwide. *PeerJ*, 8, e9410. <https://doi.org/10.7717/peerj.9410>
- SciVal. Elsevier, <https://www.scival.com> (accessed on June 30, 2023).
- Torres, J. M., Manjarrez-Dominguez, A. (2021). Toward an understanding of open access trends in business schools: A bibliometric analysis of the open access faculty publications of accounting departments at three universities. *Journal of Business & Finance Librarianship*, 26(3–4), 179–199. <https://doi.org/10.1080/08963568.2021.1919822>
- Weinper, K., Tomczak, Ł. (2021). How to be fair? Open publications and research data at the Lublin University of Technology. *TASK Quarterly. Scientific Bulletin of Academic Computer Centre in Gdansk*, 25(4), 491–498. <https://doi.org/10.34808/tq2021/25.4/r>
- Zarządzenie Nr R-92/2020 Rektora Politechniki Lubelskiej z dnia 6 listopada 2020 r. w sprawie wprowadzenia Polityki otwartego dostępu w Politechnice Lubelskiej. (2020). <https://pollub.bip.gov.pl/zarzadzenia-rektora/zarzadzenie-nr-r-92-2020.html>

Sue Ann Gardner
ORCID: [0000-0003-2927-0365](https://orcid.org/0000-0003-2927-0365)
University of Nebraska–Lincoln Libraries
ROR: <https://ror.org/043mer456>

COMPARISON OF LIBRARY PUBLISHING WORKFLOWS BY OPEN ACCESS MODEL AS PRACTICED IN THE UNIVERSITY OF NEBRASKA–LINCOLN LIBRARIES

Abstract: Workflows for green and diamond open access (OA) models in a library publishing program may be very similar to one another (green = republishing; diamond = original publishing). As administered in the University of Nebraska–Lincoln Libraries, the details of each of these workflows are outlined and compared with each other and compared also with the interaction with authors that stems from gold OA (= outsourcing publishing). Vignettes related to each type of publishing model are included to demonstrate the types of conversations we tend to have with authors about the various OA types and give an indication of how much uptake of the content is often generated after publication.

Keywords: *library publishing, open access models, green open access, gold open access, diamond open access*

INTRODUCTION

As described by the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) Special Interest Group on Library Publishing (Buggle, 2023), **library publishing** is

part of a broader range of scholarly communication activities driven and managed by librarians in all types of libraries, including national, state, academic, and public, as well as learned societies. Library publishing advances the open scholarship agenda globally via the production of journals, monographs, and other publication outputs on a predominantly open access basis. Library publishing programs have strong equity, diversity, and inclusion missions while

strengthening bibliodiversity in the international scholarly communication landscape.

Library publishing encompasses a range of activities, not just **original publishing**, but also **republishing**. Republishing refers to posting a legal version of a work of scholarship that was previously published outside the library into the library's institutional repository (IR). In this way, population of an institutional repository is itself a form of publishing.

Following is a cursory overview of open access models and very basic copyright and licensing bases that help guide the publishing workflows established within the University of Nebraska–Lincoln (UNL) Libraries scholarly communications unit (located in the United States of America). The workflows themselves then are described and compared based on OA model. Vignettes related to each of the OA model-types are included at the end, hopefully to bring the workflows to life and, thus, to shed better understanding of the relevant issues.

OPEN ACCESS MODELS, WORKING DEFINITIONS

Salient to the work conducted in library publishing, numerous OA models have emerged over the years, distinguishable in part by the copyright and licensing status of the published works in question. Some terms are used with regard to OA which are not precisely defined and even may be used in somewhat contradictory ways depending on the context and the perspective of the person invoking the parameters. Therefore, what follows are not standard definitions, but are used at times at the UNL Libraries as a way to facilitate conversation about OA with constituent authors and readers.

- **Gold.** Refers to **outsourcing the publishing** of an OA-licensed work that is usually made available immediately after publication; it involves paying an article processing charge (APC).
- **Green.** Refers to **republishing** work that is initially available elsewhere (often behind a paywall, but not always) and then put into our IR in a copyright-legal form.
- **Diamond** (also sometimes referred to as **platinum**). Refers to **originally publishing** work in the UNL Libraries with no costs levied to either authors or readers.

QUICK OVERVIEW OF VERY BASIC COPYRIGHT AND LICENSING

Since copyright is antecedent to open access and subsequent licensing of content results in open accessibility, an overview of the most basic elements of both copyright and licensing can help frame the discussion of workflows that follows.

Copyright is a federal law that, in the United States, has its origins in the U.S. Constitution. In the United States – and as is true in many other countries – no formalities are required for copyright to be conferred, meaning no mark of copyright nor registration is required. Therefore, copyright is automatic for the author upon creation of original content in a fixed medium of expression. After that, the author either retains or transfers their copyrights. In an academic setting, authors often publish their works, and in that process transfer of copyright from the author to the publisher is often compelled by the publishers.

The copyright holder has a bundle of rights that they can either reserve or give permissions around, often through a license, which effectively is a mechanism for blanket permissions. Open Access publications add this licensing layer on top of automatic or transferred copyright. Most OA licenses are legally binding contracts that confer permissions formally that allow particular types of uses beyond legally fair uses. Creative Commons (CC) licenses have come into widespread use and range from CC0 (effectively placing the material into the public domain) to those that impose some restrictions. The basic CC BY license (meaning, use requires attribution) may stand alone or may include the imposition of certain limitations on use, including requiring users to conform to the conditions labeled NonCommercial, ShareAlike, and/or NoDerivatives. Customized (that is, non-CC) open licenses are also used at times.

LIBRARY PUBLISHING WORKFLOWS

Library publishing differs from other scholarly publishing ventures in several ways, including probably invariably having much smaller staffs. Small staff size leads to necessarily truncated workflows compared to those at commercial publishing houses. Kalikman Lippincott (2017) notes that, in fact:

Many library publishing initiatives may best be described as publishing *services* in that they put less emphasis on acquiring, managing, and owning a coherent portfolio of work and more on providing the necessary technologies and support to facilitate content creation and dissemination of all kinds.

In the UNL Libraries, this emphasis on library publishing as a service is the driving ethos. This service approach comes into play such that we do not think of our publishing work in the sense of building a collection of materials. The body of scholarship that accumulates thanks to our efforts in the scholarly communications unit in the library primarily reflects the scholarly activity of the university's faculty, as well as content that may not be created by them directly but advances the work being done in academia

generally. With this position guiding us, we do not attempt to shape the IR, as such; the university's faculty are the primary builders of the publishing program and of the IR.

As is true in many library publishing outfits, there are only very few staff working in the UNL Libraries' scholarly communications unit: We have three full-time staff members plus one or two student workers. Currently, Paul Royster serves as Publisher and IR Coordinator, Linnea Fredrickson serves as Production Specialist and Editor, and Sue Ann Gardner serves as Scholarly Communications Librarian. Our titles, in part, reflect the non-publishing work that we do. For the publishing part of our positions, all three of us work collaboratively and continuously on all aspects of the publication workflows without a strong demarcation for each of our contributions.

For each of us, publishing production constitutes the bulk of our work. Due to our very small size, compared to what may be done in a larger publishing concern, we have streamlined the workflows that lead to an item being originally published or republished, which then ultimately appears as an item posted in the IR.

Leaving out many aspects that come along with the publishing itself (such as those related to author relations, outside peer review, handling occasional technical issues with the platform, etc.), following are the basic workflow steps involved in publishing within the UNL Libraries. The licensing activity takes place at various times; necessarily earlier in the process than depicted here for a republished item. The steps are also depicted graphically in Figure 1.

PUBLISHING WORKFLOW STEPS

- 1. Acquisition: Content creation and development**
 - a.** Author submits a manuscript (as accepted by another publisher or an original one),
 - b.** For original submissions, when needed or desired, we sometimes help develop the content.
- 2. Production**
 - a.** Typesetting,
 - b.** Graphics,
 - c.** Copyediting,
 - d.** Proof corrections,
- 3. Distribution: Access and discovery**
 - a.** Determine which license applies (republishing), or choose a license (original publishing),
 - b.** Identifiers,
 - c.** Metadata and uploading.

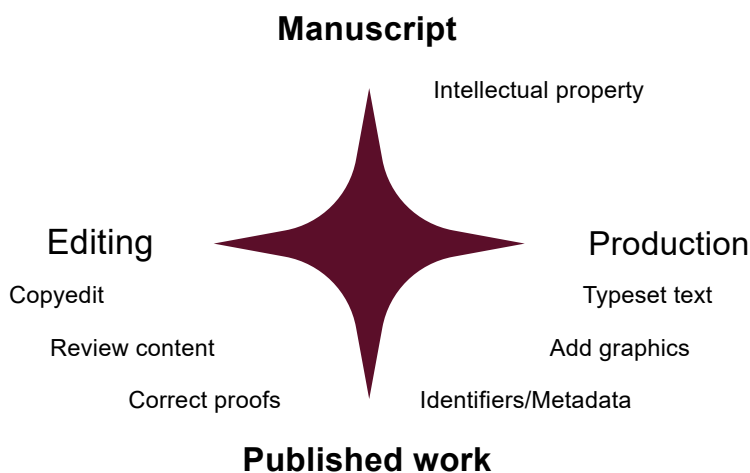

Figure 1. Publishing Workflow Steps.
Source: own elaboration.

COMPARISON OF WORKFLOWS BY OA PUBLISHING MODEL

The publishing workflow that we employ depends on which OA model a work falls under. As outlined briefly in the section above on these issues, determining how to publish an item calls our knowledge of copyright and licensing into play.

Sometimes an item that has been published elsewhere that is otherwise behind a pay-wall may be posted in our IR in the final published form. This is essentially a green-gold hybrid-type item. This streamlines the workflow considerably, allowing us to cut out typesetting and proof corrections, for example. There are other OA hybrid examples that we encounter. We treat each item accordingly, based on the copyright and licensing regime that it falls under.

Despite the variety of copyright and licensing variations binding published scholarly works, there is a standard workflow that can be outlined. The following are descriptions of the basic workflow steps we take to publish under the different OA models. Figure 2 shows these workflow steps side-by-side.

GOLD OA: OUTSOURCED PUBLISHING WORKFLOW

Since the publishing is outsourced, there is no publishing production workflow for us associated with gold OA. Our involvement with gold OA publishing includes advising and guiding the author through the process of getting their work published elsewhere. Then, after the work has been published, we upload a copy of the published version into our IR.

GREEN OA: REPUBLISHING WORKFLOW

When preparing to republish a work (green OA), the workflow generally involves first acquiring an accepted manuscript and determining the license and permissions. As described above, based on what permissions are attached or what the copyright status of an item is, we may be able to post the canonical version (meaning, the final published version). If we cannot post the final published version, we work from the accepted manuscript. Sometimes we post the raw accepted manuscript as is, but we often do a few things to reformat it that make it nicer to read; this is what we refer to as republishing.

When we republish an item, we typeset text from the accepted manuscript, which includes laying out the text and adding graphics. Because the work has usually been copyedited in the process of creating the accepted manuscript version, we then make only light proof corrections (meaning, mainly correcting typos or formatting errors that didn't get caught in the earlier editing process). Then we upload the version that we have re-typeset to the IR.

DIAMOND OA: ORIGINAL PUBLISHING WORKFLOW

When preparing to originally publish a work (diamond OA), we first acquire an unpublished manuscript. This step is sometimes quite involved and may encompass many activities that are outside the scope of this paper. For example, as mentioned above, there may be a lot of development of the content that we engage in with the author after accepting a manuscript. Or sometimes we get a manuscript that Paul Royster calls "shovel-ready," meaning that it has been edited and reviewed ahead of time and is ready to put into production without much input from our team on those matters.

Either way, when originally publishing a work, after development of the content is complete, we put the manuscript into production. With guidance from the author, this will involve choosing a license. Then we work on typesetting, graphics, copyediting, and proof correction. We generate and affix identifiers (such as DOIs), and then we upload the content to the IR.

Table 1. Comparison of Workflows by OA Publishing Model

GOLD Outsourced publishing	GREEN Republishing in the library	DIAMOND/PLATINUM Original publishing in the library
Advise and guide author	Acquire an accepted manuscript	Acquire and develop an original manuscript
	Determine permissions	Choose a license
		Copyedit
		(Peer- or Editor-review)
	Typeset text	Typeset text
		Select/create graphics
	Layout and add graphics	Layout and add graphics
Post canonical version	Light proof corrections	Thorough proof corrections
		Generate and affix identifiers
Post canonical version	Post republished item	Post originally published item

Source: Own elaboration.

The extra steps for original publishing appear in bold in the table and include developing the content (from an original manuscript), choosing a license, copyediting, reviewing the content (for example, peer reviewing, colleague-editor reviewing, fact checking), selecting and/or creating graphics, and thoroughly reviewing the proof pages and making corrections. Although we may facilitate it directly at times, the peer-review or editor-review function always takes place outside our publishing unit; that’s why this item appears in parentheses in the table.

More than anything, the table is meant to illustrate the similarity of the workflows between green and diamond OA. Republishing and original publishing involve type-setting, layout, and graphics, primarily with editing functions (and sometimes graphics creation) added to the original publishing workflow. It’s also meant to show that gold OA takes the publishing function away from our unit and we are just left to advise authors and then post their content into the IR after it’s been published elsewhere.

OPEN ACCESS VIGNETTES

In the UNL Libraries, we strive every day to advance open scholarship, whether it’s gold, green, or diamond/platinum OA, or related avenues. The following are some vignettes to demonstrate some ways that we assist colleagues to try to make their scholarship available to others without barriers.

GOLD OA EXAMPLE

Email message written by an author in an academic department at UNL to three of their colleagues:

Hi, everyone. Now that our article has been accepted, there are open access charges. I guess Conservation Physiology is entirely open access, so in order to publish in it, we have to pay the open access fee (there are no other options for publishing without open access, as far as I can tell). The fee is \$2,175, so I am wondering whether you all can help contribute to this fee.

[NOTE: Four authors equals a payment of about US \$550 EACH!]

Response to the group from one of the other co-authors:

I don't have any funds at the moment. However, the UC [University of California] Library covers publication charges IF the corresponding author is affiliated with UC AND the publication is in a gold open access journal (not hybrid). Do you have something similar?

Email message from the UNL colleague to me:

We are publishing a paper in the open access journal, Conservation Physiology, which is an Oxford University Press (OUP) journal.

I was not sure if UNL had an open access agreement with OUP or if this journal would be covered under any of UNL's agreements.

\$2,175 is a lot, so I am seeking ways to bring down the open access price.

I have forwarded you the messages between me and my co-authors so you can see where we are with this.

My response to the author:

If you would like to publish in Conservation Physiology, then, yes, you and your co-authors will have to come up with the funds to publish there, unless one or more of the authors fits into a category that triggers a waiver from Oxford.

Aside from that, for the Big Ten Academic Alliance (BTAA) of libraries to pay an open access fee, you could look at submitting to a journal that we do have some OA funds for. Ones that might be applicable include:

Biology Open (published by Company of Biologists)

PLoS Biology (published by Public Library of Science)

or any journal published by Cambridge University Press or Wiley.

Two other UNL co-authors did this recently. They were going to submit a paper to a journal and try to find the funds to go OA, but that proved to be cost-prohibitive, so instead they found a fairly comparable Cambridge journal and submitted their manuscript there instead. They were worried that the editors would not like their topic nor their approach to it, but the paper was accepted and is now published. Let me know if you'd like further information about any of this.

Response from our UNL colleague:

Thanks for these suggestions!

It's a special issue associated with a conference at which I was a keynote speaker, so I don't have much leeway with the journal choice. However, I will definitely keep these in mind!

GOLD OA: IMPACT

The primary direct impact of this exchange is on this particular group of authors. Thanks to this interaction with us in the libraries, they are better informed about their options for payments for gold OA. Beyond that, it helps us know at least some of the specifics that authors deal with so that we are able to focus our outreach efforts in increasingly effective ways. An important indirect impact of this exchange will be on the readers who will likely eventually have ready access to a high-quality work of scholarship available to them that will be licensed CC BY.

This exchange shows that there is a real need for payment of APCs by entities that support authors' work, such as libraries, universities, consortia, and government and private funders. In partnership with one of our library consortia (the BTAA), we can sometimes support the faculty in disseminating the results of their research, but there is a need for more funds of this type and more agreements negotiated with publishers.

GREEN OA EXAMPLE

Message to Paul Royster from a colleague in an academic department at UNL:

Hi, Paul. I would love to increase my presence in the Digital Commons. Can you please tell me how to go about it? I have included a copy of my CV in the hopes that you can advise me on what I can include.

Response from Royster:

Excellent! This is exactly what we need to get started in a more systematic way. Congratulations on your appointment and on all these many publications, and welcome to Lincoln!

Many commercial publishers forbid our using their PDFs, so Elsevier, Wiley, Sage, Springer, etc., articles may appear in what we have termed our “Husker” versions. We generally start with the most recent articles and work backwards. We will work from your accepted manuscripts.

GREEN OA: IMPACT

After working with the author to acquire manuscripts, we got 35 items uploaded from this single inquiry over the course of a couple of weeks or so. The impact: This one inquiry led to the open accessibility of 35 items that were downloaded nearly 1,200 times in the first few weeks of their posting.

This is a typical green OA-type request. Some of the items this author had published are licensed as gold OA, so we were able to upload the canonical versions of those. But even when they were not originally openly-licensed, due to the republishing that takes place through the green OA workflow, they then were made free to read for anyone with an internet connection.

TWO DIAMOND OA EXAMPLES

A scholar from Panama sent me an email message explaining that he had just received his PhD and had at one time worked with one of our UNL colleagues (Brett Ratcliffe) on beetles of the genus *Chrysina*. He was wondering if we could work with him to develop his dissertation into a scientific monograph. After consulting with Dr. Ratcliffe about this potential project, Paul Royster, Dr. Ratcliffe, and I agreed to accept it. To collaborate with us, Dr. Ratcliffe served as the executive editor, administered peer review, and helped us with the fact-checking and technical editing. We did the typesetting, layout, some of the technical editing, and the proofreading. We got the book published and posted about four weeks after the final manuscript was submitted.

Another diamond OA example: Three to eight submissions for the *Transactions of the Nebraska Academy of Science and Affiliated Societies* come to us per year after substantial external peer review. We receive Microsoft Word files plus JPGs and other file types from the editor.

Paul Royster then typesets the manuscripts and does page layout, maintains the archive, and publishes the papers. So, our role in the publishing workflow within the UNL Libraries for this particular journal is purely toward its production and its electronic-only distribution and storage, with no part in the content acquisition, review, or editing.

DIAMOND OA: IMPACT

The *Chrysina* work (Barria, 2023) contains an important taxonomic revision of the twenty-eight species of the genus and represents the first descriptions for three species from Panama. Our collaboration with Dr. Ratcliffe ensured that all of the rules of taxonomic nomenclature were followed, meaning that the names in this work are scientifically valid. The book is available in full color and is available free to read online, and available for purchase in hard copy (at-cost) from lulu.com. It was downloaded over 1,500 times within the first six months of publication.

The collaboration with the editors of the *Transactions* publication has resulted in a high-quality, locally-edited, peer-reviewed scientific journal with a long history in Nebraska being published out of our library publishing unit with relatively minimal labor on our part. The impact: This partnership has resulted in the publication of over 500 papers with nearly 300,000 downloads going to all countries in the world.

CONCLUSION

The workflows for green and diamond OA are very similar to one another, with a few steps added in the case of diamond OA publishing. The publishing work done in the University of Nebraska–Lincoln Libraries scholarly communication unit results in the creation and dissemination of works that anyone with the Internet connection can read and share. This creates global visibility for our institution's scholarly research, with authors' content collated in a single location. In this way, we amplify locally-developed resources and deliver them to a worldwide community of scholars (Royster, 2012).

REFERENCES

- Barria, M. D. (2023). *A monographic revision of the jewel scarabs genus Chrysina from Panama, Colombia, and Ecuador (Coleoptera: Scarabaeidae: Rutelinae: Rutelini)*. Zea Books. <https://digitalcommons.unl.edu/zeabook/141/>
- Buggle, J. (2023, February 17). *Partners in library publishing*. International Federation of Library Associations and Institutions. IFLA news. <https://www.ifla.org/news/partners-in-library-publishing/>
- Kalikman Lippincott, S. (2017). *Library as publisher: New models of scholarly communication for a new era*. ATG media. <http://dx.doi.org/10.3998/mpub.9944345>
- Royster, P. (2012). *Building the UNL digital repository* [presentation]. TSRT 2012 Spring Meeting, Bellevue University, Bellevue, Nebraska, United States. https://digitalcommons.unl.edu/library_talks/79/

Joanna Błasiok

ORCID: [0009-0006-6080-5400](https://orcid.org/0009-0006-6080-5400)

Kamila Kokot-Kanikuła

ORCID: [0000-0002-3355-5198](https://orcid.org/0000-0002-3355-5198)

Gdańsk University of Technology Library

ROR: <https://ror.org/006x4sc24>

HOW TO HELP YOURSELF AND AUTHORS – A SET OF GOOD PRACTICES TO ELIMINATE UNCONSCIOUS INFRINGEMENT

Abstract: This article presents a set of evidence-based best practices designed to promote transparency and facilitate green open access on scientific journal websites. The study specifically addresses issues related to author implementation of green open access, i.e., self-archiving. A comprehensive literature review identified website elements recommended by international organizations to promote transparency in scholarly publishing and the challenges arising from the omission of key information relevant to reuse. Best practices discussed include model agreements, explicit copyright ownership information, specification and implementation of Creative Commons licenses, self-archiving guidelines, and resources for research data sharing consistent with Plan S requirements. Each element is exemplified using current practices from Polish scientific journals. General recommendations are formulated to assist journal editors in providing comprehensive and accessible copyright-related information on their websites.

Keywords: *scholarly journal, green open access, copyright, self-archiving, website*

INTRODUCTION

The growing prevalence of institutional repositories for scientific papers and the policies implemented by cOAlition S members, including the National Science Center (2020, 2021), contribute to the increasing adoption of green open access (green OA) by scientists for their articles. However, the absence of comprehensive guidance regarding applicable

publishing practices on Polish scientific journal websites can deter authors from submitting manuscripts or inadvertently lead to copyright infringement post-publication.

To determine optimal practices facilitating green OA, this study examines the provisions of *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing* (COPE et al., 2022) and the recommendations of cOAlition S expressed in Plan S (cOAlition S, n.d., *The Plan S Principles..., Guidelines on the Implementation...*). Based on a review of the selected literature and content available on websites documented in the database of publishing policies of Polish scientific journals (Błasiok & Szymik, 2021), key elements enabling authors to utilize the green path to open access were identified. These elements, readily accessible on the journal website, include model agreements, information regarding copyright ownership, the Creative Commons license used, the permissibility of further dissemination of articles (i.e., self-archiving), and recommendations for research data. Each element is discussed in detail, with specific examples from Polish journals, adhering to *Principles of Transparency and Best Practice...* and the requirements of Plan S. In addition, the article provides general recommendations for editors regarding the comprehensive provision and communication of this information on the journal website.

LITERATURE REVIEW

A systematic literature review was conducted to identify elements relevant to open publishing, primarily focusing on the possibility of author self-archiving. The analysis was based on *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing* and documents pertaining to the implementation of Plan S within the Polish context. Furthermore, the available literature enabled the identification of recurring challenges arising from non-compliance with the guidelines promulgated in these documents.

Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing are endorsed by four international organizations: Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishing Association (OASPA), and World Association of Medical Editors (WAME). This 16-point list delineates the most pertinent aspects of journal operations, encompassing web content, organization and management of the publication, publishing practices, and commercial activities. For the purposes of this article, two categories relevant to content availability on the site were selected: copyright ownership and licensing. It is essential, as required, that rights ownership be clearly stated both on the article page and in the PDF file itself, distinct from the general platform rules upon which the journal is hosted. The rights owner should be explicitly identified, and if the rights ownership rule is described in a separate location, it must be easily accessible.

The same considerations apply to the licensing of content available on the site. The document includes a provision that content declared as available under the open access model must be covered by one of the open licenses, and when using a specific Creative Commons license, it is recommended to include a link to it. In addition, as with rights ownership information, it is required that the license information be readily available to users, to be found both on the website and in any full-text downloadable by users. The authors of the document also refer to practices related to the re-sharing of content by authors, and according to them, such rules must be clearly defined and described. In line with the provisions outlined above, the creators of *Principles on transparency and best practices in scientific publishing* call for a thoughtful organization of information on the site, which will allow users to quickly locate the necessary content and provide information on: rights holder, licensing, and reuse of texts.

Next, the recommendations developed by the international initiative of cOAlition S research funding institutions to promote open access for publicly funded research results, called Plan S (cOAlition S, n.d., *The Plan S Principles...*), along with the document *Polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu do publikacji* [‘National Science Center’s Policy on Open Access to Publications’] (NCN, 2020), were analyzed. Plan S is based on 10 basic principles, of which, given the subject matter of the article, the most relevant is the first, which states that authors or their institutions should retain copyright to publications and make them available under an open license, preferably Creative Commons Attribution (CC BY 4.0). Plan S implementation details (cOAlition S, n.d., *Guidance of the Implementation...*) and NCN documents provide guidelines on how authors are to implement direct open access publishing or self-archiving of publications. According to these, there should be immediate open access to texts on the publisher’s website or in an open access repository in either the publisher’s version of record or the author’s accepted manuscript under a CC BY license (in special cases, a CC BY-SA license or, with the funder’s permission, a CC BY-ND license is acceptable). The publication policy of some journals meets the conditions for grantees right away; in other cases, they must use the green OA route allowed by the publisher, as long as it complies with the requirements of the grantor institution, or follow Rights Retention Strategy (RRS; cOAlition S, n.d., *Rights Retention Strategy*). To verify the formal requirements of Plan S, cOAlition S created the Journal Checker Tool (cOAlition S, n.d., *Journal Checker Tool*), a tool that draws on the resources of various databases, such as the Directory of Open Access Journals (DOAJ). For this reason, it should be important for editors to have up-to-date information in the databases that describe the journals’ publishing policies. Unfortunately, Bojo-Canales and Melero (2023) noted discrepancies between the policies presented on journal websites and

those found in the databases. Assuming that the information provided on a journal's website is more binding than that in the databases, erroneous entries in the databases can cause problems for researchers who, out of concern for not meeting the grantor's requirements, will forgo submitting an article to a particular journal in order to avoid later difficulties in clearing the publication. In view of the principles outlined above under Plan S, it is important for journals to provide comprehensive information about the open access policies they apply (type of license) and the deposition of papers by authors in open repositories or policies with respect to copyright retention strategies.

In addition, the selected literature addresses issues of accessibility to understandable, reliable, and consistent information. As Danielewicz and Tarkowski (2013) noted: "the generally low level of knowledge about what is permitted and prohibited by copyright law is significant. [...] Nor does their knowledge stand out for people declaring themselves creators, who, according to the commonly repeated hypothesis, should be more aware of how the law works."

Accordingly, journal editors should not assume in advance that users and authors are perfectly familiar with the intricacies of copyright law; hence, it is advisable to include simple-to-read information about the rules in this area. Fleming and Cook (2022), on the other hand, outlined the consequences of the lack of adequate information available even before a manuscript is submitted to a journal; they noted that the lack of published and clear rules for the journals they analyzed could result in problems for journals as well as authors who misunderstood existing provisions or made their own interpretation from because of their lack of information. Moreover, they also pointed out that searching a journal's website takes up unnecessary time for authors and can become a reason for not submitting to the editorial board. Laakso and Polonioli (2018), on the other hand, pointed out that the lack of clear rules from the publisher on what actions are allowed and forbidden in connection with self-archiving often resulted in unknowing violations of the law manifested in the deposition of inappropriate versions of articles. Also, observations by Choi, Choi, and Kim (2019) showed that content licensing provisions were present on the journal websites they studied, while information on self-archiving and user sharing of texts was often missing.

There is also a noticeable problem with the dispersion of information, placing it among content on other topics, or a lack of dedicated subpages, which leads to chaos and risks the author not reaching it (Klebel et al., 2020; Laakso, 2014). With regard to Polish scientific journals, the topic of good practices related to open publishing has been analyzed in the past by Pamuła-Cieślak (2019), who observed similar phenomena characterized by inconsistent records and a lack of complete and understandable description. Within one of the publishing platforms she analyzed, the description of

policies related to copyright was not standardized: “resulting in more than 50% of the journals on this platform not including this information at all, and the others doing so at their own discretion, which [...] had the author painstakingly reviewing every section of the website in search of such a mention.”

On the basis of the above-described issues, 4 elements were highlighted that would be worthwhile to be included on a journal’s or publisher’s website: a model contract, information about the copyright holder, the use and type of Creative Commons license, and self-archiving guidelines. In order to illuminate the issue of openness in science more broadly, it was also decided to include the issue of sharing research data and meeting the requirements of Plan S. Access to the above-mentioned information will help authors to make informed decisions about the further use of the text both before submitting the manuscript and after the publication.

BEST PRACTICES: A STEP-BY-STEP GUIDE

The best practices presented in the article are intended to help editors provide specific guidelines for users; moreover, they will make it possible to transparently present the journal’s current publishing policy on the Internet. Each aspect discussed is illustrated with examples taken from the websites of Polish scientific journals.

ACCESS TO MODEL CONTRACTS

Providing a model contract on the website allows authors to familiarize themselves with the journal’s publishing policy and determine whether the periodical meets all the criteria of, for example, grantors. Due to the different types of obligations to which researchers are subject, they may be interested in the form of signed rights-author agreements. These commitments may relate to the prohibition of transfer of economic rights to the work and result from the open access policy adopted at the university or the guidelines of research funding institutions. The most common are two types of agreements: transfer of the author’s economic rights to the publisher and use of the work (license). Since the two agreements define the owner of the economic rights differently, which can dispose of further use of the work differently, it is extremely important that the information available on the website is not questionable, is available to interested parties before submitting the manuscript, and does not differ from the version that authors ultimately sign with the editor. Attention should also be paid to the language of the available contract. In the case in which the recipients of the content are people who do not speak Polish on a daily basis, it is worth posting the template at least in English, possibly in a language with which a large part of the currently publishing authors are associated. It is equally important that all language versions

should contain identical content. A template for the copyright agreement can be made available in a tab or subpage containing guidelines for authors, as this is where authors usually look for complete information before submitting. It is also possible to create a separate site from which users can download both the model agreement and the statement of authorship and integrity of works. The following examples from journals show how publishing agreements are posted in a separate tab (Fig. 1, 2).

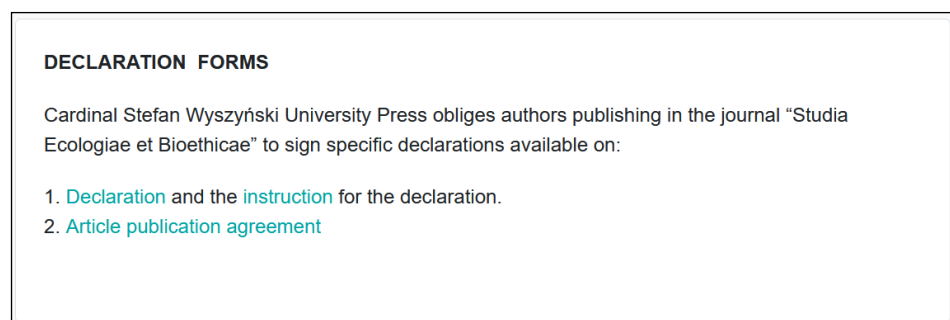

Figure 1. *Studia Ecologiae et Bioethicae*; tab: For authors → Declaration Forms.
Source: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/oswiadczenia> (accessed on August 3, 2023).

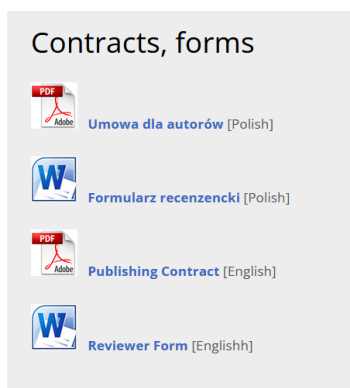

Figure 2. *Cultural Contexts*; tab: About the journal → Contracts, forms.
Source: <https://ejournals.eu/en/journal/konteksty-kultury/page/contracts-and-forms> (accessed on August 3, 2023).

OWNER OF PROPERTY RIGHTS

The owner of the property rights should be specified in the contract; moreover, such information is also worth posting on the website and indicated in individual articles that, once downloaded by the user, function independently of the website. In this situation, those who

want to use the article in a way that goes beyond fair use will know to whom to ask for permission. Moreover, in the absence of access to model contracts, information about the rights holder can suggest whether a transfer of rights has occurred or whether they have remained with the author. In addition, in Figure 3, it can be seen that editors provide authors with information on how they will be able to use the work after the article appears on the website. This is a good way to counteract unknowingly breaking the law, since authors do not always know what the consequences of a transfer of rights agreement are.

For open access publishing, **Pol Ann Med** uses a transfer agreement. Corresponding authors of accepted articles will be asked to fill in the License Agreement. Authors will transfer the right to Collegium Medicum University of Warmia and Mazury but will have the right to share their article in the same way permitted to third parties under the relevant user license, as well as certain scholarly usage rights.

Figure 3. *Polish Annals of Medicine*; tab: Instructions → User License.

Source: <http://www.paom.pl/User-License,2028.html> (accessed on August 3, 2023).

Information about the copyright holder could be included in the contract template, in the PDF file of the text (Fig. 4, 7), in the tab with tips for authors (Fig. 5), in the “about the journal” tab, or in a special subpage available to all users who would not necessarily want to publish their text (Fig. 3).

Copyright © Instytut Badań Gospodarczych / Institute of Economic Research (Poland)
This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Figure 4. Journal article *Oeconomia Copernicana*, description from the PDF file.

Source: <https://oeconomia.pl/> (accessed on August 3, 2023).

Copyrights

POLISH MARITIME RESEARCH provides immediate open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge.

Open access (unlimited and free access by readers) increases publicity and promotes more frequent citations, as indicated by several studies.

Open access is supported by the authors and their institutes.

The POLISH MARITIME RESEARCH journal provides immediate open access to its content under the [Creative Commons BY 4.0 license](#).

[Authors who publish with this journal retain all copyrights and agree to the terms of the CC BY 4.0 license.](#)

Figure 5. *Polish Maritime Research*; Submission tab → Copyrights.

Source: <https://journal.mostwiedzy.pl/pmr/copyrights> (accessed on August 3, 2023).

CREATIVE COMMONS LICENSES

It is noticeable that more and more journals are using the unified licenses developed by the Creative Commons Foundation, so if a title is using one of the six licenses, it should make this clear to its audience. A model agreement may be the right place for authors who choose to submit a text to know in advance how their publication will be available to a wider range of users. The full texts of the license, along with an accessible summary, in both Polish and English, are available on the Foundation's website (Creative Commons, n.d.). Editors and authors do not need to fear that abuse may occur with the use of Creative Commons licenses, as the terms of use require that each copy of the work contain information about the author and his or her copyrights, as well as the requirement to include a link to the text of the chosen license. Importantly, the Foundation provides the necessary materials on the site, which consist of a graphic specific to each type of license, its full name, and a link to its content or summary description. All materials are available for free, so it is worth using an official and at the same time verified source.

The type of license should also be prominently displayed on the journal's website, allowing both authors and readers to see what distribution rules apply to the periodical. Since licenses provide greater opportunities for use of the work, it is worth describing exactly what rights users have, if only by using ready-made content available on the Creative Commons website. The provisions clearly define the rules of reuse, including commercial use, the possibility of creating derivative works (such as translation of the work), and protecting the author's moral rights. The information provided on the site relieves editors of the need to develop the rules themselves and ensures consistency of the message. It is very important that the information on the site and in the full-text files be the same; to this end, editors should pay close attention to the content they provide. It often happens that the type of license appears in several places on the magazine's website, which can lead to differences within a single site. It is not uncommon for this to happen when a license type is changed and editors do not update all the tabs.

Editors who start using a license, or who switch to another type of license, should specify from what number it applies and what type of license was used before. Leaving only information about the current rules leads to the assumption that they apply to all materials, which in turn may result in users unknowingly breaking the law. An example from the journal *Problems of Forensic Sciences* (Fig. 6) shows all the necessary elements in terms of the starting date of the Creative Commons license and the rules in effect for previously published articles.

Each of the six licenses applies to different reuse policies, so editors can choose one that meets their requirements and aligns with the journals' adopted publishing policies. As a result, careful selection and consistency in its application will eliminate doubts

among readers and authors. All elements of the description of the selected license, both textual and graphical, posted on the journal's website should comply with the specified type, exactly as it is posted on the Creative Commons Foundation website.

The license information can be available: on the journal's homepage; in the information for authors; in the subpages for: copyright (Fig. 5, 6), open access or self-archiving; and on the pages of individual articles. On the other hand, it is required to be included in every file with the full content of the publication (Fig. 7, 8).

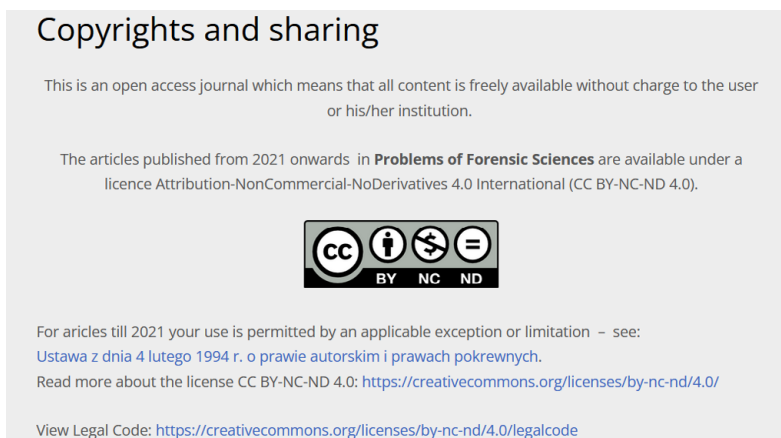

Figure 6. *Problems of Forensic Sciences*; tab: About the journal → Copyrights and sharing. Source: <https://ejournals.eu/en/journal/problems-of-forensic-sciences/page/copyrights-and-sharing> (accessed on August 3, 2023).

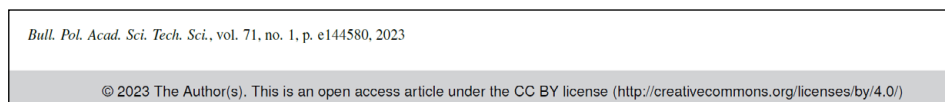

Figure 7. *Bulletin of the Polish Academy of Sciences Technical Sciences*; Journal article, description from the PDF file. Source: <https://journals.pan.pl/dlibra/journal/119067> (accessed on August 3, 2023).

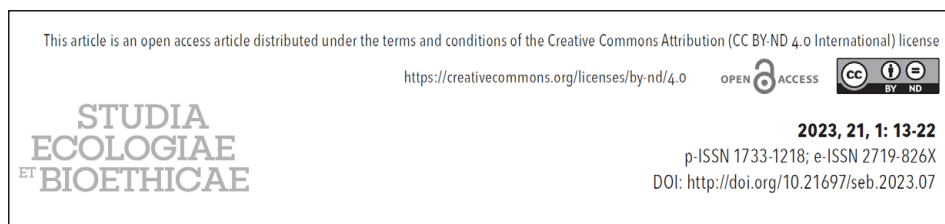

Figure 8. *Studia Ecologiae et Bioethicae*; journal article, description from the PDF file. Source: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/> (accessed on August 3, 2023).

SELF-ARCHIVING

Self-archiving, i.e., authors self-posting their own articles to online services, is one of the options for open publishing, which is called the green OA route. Self-archiving is also one of the three options an author can use when publishing research results received through grants from the National Science Center (NCN, 2020). The data that should be available on the journal's website so that the researcher has no doubts about how to carry out the self-archiving process are: the versions of the article, the places where the files are made available, and the embargo period.

The editorial process distinguishes between three basic versions of an article: the manuscript sent to the editor (preprint, submitted version, author's original manuscript), the article after changes following review (postprint, accepted version, author's accepted manuscript), and the final version published in the journal (editorial version, version of record, published version, final version). Each of these may be subject to different self-archiving rules. As Fleming and Cook (2022) point out, journals and publishers may have different policies for publishing preprints even before they are submitted; unfortunately, many do not post clear guidelines on their websites. Moreover, the authors point out that the lack of specific rules may discourage some researchers, both from publishing in repositories dedicated to preprints and from submitting a text to a particular periodical. A similar situation may arise in the case of making a postprint available before the publication version of the article appears. If editors distinguish self-archiving rules by article version, it is important that they specify what they mean by preprint, postprint, and publication version, and what self-archiving rules apply to each type of article. A comprehensive set of information can be found on the website of the journal *Acta Agrobotanica* (Fig. 9), where all versions of articles are described in detail, along with possible places to deposit them. Moreover, the editors require that individual files, depending on their type, be marked as preprint or postprint with a reference to the publishing version and its DOI identifier.

Another element inevitably linked to self-archiving is file-sharing sites. Two types can be distinguished – related to the possibility of commercial content sharing or lack thereof. In practice, it determines whether the author can place their articles in non-commercial services, such as university platforms that record the scientific achievements of employees and institutional repositories that fulfill the same function, or on platforms that derive financial benefits from it. Given the variety of places where an author can deposit a file with the full content of an article, it is important for editors to specify where an author can post it. There is no need to give specific names of platforms and websites; however, it is useful to list them in general terms because of the functions they fulfill, such as an author's homepage, institutional or

domain repository (Fig. 10). In a similar way, it is possible to specify where texts should not be shared.

Copyright Notice

Authors who submit a manuscript to this journal agree to the following terms:

- Authors retain copyright and grant the journal right of first publication with the work simultaneously licensed under the Creative Commons Attribution License that allows redistribution, commercial and noncommercial, with an acknowledgment of the work's authorship and initial publication in this journal.
- Authors are able to enter into separate, additional contractual arrangements for the nonexclusive distribution of the journal's published version of the work (e.g., post it to an institutional repository or publish it in a book), with an acknowledgment of its initial publication in this journal.
- Authors are permitted to post: (i) the original manuscript (preprint) – in any repository or on their website, (ii) the accepted for publication version of the manuscript (postprint) – in any repository or on their website, (iii) the publisher-created published version – in any online service, with the exception that the preprint shouldn't be available during the review process in this journal to comply with double-blind review requirements. Additionally, authors should ensure that the prepublication version of the work if shared is (i) accompanied by an appropriate note describing the work as a preprint or postprint and that (ii) upon publication, it is linked with the published work (e.g., the prepublication version is amended to include DOI of the published work).

Figure 9. *Acta Agrobotanica*; tab: Instructions for Authors → Copyright Notice.

Source: <https://www.journalssystem.com/agb/Copyright-Notice,3732.html>

(accessed on August 3, 2023).

SELF-ARCHIVING POLICY

Agronomy Science has adopted a self-archiving policy called blue by the Sherpa Romeo database. From 2021 authors can self-archive article postprints and editorial versions (available under the CC BY 4.0 licence). Articles published in earlier years (available under the CC BY-NC-ND 4.0 licence) can only be self-archived as editorial versions.

Self-archiving places recommended by the editorial team: repository for scientific papers, institutional repository, institutional website, author's homepage, non-commercial services.

Figure 10. *Agronomy Science*; tab: For authors → Self-archiving policy.

Source: <https://zasopisma.up.lublin.pl/index.php/as/samoarchiwizacja>

(accessed on August 3, 2023).

The last issue worth keeping in mind is embargoes. In this case, we can distinguish between two types of embargoes: those related to the temporary withholding of access to the full content via the website, and those connected with self-archiving by the author, such as in an institutional repository. With regard to self-archiving, editors should inform authors after what period of time from the appearance of the text in the published version, they can make the article available using the green OA. The embargo period, as well as the type of Creative Commons license, are of considerable importance

in fulfilling the funders' requirements. It is also good practice to include a notation on the site that the embargo does not apply (Fig. 11).

Policy regarding depositing different versions of materials submitted to journals published at UKSW is as follows: authors are allowed to deposit: 1) submitted version, 2) accepted version, and 3) published version of their articles in an institutional or other repository of the author's choice without embargo.

Figure 11. *Studia Ecologiae et Bioethicae*; tab: About → Open Access Policy.

Source: https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/open_access (accessed on August 3, 2023).

To summarize the above considerations in a case where the editors allow self-archiving it is important to specify in detail its rules, since it consists of several important elements and omitting any of them may result in copyright infringement by researchers.

On the journal's website, self-archiving issues can be described in places where copyright issues are presented, e.g., subpages with tips for authors on open access. It is common to find separate tabs where the necessary records are collected, which is most convenient and intuitive for the author.

RESEARCH DATA

In relation to scientific integrity, replication and the expenditure of public funds, research data produced in the course of research, both raw and processed, are increasingly important in the publication process. Nowadays, there is increasing talk of both sharing and reusing research data. Some research funding bodies are providing precise guidelines on how researchers should store and provide access to the data produced. Journal editors are also noting how important it is to link the research results presented in the form of an article with the data from which they are derived.

The practice most often followed by editors for research data is to inform researchers of the requirement to grant access to the data upon the explicit request of reviewers. Such access can be important when there is a need to verify the description of research results presented in an article (Fig. 12).

Data access retention: Authors may be asked to provide the raw data for editorial review, should be prepared to provide public access to such data, and should be prepared to retain such data for a reasonable time after publication of their paper.

Figure 12. *Cultural Contexts*; tab: About the journal → Publication ethics and publication malpractice statement.

Source: <https://ejournals.eu/en/journal/konteksty-kultury/page/publication-ethics-and-publication-malpractice-statement> (accessed on August 3, 2023).

Another form of support for researchers in sharing research data is to post the names of recommended open research data repositories appropriate to the scientific discipline. It is worth bearing in mind that research data management is a fairly new phenomenon in Polish science and scientists may not yet be familiar with repositories relevant to their research, hence clear information on a journal's website can significantly facilitate the process of depositing data (Fig. 13).

Figure 13. *Cultural Contexts*; tab: About the journal → Research Data Management Policy. Source: <https://ejournals.eu/en/journal/konteksty-kultury/page/licensing-copyright-and-archiving> (accessed on August 3, 2023).

In cases where the editors have knowledge that research data have been made available online, consider posting information about this with a link, both on the page of the article in question and in the PDF file.

Depending on whether the editors require authors to be willing to share research data with reviewers or use recommendations for deposition sites, the information may be available in a tab outlining the review process or publishing ethics, or in a dedicated subpage about research data.

PLAN S COMPLIANCE

To the above set of good practices, it is worth adding those related to the latest requirements of grantors. The National Science Center's calls from 2020 have introduced guidelines requiring researchers to publish the results of research carried out under NCN-funded projects in open access. Not all journals meet the grantor's requirements, e.g., the license used is different from that recommended in Plan S, lack of registration of the title in the Directory of Open Access Journals (DOAJ) database, or a closed or hybrid publishing model. However, the editors' flexible approach to their own publishing policies allows for exceptions to ensure that authors can fulfill the requirements. Two solutions are possible: in the first, despite the application of certain rules, the editors agree,

at the author's explicit request, to use a license in accordance with the requirements of the research funding institution and to publish the full content under a license different from that adopted for the entire journal (Fig. 14). In the second, the editors agree to assign a CC BY 4.0 license to the post-review version of the article (author's accepted manuscript, postprint) and make it immediately available in an open repository of scientific papers (Fig. 15).

The basic license for publishing articles in the journal is CC-BY-NC-ND 4.0 (Attribution – Non-Commercial Use – No Derivatives). At the author's request it is possible to publish it under the CC-BY (Attribution) license.

Figure 14. *Collectanea Philologica*; tab: About → About the Journal.

Source: <https://czasopisma.uni.lodz.pl/collectanea/about> (accessed on August 3, 2023).

Note: If you need to comply with your funding body policy, you can apply for the CC BY license after your manuscript is accepted for publication.

Figure 15. *Polish Annals of Medicine*; tab: Instructions → User License.

Source: <http://www.paom.pl/User-License,2028.html> (accessed on August 3, 2023).

In the absence of available information, the author can try to use the Copyright Retention Strategy, however, as Khoo (2021) notes, the use of this option, the legal basis for which is unclear, creates an administrative burden for researchers on whom copyright negotiations with publishers are transferred. So, in order to ease the way for authors and save ourselves the work, it is worth posting what the editorial board's position is in this regard.

With the best interests of both potential authors and editors in mind, it is important that there be a prominent notice of the possibility of adjusting the publishing policy to meet the requirements imposed by funding bodies. Such a provision could be included in the guidelines for authors or in the copyright tab.

RECOMMENDATIONS

What should editors pay attention to when creating content for magazine websites? The following will address both substantive issues of editorial principles and more utilitarian issues of organizing information on the site.

Above all, clear communication and consistency of information are important. The content available on the site should not be questionable, both for authors and

readers. If a journal has a specific publishing policy for an article at every stage of the publishing process, from submission to publication to further use, then it should list it on the site. First, make sure to provide sample documents that authors must sign, which could be a model contract, statements relating to ethical principles, personal data, or authors' contribution to the article. Next, it is worth including information related to posting the publication on the journal's website. Here, it would be good to include such information as the publication model, the type of Creative Commons license, if applicable, and information about the copyright holder. The last point about further dissemination of the text should include both recommendations for authors (self-archiving rules) and for readers.

On the usability side, first and foremost, one should take care of the aforementioned consistency of content on websites. It is important that information that recur in different places on the site be identical, and when making changes and updates, it is good practice to review the entire website for any differences. It may be easier to organize content on the site by creating a dedicated tab, rather than repeating information on several sub-pages. It is worth remembering that the principle of consistency also applies to different language versions of the pages, all the most important issues should have an equivalent in other languages available on the site. In addition, in the event of a migration to another platform, while leaving the previous website online, it is advisable to include a link to the new site with a prominent notice that the page is archived (Fig. 16).

Figure 16. *Acta Agrobotanica*.

Source: <https://pbsociety.org.pl/journals/index.php/aa/index> (accessed on August 3, 2023).

CONCLUSIONS

A website carries more content than a paper magazine. In addition to fulfilling the role of presenting the contents of the periodical, it is also a platform for providing information on the submission and subsequent use of articles. It is therefore worthwhile for all three components to be present on the site. When building a journal site, it is reasonable to use all 16 rules described in the document *Principles of Transparency...*, as they are the basis for creating a transparent and complete site, and are the same as

the criteria required when applying to international databases (e.g., DOAJ, Scopus, Web of Science). Particularly worthy of consideration is the topic of copyright law, since it poses the greatest difficulties, and due to the ongoing changes in science communication, it plays an increasingly important role. Based on the observations made, several key elements that a journal website should contain were identified. Among them were a model contract, information about the copyright holder, the use and type of Creative Commons license, guidelines for self-archiving, and issues of sharing research data and meeting Plan S requirements. In addition, attention was paid to the way content is presented so that it provides necessary information and does not mislead potential authors and users. In terms of communicating consistent information, editors should pay attention to consistent notations throughout the site and its language variants, and when updating content, verify information on all subpages as well as the databases in which the title is indexed.

The set of best practices presented in the article can guide editors seeking changes to increase the visibility and reputation of the journal.

The preprint in Polish is available on the MOST Knowledge platform under a CC BY 4.0 license at: <https://mostwiedzy.pl/pl/publication/jak-pomoc-sobie-i-autorom-zestaw-dobrych-praktyk-eliminujacych-nieswiadome-lamanie-prawa,202308290900337199651-0>

REFERENCES

- Błasiok, J., Szymik, A. (2021). Baza polityk wydawniczych i repozytorium Open Access – uzupełniające się elementy. In P. Korycińska (Ed.), *Horyzonty informacji* (pp. 69–77). Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska. <https://mostwiedzy.pl/pl/publication/baza-polityk-wydawniczych-i-repozytorium-open-access-uzupelniajace-sie-elementy,156776-1>
- Bojo-Canales, C., Melero, R. (2023). Open access editorial policies of SciELO health sciences journals. *Journal of Information Science*, 49(3), 685–698. <https://doi.org/10.1177/01655515211015135>
- Choi, H. W., Choi, Y. J., Kim, S. (2019). Compliance of “Principles of transparency and best practice in scholarly publishing” in academic society published journals. *Science Editing*, 6(2), 112–121. <https://doi.org/10.6087/kcse.171>
- cOAlition S (n.d.). *The Plan S Principles*. https://www.coalition-s.org/plan_s_principles/ (accessed on August 9, 2023).
- cOAlition S (n.d.). *Guidance on the Implementation of Plan S*. <https://www.coalition-s.org/guidance-on-the-implementation-of-plan-s/> (accessed on August 9, 2023).
- cOAlition S (n.d.). *Rights Retention Strategy*. <https://www.coalition-s.org/resources/rights-retention-strategy/> (accessed on August 9, 2023).
- cOAlition S (n.d.). *Journal Checker Tool*. <https://journalcheckertool.org/> (accessed on August 9, 2023).
- COPE, DOAJ, OASPA, WAME (2022). *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing*. <https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.12>

- Creative Commons (n.d.). *About CC Licenses*. <https://creativecommons.org/share-your-work/cclicenses/> (accessed on November 17, 2025)
- Danielewicz, M., Tarkowski, A. (2013). *Prawo autorskie w czasach zmiany: o normach społecznych korzystania z treści*. Centrum Cyfrowe. https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2022/11/prawo-autorskie-w-czasach-zmiany_raport.pdf
- Fleming, J. I., Cook, B. G. (2022). Open Access in Special Education: A Review of Journal and Publisher Policies. *Remedial and Special Education*, 43(1), 3–14. <https://doi.org/10.1177/0741932521996461>
- Khoo, SY-S. (2021). The Plan S Rights Retention Strategy is an administrative and legal burden, not a sustainable open access solution. *Insights*, 2021, 34, 22. <https://doi.org/10.1629/uksg.556>
- Klebel, T., Reichmann, S., Polka, J., McDowell, G., Penfold, N., Hindle, S., Ross-Hellauer, T. (2020). Peer review and preprint policies are unclear at most major journals. *PLoS ONE*, 15(10), e0239518. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239518>
- Laakso, M. (2014). Green open access policies of scholarly journal publishers: a study of what, when, and where self-archiving is allowed. *Scientometrics*, 99, 475–494. <https://doi.org/10.1007/s11192-013-1205-3>
- Laakso, M., Polonioli, A. (2018). Open access in ethics research: an analysis of open access availability and author self-archiving behaviour in light of journal copyright restrictions. *Scientometrics*, 116, 291–317. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2751-5>
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2020). *Polityka Narodowego Centrum Nauki dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 38/2020 Dyrektora Narodowego Centrum Nauki w sprawie ustalenia Polityki Narodowego Centrum Nauki dotyczącej otwartego dostępu do publikacji z dnia 27.05.2020. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/zarzadzenia-dyrektora/zarzadzenieDyr-38_2020.pdf (accessed on August 9, 2023).
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2021). *Instrukcja: Polityka NCN dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/2021_10_instrukcja_open_access_NCN.pdf (accessed on August 9, 2023).
- Pamuła-Cieślak, N. (2019). Otwarty model publikowania naukowego – przegląd dobrych praktyk. *e-mentor*, 4(81), 6–13. <https://doi.org/10.15219/em81.1429>

Pages from magazines from which examples were taken

- Acta Agrobotanica* (n.d.). <https://www.journalssystem.com/agb/> (accessed on August 3, 2023).
- Acta Agrobotanica* (n.d.). <https://pbsociety.org.pl/journals/index.php/aa/index> (accessed on August 3, 2023).
- Agronomy Science* (n.d.). <https://czasopisma.up.lublin.pl/index.php/as/> (accessed on August 3, 2023).
- Bulletin of the Polish Academy of Sciences Technical Sciences* (n.d.). <https://journals.pan.pl/dlibra/journal/119067> (accessed on August 3, 2023).
- Collectanea Philologica* (n.d.). <https://czasopisma.uni.lodz.pl/collectanea/> (accessed on August 3, 2023).
- Konteksty Kultury* (n.d.). https://www.ejournals.eu/Konteksty_Kultury/ (accessed on August 3, 2023).
- Oeconomia Copernicana* (n.d.). <https://oeconomia.pl/> (accessed on August 3, 2023).
- Polish Annals of Medicine* (n.d.). <http://www.paom.pl/> (accessed on August 3, 2023).
- Polish Maritime Research* (n.d.). <https://journal.mostwiedzy.pl/pmr/> (accessed on August 3, 2023).
- Problems of Forensic Sciences* (n.d.). <https://www.ejournals.eu/PFS/> (accessed on August 3, 2023).
- Studia Ecologiae et Bioethicae* (n.d.). <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/> (accessed on August 3, 2023).

Marta Świetlik

ORCID: [0000-0003-3218-4599](https://orcid.org/0000-0003-3218-4599)

Magdalena Wnuk

ORCID: [0000-0003-4129-6664](https://orcid.org/0000-0003-4129-6664)

Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences

ROR: <https://ror.org/02q0p6x28>

OPEN ACCESS MONOGRAPHS: AN EXPLORATION OF PUBLISHING MODELS AND NECESSARY TOOLS

Abstract: The article discusses current challenges in open access (OA) publishing of scholarly monographs, with a focus on the humanities. The authors present the results of a study conducted within the Polish branch of the OPERAS consortium, involving surveys, interviews, and a design thinking workshop with academic publishers. The article outlines dominant OA funding models, key obstacles to implementing open access for books, and systemic solutions such as metadata standardization and collaborative support platforms. The findings reveal increasing awareness and interest in OA models among publishers, despite ongoing technological, financial, and cultural barriers.

Keywords: *open access, scholarly monographs, OA business models, OPERAS, design thinking, digital publishing*

INTRODUCTION

The purpose of our article is to introduce the reader to the topic of scholarly publishing in the humanities with a particular focus on the changes that the development of open access has provoked in the publishing market (Błaszczynska & Stone, 2023; Eve, 2014; Morka & Gatti, 2021; Speicher et al., 2018; Stone et al., 2021). In the text, we will focus on the challenges of transforming traditional paper publishing to a digital model, primarily open access. In recent years, open-access publishing has also become a more common practice in the international scholarly communication system, which is dominated by publishing corporations. Due to, among other things, the European Commission, which is compelling grantees to publish research results in open access,

an increasing proportion of research results are available online at no charge (see the European Commission's open science website: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science_en). However, while in the case of journals there is a dynamic development of research infrastructure conducive to openness in science, in the case of book publishing the traditional model adapted to paper circulation still prevails. Scientific monographs, understood as a special type of authoritative peer-reviewed work dissecting a selected issue, are primarily submitted for print, and their electronic versions are mostly just a supplement to the sales of paper copies. Of course, while this is still the dominant model, it is not the only one. In the world of scientific publishing, publishing series are also present, published entirely and exclusively in open access (for example, IMISCOE Research Series: <https://www.springer.com/series/13502> Springer). When analyzing the topic, it is important not to forget the differences arising from the different traditions of the various fields and disciplines. The humanities disciplines differ significantly in terms of publishing traditions from the sciences or natural sciences, but this peculiarity does not make it impossible to show on their example the universal problems facing the publishing market in an era dominated by information technology. Humanities is a field in which the publication of monographs and, to a lesser extent, other types of books (e.g., source editions) plays a very important role in the careers of researchers, so this is one of those areas in which the analysis of publishing models is particularly necessary. Taking into account all of the above-mentioned issues, using the example of a survey conducted among Polish scientific publishers, we will present the biggest challenges facing modern scientific communication, which has so far been based on paper circulation. We will not address open access to books in general, but will focus on humanities monographs.

The survey is part of a project that is being implemented by the national branch of the OPERAS consortium – a European infrastructure for open scientific communication in the humanities and social sciences. The aim of the activities is to develop cooperation for open access to humanities monographs, as well as to strengthen the competence of the Polish academic community in digital scholarly communication. OPERAS is a relatively new initiative that has been operating as a consortium since 2017. Since then, the team of partners in the consortium has implemented more than a dozen European and national projects aimed at developing the organization itself, as well as technology services and tools for different audiences: researchers, libraries, publishers, or technology providers. OPERAS was created with scientific fields in mind, the specificity of which implies multilingualism and localization of research projects. The initiative's creators understand these specifics, and as a result, the solutions and

tools they create are likely to contribute to the successful digital transformation in these fields. The Polish member of OPERAS is the Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences, and the coordinator of activities within the structure is the Center for Digital Humanities at IBL PAN. OPERAS-PL is not yet a formally established organization, but it is on its way to forming a national consortium.

The study consisted of two stages: 1) recognizing the situation of publishing houses through a survey and interviews, 2) conducting a workshop using the design thinking method. Our starting point was a preliminary reconnaissance of the Polish scientific publishing market, which we conducted in the summer of 2022 together with the team working in the Dariah.lab project (<https://operas.pl/2022/04/22/pytamy-redakcje-czasopism-i-wydawnictw-naukowych-o-technologie/>). We reached out for information on practices and technologies used in 34 publishing houses. We received responses from 25 scholarly publishers, active in the humanities, that published at least one monograph in open access in 2021. From this group, we selected 4 participants for interviews, which we conducted from November to January 2023. To expand the context, we also conducted two interviews with a publishing group from the UK and an NGO from Poland. In March 2023, in order to deepen the findings from the survey and interviews and to identify possible solutions, we invited selected scientific publishers to a workshop meeting conducted using the design thinking method.

The article consists of two parts: 1) in the first, we present the Polish market for humanistic scientific publishing and the state of open access to scientific books, 2) in the second, we present the methodologies of the design thinking workshop, the course of the workshop, and its results. Finally, we present the most important conclusions.

HUMANITIES PUBLISHING AND OPEN ACCESS

The humanities is a field in which lengthy studies with many references and cross-references to predecessors play a key role in scientific communication. The strength of the text lies in the methods of interpretation and argumentation used, and revolutions or discoveries, while they sometimes occur, are of a completely different nature than in the case of research in the sciences, natural sciences or even social sciences. This particular multifaceted nature of the work of humanities researchers means that the form that, despite changes in the ways of communicating science, invariably holds them in high esteem in the field is the monograph (Avanço et al., 2021; Eve, 2014, p. 115). This, on the other hand, requires more patience and time from authors, editors, and readers, both in the preparation stage and in the assimilation of the work by the scientific community. For monographs, researcher-authors reserve most of their

research achievements, sharing only partial findings in articles. Therefore, in the case of a monograph, reception period is counted in years, not months, and its impact on the field can be assessed at least 5 years after its publication.

Another aspect of the monograph relevant to this analysis is the well-established tradition of publishing humanities books in print. Although this traditional communication formula is slowly changing in the age of the information society, the printed monograph is still seen as the culmination of the research process (Avanço et al., 2021). Given this, the insufficient emphasis placed on its publication in electronic formats and open access, as well as indexing in various influential databases, is not surprising.

This unfavorable situation for the field has been on the minds of the community for almost a decade, as evidenced by new initiatives such as the Open Access Books Network, associations such as OASPA (Open Access Scholarly Publishers Association), or projects funded under Horizon Europe, an example of which is PALOMERA (<https://operas-eu.org/projects/palomera/>). However, it seems that proponents of “open monographs” still have a long way to go to create effective book publishing models that would replace the traditional model of print publishing (Adema & Stone, 2017; Eve, 2014; Morka & Gatti, 2021). The situation in Poland is not significantly different from that in other EU countries: while journals are increasingly widely available in open access, book publishing is still mainly for print and distribution in bookstores and libraries. Meanwhile, open science, and open access publishing in particular, is one of the ways of internationalizing the output of the Polish humanities and social sciences, which all too often reaches only a Polish-speaking audience, most often among Polish specialists in a given field (Kulczycki, 2017).

In 2015, the Ministry of Science and Higher Education created a document on the directions for the development of open access to publications (*Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce* [‘Directions for the Development of Open Access to Publications and Research Results in Poland’], 2015). The document was very “soft” in nature, meaning that its impact was quite limited and did not oblige institutions to make lasting changes in the area of openness policies. However, the adoption of the document set a certain direction on the matter, and since then it can be considered that, at least in the sphere of declarations, Poland favors the development of open access to scientific resources. The approach, however, is different for articles, which are often already published in OA, than for books, and monographs in particular.

Admittedly, in 2020 National Science Center adopted a policy on open access to scientific publications, based on the assumptions of Plan S (i.e., aiming for full and immediate access to publications that contain the results of research resulting from publicly

funded or co-funded research projects) (*“Plan S” and “cOAlition S” – Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications*). However, while the signatories of Plan S regulated their relationship to journals in quite some detail, monographs were virtually ignored. As a result, NCN grantees are obliged to make publications produced under NCN grants open and free of charge as soon as possible, but this recommendation is only binding for journal articles. Authors are guaranteed financial support from NCN for publication in OA (Instruction. NCN Policy on Open Access to Publications, 2021). This policy, in the long run, will probably contribute to making the latest research in the humanities or social sciences more accessible, but it is not a sufficient solution. Not only is there still a great deal of work waiting to be made available, but it also needs to be digitized.

For some institutions, publishing a book in an open-access version is beneficial from the point of view of the scientific evaluation system. Better visibility of a book ensures that it is more citable, which is why publishers, especially university ones, are taking more and more care to correctly index the metadata of their publications (although this also poses quite a few problems, as we will tell you in the next part of the article). These changes can also be seen in the results of a survey we conducted in cooperation with Dariah.lab. Our survey included 34 publishers, 25 of which published at least one book in OA in 2021 (while 22 specialized in the humanities). Universities are definitely leaders in terms of the number of published books: Warsaw University published 266 books in 2021, and the University of Lodz published 252. Third in the “ranking” was Jagiellonian University, which published 200 books in 2021. As for commercial publishers, the two that published the most books were those that released 140 and 105 books, respectively. As for open-access books, these included new monographs published after the embargo period, as well as newly digitized books that were previously distributed in print. The University of Lodz, thanks to special funding obtained, published 400 books in OA in 2021. The average number of books in open access was much lower, at the University of Warsaw it was 49, while in smaller publishing houses, public and commercial, it was most often in the range of 2 to 10.

The higher number of books published in open access at universities than in commercial publishing houses is due not only to the size of their operations, but also to the obligation to deposit them in an institutional repository after the embargo period. In some university publishing houses, books are published under a 12-month open access embargo due to the university’s open access mandate (which is in line with the recommendation of the aforementioned 2015 ministerial document), but as one participant noted, there is a tendency in some institutions to shorten this period to 6 months. In such cases, open access is a natural stage in the life of a monograph, but it is not at the

core of the publisher's strategy. It is enforced by top-down regulations and does not necessarily lead to a search for a sustainable model for open access publishing. However, some university publishers are beginning to publish in open access without embargoes because they are keen to get indexed in databases and cited as quickly as possible. One university publisher puts it bluntly: "I think about 50% still have such an embargo of six months to sell either the paper version or the electronic version. On the other hand, a very large number of books have recently been transferred directly to open access."

Interestingly, there is also hard analysis behind the shortening of embargoes by publishers, especially institutional ones, which shows that copy sales are not high enough to compensate for the low visibility and readership of publications that are unable to reach a wide audience through traditional channels. Even experimenting with electronic formats has proved profitable only for some entities.

Standing in the way of OA publishing is the inefficiency of publishing business models that are not yet able to meet the growing need for open access publishing (Eve, 2014; Morka & Gatti, 2021; Speicher et al., 2018). Eve, in his 2014 paper on open access in the humanities, distinguished 4 leading models for funding open monographs: 1) on the basis of books processing charges, or BPC (analogous to authors' processing charges for journal articles), 2) with institutional funds, 3) a freemium model, and 4) joint funding. The first largely involves producing monographs with grant funds from authors or institutions. Each publisher dictates the amount of the fee, and the amount generally includes the costs of the editorial process, production, and free license. Funding from institutional funds is based on the self-interest of universities or research institutes to publish in OA and is typical of non-commercial publishing. The freemium model assumes that a monograph can appear in open access only in selected formats, while the rest are paid for. This finances the cost of producing a book specifically for open access (this model is also often combined with other models, such as institutional funding). Co-funding is an experimental model that involves libraries or other stakeholders "contributing" to the production of a publication.

In Polish publishing houses, the BPC and institutional models are the most common. Among our survey respondents, funding of open-access books from authors' grants was declared by 17 of the 25 institutions that published a book in OA in 2021. In the case of this model, publishers explicitly say that they must compete with foreign institutions and publishers, which are both on the ministerial list and, in light of impact indicators, have more "points" and allow research institutions to achieve higher ratings in evaluations and rankings. In the words of one of our interviewees, a representative of a private publishing house:

This form of scoring of publishers and journals is a bit disturbing here, because you can see the outflow of authors, even though we have 80 points, as most Polish publishers do, but nevertheless there is money in universities to publish for 200 points, although there they have to pay even more expensive for open access, the money goes there, not to open access in Poland.

In their view, Polish government policy encourages researchers and universities to publish abroad. While this certainly “pays off” for researchers in advancing their scientific careers, it is also very expensive and requires a not inconsiderable amount of public money.

Open access is thus becoming more widely practiced through individual research grants, but is less often part of a publishing strategy. Our analysis of the market and the trends observed in Europe shows that the turn toward more frequent open access book publishing is not accidental, but results from the interests of institutions that put pressure on publishers to change the current model. What is most problematic is its effective design and implementation in such a way that it meets the needs of both the institution and the entire community of researchers within a country or discipline. Identifying the individual needs of the Polish humanities community in this regard was addressed in the second part of our study, i.e. the design thinking workshop.

DESIGN THINKING WORKSHOP: METHODOLOGY, PROCEEDINGS, AND RESULTS

Design thinking is an interdisciplinary problem-solving methodology that emphasizes user needs, creativity, and empathy. The methodology employs an iterative process comprising five main phases: problem understanding, user needs identification, idea generation, prototyping, and testing (Meinel et al., 2011). The initial phase involves exploring the context and user needs through research techniques. This is followed by generating a wide array of concepts and ideas for problem-solving, then prototyping or visualizing these ideas. The final phase involves testing prototypes with users to gather feedback and refine the solution. The methodology relies on collaboration and openness to experimentation to generate innovative and effective solutions.

The design thinking process can be structured into five primary phases, although iterations may involve additional steps or variations in the order of stages (Meinel et al., 2011). While common models emphasize four main phases, extended versions incorporate a fifth phase.

PHASES OF DESIGN THINKING

1. *Empathize*: This phase focuses on understanding user needs and perspectives through empathic observations and interviews, aiming to identify problems and challenges.
2. *Define*: This stage involves specifying the problems and needs to be addressed, formulating viewpoints as a starting point for design considerations.
3. *Ideate*: This phase is dedicated to generating potential solutions through various techniques, such as brainstorming.
4. *Prototype*: This stage involves creating prototypes and experimenting with ideas to identify the optimal solution, aiding understanding of practical implementation.
5. *Test*: This additional phase involves testing prototypes within a user environment to obtain authentic feedback. The choice between four and five phases depends on the project's specific needs and the overall approach.

The Double Diamond model is a valuable tool within the design thinking methodology, widely employed in design and problem-solving contexts requiring innovation, creativity, and an understanding of user requirements. Closely associated with the work of the Design Council, a British organization promoting design innovation (*Eleven Lessons: Managing Design in Eleven Global Companies*, 2007), the model is a graphic representation of the design process, divided into two rhomboid shapes representing key pairs of phases in the creative process:

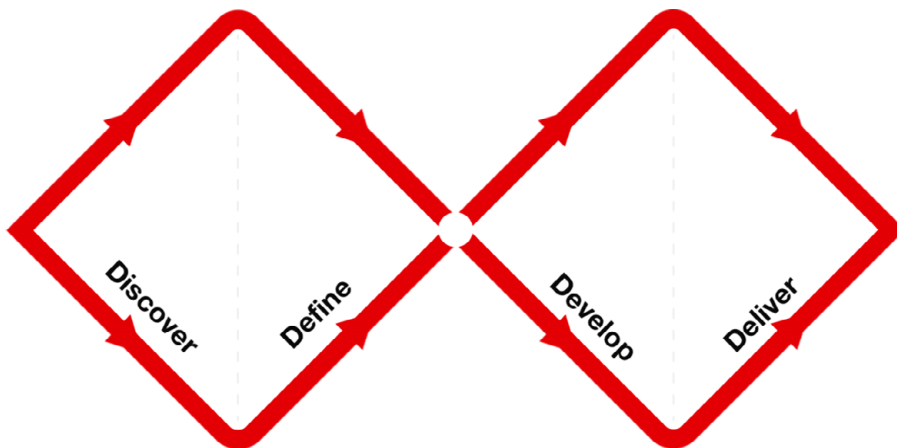

Figure 1. Double Diamond model developed by the Design Council and licensed under CC BY 4.0

Source: <https://www.designcouncil.org.uk/our-resources/the-double-diamond/>.

The first part of the diamond represents the phases of discovery (*discover*) and development (*develop*), representing divergent thinking or “thinking broadly.” This phase encompasses researching, understanding, and identifying a problem or challenge, gathering information, analyzing data, and striving to understand the context of the problem. The second part, comprising define and deliver, represents convergent thinking, or the “focus” phase, which entails generating solutions, prototyping, and testing ideas. The design process involves adapting and concretizing concepts to create practical and effective solutions.

Divergent and convergent thinking, terms introduced by American psychologist J. P. Guilford, refer to distinct aspects of the creative thinking and problem-solving process (Guilford, 1967). In design thinking, both types of thinking are crucial and complementary. Divergent thinking assists in gathering numerous inspiring ideas, while convergent thinking aids in selecting the most promising ideas for further development, resulting in more effective and innovative design solutions.

COURSE OF THE DESIGN THINKING WORKSHOP

Design thinking fosters cooperation and active participation among team members to achieve innovative and effective solutions tailored to user needs. As part of our project to develop the Polish branch of the European cooperation network OPERAS, a workshop was implemented using the design thinking methodology, targeting editors/writers, managers, and staff of publishing houses with an interest in innovative publishing practices. A design thinking workshop is an effective approach for addressing challenges in maintaining open access for published books, due to several key reasons: It emphasizes practice over theory, focusing on practical and implementable solutions; trainers act as facilitators, structuring the meeting and enabling focused problem-solving; and collaboration amongst publishers offers increased leverage in addressing complex systemic problems.

Bringing together representatives from diverse backgrounds, from smaller to larger publishers, service providers, and implementers, allows for a unique perspective on the problem. Furthermore, the intent was to empower publishers with a tangible impact on the final business model or tool developed to support open-access scientific book publishing. Participants were given the opportunity to present their challenges and indicate beneficial solutions. Investing time in designing tools tailored to their specific needs is more cost-effective than adapting mismatched solutions.

The discovery phase of the design thinking process largely occurred prior to the workshop through an extensive needs survey conducted by CHC researchers, involving questionnaires and interviews conducted during the summer of 2022. The results,

presented as a model process for open access monograph publishing, served as the starting point for further discussion and clarification of problems during the defining phase.

As the Double Diamond model indicates, both understanding the problem and generating solutions are key elements of the design process. Therefore, during a workshop with representatives of scientific publishers, we discussed in detail in smaller groups the biggest challenges that affect the open access publishing process. The responses we gathered bring together a variety of subject areas, each of which deserves separate thought and addressed solutions.

First, there is a dilemma between authors' preferences and publishers regarding the publication format – paper or electronic. Paper versions of books are still considered prestigious, which influences authors' decisions. They are also the default form of work for them:

- *It happened that the author withdrew because he was asked to rephrase the text.*
- *If we can't get along with the author, we get all the corrections by email.*

Secondly, there is the problem of authors' reluctance to open access and the lack of adequate training in this area:

- *Authors, especially older ones, do not embrace information systems, and do not understand the concept of open access.*
- *There is little awareness of what metadata or keywords are, how to describe files, and what it is used for.*

There is also a lack of unified standards and formal and legal solutions, which complicates the publication process:

- *Copyright issues are a blocker to the transition to OA for archived issues.*
- *The multitude of different databases with different formats results in a lot of man-hours of typing into different systems.*

In addition, funding OA publications is expensive, and the introduction of this model is associated with a loss of sales revenue:

- *For many authors, OA is cheaper, which is not quite the case, because technical issues are expensive.*
- *Being a commercial publisher, I would have trouble balancing at zero.*

Finally, there are also technical problems related to maintaining the systems and the lack of skilled staff:

- *For now, we are working with old tools – we have old sites, each of which works a little differently, and because of that it is difficult to upload new publications and information there.*
- *There is one IT specialist hired for all systems: WP, OJS, everything – how to maintain these systems.*

These issues, raised by workshop participants, shed light on the challenges and difficulties of publishing scholarly books in open access and provide important starting points for further activities and considerations for improving the publication process in this field.

WHAT WERE THE RESULTS OF THE STUDY?

The most important outcome of the first day of the workshop and starting from the discovery phase (discover) from the Double Diamond model, was the accurate identification and precise definition of key problem areas. The involvement of representatives of smaller and larger publishers, editors, and service providers made it possible to understand the problems and challenges from different perspectives. During the workshop, participants and attendees formulated their most important challenges by starting sentences with the phrase “How could we...” These challenges include the following aspects:

- Introduce a single standard for describing metadata.
- Automate the process of entering metadata and transferring it to other services.
- Agree on a common format for metadata and full-text files suitable for machine processing.
- Realistically increase the visibility of the monograph and expand the audience.
- Convincing those who are not convinced to publish in open access (OA).

During the second day of the workshop, during the adaptation (deliver) phase, participants also worked on generating ideas and solution concepts. This led to the creation of eight “project cards” containing descriptions of specific ways to solve previously defined problems.

The proposed solutions can be divided into five categories. The first of these involves the creation of a space or platform that will enable sustained cooperation between publishers. The main elements of this platform would be, in turn, to study metadata needs and standardize the standard of publication description for all participants. The next category includes the preparation of a website that would act as a guide or *vademecum*, collecting useful tips, legal and formal solutions, good practices, and guidelines related to open access and the metadata description standard. In addition, an important element of the proposed activities is wide-ranging promotional campaigns, such as “Open Week with Science Book,” which aim to spread awareness of open science books beyond academia as well. Another important point is to establish an agreement with entities involved in promoting and implementing open access not only in Poland, but also in Slavic countries and regions where niche languages are spoken. The purpose of this agreement would be to develop and implement a model for recording metadata in

Slavic languages, which are often overlooked in the most prestigious databases. Finally, the last category includes technical solutions to facilitate the export of metadata into different formats. This goal can be achieved through modifications to an existing open source platform for managing the publishing process, such as Open Monograph Press.

Workshop participants described their ideas on project cards, addressing specific, predefined needs and indicating the most important features of the proposed solution, for example, like this:

In the publishing community, there is a need for standards and guidelines (a guide) for metadata production. Such a guide would include information on: a set of tools for working with metadata, division of roles and responsibilities, guidelines from specific databases, a set of contacts to institutions dealing with metadata quality. It would collect already existing guidelines (good practices suggested, e.g., by FAIR, 5-star Open Data) and relate them to the local market.

The workshop also provided a unique opportunity to integrate various stakeholders from the publishing industry. Working together to solve problems and generate ideas builds bonds and understanding between participants. Publishers were able to understand that their challenges are often similar, regardless of the size of the company, which sparks the need for joint action. This could lead to a coalition of publishers working together to solve problems, such as keeping scientific publications open access. The organization of a design thinking workshop with representatives of scientific publishers has yielded numerous benefits that can provide a solid foundation for the development of innovative solutions that will affect the future of the scientific publishing industry.

By using design thinking workshops to solve the problem of keeping scientific publications open access, it is possible to create more accessible, effective and innovative solutions, taking into account the different perspectives of the scientific community and keeping the project open to change and improvement during implementation.

CONCLUSIONS

Open access to books, though neglected for years, is becoming a subject of discussion, culminating, we hope, in concrete actions that support this publishing model. In the humanities in particular, monographs play an important role in the careers and evaluations of researchers, but good practices related to opening books are emerging not only in this discipline.

The OPERAS-PL survey was designed to identify the needs of Polish publishers and their strategic goals related to opening access to book publications. It showed that the issue is becoming more pressing and that supporters of open access are increasing. It is argued primarily by the need to increase the visibility of publications and the need to internationalize Polish output, which will translate into higher impact rates recorded by Polish publishers. However, it is hindered by the large dispersion of research infrastructure necessary for the effective implementation of the open access model and the indexing of publication metadata in international databases. The lack of financial support from grantors, both from the European Commission and the government, is not conducive to changing this situation. That's why OPERAS-PL, together with the participants of the survey and design thinking workshop, has initiated communication among publishers interested in open access, and together with the editors will strive to develop new tools based on existing European services and infrastructure or completely new solutions, created specifically for Polish publishers.

REFERENCES

- Adema, J., Stone, G. (2017). The surge in New University Presses and Academic-Led Publishing: An overview of a changing publishing ecology in the UK. *LIBER Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries*, 27(1), Article 1. <https://doi.org/10.18352/lq.10210>
- Avanço, K., Balula, A., Błaszczynska, M., Buchner, A., Caliman, L., Clivaz, C., Costa, C., Franczak, M., Gatti, R., Giglia, E., Gingold, A., Jarmelo, S., Padez, M. J., Leão, D., Maryl, M., Melinščak Zlodi, I., Mojsak, K., Morka, A., Mosterd, T., ... Wieneke, L. (2021). *Future of Scholarly Communication. Forging an inclusive and innovative research infrastructure for scholarly communication in Social Sciences and Humanities*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.5017705>
- Błaszczynska, M., Stone, G. (2023, June 2). *The growing world of open access books*. Innovation Lab. <https://lab.operas-eu.org/2023/06/02/the-growing-world-of-open-access-books/>
- Eleven lessons: Managing design in eleven global companies*. (2007). <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:201044924>
- Eve, M. P. (2014). *Open Access and the Humanities: Contexts, Controversies and the Future*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316161012>
- Guilford, J. P. (1967). *The nature of human intelligence*. McGraw-Hill.
- Narodowe Centrum Nauki [NCN] (2021). *Instrukcja: Polityka NCN dotycząca otwartego dostępu do publikacji*. https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/2021_10_instrukcja_open_access_NCN.pdf
- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*. (2015). www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20180413_Kierunki_rozwoju_OD_wersja_ostateczna.pdf
- Kulczycki, E. (ed.) (2017). *Komunikacja naukowa w humanistyce*. IF UAM. https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/17589/6/Komunikacja_naukowa_w_humanistyce.pdf
- Meinel, C., Leifer, L., Plattner, H. (ed.) (2011). *Design Thinking*. Springer Berlin Heidelberg. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-13757-0>
- Morka, A., Gatti, R. (2021). *Academic Libraries and Open Access Books in Europe: A Landscape Study*. PubPub. <https://doi.org/10.21428/785a6451.f710a335>

Open access. (b.d.). https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science/open-access_en (accessed on June 24, 2023).

„Plan S” and „cOAlition S” – Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications. (b.d.). Pobrano 13 kwiecień 2023, z <https://www.coalition-s.org/> (accessed on April 13, 2023).

Speicher, L., Bargheer, M., Maryl, M., Fund, S., Mosterd, M. (2018). *OPERAS White Paper: Open Access Business Models*. University of Nebraska.

Stone, G., Błaszczczyńska, M., Lebon, C., Morka, A., Mosterd, T., Mounier, P., Proudman, V., Speicher, L., Melinščak Zlodi, I. (2021). *Collaborative models for OA book publishers* (1.0). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.5494731>